תלמוד בבלי · ראשונים

תוספות רבינו יהודה החסיד על ברכות

רבנו יהודה ב"ר שמואל החסיד

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

תוספות רבינו יהודה החסיד על ברכות

רבנו יהודה ב"ר שמואל החסיד

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/תוספות-רבינו-יהודה-החסיד-על-ברכות/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק ראשון - מאימתי 5
דף ב. 5
דף ח: 5
דף ט. 7
דף ט: 8
דף י. 11
דף י: 12
דף יא. 13
דף יא: 16
דף יב. 19
דף יב: 19
דף יג. 20
פרק שני - היה קורא 21
דף יג: 22
דף יד. 24
דף יד: 26
דף טו. 27
דף טו: 29
דף טז. 29
דף טז: 30
דף יז. 31
דף יז: 31
פרק שלישי - מי שמתו 32
דף יח. 33
דף יח: 36
דף יט. 36
דף יט: 37
דף כ. 41
דף כ: 44
דף כא. 49
דף כא: 50
דף כב. 53
דף כב: 55
דף כג. 55
דף כג: 56
דף כד. 57
דף כד: 58
דף כה. 58
דף כה: 59
דף כו. 60
פרק רביעי - תפלת השחר 60
דף כו: 62
דף כז. 63
דף כז: 65
דף כח. 65
דף כח: 68
דף כט. 69
דף כט: 71
דף ל. 72
דף ל: 73
פרק חמישי - אין עומדין 74
דף לא. 74
דף לא: 77
דף לב: 79
דף לג. 80
דף לג: 80
דף לד. 81
דף לד: 84
פרק שישי - כיצד מברכין 85
דף לה. 85
דף לה: 88
דף לו. 91

דף לו: 97
דף לז. 99
דף לז: 100
דף לח. 101
דף לח: 103
דף לט. 104
דף לט: 106
דף מ. 108
דף מ: 108
דף מא. 110
דף מא: 113
דף מב. 121
דף מב: 123
דף מג. 124
דף מג: 125
דף מד. 125
דף מד: 126
דף מה. 128
פרק שביעי - שלשה שאכלו 128
דף מה: 129
דף מו. 131
דף מו: 136
דף מז. 137
דף מז: 139
דף מח. 144
דף מח: 146
דף מט. 147
דף מט: 148
דף נ. 151
דף נ: 153
דף נא. 156
דף נא: 158
פרק שמיני - אלו דברים 159
דף נב. 159
דף נב: 163
דף נג. 165
דף נג: 166
פרק תשיעי - הרואה 168
דף נד. 168
דף נד: 169
דף נה. 170
דף נה: 170
דף נו. 170
דף נז: 170
דף נח. 174
דף נח: 174
דף נט. 174
דף נט: 175
דף ס. 176
דף ס: 177
דף סא. 178
דף סא: 179
דף סב. 179
דף סב: 180
דף סג. 180
דף סג: 180

מסכת ברכות

פרק ראשון - מאימתי

דף ב.

רבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר. בגמרא (ח':) אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' גמליאל, אע"ג דרבנן פליגי עליה ומצריכי עד חצות לק"ש לחומרא מ"מ הלכה כר"ג ואין צריך להחמיר ולהרחיק מחצות לגבי ק"ש כמו לגבי שאר דברים. מ"מ צריך למהר לכתחלה מתחלת הלילה, כדאמרינן ברישׁ פרקין שלא יאמר אדם אוכל קמוכו':

דף ח.

ואפי' עטרות ודיבון. פירש רש"י ז"ל שאין בו תרגום, וקשה דהוה מצי למימר אפי' ראובן ושמעון וגו' וכיוצא בהן. ואומר רבי שיש ספרים שכתוב בהם תרגום בעטרות ודיבון וכן תרגום ירושלמי, ועתה צריך להשמיענו ואפי' עטרות ודיבון שאין כל כך צורך בתרגום שלו, אע"פ כן יש לומר שנים מקרא ואחד תרגום. ומ"מ אנן מחמירין כפירש"י לומר במקום שאין תרגום שלש פעמים מקרא. ותרגום של ברכת כהנים יברכך יאר ישא, מפורש בגמרא שאין מתרגמין משום ישא, כלומר שאין לפרסם שהקב"ה נושא פנים לישראל שאומות העולם מליזין עליו, אע"פ שתירצנוהו בנדה פ' בתרא ולקמן במכלתין מ"ר:

שנים מקרא ואחד תרגום. יש מפרשים דה"נ בכל הלועזות בלעז שלהם שהתרגום מפרש להבין לעמי הארץ שאין מבינים לשון הקדש וה"ה לשון לעז להמכירי' בו. ואין נראה בעיני רבי שהרי התרגום מפרש כמה דברים שאין ללמוד מתוך המקרא כדאמר רב יוסף אלמלא תרגומא דהאי קרא לא ידענא מאי קאמר:

ישלים פרשיותיו עם הצבור. נראה דכל השבוע קרוי עם הצבור ואע"ג דלכאורה משמע דכל קמי שבתא דהיינו מיום רביעי ואילך קרי עם הצבור, מ"מ כיון שמתחיל בה ממנחתא דשבתא הכל קרוי עם הצבור וזמן השלמה כתוב במדרש שציוה רבינו הקדוש לבניו שלשה דברים בשעה שנפטר לבית עולמו ג' ליראת שמים וג' לדרך ארץ, אלו הם של יראת שמים שלא תאכלו לחם בשבת עד שתגמרו כל הפרשה, משמע שקודם אכילה היה לו להשלימם, מיהו אם השלים לאחר אכילה שפיר דמי:

הני פרשיות דכולי שתא. יש ספרים דגרסי דכלה, וכן גריס ר"ח ז"ל. פי' שבתות הכלה שהיו דורשים בהלכות מועד ואז לא היה להם פנאי. וכן נראה יותר:

כאלו התענה תשיעי ועשירי. פירוש אם נצטווה:

דאמר מר לוחות ושברי לוחות מונחים בארון כדדרשינן בפ"ק דבתרא מושמתם בארון, וזה היה כשהניחו הארון בבית עולמים בימי שלמה ואז לא היו מוליכין הארון למלחמה, אבל עד בית עולמים הי' שברי לוחות לבד בארון שעשה משה ולא בשל בצלאל, אותו של בצלאל לא היה הולך עמהן למלחמה אלא פעם אחת בימי עלי ונענשו עליו ונשבה, והא דאמרינן בעירובין בפ' הדר גמירי דכל זמן שארון ושכינה שלא במקומן ישראל אסורין בתשמיש המטה זהו הארון שעשה בצלאל שנשאו הכהנים סביב יריחו, וההיא דאוריה דכתיב הארון וישראל יושבין בסוכות כו', דמשמע שדוד שימש מטתו ואוריה נמי מחמיר על עצמו היה דהא אותו הארון היה ששברי לוחות מונחין בו, והוא הולך עמהם למלחמה ששני ארונות היו וכדפרישנא, וכדתניא בספרי וארון ברית ה' נוסע לפניהם זהו ארון ששברי לוחות מונחים בו, והא דכתיב ושמתם בארון שהיו לוחות ושברי לוחות יחד בימי שלמה שהכניס הארון לבית קדשי הקדשים ושוב לא יצא עמהן במלחמה ובירושלמי דסוטה פ' משוח מלחמה איכא פלוגתא בהא מילתא, איכא מ"ד שני ארונות היו ואיכא מ"ד ארון אחד היה וזה. לשון הירושלמי קרא מסייע ליה לר' יהודה בן לקיש, פירוש שאמר שתי ארונות היו, הארון וישראל ויהודה יושבין בסוכות, מה עבדון ליה רבנן, פירוש שהם אומרים שלא היה כי אם ארון אחד שהיה בקירוי שעדיין לא נבנה בית הבחירה, כלומר קירוי של חול בעלמא שלא היה יושב כי אם בתוך היריעה:

לעולם ליליא הוא. והאי דקרי ליה יממא וכו', ואם תאמר כיון שלאחר עמוד השחר נמי ליליא היא א"כ היה לו לומר פעמים שאדם קורא ק"ש ב' פעמים אחר עמוד השחר ויוצא אחד של לילה ואחד של יום דהא דקאמר דליליא הוא משמע לענין שכיבה, ושמא יש לתרץ דלענין דבר אחר קרוי ליליא כמו לתפילין וציצית ולא לק"ש, אי נמי הכי קאמר לעולם ליליא הוא שאין דרך בני אדם לעמוד באותה שעה ומ"מ יממא הוא לענין ק"ש דהוי זמן קימה דאיכא מיעוטא כו', מ"ר. וכן יש לפרש ברייתא שלאחר כך לא לעולם יממא הוא פירוש קודם הנץ החמה. ולא מיירי לאחר עמוד השחר מיד. דהא ר' עקיבא אות ליה לקמן בפרקין משיכיר בין חמור לערוד. ואע"פ שיוצא בק"ש של לילה קודם הנץ מ"מ קאמר בסמוך ר' עקיבא דמשיכיר בין חמור לערוד יממא הוא. והוה מצי למינקט תרווייהו קודם הנץ החמה, אלא אשמועינן דאחר הנץ החמה יממא הוא ואינו יוצא בו בשל לילה, אי נמי תרי תנאי אליבא דר' עקיבא ולקמן בשמעתין דותיקין נפרשנה בס"ד. מ"ר:

דף ט.

ואלו אכילת פסחים לא קתני ורמינהו כו'. משמע דהלכתא כר"א בן עזריה מדסתם הא משנה כותיה וההיא דשלהי ערבי פסחים ובאיזהו מקומן, מיהו במגלה פ' הקורא למפרע מוקי לה לסתם משנה כר' עקיבא ומאי אולמיה האי סתמא מהאי סתמא ואע"ג דהכא חדא, והכא תלת דהכי פרכינן בעלמא מה לי חד מה לי תרי וגם אין לפסוק כר' עקיבא מכח דתני לה גבי הלכתא פסיקתא במגלה, דלא דמיא כל כך להההיא דהשוכר את האומנין כל החוזר בו ידו על התחתונה, ואם הלכה כר' אליעזר בן עזריה צריך למהר לאכול מצה קודם חצות, כדאמרינן בערבי פסחים אכל מצה אחר חצות לר"א בן עזריה לא יצא י"ח, מיהו מדמוקמינן הכא פלוגתא דר"א ור' יהושע בפלוגתא דראב"ע ור' עקיבא, ומוקמינן ר' יהושע כר' עקיבא משמע קצת דהלכה כר' עקיבא, וגם שמא להרחיק אדם מן העבירה (שמא) היה מודה ר' עקיבא דהוי פסח עד חצות לכתחלה. מיהו גבי מצה אין לנו להחמיר כל כך **(הגה"ה א"ה עיין הגהות מיימוני הל' חו"מ פ"ח סי' יו"ד מביא דברים אלה בשם תוס' ר' יהודה ז"ל:)** וגם לשון מצותה עד עמוד השחר משמע שאינו חושש בהרחקה ואפילו באכילת פסח, אבל אי הוה שייך הרחקה בהלל וקרית שמע, כל שכן במצה, ואפי' נקל בקרית שמע יש לנו להחמיר במצה כיון שהיא מן התורה אבל ק"ש דרבנן, ואפי' למ"ד לקמן בפ' מי שמתו ק"ש דאורייתא. שמא רוצה לומר דאסמכוה אקרא. ומ"מ נוהג רבינו לאכול מצה קודם חצות וכן מצה של אפיקומן, ואפי' בהלל היה נכון להקדימו קודם חצות, ואע"פ שאין בו חומרא יותר מבק"ש דפסקינן לעיל הלכה כר"ג, והא דמוקי בירושלמי משנה דערבי פסחים כר' עקיבא חולק על התלמוד שלנו שמעמידה שם דלא כר' עקיבא. מ"ר:

יכול יהא נאכל ביום כקדשים ת"ל לילה. וא"ת לר"א הך דרשא מנא ליה כיון דאיצטריך ליה לילה לילה לג"ש, ואין לומר דמהזה ממעט יום שלפניו מדקאמר ר' עקיבא הזה למה לי, משמע דמוקי ליה לכולה לג"ש. יש לומר דממילא שמעינן מינה דלילה אתא למעוטי יום. **(הגה"ה א"ה אי נמי כמו שפירש ה"ר יוסף כי הג"ש אינה אלא מהזה הזה. ובלילה איצטריך למעוטי כמו לרע"ק. אי נמי ימעט יום מדרשא לקמן דשם תזבח את הפסח בערב וכו' וכבא השמש אתה אוכל, ובקר לא איצטריך לדרשא דפ' ר"א דמילה לאשמעינן דאין שורפין קדשים ביום טוב. אלא נדרשיניה כמו שדורשין אמוראין דלשם. דלית להו בקר שני לשריפתו. ע"כ הגה"ה:)**

ויהא נאכל לשני לילות ויום אחד וא"ת ואימא ליום ולילה כתודה, ויש לומר דיש להקישו לשלמים משום דמותר הפסח קרב שלמים ועוד דלא קאמר שיהא נאכל ממש אלא שלא יהא נפסל עד יום שני:

והני תנאי כהני תנאי כו'. **וא"ת** וכי חולקות דרשות זו על זו, דלעיל מפיק לה מלילה וחפזון והכא מפיק ליה מתזבח הפסח בערב, יש לומר דמשמעות דורשין איכא בינייהו, ורבי אמר דלא פליגי, אלא כל אחד מיישב פסוק דמשנה תורה לפי סברתו:

דף ט:

בעל כרחם דמצרים לפי שלא היו ישראל רוצים לצאת

וינצלו את מצרים. משמע שהסירו מן המצולה כל מה שבה והם הדגים. וכן ריקנו אותם מן ממונם. ומאן דדריש וינצלו כמצודה דריש וינצלו כמו וינצדו, ויש מהפכים וגורסים במצודה דגים כמו מצודת דגים ובמצולה דגן ולא נהיר דמה שייך דגן למצולה שהוא עמקי ימים:

אלא בין תכלת שבה ללבן שבה. פירש"י ז"ל דקאי אגבבא דעמרא שנתנוהו ביורה ולא נקלט הצבע יפה בכל מקום, ואין נראה לרבי דהא בברייתא לא קתני לגבבא שאין זה לשון הברייתא, ועוד דמשמע במנחות פ' התכלת דמיירי בציצית, דקאמר ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת ואיזו זו ק"ש, כדתנן מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן וא"כ ע"כ הכי פירושו משיכיר בין חוליא של לבן לחוליא של תכלת המוטל בציצית וכן מוכח בירושלמי דפרקין כיני מתניתין בין תכלת שבה ללבן שבה ודבר מועט הוא ומוטל בין שתי חוליות של תכלת ואינו ניכר כמו שתי גבבות זו מזו, מאי טעמא דרבנן וראיתם אותו מן הסמוך לו ומאי טעמא דר"א וראיתם אותו כדי שיהא ניכר בין הצבעים. פירוש בין תכלת לכרתי, וכן פירש בערוך בערך של תכלת:

אחרים אומרים כדי שיראה חברו ברחוק ד' אמות. והאי אחרים לאו היינו ר' מאיר דלעיל, וכי האי גונא איתא לקמן בפ' ג' שאכלו דקאמרי איזה עם הארץ. וכן בסוטה פ' נוטל, וכן יש בפ"ק דבבא בתרא יש אומרים שאינו ר' נתן שנזכרו שם עם ר' נתן גבי איוב. ירושלמי מה אנן קיימין אי ברגיל אפי' רחיק כמה חכים ליה ואי בשאינו רגיל אפי' קריב נמי גביה לא חכים ליה. אלא אנן קיימין ברגיל ואינו רגיל דאזיל ליה לאכסניא ואתי לקייצין:

לתפלה כאחרים. פירוש לתפילין תימא אמאי שבקיה לציצית ונקט תפילין שיש אומרים במנחות ס"פ הקומץ שמצותן בלילה, דהלכה ואין מורין, ושבקיה לציצית דקיי"ל כר' שמעון דאמר מצות עשה שהזמן גרמא היא ואין מצותן אלא ביום, מיהו אומר רבי כי

יכול להיות שזמן ציצית נמי הוי לאחרים משיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה, כדאמר במנחות פ' התכלת ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת ואיזו זו ק"ש. מ"ר:

לק"ש כוותיקין דא"ר יוחנן וותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה. וא"ת על מה אנו סומכין שאנו קורין אותה אחר הנץ החמה, נהי דא"ר יהושע עד ג' שעות ואמר רב יהודה אמר שמואל לקמן הלכה כר' יהושע הא אביי אמר לק"ש כוותיקין והוא בתראה, ואומר רבי דותיקין נמי מודו דזמנה עד ג' שעות, אע"פ שהיו ממהרין אותה לקרות עם הנץ החמה, והכי מוכח לקמן בסוף גמ' דמי שמתו, דקתני במשנה על בעל קרי ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות עד שלא יהא הנץ החמה יעלה ויקרא, וקאמר בגמ' לימא תנן סתמא כר"א דאמר עד הנץ החמה אפי' תימא כר' יהושע דילמא כוותיקין דא"ר יוחנן וכו', משמע בהדיא שהם סוברים כר' יהושע, ומוכח נמי דגומרין אותה עם הנה"ח היינו קודם הנץ החמה, דמוקי המשנה שצריך לקרותה קודם הנץ החמה כוותיקין, ואביי נמי לא נקט לק"ש כוותיקין אלא לומר דאע"ג דהלכה כאחרים לק"ש צריך לאחרו מעט קודם הנץ החמה כוותיקין כדי שיסמוך גאולה לתפלה וכו', וכן הדין שזמן ק"ש מתחיל כאחרים וזמנו עד שלש שעות כר' יהושע, אלא שוותיקין מקדימין למצות ומשכימין לקרותה קודם הנץ החמה כדי שתהא תפלה ביום אחר הנץ כדכתיב ייראוך עם שמש שהוא אחר זריחת השמש, ומן הדין היה להקדימה כאחרים שאז הוא זמן קימה. וכן לתפלין דלא חיישינן תו שמא יפיח בהם כיון שהוא זמן קימה אלא שמאחרין אותה עד מעט קודם הנץ כדי לסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום וכן משמע בירושלמי דקאמר מ"ד כדי שיהא רואה את חברו ברחוק ד' אמות ויכירנו כמ"ד בין תכלת ללבן, אבל אמרו מצותה עם הנה"ח כדי שיסמוך וכו' וזהו כפירוש רבי, ולקמן נמי בפ' תפלת השחר מוכח דהאי ייראוך עם שמש אתפלה קאי גבי מתפלל עם דמדומי חמה דכתיב ייראוך עם שמש ואתפלת מנחה קאי התם, ואל תתמה דעם הנץ החמה משמע קודם, ועם שמש משמע אחר הנץ החמה, דהיינו אחר זריחת השמש, דעם בסמוך משמע, כמו ערב שבת עם חשכה, וגם עם שמש משמע בשעת זריחה, והא דאמר לקמן בפ' תפלת השחר דקאמר במשנה תפלת השחר עד חצות, ופריך בגמ' מהא דתנן מצותה עם הנץ החמה. פירוש מצותה דק"ש עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה, ומשני ההיא כותיקין, מיהו אע"פ שאינו יכול להמתין ק"ש בברכותיה עד חצות ואינו יכול לסמוך גאולה לתפלה, מ"מ שכר תפלה בזמנה יהבי ליה עד חצות, ולא תיקשי הא דאמרינן ביומא פ' אמר להם הממונה אף היא עשתה נברשת של זהב בשעה שהחמה זורחת בה ניצוצות יוצאין ממנה וידעו כל העם שהגיע זמן של ק"ש, ואמר אביי לשאר עמא

דבירושלים משמע שאינו מתחיל עד לאחר הנץ, והא לא אשכחן שום תנא שיקבע זמן אחר הנץ, אלא ודאי הוקבע אותו זמן לצבור, לפי שאינן יכולין להקדים ולמהר כוותיקין כי רוב בני אדם אינם בקיאים לכוין, וא"ת והא"ר שמעון בן יוחאי משום ר' עקיבא לעיל פעמים שאדם קורא כו' אחד קוד' הנץ החמ' ואחד אחר הנץ החמה ויוצא בה א' משום לילה וא' משום יום, ופוסק ריב"ל כרשב"י שאמר משום ר' עקיבא אלמא קודם הנץ החמה לילה הוא, ותחלת זמנה דיום הוי אחר הנץ כאותה משנה דיומא, וי"ל דאפילו פליג ריב"ל אאביי הלכה כאביי דפסיק כותיקין דהוא בתראה, ועוד י"ל דלא פסיק ריב"ל כרשב"י אלא במה שסובר שקודם הנץ החמה יוצא בשל לילה, כדקאמר בתר הכי דלא בפירוש אתמר אלא מכללא אתמר דהנהו זוגי דרבנן דאשתכור וכו' אבל במה שתחלת זמנו דיום אחר הנץ לא פסיק כלל, אי נמי יש לומר דאפי' ר' שמעון מודה שזמן ק"ש של יום קודם הנץ החמה, והא דלא נקט פעמים שאדם קורא ק"ש שני פעמים קודם הנץ ויוצא בשל יום ובשל לילה, והוי רבותא טפי איכא למימר דבעי לאשמעינן שאינו יוצא בשל לילה אחר הנץ, ואפי' נאמר דר"ש סבר דזמן ק"ש הוי אחר הנץ מ"מ אין נכון להעמיד המשנה דיומא כר"ש, ודלא ככל הני תנאי, דא"כ היה לו לגמ' דיומא לדקדק כך ולהעמידה כרשב"י אליבא דר' עקיבא, ורבינו תם פירש בתשובתו להה"ר שמשון בן ה"ר יוסף, דזמן ק"ש הוי אחר הנץ החמה כההיא משנה דיומא, וכרשב"י דאמר משום ר' עקיבא, דפסק ריב"ל כותיה דשל יום הוי אחר הנץ החמה, והותיקין היו ממהרין שלא כדין קודם הנץ החמה כדי שיסמכו גאולה לתפלה ונמצאו מתפללין ביום ובשביל חביבות התפלה שתהא עם השמש היו ממהרין ק"ש, ואע"ג דתפלות כנגד תמידין תקנום והתמיד היה קודם הנץ החמה, מ"מ זמנה של תפלה בשעת הנץ עם השמש והיינו דפריך בפ' תפלת השחר ורמינהו מצותה דק"ש עם, הנץ החמה כדי לסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום פי', ולא עד חצות דזמן תפלה עם הנץ החמה משמע ליה דקא מיירי בחביבות התפלה ולא בעיקר ק"ש, ולהכי לא פריך מיניה גבי ק"ש שהיה יודע שהיו קורין אותה שלא כדין מפני חביבות התפלה וממהרין אותה קודם זמנה והכי אית ליה לר"ש משום ר' עקיבא דזמנו הוי אחר הנץ, ופסיק ריב"ל כוותיה וכן משנה דיומא, מיהו קשה לשון מצותה דקאי אק"ש משמע שזהו המצוה ועיקר הזמן, וגם אביי דבתראה הוא פסק כאחרים וכותיקין, ורבינו יעקב פירש דאביי סימנא בעלמא נקט, כלומר סמוך להנץ החמה כמו שעושים ותיקין יש לו לעשות אך הם מקדימין מעט קודם הנץ, ואביי קאמר אחר הנץ כמשנה דיומא, ואמר נמי במגלה פ' הקורא ואין טובלין אלא ביום וכן שומרת יום כנגד יום לא תטבול עד הנץ החמה וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר,

אלא דבר שמצותו ביום מצותו עם הנץ החמה, אבל קשה לפרש כן שאביי יאמר לק"ש כותיקין וליה לא ס"ל, והא דאמר לקמן בגמ' דבשחר מברך דזמן יוצר אור לא מטא בעמוד השחר כשהיו קורין אותו אנשי משמר לא בעי למימר דלא הוי עד הנה"ח דהוי ה' מילין לאחר עמוד השחר אלא יכול להיות בזמנים השנויים במשנתנו שאז צריך לומר יוצר אור. ובתוספות ה"ר יוסף שפירש לפני רבינו שמואל משמע שסובר כפירוש רבי, ור"ח פירש דהאי גומרין קוראין ופוסק דזמן ק"ש מהנץ החמה עד ג' שעות כר' יהושע, ומפרש ייראוך עם שמש שיקבלו עליהם עול מלכות שמים, ואינו נראה דלישנא דכדי שיסמוך גאולה לתפלה, משמע דמיירי בעיקר תפלה וגם קרא דייראוך עם שמש מוקמינן ליה גבי תפלה פ' תפלת השחר, ועוד דלשון גומרין לא אתי שפיר ושמא יש לפרש שלא היו גומרין אותה בעונתה וכדפירשנו (לקמן בפ"ב) ניחא טפי. מ"ר:

כל הסומך גאולה לתפלה אינו ניזוק כל היום. פירוש כותיקין דוקא, והכי משמע לישנא דבסמוך זימנא חדא סמיך גאולה לתפלה וכו':

אלא אפי' לקראת מלכי אומות העולם וכו' בירושלמי דפרקין מצוה לראות גדולי מלכות וכו', משמע אפי' גדולי אומות העולם קאמר:

מכדי יהיו לרצון אמרי פי וכו' נימריה מעיקרא. וא"ת ומאי קושיא יותר נכון לומר ה' שפתי תפתח מעיקרא, ויהיו לרצון בסוף שכתוב בסוף המזמור, ויש לומר דדרשינן בירושלמי סמיכת גאולה לתפלה מדכתיב ה' צורי וגואלי וסמיך ליה יענך ה' ביום צרה על כן נכון היה לומר אותו תחלה דהוי וגואלי סמוך לתפלה, רבינו אלחנן:

אשרי האיש ולמה רגשו חדא פרשתא היא. מכאן קשה לפירש"י שפירש במגילה פ"ב גבי ברכות השנים ודוד כי אמרה בפרשה תשיעית אמרה, וא"ת שמינית היא אשרי האיש ולמה רגשו תרתי נינהו, דהכא ד מוכח דחדא נינהו אלא יש לפרש למה ה' תעמוד מרחוק שיש שם פרשה, הויא תחלת המזמור:

דף י.

כל פרשה שהיתה חביבה כו' פתח באשרי לאו דוקא נקט אשרי אלא לישנא דקמייתא נקט כלומר חתימה מעין פתיחה כמו אותן שמתחילין בהללויה, ומסיימין בהללויה וכן הודו וכן אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ, וכן כיוצא בהן, וכן הוא דרך שבח יותר, ולכך תקנו חכמי' ברוב ברכו' מעין פתיחתן סמוך לחתימתן ודלא כפיר' ה"ר יוסף. חטאים כתיב אע"ג דהיינו נמי חוטאים דהא לא קרינן חטאים בחטף פת"ח. מ"מ מדשני קרא ולא כתב חוטאים, דריש ביה חטאים כמו עונות, וכן שמא יש לדרוש בחרב ימותו כל חטאי עמי מדלא כתיב חוטאי:

מעשה דשאול הוה ברישא. שמא היה יודע שיש הרבה בתורה אין מוקדם ומאוחר, אלא הני תרי עניני הוו כחד ענינא קא בעי, ורבינו שמואל פירש לפי הפשט דסמיך מעשה דאבשלום ללמה רגשו גוים שהיה בתחילת מלכותו לפי פשטו כדכתיב וישמעו פלשתים כי משחו את דוד ויעלו פלשתים לבקש את דוד שהיו רוצים להעבירו ממלכותו לפי שהיה עבד לאכיש ואבשלום כמו כן רצה להעבירו ממלכותו, אבל בימי שאול לא היה מלך:

מסיפא דענינא תוסף רוחם. ולא גרסינן מרישא דענינא. **כך** מקובלני מבית אבי אבא. אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים כדכתיב בדברי הימים וישא דוד את עיניו וירא את מלאך ה' עומד בין השמים ובין הארץ, וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלים, וכתיב ויפלו דוד והזקני' מתכסים בשקים ובקשו רחמים:

דף י:

שסמך גאולה לתפלה משום הך מילתא מייתי לכולה מלתא דחזקיהו וגנותי על העיר הזאת. אחר שחלה חזקיהו כתיב:

שלא ראתה קרי עליהם. וא"ת מאי האי דקאמר לעיל שהאשה מכרת באורחין יותר מן האיש דלמא היינו לפי שראתה הסדין, ויש לומר דמ"מ נתנה לב להכיר ולראות יותר מבעלה שלא נתן לב:

בהוד יופיה. זה כתוב אחר כך כשהלכה אל אלישע שיחיה בנה, אבל כענין הזה הכירה בו מתחלה:

רגל ישרה. פירש"י ז"ל דדייק מדכתיב רגל דמשמע תרווייהו כחד רגל, אי נמי י"ל מדכתיב ישרה, שמכוונות רגליהן ומיישרות. בירושלמי דפרקין פליגי בה רי אמורא חד אמר ככהנים דכתיב לא תעלה במעלות על מזבחי, כלומר שאין להם להרחיב את פסיעותיהן אלא מהלכין עקב בצד גודלו, חד אמר כמלאכים דכתיב רגליהם רגל ישרה, מכאן נראה לרבי דהא דאמרינן בסוכה אמרו עליו על בנה של מרתא בת בייתוס שהיה נוטל שתי יריכות משור גדול הלקוח באלף זוז והיה הולך עקב בצד גודל, שלא להראות כחו היה עושה כן אלא שכן יש לו ללכת כשאר כהנים:

מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה מספקא ליה לרבי. אי בעי למימר עד חצות כשיעור תפלה, ועד ד' שעות לר' יהודה, או כל היום כולו לא הפסיד:

גדול הקורא ק"ש בעונתה יותר מעוסק בתורה. וא"ת מאי איריא ק"ש אפי' תפלה נמי דקיי"ל בפ"ק דשבת דכמו אנן מפסיקין בין לק"ש בין לתפלה. יש לומר כמו ר' שמעון ב"י וחבריו קאמר התם שהיו מפסיקין לק"ש ולא לתפלה, אע"פ שהיתה תורתם אומנותם,

והשתא נקט דוקא ק"ש, אי נמי ה"פ גדול הקורא ק"ש בעונתה מתלמוד תורה פעם אחרת, דלתלמוד תורה בעידן ק"ש אין זה חידוש אי ק"ש עדיפא, דאפילו תפלה נמי דזמן תפלה לחוד וזמן תורה לחוד וה"ק מכאן ואילך לא הפסיד כקורא בתורה אחר ג' שעות, אבל בעונתה עדיף מקורא בתורה שלא בשעת ק"ש:

מתני' **בש"א** בערב כל אדם יטה ויקרא. ואע"ג דאמר לעיל בריש פרקין דפריש מילי דשחרית מ"מ פתח כאן במילי דערבית משום דמייתי קרא דבשכבך:

דף יא.

אי הכי אפי' כונס את האלמנה נמי. פי' כיון דאסיקנא דאפי' הולך לדבר מצוה פטור, א"כ אפי' כונס את האלמנה נמי, דלא גרע מהולך לדבר מצוה:

חוץ מן התפילין שנאמר בהן פאר. פירש"י ז"ל ואבל מעולל באפר קרנו, ובמועד קטן בפ' בתרא מפיק לה מדאמר ליה רחמנא ליחזקאל פארך חבוש על ראשך מכלל דכולי עלמא אסור, וא"ת א"כ מאי האי דקאמר התם אבל אסור בדברי תורה מדקאמר רחמנא ליחזקאל האנק דום, ואמאי לא אמרינן מדקאמר רחמנא ליחזקאל האנק דום מכלל דכ"ע שרי, ויש לומר שה"ק לא בא להחמיר על יחזקאל אלא להקל עליו, ויש מפרשים קרא הכי האנק דום אבל מתים לא תעשה, כלומר בדברי תורה לא תדום ולא תעשה אבילות של מתים מזה כי אם אתה מותר בדברי תורה

א"ל זקנך מגודל. א"ל יהא כנגד המשחיתים, כלומר כנגד המינים שהם משחיתים את זקנם. ורש"י ז"ל פירש בענין אחר, עשה כדברי ב"ש עשה עשה כדברי ב"ה עשה, וא"ת מאי קאמר אי קודם בת קול אמאי קאמר רב יוסף לא עשה כלום ואי לאחר בת קול אמאי קאמר עשה כדברי ב"ש עשה, ועוד אמאי לא מוכח מהך ברייתא דעשו ב"ש כדבריהם, ועוד ממתניתין נמי היה יכול להוכיח כן, מדעשה ר"ט כדברי ב"ש, ועוד מאי שייכא הכא הך פלוגתא מבכל התלמוד, אך יש לדחות משום דמייתי עלה מתניתין. ומ"מ נראה בעיני לפרש דהכא דוקא לגבי ק"ש דהכא שייכא הך פלוגתא ואפי' לאחר בת קול דהא ב"ה נמי מודו שיכולין לקרותה מוטין ועומדין, ואין נראה כחולק עליהם, ורב יוסף אמר דאפילו הכי לא עשה ולא כלום כמו שאנו אומרים לקמן גבי ר' יוחנן בן החורנית שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית שאמרו לו שלא קיים מצות סוכה אע"פ שאינו אסור מן התורה אלא מדרבנן גזרה שמא ימשך אחר שלחנו אבל מ"מ הוא יושב בסוכה, ואפ"ה לא קיים מצות סוכה, ה"ה נמי גבי ק"ש שלא יצא כלל ורב נחמן בר יצחק אמר אפי' בכי האי גונא נמי חייב מיתה מדר' טרפון ולהכי לא מייתו מינה ראיה דעשו ב"ש

כדבריהם דהרואה אותו מוטה אינו אומר שעשה כן לעבור על דברי בית הלל, וכי האי גונא משני התם בפ"ק דיבמות:

הרואה אומר מלאכה הוא דלית ליה. הרואה אומר לאפושי אוירא הוא דעבד:

ב"ש פוסלין. בפ"ק דסוכה מפרש דבתרתי פליגי בסוכה גדולה שישב סמוך לפתח ובסוכה קטנה שאינה מחזקת אלא ראשו ורובו, מדנקט לשון פוסלין ומכשירין ולא נקט אוסרין ומתירין:

אחת ארוכה ואחת קצרה. פירש"י אשתים דלאחריה דערבית קאי. אמת ואמונה ארוכה והשכיבנו קצרה וקשה לרבינו תם דמה קוצר ואורך יש בזו יותר מבזו, ועוד היאך אנו אומרים אור יום הנף בהשכיבנו והלא קצרה היא, ועוד הכי הו"ל למיתני ושתים לאחריה וארוכה לא יעשה קצרה וקצרה לא יעשה ארוכה, ועוד מאי שנא משל שחר ושלפניה שכולן שוות, ועוד דלא מדכר לה בתוספתא בהדי קצרות, ובשביל שהיה נזכר במשנה לא היה נמנע מלהזכיר בתוספתא, ועל כן פירש רבינו תם דלאו אדלעיל קאי אלא מילתא באפי נפשה אחת ארוכה וכו' כלומר בין ארוכה בין קצרה, כמו אחת בתולות ואחת בעולות, הן שוות שאין רשאין לשנות ממטבען כדמפרש ואזיל, מקום שאמרו לקצר אינו רשאי להאריך כמו ברכת הפירות וברכת המצות וברכו' המזון, כמו שמונה אותם בתוספתא דברכות, מכאן שאין אומרים אות מבראשית הוכתרה, שאומרים בברכת הזן, מיהו נראה לרבי דברכת הזן לא הוי ברכת זימון שאין זה אלא נברך שאכלנו משלו אבל בברכת הזן יכול להאריך, ולא שייכי מידי להא דאמרינן בפ' ג' שאכלו עד היכן ברכת זימון וכו' עד הזן וכו' כמו שנפרש לפנים בעז"ה ושפיר אמרינן אות מבראשית, ועוד אומר רבינו תם דפירש"י שפירש ארוכה אמת ואמונה ליתא, דהא אמרינן לקמן בפ"ב אמר אני ה' אלהיכם צריך לומר אמת לא אמר אני ה' אלהיכם אין צ"ל אמת, והא בעי לאדכורי יציאת מצרים דקאמר הכי מודים אנחנו לך ה' אלהינו שהוצאתנו מארץ מצרים והוצאתנו מבית עבדים ועשית לנו נסים וגבורות ושרנו לך מי כמוכה וכו', ואלילה קאי הרי שאין לך קצרה יותר מאמת ואמונה ועוד פירש רבינו תם אחת ארוכה ואחת קצרה, אאמת ואמונה קאי כלומר בין ארוכה בין קצרה שכשאומר פרשת ציצית אומר אמת והוי ארוכה וכשאינו אומר פרשת ציצית אומר מודים אנחנו לך כדאיתא לעיל והויא קצרה, והא דתניא בתוספתא דברכות למה אמרו אחת ארוכה ואחת קצרה מקום שאמרו לקצר אינו רשאי להאריך, כלומר למה הוזכר במשנה אחת קצרה כלומר בין ארוכה ובין קצרה, מקום שאמרו לקצר אינו רשאי להאריך וכו' ובכולהו מקצרין ומאריכין לבד מאותן ברכות שמונה בתוספתא:

והא דאמרינן לא ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות ולא בשלש, אחרונות פירש ר"ת וה"ג ור"ח דהיינו דוקא צורכי יחיד אבל צרכי צבור שרי דהא כל שלש אחרונות צרכי צבור נינהו ועם מה שעבד מסדר שבח לפני רבו יכול לישאל צרכי צבור שהם רבים דהיינו שבח וכבוד הרב שרבים צריכים לו שכן מצינו בעבודה והודאה ושים שלום ויעלה ויבא שכולם צרכי רבים הם, ועוד אל ישאל אדם צרכיו, כמו אל יפיל אימה יתירה בתוך ביתו, וכמו אל יתפלל אדם אלא בבית שיש בו חלונות, וכמו אל יוציא עצמו מן הכלל וכן אל יעמוד אדם במקום סכנה, ורוב שב ואל תעשה כגון אלו אינן דוקא ואי עבד עבד, ומה שכתב בה"ג גבי ההיא דאל ישאל אדם וכו' לא בג' ראשונות ולא בשלש אחרונות, מכאן איכא רבנן דנהיגי דלא אמרי זכרנו בריש שתא, אין נראה כלל, דהא צרכי רבים של כל ישראל שפיר דמי כדפרישנא ומטעם זה אנו נוהגין לומר קרובות בג' ראשונות, וכבר נחלקו בהן ר' יוסף טוב עלם ור' אליהו הזקן ועלתה בידם מותר ומצוה מן המובחר וגם ר' אלעזר הקליר ייסד קרובות, שהיה מארץ ישראל ומקרית ספר ובימיו היו מקדשין על פי הראיה ותנא היה, וראיות יש מדאמר בפסיקתא כד דמך ר"א ב"ר שמעון קרא עליו דורו מכל אבקת רוכל דהוה תנא וקורא ופייטן ודרשן ולעולם לא תמצא שיסד שום קרובה ביום שני, ואותה של יום שני של סוכות כתוב עלה במחזורים ישנים קדושתא כעין קלירית, ואחות אשר לך כספה, שאנו אומרים ביום שמחת תורה, נעשית ליום טוב ראשון של גשם תדע שמזכיר טל בברכת מחיה המתים ואלו היה ליום אחרון היה מזכיר גשם, וכל האומר שעשה הוא אומן שלא קם כמותו, אינו אלא טועה, וכל אותם פרשיות שבמגלה בגמ' בימים טובים שנים אינו מזכיר, ומצאתי בפסיקתא שבתחלתו היה מוליך משאות, ואוכל מלא התנור פת, פעם אחת כעס עם הסוחרים והשליכם עם משאם ועם חמוריהם על הגג, ושמא על שם אכילתו נקרא קלירי, ובההיא שעתא תיקן קרובות הללו, ושוב נעשה תלמיד חכם כדאיתא התם בפסיקתא, ואפי' אם תאמר שלא היה ר' אליעזר ב"ר שמעון, אלא אחר היה, מ"מ משמע שמקרית ספר היה, ובימיו היו מקדשין על פי הראיה, ובכמה מקומות חולק על תלמוד שלנו, ותופס שיטת ירושלמי, וא"כ עליו יש לסמוך לומר קרובות ופיוטין, ועוד משמע בפ"ק דע"ז, דאל ישאל אדם צרכיו משמע צרכי יחיד דקאמר אעפ"י שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה וכו' אבל אם יש לו חולה בתוך ביתו אומר בברכת חולים, אם צריך לפרנסה אומר בברכת השנים, דהיינו צרכי יחיד לעצמו אבל ג' ראשונות צרכי רבים דכל ישראל נינהו, ולפיכך האריכו בהם בקדושת היום שזהו כבוד ושבח לרב שכל ישראל צריכי' רחמיו כפיר"ת מ"ר:

מיהו אם ר' אליעזר קלירי הוא ר' אליעזר בר' שמעון מצינו שחולק בפיוטו על ר' אליעזר ב"ר שמעון שהרי יסד בפ' החודש מועד מזמן לנדגלין, נועדים בו עצימה צידי רוגלים. ספור הוא למלכים ולרגלים, פירוש דפסח הוא ראשון לרגלים לענין בל תאחר, ואיהו פליג אדאבוה בפ"ק דראש השנה, דבחג הסוכות דוקא עובר בבל תאחר, ושמא מ"מ יסד בפיוטו אליבא דהלכתא, דס"ל כאבוה ר"ש בן יוחאי דאמר שלשה רגלין כסדרן וחג המצות תחלה:

דף יא:

כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה וכו שמעתי בשם רבינו אליהו משום דאמרינן בחולין פ' כסוי הדם א"ל מינא לרבי מי שיצר הרים לא ברא רוח מי שיצר רוח לא ברא הרים דכתיב יוצר הרים ובורא רוח א"ל שטיא שפיל לסיפא דקרא דכתיב ה צבאות שמו הכא נמי הא כתיב יוצר אור ובורא חשך לכך אנו מזכירין אותן יחד לומר שיוצר אחד בראם

תניא נמי הכי אין אומרים אהבה רבה אלא אהבת עולם. **(הגה"ה א"ה כ"ה גם גירס' בעל ה"ג ור"ח ור"י אלפסי והרמב"ם ז"ל:)** מ"מ כתבו הגאונים ז"ל שיש לנו לקיים דברי שניהם, ונהגו לומר בשחרית אהבה רבה ובערבית אהבת עולם וגם סתם התלמוד מזכיר לקמן אהבה רבה בשל שחרית:

משקרא ק"ש אינו צריך לברך שכבר נפטר באהבה רבה. אעתיק תשובת רבי שהשיב לרבינו אשר מלוניל, ירושלמי השכים לשנות קודם ק"ש צריך לברך לאחר ק"ש אינו צריך לברך וא"ר בא והוא ששנה על אתר, ולהכי מיבעיא ליה למר מי שבירך ועסק בתורה והלך לעסקו או לצרכיו וחוזר ועוסק בתורה צריך לברך או לא, מי אמרינן מידי דהוה אמניח תפלין שמברך עליהן בכל שעה שמניחן או לא, ואם לא היה המנהג שלא לברך לא היה מסופק אבל בשביל שנוהגין שלא לברך הוא מסופק אם יש לסמוך על המנהג או שמא מנהג בטעות הוא, ודאי משמע מתוך הירושלמי שצריך לחזור ולברך לכאורה. אבל מתוך המנהג נראה כי הירושלמי לא הצריך והוא ששנה על אתר אלא בנפטר באהבה רבה דלא אתחזיא אהבה רבה לשם ברכת התורה אלא כששונה על אתר אז היא נראית ברכה לשם עסק תורה כמו לשם ק"ש ואז לא יצטרך לברך כל אותו יום אפילו יפסוק ויחזור ויעסוק דכל המברך על התורה אין לחזור ולברך בשביל הפסק שבאמצע העסק ולכך הוצרך לומר והוא ששנה על אתר על הנפטר באהבה רבה ולא על כל מברך ברכת התורה, אבל אם בכל ברכת התורה היה כן הדין היה לו להשמיענו בעלמא דהפסק שיפסיק באמצע העסק יצריכנו לחזור ולברך וכש"כ הנפט' באהב' רבה,

אי נמי יש ללמוד מתוך המנהג מדלא פירש כן בתלמוד שלנו חולק הוא בזה על תלמוד ירושלמי, דאל"כ היה לו לחלק כמו שמחלק בירושלמי, אי נמי אפילו אם תימצי לומר שאינו חולק וצריך לחזור ולברך גם לתלמוד שלנו וגם תאמר שאפי' בירך ברכת התורה והפסיק באמצע העסק שצריך לחזור ולברך, איפשר בני אדם שתדירין לעסוק בתורה וממהרין עסקיהן לחזור וללמוד ותדיר דעתם לחזור עוד ללמוד אין הפסקם חשוב הפסק לענין ברכה זאת, וכבר שאלתי מרבינו תם מנוחתו כבוד, על ברכת הסוכה אם צריך לברך כשנכנס לישן בה כי הייתי מחשב כי אין צריך לברך כי שמא לא יוכל לישן בה וכשהוא ממש סמוך לשינה אין יכול לברך מפני השינה שקפצה עליו ולכך נהגו שלא לברך, והשיבני כי על כל מצות סוכה שקיים מסעודה אחת ועוד סעודה אחרת כגון שינה וטיול ושנון ברכת לישב בסוכה שבירך בסעודתו פוטרתו מלברך עליהם, ואם שם אין צריך לברך על השינה מטעמו של רבינו יעקב ואפי' הסית דעתו משינה והלך למלאכתו ושוב נמלך לישן, כש"כ בכאן שדעתו כל שעה לחזור אל הלמוד שיש לומר מתוך המנהג שלא יצטרך לברך, ועל הטיול ועל השנון לא שאלתי ממנו כי אם על השינה לפי שבשינה מצינו שאסור לישן חוץ לסוכה שינת עראי והחמירו בה יותר מבאכילה שאכילת עראי מותרת חוץ לסוכה, וכיון דברכינן על האכילה כש"כ על השינה אלא א"כ יהא טעם לחלק אבל בטיול ושנון לא מצינו איסור חוץ לסוכה, ואמנם בפסקי ה"ר שמעיה תלמידו של רבינו שלמה ראיתי שכתב על רבינו שלמה ז"ל, כשמשכים רבי לעסוק בתורה מברך ברכת התורה וכשהולך אחרי כן לבית הכנסת ואומר ברכות ופסוקי דזמרה חוזר ומברך ברכת התורה כמו באותן הימים שלא היה משכים ללמוד, ונותן טעם לדבר שכמו שהקורא בתורה מברך על התורה ולא חשיבא ברכה לבטלה אעפ"י שכבר בירך קודם שקרא פרשת קרבנות ואיזהו מקומן ור' ישמעאל ה"ה נמי הכא דלא חשיבא ברכה לבטלה, ואלו הביא הירושלמי טעם לדבריו לומר שבשביל שהפסיק חוזר ומברך על זה לא נפלאתי, אבל תמהתי על טעם זה אם אמרו רבינו שלמה ז"ל כי בלא טעם של הפסק שיזקיקנו לחזור ולברך א"כ יברך כמה פעמים כי למה לא תהיה ברכה לבטלה דלא דמי לעומד וקורא בתורה כי אותו אפי' אם בירך מיד על עסק התורה שעסק בפני עצמו צריך הוא לחזור ולברך על קריאתה בצבור כי נתקנה שם ברכה לפניה כמו שנתקנה לאחריה, וכמו שנתקנה ברכת אשר בחר בנביאים טובים על ההפטרה, ועוד אפי' במקום דשייכא ברכה אפי' בספר תורה הקפידו שלא לגרום ברכה שאינה צריכה גבי ובעשור דחומש הפקודים קורא על פה, כן השיב רבי:

הכי גרסינן בסדר רב עמרם למקרא צריך לברך ולמשנה אין צריך לברך, ור' אלעזר אומר אף למשנה צריך לברך אבל לתלמוד א"צ לברך, ור' יוחנן אמר אפי' לתלמוד דא"ר חייא וכו' פירוש מדרש חלופי תלמוד, ובפ"ב גרסינן לתלמוד ולא גרסינן למשנה:

הכי גריס ר"ת ור' יוחנן אמר והערב נא וכו', לפי שרגיל ר"ת לפרש דכל היכא שהברכות שלפניהם קצרות, אפי' ברכה הסמוכה לחברתה פותחת בברוך כגון ברכות של הבדלות וכן אותן ברכות של שחרית, א"כ הי' צריך לברכת הערב לפתוח בברוך כי אותה שלפני' היא קצרה. אבל ר"ת היה אומר כי אין זה כי אם סיום של ברכת אקב"ו לעסוק בדברי תורה ואינם כי אם שתי ברכות, אבל פירושו לא יתכן כמו שפי' בערבי פסחים ובכתובות, וצריך עיון בסדר רב עמרם אם מונה אותן ג' ברכות, ולקמן בפ' ג' שאכלו נאריך עליה בס"ד.

תנן התם אמר להם הממונה. פירש"י ז"ל הסגן, ואינו נראה דקאמר בירושלמי על ה' דברים הסגן ממונה ואלו הן אומר לו אישי כהן גדול הגבה ימינך כשהיה מטיל גורלות ביום הכפורים הסגן מימינו וראש בית אב משמאלו והניף הסגן בסודרין ואחז הסגן בימינו והעלהו, לא היה כהן גדול מתמנה להיות כהן גדול עד שנעשה סגן, וכולן מפורשין בסדר יומא על מקומן, על כן נראה דכהן אחר היה ממונה על כך, וכן אמר להם הממונה באו והפיסו צאו וראו אם הגיע זמן שחיטה וכו'. מ"ר:

ה"ג וברכו ג' ברכות אמת ויציב ועבודה וברכת כהנים. ולא היו מתפללים כי אם אותם ג' ברכות ולא כל י"ח ברכות דאפי' זמן ק"ש לא הגיע כדתניא קראה עם אנשי משמר ואנשי מעמד לא יצא, שאנשי משמר מקדימין וכו' אלא היו מתפללין ברכו' אלו כדי שיתקבל קרבנם ברצון וברכת כהנים היינו שים שלום או היו אומרים ממש פסוקי דברכת כהנים כמו שאנו אומרים אותן אחר הודאה לפני שים שלום, אבל נושאין כפיהם לא היו, דא"כ היה לו להאריך כאן על משנה זו כמו שמאריך בתמיד פ' החלו עולין, אלא שבמדינה אומרין ג' ברכות ובמקדש אומרין ברכה אחת וכו', ועוד א"כ הו"ל למיתני בתענית גבי ג' פעמים ביום הכהנים נושאין כפיהם בשחרית ובמוסף וכו' הו"ל למיתני ובמקדש ד' פעמים אחת לפני הקטרה ואחת לאחר הקטרה, אבל בספרים שלנו גרסי' וגם בפי' רש"י וברכו את העם ופירש"י ז"ל עם העם ולא ידענא מאי קאמר דהא אכתי לא הגיע זמן ק"ש כדפרישנא, ור' מאיר שליח צבור יסד בפיוט של תפלה תקח אמת ויציב וברכת כהנים וברכו את העם ברכת כהנים וצריך עיון פירושו:

דף יב.

אלא דנקיט כסא דשכרא וסבר דחמרא הוא וכו', והשתא דלא איפשיטא למסקנא אזלינן לחומרא:

כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה. וא"ת ברכה אחת מעין שבעה ששליח צבור אומר בכל ערב שבת הלא אין בה מלכות, וי"ל דהאל הקדוש שאין כמוהו זהו מלכות, כלומר שהוא אחד בעולמו ואין זולתו:

ואמונתך בלילות ואמרינן במדרש חדשים לבקרים רבה אמונתך שהאדם מאמין בהקב"ה ומפקיד רוחו בידו ומחזירו אליו ומחדש כחו ממה שיגע כל היום, אי נמי כפירש"י:

דף יב:

רב ששת כי כרע כרע כחיזרא וכו ירושלמי תני ר' חלפתא בן שאול הכל שוחחין עם שליח צבור בהודאה ר' זעירא אמר ובלבד במודים ר' זעירא סבר לקרובה כדי לשוח עמו תחלה וסוף וקאמר נמי התם בירושלמי דפ"ק דברכות ר' שמואל בר נתן בשם ר' אחא בר חנינא מעשה באחד ששחה יותר מדאי והעבירו רבי ר' אמי אמר ר' יוחנן העבירו אמר ליה ר' חייא בר בא לא היה מעבירו אלא גער ביה

כרע כחיזרא. פירש בערוך בשם רב האי גאון ז"ל, חיזרא הוא אחד ממיני קוצים שמצוי בבבל וקורין אותו אלחזר וכריעה שלא יכרע מאמצע מתניו וראשו זקוף ועומד כברייתו אפי' בשחותו מחציו אלא צריך שיכוף את ראשו שיהיה כאגמון שכפוף ראשו ולעולם צריך לכוף צוארו עכ"ל הערוך דחיזרא, ובירושלמי דפרקין גבי מודים תני ובלבד שלא ישוח יותר מדאי א"ר ירמיה ובלבד דלא יעביד כהדין חדרונא אלא כל עצמותי וכו' ופירש בערוך בערך חדר והצב למינהו תרגום ירושלמי וחדרונאי כעין פירושו שפירש כי הצב דומה לצפרדע כששוחה שוחה ממתניו וראשו זקוף כברייתו:

זקיף כי חיויא. בפ"ק דב"ק בסופו אמרינן שדרו של אדם לאחר שבעים שנה נעשה נחש והוא דלא כרע במודים דהיינו מדה כנגד מדה לפי שיש לו לכרוע כי חיויא במודים והוא לא עשה כן נעשה נחש:

והלכתא כרבה דאמר המלך הקדוש והמלך המשפט. ומיהו פשיט לן כרבה בכולא תלמודא אלא משום דר' אלעזר קאמר דאם אמר האל הקדוש יצא הוצרך לומר הלכתא כרבה שאמר הלכה המלך הקדוש, ויכול להיות שמודה לר' אלעזר שיצא בדיעבד ואם לא אמר אין מחזירין אותו, אבל רבה חולק על ר"א שצריך לומר לכתחלה המלך הקדוש ולר' אלעזר אין צריך לאמרו אפי' לכתחלה, והא דנקט יצא לפי שאין ר"א מקפיד מה

יאמר, או המלך הקדוש או האל הקדוש ורבה מצריך לומר המלך הקדוש לכתחלה, ומזה פוסק התלמוד כרבה אבל בהמלך המשפט מחזירין אותו לפי שהוא משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות, וכן בזכרנו מי כמוכה אב הרחמים, וכתוב לחיים, וכן בספר חיים וכו' שמוסיפין לומר בעשרת ימי תשובה אומר רבי שמחזירין אותו לפי שהוא משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות, ואם ספיקא הוא בידו אם אמר ואם לאו יחזור ויתפלל ובין ביחיד בין בצבור מחזירין אותו, ובירושלמי דתענית פ"ק תני התפלל ואינו יודע אם הזכיר א"ר יוחנן חזקה כל ל' יום מה שהוא למוד מזכיר מכאן ואילך מה שצריך מזכיר גבי משיב ומוריד הגשם, וה"ה לכל הדברים שצריך להחזיר בו הוא הדין, ובספר הריא"ף ז"ל ראיתי שפוסק שצריך לומר המלך הקדוש, ואם לא אמר מחזירין אותו דאין הלכה כר' אלעזר, וס"ל דרבה פליג אר"א בדיעבד ודלא כפירושנו:

בקשו לקבוע פרשת בלק בק"ש. ירושלמי מפני מה ב' פרשיות הללו בכל יום, ר' לוי ור' סימן ר' סימן אומר מפני שכתוב בה שכיבה וקימה, ר' לוי אומר מפני שעשרת הדברות כלולים בהן. אנכי ה' אלהיך שמע ישראל ה' אלהינו (ה' אחד). לא יהי' לך אלהים אחרים על פני, ה' אחד. לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא, ואהבת וכו' מאן דרחים למלכא לא משתבע בשמיה ומשקר, זכור את יום השבת למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי, רבי אומר זו מצות שבת ששקולה כנגד כל המצות שנאמר ועל הר סיני ירדת ותתן לעמך תורה ומצות ושבת קדשך להם הודעת א"ר אל עזר בר אבינא לומר ששקולה כנגד כל המצות כבד את אביך וכו' למען ירבו ימיכם לא תרצח ואבדתם מהרה מאן דקטיל מתקטיל לא תנאף לא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, דא"ר לוי ליבא ועינא תרי סרסורי דעבירה שנאמר תנה בני לבך לי ועיניך דרכי תצרנה, אמר הקב"ה אי יהבת לי ליבא ועינא אנא ידע דאת דידי, לא תגנוב ואספת דגנך ולא דגן חבירך, לא תענה אני ה' אלהיכם אמת וכתיב וה' אלהים אמת מהו אמת שהוא אלהים חיים ומלך עולם אמר הקב"ה אם אתה מעיד על חברך עדות שקר מעלה אני עליך כאלו אתה מעיד עלי שלא בראתי שמים וארץ, לא תחמוד בית רעך על מזוזות ביתך ולא על מזוזות בית חברך:

זו מינות. והאי נמי בכלל ע"ז הוא וליכא אלא חמשה דברים:

מתני' **מזכירין** יציאת מצרים בלילות, אבל רבנן ס"ל דאין מזכירין דכל ימי חייך כתיב ועיקר גאולה היתה ביום כדאמר לעיל:

דף יג.

אלא שיהיא ישראל עיקר דבכ"מ כתיב בני ישראל:

עד שהיה מספר מעשה ארי פגע בו דוב. לפי שהדוב עז יותר ובעל תחבולות להזיק יותר מארי, ובכך מיישב רבי מאי דאמר בריש ע"ז שאחר מלכות רומי באה מלכות פרס דחשיבה ליה לפי שנמשלה לדוב דכתיב וארו חיוא תנינא דמיא לדוב וגו' וקשה אדרבה מלכות בבל חשיבא טפי שנמשלה לארי, והשתא אתי שפיר, לפי שהדוב בעל תחבולות להזיק יותר כדמשמע הכא:

ר' אלעזר אומר עובר בלאו. ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. ויש לפרש דבר קפרא לא חשיב ליה לאו משום שניתק לעשה דכתיב והיה שמך אברהם. ואידך לא דמי ללאו דנותר שניתק לעשה לפי שמתקן הלאו, ולא נהירא, ומה שהזכיר בר קפרא עשה ולא הזכיר הלאו אי סבר לה לדר' אלעזר משום דלא משמע עשה כל כך אלא קריאת השם, פירש שהוא עשה, בירושלמי דהאי פרקין למה נשתנה שמו של אברהם ושמו של יעקב ושמו של יצחק לא נשתנה, אלו אבותיו קראו אותו בשמו, אבל יצחק הקב"ה קראו יצחק שנאמר וקראת את שמו יצחק:

סליק פרקא קמא בס"ד. בנל"ך ואע"י בילא"ו.

פרק שני - היה קורא

אם כיון לבו יצא. ואע"ג דלא קראה בברכותיה. וכן פירש ר"ח ואמר נמי בירושלמי א"ר אבא זאת אומרת ברכות אינן מעכבות:

ובאמצע שואל וכו'. ואמר בירושלמי עד כאן באמצע הפרשה ואפי' באמצע הפסוק, ר' ירמי' מרמז ר' יונה משתעי רב הונא בשם ר' יוסף ודברת בם מכלל שיש לך רשות לדבר בם והיינו נמי הא דאמר בפ"ק דיומא ודברת בם ולא בתפלה פירוש שאין משיבין בתפלה מפני הכבוד, ורש"י ז"ל פירש שם שהתפלה בלחש:

ש"מ מצות צריכות כונה. וא"ת אמאי לא דייק מהא דאמר בפ"ב דמגלה על הא דתנן היה קורא דורשה ומגיהה אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא, ויתרץ כמו כן בקורא להגיה. וי"ל דהתם פשיטא ליה דקורא להגיה דומיא דדורשה אבל הכא לא מיירי מידי בהא ולכך היה סבור שהמשנה מצרכת כונה:

בקורא להגיה. פירש"י ז"ל לראות אם יש בו טעות. ואפי' לקריאה לא מכוין ור"ח ז"ל פירש בקורא להגיהה שקורא כעין חסרות מזזת לטטפת, כאדם המגיה ומדקדק באותיות שלא לכתוב יותר כמו על פי המסורת:

וחכמים אומרים בכל לשון. אומר רבי דקיי"ל הלכה כחכמים דהלכה כרבי מחבירו ולא מחבריו ועוד דאמרינן בסמוך ורבנן סברי לה כמ"ד הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו

יצא, והכי פסקינן לקמן הלכתא. ועוד דקאמר ורבי ס"ל כר' יוסי דאמר לא יצא ולא קאמר תרתי שמעת מיניה כדקאמרינן לקמן בפרקין דר' יהודה סבר לה כרבנן דאמרי בכל לשון שאתה שומע, ור' יוסי תרתי שמעת מינה לפי שלא היה רוצה שיחלוק על רבנן, ובכאן לא חש אם נעמיד רבי אליבא דלא כהלכתא

בכל לשון נאמרה. פירש"י ז"ל בפ"ב דמגילה לקרות בספר תורה. מיהו לא אשכחן שתהא קריאת ספר תורה מן התורה. אך יכול להיות שהיא מה"ת כגון פרשת זכור ופרשת פרה אדומה וכיוצא בהן. ורבי פירש בכל לשון נאמרה, כל קריאות צריך לומר בלשון הקודש כגון מקרא בכורים וידוי מעשר ומקרא חליצית כולן בלה"ק למ"ד בלה"ק נאמרה או בכל לשון למ"ד בכל לשון נאמרה. וא"ת בסוטה פ' ואלו נאמרין דקא חשיב במשנה הנאמרין בלשון הקודש והנאמרין בכל לשון ומייתי קראי טובי בגמ' לנאמרין בכל לשון ולנאמרין בלשון הקדש, מה נפשך אם בלשון הקודש נאמרה אין צריך פסוק לנאמרה בלשון הקדש, ואי בכל לשון נאמרה אין צריך פסוק לנאמרה בכל לשון. וי"ל דודאי אין צריך פסוק להאי ולהאי, אבל התלמוד מצריך שם פסוקים אליבא דכולי עלמא להאי ולהאי:

עד כאן (מצות) [צריכה] כוונה. עד בכל מאדך ששני פסוקים הללו מדברים ביחוד השם באהבתו ויראתו. מיהו רש"י ז"ל לא פי' כך:

דף יג:

אשר אנכי מצוך דאי כדקאמרת הו"ל למימר אשר צויתיך מצוך משמע לפנים [מכאן ואילך ומ"מ האלה איצטריך דאי לאו הכי הו"א אפי פרשה שניה בכלל

צריכה שתהא שימה כנגד הלב. פירש"י ז"ל על גובה היד כנגד הלב, על קיבורת הזרוע שקורין ברדו"ן. יש שהיו רוצין לומר שמניחין תפילין בקנה שלמעלה מן היד לפני האציל שקורין כושר"א וזה קרוי זרוע. ואינו נראה לרבינו תם דהא הכא משמע שהנחת תפילין של יד כנגד הלב ואי אפשר להיותה כנגד הלב אלא אם כן יניחם על הקיבורת שהוא אחר האציל. ועוד אמר ר"ת דבכל מקום מזכיר זרוע גבי תפילין והזרוע הוא למעלה מן האציל שקורין קובר"א, כמו שמוכיח במס' אהלות בפ"ק שמונה שם רמ"ח איברים שבאדם וחשיב שלשים בפיסת היד ששה בכל אצבע שנים בקנה ושנים במרפק אחד בזרוע ואחד בכתף, משמע שמה שאחר היד הוא הקנה ומה שאחר המרפק הוא האציל שקורין קובר"א כמו שאפרש והוא הזרוע והוא שמניחין בו תפילין. והוא שכתוב באיוב כתפי משכמה תפול ואזרועי מקנה תשבר ותדע דמרפק הוא האציל שקורין קובר"א, דתנן בערכין פ' האומר משקלי משקל ידי עני ממלא חבית של מים ומכניס ידו עד מרפיקה וכו' ובמקום מרפיקה של משנה מזכיר בברייתא אציל ואציל היינו קובר"א.

דאמר במס' סופרים לא ישמיט אדם ספר תורה מחיקו ויחליצנו מפני שנוהג בו מנהג בזיון ולא יתננו על גבי ארכבותיו ויתן אצילו עליו, וזהו קובר"א ולא בית השחי שאין רגילות להניחן על ספר, וכן לא יחגרו ביזע ואמר בפ' שני דזבחים כשהן חוגרין אין חוגרין לא למטה ממתניהם ולא למעלה מאציליהם אלא כנגד אצילי ידיהם. ואם הוא בית השחי אדרבה שם מקום זיעה ושם אין שום אדם חוגר. ועוד תדע דמרפק היינו אציל דכתיב בירמי' על כל אצילי ידים ומתרגמינן מרפוקי ידוהי. והא דכתיב בירמי' שם בלויי הסחבות תחת אצילי ידיך, היינו קושר"א ולא בית השחי, שלועזין איישל"ש. והכי נמי משמע בערכין מדפריך בגמ' וביד עד האציל ורמינהו קדוש ידים ורגלים עד הפרק. ומשני דאורייתא עד הפרק בנדרים הלך לשון בני אדם, ומדאורייתא עד הפרק והתנא דבי מנשה ידך זה קבורת, אלא דאורייתא קיבורת וכו' ובנדרים הלך אחר לשון בני אדם, אלמא קיבורת למעלה מן האציל, ובנדרים הוי עד האציל והא דאמרינן בנדה בס"פ המפלת גבי תינוק במעי אמו ושני אציליו על שני ארכבותיו וראשו מונח בין ברכיו. ואם הוא בית השחי ניחא טפי שאז הוא נוח להניח ראשו בין ברכיו, ושמא מחמת שהתינוק רך יכול הוא להניח ראשו בין ברכיו, כשהאצילין על ארכבותיו. ובפירוש חומש פירש"י ז"ל בפ' ואתה תצוה שאצילין קובר"א. גבי לא יחגרו ביזע, ובפירוש ר"ח פירש שתי לשונות, בלשון אחד פי' קיבורת הזרוע שכנגד בית השחי והוא בצפ"ת אלדר"ע (בלשון ערבי הוא) ויש אומרים טה"ר אלכ"ף, ולשון ראשון הוא מה שפירשנו:

עד כאן כונת הלב דברי ר' מאיר. שפסוק ראשון הוא קבלת, מלכות שמים. וקיימא לן כרבא דהוא בתראה:

ובלבד שלא יחטוף בחי"ת. והוא הדין שלא יאריך באל"ף דהוה משמע אי חד כלומר אין חד:

עד על לבבך בעמידה. פירש ר"ח ובירושלמי ר' אידי רב הונא רב יוסף ורב יהודה בשם שמואל צריך לקבל עליו עול מלכות שמים מעומד. מיהו אם יושב אינו עומד, אלא אם מהלך עומד. ולדידן דס"ל כרבא שאין צריך כונה אלא פסוק ראשון כר' מאיר גם לא היה צריך לעמוד כי אם בפסוק ראשון, דעמידה אינו אלא מטעם דבהליכה אינו יכול לכוין והא דאמר בפ"ק דיומא מתני ליה רב הונא לחייא בר רב קפוטל ואחוי ליה בידיה קבוטל בבי"ת, ולימא ליה, רב ק"ש הוי קרי, פי' ולכך אחוי ליה בידיה. והתניא ר' אליעזר בן יעקב הקורץ בעיניו והמרמז באצבעותיו עליו הכתוב אומר ולא אותי קראת יעקב וגו' ומשני לא קשיא כאן בפרק ראשון וכאן בפרק שני, פי' בפרשה ראשונה אסור לרמז בשניה מותר. וכן לקמן בפרקין גבי עוסקים במלאכתן וקורין הא בפרק ראשון הא בפרק

שני, לאו דוקא נקט פרק ראשון שאין צריך כי אם בפסוק ראשון שהוא מצות כונה אלא משום דאיכא מ"ד דכל פרק ראשון צריך כונה, נקט פרק ראשון:
פרקדן פניו למעלה. אפוריא קדל. ונו"ן מתחלפת בלמ"ד כמו אל פשטתם (בש"א כ"ז) כמו אן פשטתם נשכה לשכה בספר עזרא. וכן מוכח בבבא בתרא בפ' המוכר את הספינה גבי מתי מדבר דהוה חד גני אפרקיד וחלף טייעא כי רכיב גמלא ורומחיה ק בידיה תחת ברכיה וכו'
לייט עליה אביי [לפנינו הגרסא ריב"ל] אמאן דגני אפרקיד. פרש"י ז"ל שמא יישן ויתקשה ויראה קשויו ויתגנה על הבריות, ורבי מפרש משום שבא בקרוב לידי הרהור, ולהכי מייתי לה בנדה בפ' כל היד ולשם כתבתי:
השתא מישאל שאיל אהדורי מיבעיא. ובכי האי גונא לא שייך למימר זו ואין צריך לומר זו שהכל דבר אחד הוא. ועוד שמוצא ברייתא שניה כמו שמגיה:

דף יד.

ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל. פירש בה"ג לאו דוקא יחיד אלא אפילו צבור קורא יחיד כיון שאין כל ישראל יחד כגון בשחיטת ערבי פסחים וכגון שתקנו נביאים ראשונים שיאמרו הלל על כל צרה שנגאלין ממנה שכל ישראל ביחד. וכן פירש רבינו תם. והא דתניא בפרק בתרא דתענית (כ"ח:) יחיד לא יתחיל ואם התחיל גומר, יש לפרש יחיד כלומר דלא כניפי כל ישראל אם בא עליו צרה וניצול הימנה לא יתחיל לקרות הלל לגומרו אבל צבור דכל ישראל בכל עת שנגאלו ואפי' בשאר ימים מתחילים וגומרים, ור"ח פירש יחיד ממש לא יתחיל בברכה ואם התחיל בברכה בהני י"ח גומר:
וימים שאין היחיד גומר בהן את ההלל. מכאן משמע שאין לפסוק אפי' בימים שאין היחיד גומר בהן את ההלל אלא מפני הכבוד, וא"כ משמע שצריך לברך עליו, ומכאן קשה לר"ת על מ"ש במחזורים בשם רש"י ז"ל שלא היה מברך על ההלל בתחלתו לקרוא את ההלל משום דאמרינן בתענית פרק בתרא (כח:) מנהג אבותיהם בידיהם גבי הלל דראש חודש, ואמנהגא לא מברכינן, כדמשמע בסוכה פ' לולב וערבה (מ"ד:) גבי אמר אייבו הוה קאימנא קמי דר' אליעזר בר צדוק אייתו ערבה קמיה, פירוש ביום שביעי של ערבה, חביט חביט ולא בריך. אמר מנהג נביאים הוא, אלמא דאמנהגא לא מברכינן, והכא משמע מדאסור להפסיק בו אם לא מפני הכבוד ש"מ שהיו מברכין עליו. ועוד קשה מההיא דתענית פרק בתרא גופיה דקאמר התם רב איקלע לבבל חזינהו דהוו קרו הלל בראשי חדשים סבר לאפסוקינהו כיון דחזא דמדלגי דלוגי אמר ש"מ מנהג אבותיהם בידיהם, ואי לא מברכינן בתחלת הלל למה לא ידע רב דמנהגא בעלמא הוא

כיון שלא היו מברכין עליו, כי דוחק הוא לומר שרב לא בא בתחלת הלל דא"כ הוה ליה למימר רב איקלע לבבל ועל לבי כנישתא ושמעינהו דהוו קרו הלל, דהוה משמע שלא בא בתחלה. אלא משמע דאמנהגא מברכינן ועוד הרי י"ט שני שמנהג אבותינו כדאמרינן בפ"ק דביצה ואפי' הכי מברכין ומקדשין עליו כמו ביום טוב ראשון ולא שייך הכא ההוא מנהגא של ערבה דלא מברכינן עליה משום שאינה אלא חבטה בעלמא. ועוד דאמרו בירושלמי אם הלכה רופפת בידך ראה היאך הצבור נוהגין ונהוג כך, ומנהג הוא שמברכין עליו, ר"ת:

ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל. אומר ר"ת ז"ל שאין לדקדק מכאן דדוקא בי"ח גומר אבל בשאר ימים חייב לקרותו בדילוג כמו בר"ח, דהאמר בתענית פרק בתרא הלל דר"ח לאו דאורייתא. ועוד מדבעי רב לאפסוקינהו ש"מ שלא היו חייבין לקרותו אפי' בדילוג שאם היה חובה לקרותו בדילוג אמאי בעי רב לאפסוקינהו, כי האיך ידע שיגמרוהו. וכי תימא ששמע רב מתחלה שברכו לגמור את ההלל והיה סבור שיגמרוהו הא ודאי ליתא שלא היו מברכין לגמור את ההלל אפי' בשאר ימים כשגומרין אותו ומברכין היו מברכין לקרות כמו שאנו מברכין על מקרא מגילה ואע"ג שאנו גומרין אותה אין אנו מברכין לגמור. וגומרין נמי היינו קורין כמו ותיקון היו גומרין אותה עם הנץ החמה אבל האחרונים חלקו בלשון לקרות ולגמור להבחין להדיוטות בין ימים שהיחיד גומר לימים שאינו גומר. ועל קריאת הלל שבלילי פסחים פירשו הגאונים ז"ל שאין מברכין עליו לגמור את ההלל בתחילתו לפי שמפסיקים בו ואוכלין סעודתן ואינו אלא כקורא בעלמא, אבל במס' סופרים כתוב דבשני לילות של פסח גומרים את ההלל. אבל בפ' שני דערכין לא חשוב להו. ועוד כתב שם צריך לברך עליהם ולקרותם בנעימה דתני ר' שמעון בן יהוצדק י"ח ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל ובגולה כ"א יום ושני לילות. ומצוה לקרות את ההלל בשני לילות של גולה ולברך עליהם ולאמרם בנעימה לקיים מה שנאמר ונרוממה שמו יחדיו, ובתוספותי לביצה כתבתיה בס"ד:

טועם ואין בכך כלום. פירש ר"ח ז"ל כגון שחוזר ופולט דלא חשיבא הנאה מן הטעימה, וגם אין צריך ברכה, ולהכי רב אמי ורב אסי טעמי עד רביעתא:

ר' יהודה אומר בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק. לא ידענא אי בעי למימר לא יפסיק כלל ואפילו להשיב לא דחמיר טפי מבאמצע הפרק. או דילמא לא רצה אלא לומר דלא מחשבינן ליה כמו בין הפרקים אבל יכול להשיב כמו באמצע הפרק:

ויאמר אינה נוהגת אלא ביום. דקסבר דציצית מצות עשה שהזמן גרמא כר' שמעון דפליג אדרבנן במנחות פ' התכלת. ומכאן אומר ר"ת דהלכה כר' שמעון דקרי לה לציצית מצות

עשה שהזמן גרמא. וכולהו שמעתא נמי אית ליה דציצית אינו נוהגת אלא. ביום. וכן משמע בשבת בפ' במה מדליקין גבי ר' יהודה בר' אלעאי שהיו תלמידיו מחבאין כנפי כסותם מפניו מפני שלא היו ציצית בכסותן. דקאמר אינהו סבור משום כסות לילה, ומדנקט האי טעמא ושבק כל הני טעמי אחריתי דמנחות יקרע סדינו וכו' ש"מ דאליבא דהלכתא מסיק טעמא, וכן בשבת פרק במה מדליקין מייתי הך דרשה דוראיתם אותו פרט לכסות לילה, ולא מייתי דרשה דממעט מינה בעלת חמש משום דאתיא כרבנן דר' שמעון בפרק התכלת. ועוד דבזבחי' (י"ח:) פליגי תנאי ומרבי חד כסות סומ' מאשר תכסה בה ואידך מאשר ולא קאמר דס"ל כרבנן דר' שמעון ודחיק לאוקומי תרווייהו כר' שמעון משום דהלכתא כותי'. ועוד תניא בפ"ק דקדושין [דף ל"ד] ברייתא דסברה דציצית מצות עשה, שהזמן גרמא, מיהו יש ספרים דלא גרסי התם ציצית, ועוד מדדרשי רבנן דר' שמעון פ' התכלת וראיתם אותו וזכרתם, ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת ואיזו זו ק"ש, אלמא ק"ש דאורייתא, ולקמן בפ' מי שמתו פליגי אמוראי אי ק"ש דאורייתא או דרבנן, ומשמע לכאורה כמ"ד דרבנן וא"כ לא דרשי לקראי כרבנן, ומיהו לאו מילתא היא דהוה מצי למידרש מיניה דרשה אחריתי דדריש התם ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת והיינו כלאים. וע"כ אנו צריכין לומר כן דהא רב יהודה הוא דאית ליה לקמן בפ' מי שמתו דק"ש דרבנן ואיהו ס"ל פ' התכלת דציצית מצות עשה שלא הזמן גרמא, מדהוה רמי תכילתא לפורזמי דאינשי ביתיה וכו' וא"כ ע"כ לא ידרוש וזכור מצוה אחרת ואיזו זו ק"ש כרבנן, דהא אית לי' לקמן ק"ש דרבנן אלא יעמידנו לדרשה דכלאים. ועוד ראיה מדקאמר בפ"ק דסוכה רב עמרם חסידא רמי תכילתא לפורזמי דאינשי ביתיה, וכן דרב יהודה בפ' התכלת משמע שאחרים לא היו עושין כן. וקשה למ"ד ציצית חובת עלית הוא היכא אשכחן זמן גרמא בציצית והלא בכל הטליתות יש לו להטיל ציצית, ובשלמא למ"ד חובת גברא אתי שפיר שביום חייב ובלילה אינו חייב, אלא למ"ד חובת טלית הוא מה שייך זה ללילה. י"ל כיון שכסות המיוחד ללילה אינו חייב בציצית הוי זמן גרמא, ובירושלמי דקדושין יש אמר להם ר' שמעון לחכמים אי אתם מודים לי שציצית מצות עשה שהזמן גרמא, שהרי כסות לילה פטורה מן הציצית א"ר הילא טעמא דרבנן שכן אם הוא טלית שמיוחדת ליום ולילה שחייבת בציצית:

דף יד:

פטור מק"ש כיון שהזכיר פטור מכל מצות האמורו בתורה הוי ק"ש בכלל אלא הזכירה לאשמועינן דאפי הני שזמנם קבוע פטור מהן ואם לא הזכיר אלא מצות האמורות בתורה הו"א דמיירי בהני שאין זמנם קבוע ותפלה נקט אגב תפלין

שליחא הוא דעוית. כתוב במחזורים כי פעם אחת שלח רבינו יצחק בר' יהודה אחר טלית שלו ושהה השליח וכבר התפלל ק"ש בברכותיה ונתעטף בטליתו והתפלל, והביא ראיה לדבריו מדאנח רב תפלין בין ק"ש לתפלה דמאי שנא ציצית, ואינו נראה דהא ודאי ציצית לא דמי לתפלין דהאמר בסמוך דהקורא ק"ש בלא תפלין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו, וה"ה נמי אין נכון לו להתפלל בלא תפלין, ואמר נמי בסמוך יטול ידיו ויניח תפלין ויקרא ק"ש ויתפלל וזו היא מלכות שמים שלימה. אבל ברכת ציצית לא שייכא לק"ש ודומה הפסק ואפי' מותר לישאל שלום בין הפרקים, במצות ציצית אין לו להפסיק כי כמו כן יכול ללובשו לאחר תפלתו:

דף טו.

דרב חסדא הוה לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן ק"ש. כתוב בספרים וה"מ לק"ש אבל לצלותא בעי לאהדורי, דאמר ריש לקיש לגבל ולתפלה ולנטילת ידים ד' מילין כמו ששנויה בפסחים בפ' אלו עוברין ובחולין פ' העור והרוטב ואינו בספרים ישנים וגם במקצת חדשים. ורש"י ז"ל לא פירש כאן כלום דודאי ה"ה נמי בעידן צלותא מטעם שלא יעבור זמן תפלה דמאי שנא האי מהאי. וגם רש"י ז"ל לא פירש טעמא דלתפלה משום נטילת ידים אלא כדי להתפלל בבית הכנסת במנין. וגם בספרים כתוב לקמן בפ' מי שמתו גבי בטלוה לנטילותא כדרב חסדא דרב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא ולא הזכיר ק"ש וגם מתוך לשון הערוך משמע שלא היה כתוב בספרים שפירש כן מסברא דנפשיה דדוקא לק"ש ולא לתפלה מההיא דריש לקיש אלא ודאי בכל ענין מותר בין לק"ש בין לתפלה. מ"ר:

דילמא ר' יהודה היא. במשנה לא נזכר ר' יהודה גבי לא השמיע לאזנו יצא, אלא פשיטא לי' מדאיירי ר' יהודה בסיפא, דת"ק דרישא נמי היינו ר' יהודה:

להודיעך כחו דר' יוסי דאמר דיעבד נמי לא. וא"ת לישמעינן כחו דר' יהודה דאפילו לכתחלה שפיר דמי דכח דהיתירא עדיף. כדאמרינן בכמה דוכתי, ויש לומר דהא לא חשיב ליה כח דהיתירא כיון דלא דריש שמע השמע לאזניך וכו' פשיטא דלכתחלה נמי שפיר דמי דמהיכי תיתי שישמיע לאזנו. ועוד דהא בשאר מצות לכ"ע יצא כדקאמר לקמן:

חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה. אי ר' יהודה האמר דיעבד אין לכתחלה לא. ולא בעי למימר ה"מ ק"ש דאורייתא אבל תרומה דרבנן שרי אפי' לכתחלה כדמפלגינן לעיל בין ק"ש דאורייתא לתרומה דרבנן, דלענין לכתחילה אין להתיר בדרבנן יותר מבק"ש:

אלא הא דתניא לא יברך אדם ברכת המזון בלבו וכו' עד אי ר' יוסי אפי' דיעבד נמי לא. תימא היכי מדמי ברכת המזון לק"ש, בשלמא תרומה דלעיל ומגילה דלקמן שהם מדרבנן יש לדמות לק"ש שתיקנו שישמיע לאזנו כמו בק"ש, ברכת המזון דאורייתא היכן מצינו שצריך שישמיע לאזנו והא לא כתיב ביה שמע, ולמה יש לתקן דלא יצא אם לא ישמיע לאזנו כיון דמן התורה יצא. יש לומר דפשיטא ליה דגמרינן ברכת המזון מק"ש, ואע"ג דבסוטה מפקינן מתרי קראי בפ' ואלו נאמרין דברכת המזון ושמע אם אמרן בכל לשון יצא, שמע בכל לשון שאתה שומע, וברכת המזון דכתיב ואכלת ושבעת וברכת בכל לשון שאתה מברך, לא איצטריכו אלא משום דהוו שני כתובים הבאים כאחד דלא גמרינן אחריני מינייהו. ועוד דלא צריכי אלא למ"ד כל התורה כולה בלשון הקודש נאמרה וצריכי הני קראי להכשירם בכל לשון, דלא ילפי מהדדי אי נמי כיון שתיקנו שצריך להשמיע לאזנו כמו בק"ש תיקנו ממש דלא יצא אם לא ישמיע לאזנו כמו בק"ש, כך פירשו במגילה בשם רבי:

חוץ מחרש. סתם חרש דעלמא הוי אינו שומע ואינו מדבר אבל זה מדבר ואינו שומע כיון שיכול לקרות במגילה. ואע"ג דבעלמא הוי כפקח לכל דבר הכא לא כיון שאינו יכול להשמיע לאזנו:

ור' יהודה מכשיר בקטן. תימא באיזה קטן מיירי אי בקטן שלא הגיע לחינוך מאי טעמא דר' יהודה דמכשיר והאמרינן בראש השנה בפ' ראוהו ב"ד כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן ואי בהגיע לחינוך מאי טעמא דרבנן דפסלי והלא האחרים נמי אין חייבין אלא מדרבנן. וכן ק"ש והלל דאמר בלולב הגזול שאם קטן מקרא אותם שעונין אחריו מה שאומר ומשמע בקטן שהגיע לחינוך מיירי מדקרי הלל ואמאי לא אתי דרבנן ומפיק גדול שגם הוא אינו חייב אלא מדרבנן, דהכי נמי אמרינן לקמן בפרק מי שמתו ובן מברך לאביו. ומוקי לה התם כגון שלא אכל אביו אלא שיעורא דרבנן כזית או כביצה דאתי דרבנן ומפיק דרבנן ומאי שנא דלא אמרינן הכא הכי. יש לומר דשאני גבי ברכת המזון שהיא חומרא יתירא כדאמרי' לקמן ולא אשא פנים לישראל וכו'. ועוד יש לומר דלא דמי הלל ומגילה לברכת המזון דבהני איכא תרתי דרבנן שמגילה והלל עצמן אינן אלא מדרבנן והקטן דרבנן ולכך אינו מוציא גדול דליכא אלא חד חיובא דרבנן, אבל גבי ברכת המזון ליכא אלא חד חיובא דרבנן, שאביו חייב מדאורייתא שהוא גדול אך לא אכל אלא שיעורא דרבנן והקטן אכל הרבה ואין בו אלא אחת לפטור מדרבנן, ולכך יוציאנו, מ"ר. אבל קשה לי על פירוש זה מדאמר בערבי פסחים גבי רב ששת ורב יוסף דהוו אמרי אגדתא, וסברי דמצה בזמן הזה דרבנן וסומא אינו חייב במצות אלא

מדרבנן כמו שמפרש. וא"כ היאך היו מוציאין אחרים דליכא, בהו אלא חד חיובא דרבנן ובדידהו איכא תרתי. ואמר לי רבי כי יש לחלק בין מי שלא נתחייב מעולם כמו קטן לסומא שכבר, הגיע לכלל חיובא דאורייתא:

דף טו:

דילמא כולה ר' יהודה היא וחסורי מחסרא וכו משום דפסקינן לקמן כר יהודה ומתניא נמי מתניתין סתמא אליביה ניחא ליה לאוקומה מתניתין דמגלה כולה כותיה ורבינו שמואל ז"ל פירש משום שהמשנה קצרה דבריה שהיה לה לפרש דר יהודה מיירי בקטן שהגיע לחינוך דאי לא הגיע פשיטא דלא מהני

(הגה"ה [גליון. אי נמי משום קושיין דלעיל דמאי טעמייהו דרבנן דפסלי. כך מצאתי בגליון תוספת שאנץ])

לעיל **הקורא** את שמע ולא השמיע לאזנו יצא, בדיעבד אבל לכתחלה לא. אבל לתפלה הוי איפכא כדמפרש בפ"ק דיומא ודברת בם ולא לתפלה. פירוש שלא יוציא הדבור מפיו שישמיע לאזנו. והכי איתא לקמן יכול ישמיע קולו (לאזנו) בתפלתו. כבר מפורש ע"י חנה, רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע:

אלא אי איתמר הכי איתמר וכו' אבל בשאר מצות דברי הכל יצא. ותימא והא בכולה סוגיא דלעיל מדמינן ברכת המזון לק"ש. וי"ל רב יוסף פליג אסוגיא דלעיל. ואע"ג דאי הכי הוא הו"ל למימר ור' יוסף אמר. מ"ר:

שאול שמכניסין בו בקולי קולות אינו דין שמוציאין ממנו בקולי קולות, כדאמר במדרש שעתיד הקב"ה לתקוע בשופר בשעת תחיית המתים תקיעה ראשונה עפרם ננער וכו'.

מצננין לו גיהנם. כלומר אפי' נתחייב לידון בגיהנם מצננין לו באותו זכות:

למה נסמכו אהלים לנחלים. פירש"י ז"ל כדכתיב כנחלים נטיו כגנות עלי נהר כאהלים נטע ה'. ונטיעה שייכא באוהלים דכתיב ויטע אהלי אפדנו. ויש ספרים שמביא זה הפסוק, מיהו פשטיה דקרא מיירי בבשמים דכתיב מור ואהלות. ולכאורה הי' נראה לרבי לומר דדריש מדכתיב לעיל מיניה מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל וסמיך ליה כנחלים נטיו וכו':

דף טז.

הקורא ק"ש ואינו יודע היכן טעה יחזור לתחלת הפרק ודוקא שאינו יודע להיכן טעה, אבל אם היה יודע שאמר כל הפרק בטוב ונזכר שדילג פסוק אחד או תיבה אחת אינו צריך להתחיל אלא מאותו פסוק ואילך. ובהכי איירי מתניתין דקתני חוזר למקום שטעה. והכי תניא בתוספתא דמכילתין הקורא את שמע וטעה והפסיק בה פסוק אחד לא יתחיל

אלא מאותו פסוק ואילך וגומר עד סופה וכן בהלל וכן במגלה הקורא את שמע וטעה ואינו יודע היכן טעה יחזור לראש, טעה באמצע הפרק חוזר לתחלת הפרק:

ובעל הבית בין כך ובין כך יורד למטה ומתפלל, שאין דעתו מיושבת עליו. ולא דמי להא דאמר לא יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל כגון על גבי כסא ועל גבי שרפרף. אבל באילן שעלה שם לעשות מלאכתו כעליה דמי ושפיר דמי אי לאו טעמא שאין דעתו מיושבת עליו:

רב מרי בריה דבת שמואל. פירש"י ז"ל בכמה מקומות קורא לו רב מרי בר רחל ובת שמואל היתה ונשבית לבין הכותים ובא עלי' כותי ונתעברה ממנו ואח"כ נתגייר ושמו איסור גיורא. ואינו נראה דאמר בירושלמי דא"ל ר' יוחנן לרב שמן בר אבא איטפל בקרובתך נסב קדמייתא ומתה תניניתא ומתה שקרון חס ושלום לא שקרון אלא בגין חטאיה דחנניא בן אחי ר' יהושע שהיה מעבר שנים וקובע חדשים בח"ל. אלא ודאי לא היה מהן. ואחרינא הוה [בנתיה דשמואל לא הוו אלא תרתי שנשבו, ונשא אותם רב שמן בר אבא שהיה כהן הרי ודאי לא בא עליהם כותי]:

הא בפרק ראשון. לאו דוקא פרק ראשון דהא רבא נמי דאיירי הכא לא מצריך כונה אלא בפסוק ראשון וכותיה קיי"ל כדפירשנו לעיל:

אי ר' יהושע מאי איריא פועלים אפי' כל אדם נמי. וליכא למימר כל אדם רשות ופועלים חייבים דהא פשיטא כיון שכל אדם יכול להתפלל מעין שמנה עשרה אין זה שום חידוש אם פועלים עושים דוקא כך:

וחותם בברכת הארץ וכולל בונה ירושלים באמצע. כי יש כח ביד חכמי' לתקן כן בשביל שישכרום בעלי בתים:

חתן פטור מק"ש לילה הראשונה. ונראה נמי דביום אם לא עשה מעשה פטור כדתניא בתוספתא. ומייתי לה בפ' הישן בסוכה השושבינין ובני חופה פטורין מן התפלה ומן התפלין כל שבעה וחייבין בק"ש, ר' שילא אומר חתן פטור וכל בני חופה חייבין, וחתן דפטור מן התפלין היינו ביום:

מעשה בר"ג וכו'. כלומר אם אדם גדול רוצה ליטול את השם כר"ג הרשות בידו ואין זה מעשה לסתור:

דף טז:

ובמקום איסטניס לא גזרו ושרו רבנן. ומותר לרחוץ בימי אבלו בחמין היכא דאינו עושה לתענוג, וכן לחוף ראשו היה נראה מותר אי קשי ליה ערבוביתא דרישא וכן יולדת בימי אבלה דלא גרע מאיסטניס דהכא, וכן מצינו ביוה"כ אעפ"י שסיכה אסורה דמי שיש

לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש. ואמר בירושלמי דפרקין אבל אסור ברחיצה כל שבעה הדא דתימר ברחיצה של תענוג, אבל ברחיצה שאינה של תענוג מותר כהדא דשמואל בר בא עלו ליה חטטין בראשו אתון שאילון לר' יוסי מהו דיסחא א"ל יסחא מה אנן קיימין אי בדבר שיש בו סכנה אפי' בט' באב ואפי' ביום הכפורים אלא באין בו סכנה. ודלא כפירש ר"ח ז"ל שפירש איסטניס שהוא מסוכן דהואיל ולרפואה הוא בשעת הדחק שרינן ליה ולא כל דאמר איסטניס שרינן ליה עד שיאמרו בקיאין. ולא נהירא כדפירשנו:

ואין עומדין עליהן בשורה. דילמא אתו לאסוקינהו ביוחסין:

דף יז.

ובפמליא של מטה. דאמר מר במסכת אבות הוי מתפלל בשלומה של מלכות:

אני בריה וחברי בריה. כלומר כך יש לו לב כמוני להבחין בין טוב לרע:

וכל העוסק בתורה שלא לשמה נוח לו שלא נברא וא"ת והא אמר בריש פרק מקום שנהגו רבה רמי כתיב עד שמים חסדך וכתיב מעל שמים חסדך לא קשיא כאן בעוסקין לשמה כאן בעוסקין שלא לשמה, אלמא מעליותא היא. ואמר נמי לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לידי שמה. וי"ל דהכא מיירי שאינו לומד כדי לקיים אלא כדי לקנתר את חברו, אבל התם שמקיים מצות ושונה כדי שיכבדוהו. ואמר בירושלמי דפ"ק ולא מודה ר"ש שמפסיקין לעשות סוכה ולולב, ולית ליה לר' שמעון הלומד על מנת שלא לעשות נוח לו שלא נברא, א"ר יוחנן הלומד על מנת שלא לעשות נוח לו אלו נהפכה שלייתו על פניו ולא יצא לאויר העולם, ובכי האי גונא מיירי בשמעתין, מ"ר:

דף יז:

אין פרץ שלא תהא סיעתינו כסיעתו של דוד שיצא ממנו אחיתופל וביה שייכא לשון פרצה שפרץ במלכות בית דוד יוצאת שייכא גבי דואג שיצא לתרבות רעה כדאמר בחלק כתיב דואג וכתיב דוייג אמר הקב"ה בתחלה הייתי דואג שמא יצא לתרבות רעה כיון שיצא לתרבות רעה אמר הקדוש ברוך הוא וי יצא זה ואית דמהפכי יוצאת גבי אחיתופל דכתיב ממך יצא חושב על ה רעה יועץ בליעל **(הגה"ה [גיליון ויש מפרשים יוצאת על שהתיר פלגשי דוד לאבשלום לעיני השמש ופרץ בדואג שפרץ ברציחה תוס' רבינו ברוך ז"ל**

צוחה גבי גחזי כשנצטרע וכתיב וטמא טמא יקרא:

והם ניזונין בזרוע. פירוש מחמת מעשיהן באין בכח. ומכאן הגיה ר"ת בתפלות של ראש השנה כי הם בזרוע עדיך באו, רוממותיך בפיהם שמו לזכרון. ובמחזורים כתיב כי הם בזרוע עדיך לא באו, וכלשון הזה יסד הפייט בפיוט אמנם אשמינו, דוברי בגאוה נעשינו עשה לנו כרחמיך. דחה משפט בחרב המתהפכת שהן באין בזכות מעשיהן:

דקא חזו בשבחא דאורייתא תרי זימני בשתא. אבל בעצרת שאינה אלא יום אחד לא היו כל כך נאספין, ושמא ניסי מתרחשי להו:

רב שישא בריה דרב אידי אמר לעולם לא תיפוך וכו', פי' ר"ח דהלכה כרב שישא דהוא בתראה, וקיי"ל דהלכה כרשב"ג דלא כל הרוצה ליטול את השם יטול. מיהו אין אנו רגילין עתה להחמיר שלא לקרות שבשום פעם אין אנו מכונין כל כך:

סליק פרקא בס"ד

פרק שלישי - מי שמתו

בפירש"י גרס תפלת השחר אחר היה קורא. אבל בירושלמי גריס מי שמתו. וכן נראה הסדר לפי התוספתא ולפי הענין שכל זה הפרק מיירי בק"ש. ואח"כ פסיק ותני סדר תפלה. ואיך יפסיק בסדר ק"ש. ולעיל נמי מיירי במת גבי רבן גמליאל שרחץ לילה הראשונה שמתה אשתו. וכן גריס רבינו שמואל מנוחתו כבוד:

פטור מק"ש וכו'. בירושלמי מפרש טעמא א"ר בון כתיב למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך. ימים שאתה עוסק בהם בחיים ולא ימים שאתה עוסק בהם במתים:

אוכל בבית אחר ואינו מברך פרש"י ז"ל ואין צריך שיברך ברכת המוציא. ומשמע מתוך פירושו שאם רצה לברך הרשות בידו, מיהו לא משמע כן לקמן בשמעתין, דקאמר התם תוך ד' אמות הוא דאסור מכלל דאינו יכול לברך. ותימא שעתה נוהגין לברך. ואומר רבי דמה שמשמע כאן שאסור לברך זהו כשעוסק בצרכי המת, אבל אם כבר עסק או יש שם אחרים שעוסקים שפיר דמי. מיהו בירושלמי לא משמע הכי, דגרסינן התם אינו אוכל כל צרכו ואינו שותה כל צרכו ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין ולא מזמנין עליו ואם בירך אין עונין אחריו אמן, ואחרים שברכו אין עונה אחריהם אמן, ואי משום עסקי המת הלא בעניית אמן לא יתבטל. ועוד דקאמר לקמן בגמרא אין המת מוטל לפניהם הם עומדין ומתפללין והוא דומם ומצדיק עליו הדין, ועתה אינו מתבטל כלל מצרכי המת דקאמר יושב ודומם, ואעפ"י שהיה יכול לכוין פסוק ראשון. על כן נראה לפרש שאסור להתפלל לכל מי שמוטל עליו האבילות וכן משמע בירושלמי בפרקין תנא אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעין לו מפני כבודו של מת או משום שאין מי שישא

משאו, אי תאמר מפני כבודו של מת אסור ואי תאמר שאין מי שישא משאו הרי שיש לו מי שישא משאו חייב, והתני פטור מנטילת לולב תיפתר בחול. והתני פטור מתקיעת שופר אית לך למימר בחול ולא ביום טוב, א"ר חנינא מכיון שהוא זקוק להביא לו ארון ותכריכין, כדתניא בפ' שואל בשבת מחשיכין על התחום לפקח על עסקי כלה ועל עסקי המת להביא לו ארון ותכריכין כמי שהוא נושא משאו. מיהו בזה חולק על התלמוד שלנו, דבי"ט ושבת מותר בכולן לקמן בשמעתא. וכן במס' שמחות יש ברייתא שנויה כן, שאם רצה להחמיר על עצמו אינו רשאי מפני כבודו של מת. יש ללמוד מן הירושלמי שבחול המועד שייך אנינות כשמתו מוטל לפניו, מדקאמר שפטור מנטילת לולב בחול דהיינו בחול המועד:

דף יח.

רב אשי אמר כיון שמוטל עליו לקוברו כמי שמוטל לפניו דמי. לא אתא למעוטי הא אם אין מוטל עליו לקוברו כגון שנקבר לא חיילא עליה אנינות כל אותו היום דהאמר בזבחים פ' טבול יום ותו ר' אומר כל זמן שלא נקבר הא נקבר אישתרי ליה אנינות דיומא מי איכא דלית ליה אחריתיה כיום מר. אלמא כל היום חל עליו אנינות ואע"ג דאין מוטל לפניו, ולא אתא אלא לומר אע"פ שאינו מוטל בביתו לפניו כמי שמוטל לפניו דמי. ומיהו התם מיירי לקדשים ושמא אינו כן בפטורא דק"ש ותפלה ושאר מצות:

פסק. אונן פטור מכל מצות אם ירצה. אך בירושלמי דמס' שמחות משמע אם בא להחמיר אין שומעין לו, ואנינות נוהג בחולו של מועד ובערב שבת לפי הירושלמי ולאחר שנקבר אינו נוהג אנינות. אך אסור בקדשים כל היום ובלילה מחלוקת, וכן נהגו העם לנהוג בכל מצות ולאכול בשר ולשתות יין. ומשנמסר לרבים לכתפים שרי בירושלמי לאכול בשר ולשתות יין, ואע"פ שאסור לאכול בקדשים כל היום כדאיתא בזבחים רב אשי אמר כיון שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי:

פסק. הורה רבי הלכה למעשה על אחד שמת ותפשו המושל ולא הניחו לקוברו כמה חדשים, שאין אנינות חל על הקרובים, דלא קרינא ביה מי שמתו מוטל לפניו כיון דאין מוטל עליהן לקוברו. ומ"מ לא נדמהו לנתיאשו מלקוברו לענין שיחול עליהן אבילות מעתה כמו בהרוגי ביתר, דהתם ודאי נתיאשו מלקברם על פי המלכות ומיד חלה עליהם אבילות. וכן בדביתהו דר' אליעזר בר' שמעון כיון שלא היה עומד עליהם ליקבר חל עליהם אבילות מיד אבל האי עובדא שהיה עומד ליקבר אלא שלא היה בידם באותה שעה להוציאו מן המושל, אינן מתיאשין לגמרי מקבורתו כמו בהרוגי ביתר. ולכך לא חל האבילות מיהא על הקרובים. ואוננין מיהא לא הוו כיון שאינן יכולין לעסוק בקבורתו

ואפילו למאן דאסר תשמיש המט' [בשבת] למי שמתו מוטל לפניו מ"מ שייך ביה עסק קבורה, כדאמרי' בירושלמי גבי להחשיך על התחום, אבל כאן אין להם כלל להתעסק בקבורתו, ולכך אין כאן אנינות, ודמיא להא דאמרי' בירושלמי פרק בתרא דמ"ק דמת דמפנין אותו מקבר לקבר כשהיה דעתם מתחלה לפנותו שאין מונין לו משיסתם הגולל ראשון אלא משיסתם הגולל שני. ומסתמא משקברו בקברו הראשון פסקה האנינות. וגם נראה למי שעומד בבית האסורים שאינו אסור לאכול בשר ולשתות יין כיון שאינו מוטל עליו לקוברו. ואמר נמי בירושלמי דפרקין דמשנמסר לרבים אוכל בשר ושותה יין נמסר לכתפים כמי שנמסר לרבים דמי. והכא נמי כיון שאינו מוטל עליהם לקוברו אין כאן אנינות. ומעשה שאירע שנפטרה אחות רבינו יעקב והודיעוהו בעיר אחרת שהיה שם ואכל בשר ושתה יין כי אמר מאחר שיש לה בעל שחייב בקבורתה אינו אסור בבשר ויין. ואיפשר שגם אם היה עומד בעיר עמה היה מיקל. מ"ר:

וספר תורה בזרועו וקורא וכו'. וה"ה בעל פה שאסור לקרות:

וירכב עליהן. אבל אם מפשילו לאחוריו על החמור שפיר דמי וכן בספר תורה. ואפילו אם נפשך לאסור בספר תורה, בנביאים וכתובים שפיר דמי מדנקט ספר תורה, דלא מסתבר למימר דמשום שריותא דכותי ולסטים נקטיה, דהא פשיטא למה יהא אסור. ובהדיא אמר בירושלמי דסקיא שהיתה מלאה ספרים או שהיו עצמות המת בתוכה הרי זה מפשיל לאחוריו ורוכב:

דלייה דלא לימרו למחר באין אצלינו והיום מלעיגין עלינו. מכאן אין להביא ראיה שלא היו למתים ציצית, כי אפילו היו להם כיון שאין מקיימין מצות קרו לעוג. ומההיא דמתי מדבר אין להביא ראיה שהיה למתים ציצית מההיא עובדא דרבה בר בר חנה דהמוכר את הספינה דשאני התם שהיו נכנסים בקבריהם בלבושיהם כדאיתא במדרש איכה רבתי, אבל יש ראיה מדאמרינן במנחות פ' התכלת אמר שמואל כלי קופסא חייבין בציצית וכו' ומודה שמואל בזקן שעשאה לפי כבודו שפטור מן הציצית וההיא שעתא ודאי רמינן ליה משום לועג לרש חרף עושהו. ותימא מאי שנא מכלאים דתנן במס' כלאים ומייתי בפסחים ובע"ז ובנדה בגד שאבד בו כלאים וכו' אבל עושין אותו תכריכין למת, וה"ה בלא אבד כדתנן במס' כלאים ולמה אין כאן משום לועג לרש ואומר ר"ת דשאני מצות ציצית שהיא חשובה ושקולה כנגד כל המצות כדאמר במנחות וגם ציצית עם ח' חוטין וה' קשרים עולים תרי"ג, ולכך יש כאן לועג לרש יותר, ותימא על מנהגי שלנו שמסירין הציציות מטליתות המתים ואור"ת כי שמע מזקני לותי"ר כי ציציות עדות שקיים התורה ואין הדור ראוי עכשיו לאותו עדות. ורבי אומר דטעמא רבה איכא דדוקא

בימי התנאים שהיה לכולם טלית של ד' כנפות והיה להם בחייהם היו עושים להם במותם אבל עכשיו אין לכולם ציצית בחייהם ואם יעשו להם במותם מה שלא היה להם בחייהם אין לך לועג לרש גדול מזה ואם יעשו לאותם שהיה להם בחייהם ולאותם שלא היה להם בחייהם לא יעשו להם במותם אדרבה הוה לועג לרש טפי בהכי כדאמר בפ' בתרא דנדה בתחלה היו מטבילין על גבי נדות מתות והיו נדות חיות מתביישות התקינו שיהיו מטבילין על הכל, וכן בפ' בתרא דמועד קטן חשיב טובא בכי האי גונא. וכי תימא אדרבה בהכי ניחא טפי דליכספו וליזלו, הא ודאי ליתא דבימי התנאים שהיה לכולם טלית בת ד' כנפות יש להעניש על כך כדאמר התם בעידן ריתחא ענשינן, אבל עתה שכל הלובש טלית של ד' כנפות אינו אלא מן המתמיהין אפי' בעידן ריתחא לא מענשי. ומ"מ נכון לקנות טלית בת ד' כנפות לברך עליה בכל יום כדאמרינן בסוכה. וכי משה רבינו דחק ליכנס לארץ ישראל לאכול מפריה אלא כך אמר משה מצות שיוכלו להתקיים על ידי ארץ ישראל יתקיימו על ידי. ועוד אומר רבי שיש סמך לדבר ממס' שמחות דקאמר אבא שאול צוה את בניו קברוני תחת מרגלותיו של אבא והתירו תכלת מעל אפילוני, וע"פ ספרים החיצונים אנו נוהגים כמה דברים, כגון ויחל משה בלילי תעניות ובמס' מגלה אמר שאומר ברכות וקללות, וכן אמר במגלה ראש חודש אב שחל להיות בשבת מפטירין חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי, ואנו נוהגין על פי הפסיקתא להפטיר בה בשבת שלפני ט' באב. מיהו טעמא לא אתברר לן מאי טעמא צוה להתיר. ורבינו שמואל פירש דלא שייך לועג לרש בכלאים שאין כאן עבירה כיון שאינו נהנה. ואינו נראה דציצית נמי לא אשכחן שיהא חייב אם אינו נהנה דמוכרי כסות מוכרין כדרכן וכו' הכי נמי פטירי מציצית כמו מכלאים, דהא דתנן במס' כלאים לא ילבש אדם כלאים ואפילו עשרה זו על גב זו ואפי' לגנוב בו את המכס דמשמע שאינו נהנה ואפילו הכי אסור היינו מדרבנן, מ"ר. ולי נראה קשה מידי מהך דמנחות להההיא דכלאים דהא דקאמר במנחות ההיא שעתא ודאי רמינן לה משום לועג לרש, אליבא דשמואל אייריי התם ושמואל לטעמיה דאית ליה בשבת בפ' שואל דמצות אינן בטלות לעתיד לבוא ואם לא יטילו ציצית נמצא לעתיד לבא כשיעמדו צדיקים בלבושיהם בלא ציצית יש כאן עבירה, והא דתלי טעמא בלועג לרש ולא במצות בטלות, לפי שבא ליתן טעם שהעומדים שם יש להם לעשות דאל"כ היו לועגים לרש כי אין חוששים בו ואינו יכול לעשותו, ומתניתין דכלאים דעושין אותו תכריכין למת מוקמינן לה כר' ינאי דאמר בנדה פ' האשה לא שנו אלא לסופדו אבל לקוברו אסור, ור' יוחנן פליג התם דאית ליה מצות בטילות לעתיד לבא מבמתים חפשי ושרי אפי' לקוברו, ואבא שאול דמס' שמחות שציוה להתיר תכלת שמא

ס"ל כר' יוחנן דמצות בטילות. והשתא ניחא מה שאומרים שיש במדרש שנסמכה פרשת מקושש לפרשת ציצית לומר לך שהמתים חייבים בציצית, שאותו מדרש סובר כשמואל דמצות אין בטלות לעתיד לבוא, וחיובא איכא להטיל עליהן ציצית. ומה שנהגו עכשיו להסיר ציצית מן הטליתות של מתים משום דקיי"ל כר"י דמצות בטילות לעתיד לבא. אך מ"מ היה נראה שהמנהג היה כשר יותר שלא להסירם, דדילמא קיי"ל כשמואל דאמר אין בטילות לעתיד, ואדרבה לפירוש רבותינו תמה על עצמך היאך מתים יש עליהם שום מצוה לחיוב בשעה שהם בקבר דהא אמר בנדה למאן דאית ליה דמצות אין בטילות לעתיד לבא שרי מיהא לסופדן בכלאים וכדפירשנו עיקר:

דף יח:

בן איש חי אטו כולי עלמא כו בספרים מדוייקים כתיב חי וקרינן חיל ומן הכתיב דייק דלא כתב חיל אלא חי

דתנא סיפרא דבי רב בחד יומא. מהארי דריש שהוא חמור שבספרים. בתוך הבור, שהוא באמצע הספר:

שכל הזורע ברביעה ראשונה וכו'. וא"ת תקשי למ"ד בפרק קמא דראש השנה שבפסח נדון על התבואה ולא בראש השנה. וי"ל דמ"מ היו מזכירין בראש השנה מה שדנו כבר על התבואה בפסח שלפניו, מ"ר:

אלמא ידעי. מדקאמר לעגל תיתי, וכל כך לא הי' מקדים דומה להכריז:

דף יט.

אפי' בשעה ששלום על ישראל. והיינו מספר לאחר מטתו דלא אתו לנצויי בהדי המספרים גנותו, ומהכא משמע ליה דמיירי לאחר מיתתן:

דוגמא השקוה, פירש בערוך מי צבע כמו המצניע לזרע ולדוגמא. כלומר דומים היו למים המרים. מיהו בירושלמי דמ"ק קאמר מהו דוגמא דכותה. וזהו כעין פירש"י ז"ל:

חתכו חוליות חוליות ונתן חול בין. חוליא לחוליא ר' אלעזר מטהר. פירוש נתן חול כדי להפריד בין חוליא לחוליא ר"א מטהר, אבל אי ליכא חול לא היה מטהר דלא חשיב כלי כיון שנדבק על ידי הטפלה שסביב התנור, וכן משמע במסכת כלים דקתני התם חתכו חוליות לרחבו פחות פחות מד' טפחים טהור. מירחו בטיט טמא משיסיקנו לאפות בו הסופגנין הרחיק ממנו את הטפלה ונתן חול או צרור בנתים בזה אמרו הנדה והטהורה אופות בו והוא טהור, משמע דחול דומיא דצרור שהוא להפריד אבל אם מרחו בטיט טמא וכן פירש ר"ח ודלא כפירש"י ז"ל.

זהו תנורו של עכנאי ויש ספרים דגרסי חכנאי, וחכנאי ועכנאי הכל מין נחש הוא, אומר רבי ששמו של בעל התנור היה כן, ובמשניות גרסינן (שמו) של בן דינאי, וזהו שם אדם בפ' בתרא דסוטה:

הכי גרסינן בסדר המשנה כתב יד הרב רבינו גרשום מאור הגולה כגרסת רש"י ז"ל, את שלפני המטה שהמטה צורך בהן פטורין, שאין צורך בהן חייבין, ושלאחר המטה אפי' צורך בהן חייבין. פירוש שכבר יצאו ידי המת ואע"פ שעדיין יהיו צריכין לו

קברו את המת, בירושלמי תני ההספד העוסקים בהספד מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה, מעשה היה והפסיקו רבותינו לק"ש ולתפלה, והתנינן אם יכולין להתחיל ולגמור וכו', מתניתין ביום ראשון הא דתני תנא ביום שני:

דף יט:

בגמ' **דאמר** רב יהודה מנפח אדם בית הפרס וכו' וא"ת והא אמרינן בפסחים בפ' האשה דבית הפרס לא העמידו דבריהם במקום כרת וטהור לעושי פסח והא אפי' שלא במקום כרת שרינן ליה הכא גבי אבל, וכן בעירובין בפ' בכל מערבין קאמר מערבין לכהן בבית הפרס דאמר רב יהודה אמר רב מנפח אדם וכו'. ואומר רבי דגבי פסח דכרת מנפח וטהור אבל בהני מנפח וטמא, ואפי' מערבין לדבר הרשות יכול ללכת על ידי נפוח רק שטמא, וכן בבכורות פ' עד כמה משמע אע"פ שמנפח טמא, דקאמר התם גבי מוליך חברו להעיד לו עדות ואם היה כהן מטמאהו מתרומתו, ומוקי לה בבית הפרס דרבנן דאמר רב יהודה אמר רב מנפח וכו' משמע אע"פ שהולך לדבר מצוה מנפח וטמא, אבל גבי פסח שיש כרת מנפח וטהור, מיהו יש עדיין חילוק שלישי שאין צריך לנפח וטמא, כגון לדון ולערער עם הכותי וללמוד תורה ולישא אשה, דאמרינן בעירובין פ' מי שהוציאוהו כשם שמטמא בח"ל כך מטמא ללמוד תורה בבית הקברות, ופריך בית הקברות ס"ד אלא בית הפרס דרבנן, והתם לא מדכר כלל נפוח משמע שאין צריך נפוח וטמא, וטעמא לפי שהן מצות חשובות לא הצריכוהו לנפוח ומ"מ טמא, אבל רבינו יעקב היה מפרש בפסחים פ' האשה דקאמר התם מודים ב"ש וב"ה שבודקין לעושי פסח ואין בודקין לאוכלי תרומה וכו' מאי בודקין דא"ר יהודה אמר רב מנפח אדם וכו' וקשה לרבינו תם דמאי קא בעי התם מאי בודקין והלא הבדיקה מפורשת שם במשנה דקאמר התם בסוף מס' אהלות כיצד הוא בודק מביא עפר שיכול להסיטו ונותנו לתוך כברה שנקביה דקין וממחה אם נמצא שם עצם כש כשעורה מטמא ואם לאו טהור, פירוש ואותה בדיקה לאחר שהלך וא"כ מאי בעי מאי בודקין ומפרש בדיקה דרב יהודה שהיא בתחלה והלא בדיקת המשנה לא איירי אלא בסוף, על כן נראה לר"ת דלא

גרסינן מאי בודקין דהא ודאי לא קא מיבעיא ליה שהרי מפורשת היטב משנה ומיירי לבסוף ויש חילוק בין עושה פסח לתרומה, אבל בדרב יהודה שמנפח בתחלה טהור גמור הוא. וההיא דשמעתא דהכא ודבכורות ודעירובין פ' מי שהוציאוהו דמשמע שהוא טמא מיירי בלא נפוח אבל בנפוח טהור גמור ואפילו לדבר הרשות, והא דמייתי הך דרב יהודה הכא ובעירובין ובבכורות הכי קאמר כיון שיש שם קולא כל כך שעל ידי נפוח יהא טהור גמור, יש להתיר ללכת בלא נפוח רק שיהיה טמא, דכי האי גונא אמר בפרק שני דכתובות גבי אלו נאמנין להעיד בגודלן מה שראו בקוטנן וכו' ושהמקום הזה בית הפרס בבית הפרס דרבנן דאמר רב יהודה אמר רב מנפח וכו' כלומר וכיון שיש שם קולא כ"כ יש להאמינו, ותדע דלא משמע הך דהכא דאבל שיצטרך נפוח דאין זה כבוד האבל שהאחרים ילכו בלא נפוח והכהן יצטרך נפוח ומיהו קשה קצת אמאי לא מייתי מלתא דרב יהודה במי שהוציאוהו ומטמא כהן בבית הקברות ללמוד תורה ולישא אשה וליהוי פירושא כדפרישנא, ובשאלתות דרב אחאי כתוב דמותר ליטמא לכל מצות בבית הפרס כמו לצאת לקראת מלכים ברם צריך אם מותר לישא אשה וללמוד תורה, והדר פשיט דמותר, ומה חילוק יש בין נזיר ועושה פסח לשאר מצות דלענין פסח הולך וטהור על ידי נפוח ובשאר מצות הולך וטמא, אך קשה לרבי דפשיט ליה דמותר ליטמא לשאר מצות יותר מללמוד תורה ולישא אשה והלא מצות חשובות הן כדאמר במגלה שמוכרין בשבילן ספר תורה, ואומר רבי כי לפי דבריהם יש לומר דנקט ללמוד תורה ולישא אשה להקל כי אעפ"י שמוצא ללמוד במקום אחר ואשה אחרת דלא הוה השתא כל כך מצוה אפילו הכי שפיר דמי לטמאות אע"פ שאין חיוב עליו כל כך, והא דאמר בפ' בתרא דחגיגה בדק לפסחו מהו שיאכל בתרומתו אמתניתין דאהלות קאי דמיירי בבדיקה שלעבר, אבל דרב יהודה מיירי בלכתחלה ועל ידי נפוח וטהור גמור, וכן בנידש, מיהו קשה לרבי על פי' זה מפרק בתרה דחגיגה בגמ' ואם אמר הפרשתי לתוכה רביעית קדש נאמן, תנן התם מודים ב"ש וב"ה שבודקין לעושי פסח ואין בודקין לא לאוכלי תרומה מאי בודקין א"ר יהודה מנפח וכו' לגבי פסח לא העמידו דבריהם במקום כרת לגבי תרומה העמידו דבריהם במקום כרת, ואי לא גרסינן התם מאי בודקין אלא מלתא דרב יהודה באפי נפשיה למה הפסיק התלמוד בין משנה דבודקין לעושי פסח לפירושו דקאמר במקום כרת לא העמידו דבריהם וכו' במילתיה דרב יהודה כיון דלא קיימא הך בדיקה על המשנה, ולי נראה לפרש איפכא דודאי מילתא דרב יהודה קיימא אמתניתין דאהלות ולכך יש לטמאות בתרומה אבל בדיקה דסוף מסכת אהלות השנויה במשנה פשיטא ליה דלא קיימא עלה דטהור אף לתרומה כיון שלא מצא שם עצם כשעורה:

מדלגים היינו על גבי ארונות של מתים לצאת לקראת מלכי ישראל וכו'. רבינו שמואל לא גריס הכא, ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא אפילו לקראת מלכי אומות העולם, דהכא לא שייך למימר שמצוה לטמאות כל כך בשבילם ובירושלמי דפרקין משמע שמטמא לראות אפי' לקראת מלכי אומות העולם דקאמר התם א"ר ינאי מטמא כהן לראות המלך כד סלק דוקלטינוס מלכא להכא חמא לחייא בר בא מפסיע על קבריא דצור בגין מיחמיניה, ר' חזקיה ור' ירמיה בשם ר' יוחנן מצוה לצאת לקראת גדולי מלכות ולכשתבא מלכות בית דוד יהא יודע להפריש בין מלכות למלכות מכאן מקשין לפי' רש"י ז"ל שפירש שגולל היינו כסוי של ארון א"כ הוא טמא מן התורה, דגולל ודופק חשבינן ליה בהעור והרוטב טומאות הפורשות מן המת, והיאך היו עוברים על הגולל, ומתרצין דאפי' הכי אין הכהן מוזהר עליה כדתניא במס' שמחות כל טומאה שאין הנזיר מגלח עליה אין כהן מוזהר עליה ונזיר אינו מגלח על הגולל ודופק כדתניא בנזיר פ' כהן גדול, וא"ת וכללא הוא הרי רביעית דם שאין הנזיר מגלח עליה עד שיהא חצי לוג דם כדאמר התם בפ' כהן גדול ואפי' הכי כהן מוזהר עליה כדאמר בפ' בהמה המקשה דרביעית דם הבא משני מתים מטמא באוהל, ומפקינן מעל כל נפשות מת לא יבא, וי"ל דמ"מ כיון שיש בדם שם טומאה כגון בחצי לוג שהנזיר מגלח עליה מוזהר כהן אפילו ברביעית אבל שם טומאה דגולל ודופק אינה כלל בנזיר ולכך אין כהן מוזהר עליה, אי נמי ההיא ברייתא ס"ל כזקנים הראשונים פ' כהן גדול שמקצתן היו אומרים שרביעית דם לכל פירוש אפי' לנזיר ולכך כהן מוזהר כיון שנזיר מגלח עליו וא"ת מ"מ כיון שהיה טמא לא היה חוצץ בפני הטומאה דקיי"ל כל דבר שמקבל טומאה אינו חוצץ בפני הטומאה ואיך היו מדלגין על גבי ארונות, ויש לומר שהגולל שהוא כסוי הארון לפירש"י ז"ל, אינו טמא בפנים כלפי המת ושפיר קא חייץ כדתנן באהלות פ' ט"ו חבית שהיא מליאה משקין ומוקפת צמיד פתיל ועשאה גולל לקבר הנוגע בה טמא טומאת שבעה והחבית והמשקין טהורין אלמא חוצצת להציל מה שבתוכה, וטעמא שאין טמא אלא הצד של חבית שהוא לצד החוץ כדין גולל, וה"ר יוסף פירש בתוספותיו בשם רבינו שמואל שהארונות היו טמונין בכוכין ורוב ארונות יש בהן חלל פותח טפח בין ארון לגג הכוך, כלומר יש שם חלל טפח, והשתא אין כאן טומאת גולל כלל, וא"ת תיפוק לי' מטעם קבר סתום שמטמא באהל, י"ל שלא היה הכוך סתום אלא דין קבר פתוח יש לו, ולפירוש רבינו חננאל שמפרש דגולל ודופק מצבת אבן שמניחים על קבורת המת והיא על פני השדה אתיא שפיר שמעתין דהכא שלא היה שם מצבה כלל, ואין לדחוק שמעתא דהכא כדפרישנא לפירש"י ז"ל ודעת רבינו תם דגולל ודופק, כדפירש בעירובין

ובפ"ק דכתובות. וא"ת הכא משמע דר"א ב"ר צדוק כהן הוה, ואלו בפ' בתרא דתעניות ובעירובין פ' בכל מערבין מייתי לה, א"ר אלעזר ב"ר צדוק אני הייתי מבני סנאה מבנימין פעם אחת חל ט' באב בשבת ודחינוהו לאחר השבת והתענינו בו ולא השלמנוהו מפני שיום טוב שלנו היה, פירוש לקרבן עצים אלמא ישראל היה, ויש לומר דמצד אמו היה מבני בנימין והיה מביא עצים למערכה עמהם אבל ודאי כהן היה:

יכול יטמא אמרת לא יטמא. פירש בקונטרס פ"ק דמגלה אמרת לא יטמא כשהולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו גרידא דילפינן מנזיר שאינו מטמא להם. ותימא מה לנזיר דכל לתא דידיה שלא ליטמא למת, ועוד מה לנזיר שכן לאו ועשה תאמר במילת בנו ושחיטת פסחו. ורש"י ז"ל פירש בסנהדרין פ"ד דמיירי הכא בכהן גדול ונזיר דומיא דרישא דמיירי בהכי דמייתי לה בנזיר ובזבחים פ' טבול יום, וחזר בו רש"י ז"ל משום דמאי פריך מינה התם על יוסף הכהן, שמתה אשתו בערב פסח וטמאוהו בעל כרחו מהך דהכא דאין טומאת קרובים דוחה שחיטת פסחו והלא יוסף הכהן לא היה נזיר כמו הך ברייתא דהכא. ואומר ריב"א כי מ"מ יש ליישב פי' רש"י ז"ל, ופריך משחיטת פסחו דאי דוחה טומאת קרובים יש לה לסייע לשירות לדחות מת מצוה אבל אם אינו דוחה טומאת קרובים כלל בשביל שהיא עם הנזירות אין לה לאלומי שירות שלא יטמא למת מצוה, אלא ודאי שחיטת פסחו גרידא דוחה טומאת קרובים ואיך טמאו ליוסף הכהן, וא"ת הא קתני התם בפ' טבול יום ברישא דהך ברייתא לאמו הרי שהיה כהן ונזיר וכו' לאמו אינו מטמא, אבל מטמא למת מצוה, אע"ג דחומרא דכהונה אינה גורמת לו לדחות טומאת קרובים, י"ל שאין זו עיקר הדרשה דבנזיר פ' כהן גדול דריש מיניה דרשה אחרת, וא"ת והאמר בחולין פ' שילוח הקן דעשה דטהרת מצורע היה דוחה עשה דשילוח הקן לבדו דחמיר משום שלום ביתו וכיון דאיכא לא תעשה לא דחי ליה ואע"פ שכל אחד לבדו היה דוחה, והיה רבי רגיל לתרץ דהתם דין שלא ידחה דבתרווייהו איכא דחייה שהן מתבטלין אבל כאן מה שמטמא למת מצוה לא חשיבא דחייה שעל מת מצוה לא הזהירו הכתוב מעולם כשהזהירו על שאר מתים אבל בשילוח הקן הזהיר. וזה הטעם פי' רש"י בסמוך גבי שב ואל תעשה שאני דהא קשה מאי משני הא תינח פסח ומילה, אבל נזירות שב ובטל נזירותך הוא ואיך ידחוהו מת מצוה אלא ש"מ שלא הזהירו הכתוב מעולם על מת מצוה, מיהו בלאו הכי יש לדחות דמנזיר וכהן גדול לא פריך דמה לנזיר שכן ישנו בשאלה וכהן גדול נמי אינו שוה בכל, אבל אין נראה לרבי דבשלוח הקן נמי נוכל לומר כן שלא הזהירו הכתוב מעולם היכא שלקח הקן לטהרת מצורע ואין זו דחייה וגם מילה בשבת קרי תלמודא בפ' אם לא הביא דחייה, וכן תמיד ופסח קרי תלמודא בפ'

אלו דברים שדוחה שבת, אעפ"י שלא אסרם הכתוב מעולם בשבת, על כן י"ל לפירוש ריב"א דהא דעשה דוחה לא תעשה היינו משום דילפינן לה מכלאים בציצית ודוקא לאו שאין בו כרת הא יש בו כרת לא, וה"ה נמי היכא דאיכא עשה בהדיה דחמיר ולא הוי דומיא דכלאים בציצית ולכך לא ידחה, אבל הכא אין לשחיטת פסחו ומילת בנו להצטרף עם הנזירות כיון דהוי תרי מילי דלא שייכי אהדדי, אך קשה היכן מצינו זה ששחיטת פסחו דוחה טומאת קרובים, י"ל מדתני שחיטת פסחו לבסוף ש"מ דעדיף מכהן גדול ודוחה טומאת קרובים דכולה ברייתא תני החמור לבסוף, אבל נראה לרבי לפרש דמיירי בלא נזירות, וה"ק אמרת לא יטמא שאין עשה דטומאת קרובים דוחה פסח ומילה שיש בו כרת, והכי מוכח בהדיא בפ' כהן גדול בנזיר דמשום חומרא דכרת איצטריך ולאחותו, ולהכי קאמר הכא יכול יטמא ובברייתא השנוייה בפ' טבול יום לא קאמר ליה גבי לאביו ולאמו, דהכא היה סברא שידחה עשה לא תעשה אלמלא שהיה בו כרת, ועוד אומר רבי דאפי' תפרשנה בכהן גדול נזיר שהולך לשחוט פסחו תפרשנה כך יכול יטמא יכול לא יניח מליטמא בשביל פסח אלא בשביל נזירות וכהונה גדולה, אמרת לא יטמא בשביל שחיטת פסחו גרידא, וא"ת אימא דלאחותו איצטריך משום מילת בנו דליכא כרת ולא משום שחיטת פסחו דאיכ' כרת ולכך לא דחי, וי"ל כיון דבמילה איכא צד כרת א"כ חמיר טפי מיניה ואפי' הכי דחי ליה עשה דמת מצוה, וה"ה דדחי לשל פסח דמה לי חומרא רבא מה לי חומרא זוטא, ועוד דמילה נמי חמורה שכן נכרתו עליה י"ג כריתות. ורש"י ז"ל פירש דלמול את בנו נמי היינו בערב הפסח, דמילת זכריו מעכבתו מפסחו, והשתא איכא כרת גם במילה, מיהו הוה ליה למיתני למול את בנו ברישא דהוה משמע אז דמילת בנו מעכבתו, ויש ספרים דגרסי הכא הכי, ואין נראה להעמיד ברייתא זו כמ"ד במי שהיה טמא אף על הראשון אינו חייב כרת אלא א"כ לא עשה את השני דהשתא ליכא כרת בעשיית פסחו אלא צד כרת, דהא מי לא עסקינן אפי' בפסח שני, וגם אין להעמידה כמ"ד מאסקופת העזרה ולחוץ דרך רחוקה דהשתא ליכא כרת אלא צד כרת, דהא הך ברייתא כר' עקיבא מיתוקמא בפ' טבול יום, ואלו ר' עקיבא אית ליה דמן המודיעים ולחוץ הוי דרך רחוקה, והיינו ט"ו מילין, ואין לומר דהך ברייתא נמי בעומד חוץ למודיעים דא"כ היה לו לפרש. מ"ר:

דף כ.

שב ואל תעשה שאני. תימא נזיר וכהן גדול מאי איכא למימר למאי דפרישית דמיירי הך ברייתא בנזיר. ופירש"י ז"ל דאצל מת מצוה לא הזהירו הכתוב מעולם, ואין נראה כדפרישנא לעיל דמ"מ מיקרי שפיר דחיה כמו גבי מילה בשבת ופסח ותמיד באלו

דברים דקאמר דדחו שבת, ועל כן יש לתרץ דמה לנזיר שכן ישנו בשאלה וכהן גדול לאו שאין שוה בכל:

שב ואל תעשה שאני. פירוש ולכך דחינן איסורא, וא"ת והא אמרינן בשבועות פ' שבועות העדות האי צורבא מרבנן דידע סהדותא לקמא דיינא דבציר מיניה לא ליזיל וה"מ בממונא אבל באיסורא אין עצה ואין תבונה כו', אלמא לא דחינן איסורא מפני כבוד הבריות, וי"ל דשאני הכא גבי מת מצוה שגנאי גדול שהמת מוטל בבזיון ולכך יש לדחות אפי' איסורא, והא דמדמי לה תלמודא למוצא כלאים בבגדו פושטו ואפי' בשוק, שזה דבר גדול שאין לך משוקץ ומתועב יותר ממי שהולך ערום בשוק, והא דפריך הכא מהשבת אבידה שכבוד הבריות דוחה, מכש"כ קא פריך אעפ"י שאין כל כך כבוד אפילו הכי דחי להשבת אבידה וכש"כ פושטו בשוק שזה גנאי גדול ומשני שאני התם דכתיב והתעלמת בו, ועוד יש לומר דההיא דשבועות עושין העבירה על ידו אם לא יעיד על אשה שמת בעלה ואפי' הכי בממונא לא ליזיל ואפי' יתן הדיין ממון שלא כדין על ידו, אבל הך דשמעתין אין שום עבירה נעשית על ידו אלא הוי שב ואל תעשה, אבל לבישת כלאים כל זמן שלובשן הוי מעשה ולכך שייך ביה אין עצה וכו' מ"ר. ועוד יש לומר דלהכי מייתי הכא קרא דוהתעלמת דהכא פריך מולאחותו דהא כי היכי דדחי קבורת מת מצוה שהוא דבר גדול כרת של פסח שהוא דבר חמור ה"ה שיש לכבוד הבריות דעלמא לדחות דבר שאין בו כי אם לאו בעלמא כמו כלאים ולהכי פריך שפיר מוהתעלמת:

האשה שכובשת ירק בקדרה. משנה היא בפ"ב דטהרות:

זיתים שכבשו בטרפיהן טהורים משנה היא זו במס' עוקצין ומפרש רבי טהורין אותן העלין דלא חשיבי ראויין לאכילה על ידי אותה כבישה שלא נכבשו אלא למראה להראות הזיתים נאים וחדשים כבש העלין עמהן, ודוקא משום הכי טהורין אבל אם כבשן להיות ראויין לאכילה משעה שיהו מתוקנין לראיית אכילה טמאין, ובתוספתא מייתי טובא בכי האי גונא, גרעיני זיתים ותמרים אעפ"י ששלקן אין מטמאין טומאת אוכלין ומה שפירש"י ז"ל טהורין ואין טמאין מטעם יד, אין נראה לרבי לומר כן דטרפי זיתים דהיינו העלין יהיו יד לזיתים ומיהו יש ליישב פירש"י שרוצה לומר שלא תאמר דלכך כבש העלים אע"ג שאין צריכין כבישה שיהו יד לזתים, שלא יצטרך כל כך לתחוב ידו בחומץ כשיטול מהן כי יאחוז בעלין ולכך יחשבו יד אעפ"י שבלא כבישה לא היו חשובין יד, כי לא כבשן בטרפיהן אלא למראה כבשן כדפירשנו פירוש ראשון:

תליסר מתיבתא. כגון משנת רבי ור' חייא ור' הושעיא ובר קפרא כדפירש"י ז"ל, אי נמי תליסר מתיבתא תליסר ישיבות יש בנו שבקיאים ולאו דוקא נקט תליסר אלא לשון הרגיל בתלמוד כמו בתליסר זוזי פשיטי:

ואנן צווחין ולית דמשגח בן. בתענית בפירקא דחסידי קאמר אלא מה יעשו פרנסי הדור שאין דורן דומה יפה:

ויתיב בשערי טבילה וכו'. והא דאמר בערבי פסחים האי מאן דפגע בנשי בעידן דסלקי מטבילת מצוה אי קדמא ומשמשא אחזה ליה לדידיה רוח זנונים מיירי בפגע בהם אבל הכא הוא יושב שם, וכן ר' יוחנן דבסמוך, אי נמי התם בעלותה מן הנהר ערומה ממש קאמר:

אי בעית אימא עין שלא רצתה ליזון משאינו שלו וכו' לא גרסינן לה הכא וגם בבבא בתרא פ' יש נוחלין, אבל בפ' בתרא דזבחים גרסינן ליה עין שלא רצתה ליזון ממה שאינו שלו תאכל מן הסנואין, ומרצון שוכני סנה דריש גבי קדשים קלים נאכלין בכל ערי ישראל בזמן שהיה שילה חלקו של יוסף קיים, ואי גרסינן לה הכא הכי גרסינן עין שלא רצתה ליזון משאינו שלו לא תשלוט בו יצה"ר, וסברא בעלמא הוא דקאמר, וא"ת כיון שלא היה שולט בהם עין הרע למה לא היו יותר מכל השבטים למ"ד בפ' המקבל רב איקלע לבי קברי עבד מאי דעבד ואמר תשעים ותשעה מתו בעין הרע ואחד בדרך כל הארץ, וי"ל מ"מ אם לא ימותו מחולי זה היו מתים מחולי אחר, אבל עין הרע רגיל ומזיק לקפוץ על בני אדם, ומ"מ הוא מהנה להם הרבה מה שאין עין הרע שולט בהם, מ"ר:

מתני' **נשים** ועבדים וקטנים פטורים מק"ש. פירש"י ז"ל בקטן שהגיע לחינוך, ומ"מ פטור מק"ש ותפלין לפי שאין מצוי בעת ק"ש ואינו יודע לשמור גופו שלא יפיח בהם, ואין נראה לר"ת מדאמר בסוכה פ' לולב הגזול יודע לשמור תפליו אביו מניח לו תפלין, אלמא כשהגיע לחינוך דשייך ביה תפלין חייב בתפלין, ובק"ש יש לנו לחייב יותר מהרה מסתמא, מדאשכחן התם יודע לדבר אביו מלמדו תורה ופסוק ראשון של ק"ש, ופירש רבינו תם דבלא הגיע לחינוך מיירי. וחייבין דבסיפא קאי אנשים ועבדים לחוד אבל קטנים פטורין מן הכל כיון שלא הגיע לחינוך, וכן דרך התנא לשנות נשים ועבדים וקטנים שלא הגיעו לחינוך לענין פטור ביחד, כמו נשים ועבדים וקטנים פטורין מן הסוכה קטן שאין צריך לאמו חייב בסוכה, והא דאיירי הכא בתפלין ומזוזה יותר מכל מצות עשה שהזמן גרמא דנשים פטורין, משום דאיירי הכא בק"ש ואגב דאיירי בק"ש נקט נמי תפלין ומזוזה שכתובים בו תפלין ומזוזות, והא דאמר בירושלמי גבי ק"ש עד שיהא תדיר בה היינו עד שיגיע לחינוך, ר"ת:

דף כ:

ומן התפלין הקשה ה"ר יום טוב ב"ר יצחק הקדוש נ"ע בפ בתרא דעירובין מוכיח מסתם משנה דראש השנה דאין את התינוקות מלתקוע הא נשים מעכבין דלא ר' מאיר סבר לה כר יוסי דאמר נשים סומכות רשות אלא מחייבי נשים בתפלין ולכך המוצא תפלין ומכניסן זוג זוג אחד האיש ואחד האשה אדרבא לידוק מסתם משנה דהכא דאית ליה לר מאיר נשים פטורות מן התפלין והאי דקתני אחד האיש ואחד האשה מכניסן זוג זוג משום דהוי תכשיט לאשה ומלבוש בחול וסבר לה כר יוסי דנשים סומכות רשות ואדרבה האי סתמא עדיפא טפי שהיא בפשיטות ואמר לן רבי דע"כ הך משנה דהכא לא משמע דמיתוקמא כר מאיר דקתני נשים ועבדים וקטנים נשים דומיא דקטנים מה קטנים אי בעו לאנוחי לא שבקינן להו משום בזיון דתפלין אף נשים לא שבקינן להו ועוד אומר רבי דהכא ע"כ האי תנא דתני פטורי גבי ק"ש ותפלין היינו בנא הגיע לחינוך וחיובא דתני גבי תפלה וברכת המזון היינו ע"כ בקטנים שהגיעו לחינוך ולמה לא כייל ותני כולהו לחיובא בקטנים שהגיעו לחינוך אלא ש"מ שרצה לשנות קטנים לפטורא גבי ק"ש ותפלין ובלא הגיעו לחינוך להשמיענו דנשים דומיא דידהו דלא שבקינן להו מ"ר **נשים** ועבדים פשיטא. פירוש דהוי מצות עשה שהזמן גרמא. וא"ת מאי פשיטא והא פלוגתא היא בפ' בתרא דעירובין, דאיכא למ"ד דשבת ולילה הוי זמן תפלין והוו להו אין הזמן גרמא, וי"ל דודאי מצי למימר דלאפוקי מהאי תנא אתא, אלא רבותא משני דאפי' מ"ד דחשיב להו לזמן גרמא הוה ס"ד לחיובינהו, ועוד יש לומר דהכי מקשי פשיטא כיון דסבר האי תנא תפלין זמן גרמא לישמעינן גבי הלכות תפלין דשבת ולילה לאו זמן תפלין הוא וממילא הוה ידענא דנשים פטורות כדתנן בפ"ק דקדושין, ומשני דהוה ס"ד לאקושי תפלין למזוזה. מ"ר:

וחייבין בתפלה פשיטא. תימא מאי פשיטותא והלא מצות עשה שהזמן גרמא היא, ואי משום דרבנן היא, והרי הלל דהוי נמי מדרבנן ופטורות משום דהוי נמי זמן גרמא כדתנן בסוכה מי שהיה אשה ועבד וקטן מקרין אותו עונה אחריהן מה שהן אומרים, וכן נר חנוכה ומקרא מגילה וד' כוסות היו פטורות מטעמא דזמן גרמא אי לאו טעמא דאף הם היו באותו הנס, ואי משום דרחמי נינהו פריך פשיטא, וכי זה כל כך טעם פשוט שיש לו להקשות פשיטא, י"ל דמשום דפריך על אחריני פשיטא פריך ליה נמי גבי תפלה אעפ"י שאינו פשוט לו כל כך, והאי טעמא נמי י"ל דפריך גבי תפלין לעיל איידי דמקשה ליה גבי אחריני, ורש"י ז"ל ור"ח ז"ל פירשו דלא גרסינן פשיטא דהא לאו דאורייתא היא, ומיהו אין זה טעם דהא איכא הלל דרבנן ופטורות מהאי טעמא וכן ד' כוסות ונר חנוכה

ומקרא מגלה אי לאו טעמא דאף הן היו באותו הנס כדפרישנא ולפי גרסא זו יכול לגרוס פשיטא, ומשני כיון דכתיב ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה כמצות עשה שהזמן גרמא דמי קמ"ל דרחמי נינהו, (מיהו קשה אמאי לא פריך גבי ק"ש פשיטא כדפריך גבי אחריני דהא הוי זמן גרמא, ואי משום דהוי דרבנן, מאי שנא מהלל כדפרישנא, אבל לגרסת רש"י ז"ל ניחא), ויש ספרים דגרסי מאי שנא הני ומאי שנא הני, ומשני ק"ש ותפלין מצות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות תפלה ומזוזה וברכת המזון מצות עשה שלא הזמן גרמא וחייבות, ולפי גרסא זו ליכא לאקשויי מכל מאי דפרישנא מ"ר. ובספר אחר מצאתי גרסא אחרת דפריך בברכת המזון פשיטא, ומשני מהו דתימא הואיל דכתיב בתת ה' לכם בשר בערב לאכול ולחם בבקר לשבוע כמצות עשה שהזמן גרמא דמי קמ"ל:

נשים חייבות בקדוש היום דבר תורה. וא"ת הכא משמע דקדוש הוי דאורייתא ואמר נמי בערבי פסחים זכור את יום השבת זכרהו על היין ואלו ברייתא דנזיר קאמר מיין ושכר יזיר לאסור יין מצוה כיין הרשות מאי היא אילימא קדושא והבדלתא מושבע ועומד מהר סיני הוא בתמיה, כלומר וכי מושבע עלי' מהר סיני הוא, והלא אין צריך לקדש על היין כי אם מדרבנן ומן התורה אין צריך לקדש ופשיטא דנזיר אסור בו אפי' בלאו קרא, ואומר רבי דעל היין אינו אלא מדרבנן אבל קידוש בלא יין הוי דאורייתא וקרא דזוכרהו על היין הוי אסמכתא בעלמא, ומהך דנזיר שהבאתי היה אומר ר' יוסף קרא בשם רבינו קלונימוס איש רומי דנזיר מותר לשתות יין קדוש והבדלה, מדקאמר לאסור יין מצוה כיין הרשות מאי היא אילימא קדושא והבדלתא מושבע ועומד מהר סיני כלומר, מן התורה הוא חייב ואין יכול לאוסרו עלי', ואין נראה לרבינו תם, הא תינח קדושא דכתיב. הבדלה מאי איכא למימר הא לא כתיב, אפי' למה שסוברים דזכרהו על היין הויא דרשה גמורה, ועוד מאי קא פריך הא מושבע עלי' מהר סיני מ"מ קאמר שפיר דאתא קרא דנזיר להזיר לאסור עליו יין של מצוה כיין הרשות, ועוד אמר בפ' שני דנדרים קונם סוכה שאני עושה לולב שאני נוטל תפלין שאני מניח בנדרים אסור, פירוש שחלין על דבר מצוה כדבר הרשות, ואמר נמי נזיר להזיר מלמד שהנזירות חלה על נזירות, ועוד מאי האי דקא משני התם ברייתא דנזיר אלא כי האי דקאמר רבא שבועה שלא אשתה וחזר ואמר הריני נזיר דחיילא נזירות על שבועה, דתיקשי לך אמאי והלא מושבע ועומד מהר סיני הוא, וכי האי גונא אין שבועה חלה על שבועה, ועוד הרי כמה אמוראים בערבי פסחים דהוו מקדשי אשכרא ואריפתא, על כן נראה כדפרישנא לעיל, וכי מושבע עליו מהר סיני והלא אינו אלא מדרבנן ולהכי לא איצטריך קרא, ולשון דהרי מושבע עליו מהר סיני אינו מכוון כי לשון (מס') נזיר אינו מכוון ללשון שאר התלמוד מ"ר:

ועוד כל מ"ע שהזמן גרמא נחייבו. פירוש כיון שאתה סובר דהוי מדרבנן דחייבות, א"כ תחייב נשים מדרבנן בכל מצות עשה שהזמן גרמא, והא לא אשכחן שיהיו חייבות מדרבנן, ומאי שנא קדוש היום:

אלא אמר רבא זכור ושמור בדבור אחד נאמרו וכו' ובפ"ק דקדושין, קאמר דמצה שמחה והקהל הוו שלשה כתובים הביאם כאחד דמצות עשה שהזמן גרמא ונשים חייבות, הוה מצי למנקט נמי קדוש היום:

נשים חייבות בברכת המזון דאורייתא או דרבנן. פירש"י ז"ל דכתיב וברכת על הארץ ונשים לא נטלו חלק בארץ ואי משום בנות צלפחד חלק אביהם נטלו שהיה מיוצאי מצרים, תימא לה"ר אלחנן מנוחתו כבוד, נהי דגר יכול לומר שהנחלת לאבותינו בברכת המזון כמו שפירשנו בבבא בתרא פ' המוכר את הספינה, דפסקינן בירושלמי דבכורים כר' יהודה דאמר דגר עצמו מביא וקורא שיכול לומר לאבותינו דכתיב כי אב המון גוים נתתיך לשעבר היית אב לארם מכאן ואילך לכל הגוים מ"מ איך יוציא אחרים ידי חובתן כיון שאין לגרים חלק בארץ, כמו נשים דאמר הכא כיון שלא היה להם חלק בארץ לא יוציאו אחרים מחובתן דאכלו שיעורא דאורייתא ואין לומר דשאני גרים שהם זכרים, דשם זכרים נטלו חלק בארץ, כי אין לומר זה בלא ראיה ועוד הקשה על זה דתניא בתוספתא ר' יוסי אומר היה ר' מאיר אומר הכהנים מביאין ואינן קורין שלא נטלו חלק בארץ ואני אומר כשם שנטלו לויים כך נטלו כהנים, והשתא לר' מאיר איך, יוציאו כהנים אחרים בברכת המזון ידי חובתן, אם לא תאמר דלא קיי"ל כר' מאיר אלא כר' יוסי דנימוקו עמו, והלכה כמותו לגבי ר' מאיר כדאמר בפ' מי שהוציאוהו, אבל קשה לה"ר אלחנן למה אומר שלא נטלו הכהנים חלק בארץ והכתיב בספר יהושע שהיו להם ערים לבני אהרן, (ואמר בשלשים ושתים מדות של ר"א בנו של ר' יוסי הגלילי שיותר מתשעה אלף כהנים חלוצי כתף יצאו לפני מטתו של אהרן) ושמא יש שום פסוק שממעט אותם מדין נחלה, וצ"ע הא דתנן בסוף מעשר שני גבי אשר נשבעת לאבותינו, מכאן אמרו ישראל ממזרים מתודין, אבל לא גרים ולא עבדים משוחררים שאין להם חלק בארץ ר' מאיר אומר אף לא כהנים ולויים שלא נטלו חלק בארץ ר' יוסי אומר יש להם ערי מגרש. ואם היינו מפרשים טעמא דהכא דמיבעיא ליה בנשים משום דאמר לקמן בפ' ג' שאכלו אם לא אמר ברית ותורה בברכת המזון לא יצא, והשתא קא מיבעיא ליה כיון דלא הוו מצי למימר ברית ותורה הוו מדרבנן, או דילמא היינו דוקא באנשים שהם בני ברית ותורה, אבל נשים לא שייך בהו והוו דאורייתא, ולית ליה הך דרב דאמר יצא לפי שאינה בנשים. וצ"ע:

דאכל שיעורא דרבנן דאתי דרבנן ומפיק דרבנן. והקטן אכל כדי שובעו, ולא תיקשי לרבנן דר' יהודה דאסרי קטן לקרות את המגלה אמאי לא אתי דרבנן ומפיק דרבנן, ולעיל פרשינן לה:

והלא אתה נושא פנים לישראל דכתיב ישא ה' פניו אליך וגומר. אומר רשב"ם ז"ל כי לפי הפשט לא קשיא מידי, דהא לא כתיב ישא ה' פניך, או ישא ה' פנים אליך, אלא כתיב פניו אליך ורוצה לומר שיטול רוגזך ממך ויראה לך פנים שוחקות, ולא הוה מצי לאקשויי מוישא ה' פני איוב, כי אם פניו אשא, דאיכא לפרושי בעבור צדקו, אבל ישא ה' פניו אליך משמע ליה נשיאות פנים ורצון:

ולא אשא פנים לישראל וכו'. הכא משני כאן בישראל כאן בעובדי כוכבים ובנדרים פרק אחרון ובפ"ק דראש השנה מתרץ כאן קודם גזר דין כאן לאחר גזר דין, ועל זה מליזין מלאכי השרת שנושא פנים לישראל קודם גזר דין מה שאינו עושה כן לעובדי כוכבים:

מתני' **בעל** קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה. נראה לרבי דאפילו בהרהור כפירש"י וכן משמע לקמן בגמרא דקאמר בעל קרי שאין לו מים לטבול קורא ק"ש ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה ואוכל פתו ומברך לאחריה ואינו מברך לפניה מהרהר בלבו ואינו מוציא בשפתיו דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר וכו'. ומה שפירש"י ז"ל כיון דטעמא דק"ש דאורייתא וברכות דרבנן יכול להיות דאפי' למ"ד בגמ' דק"ש מדרבנן היינו היכא שהזכיר יציאת מצרים, אבל במתני' שלא הזכיר יציאת מצרים הוי ק"ש דאורייתא ואמת ויציב דרבנן שהרי הזכיר יציאת מצרים בק"ש וק"ש שהצריכו חכמי' לומר אעפ"י שמזכיר יציאת מצרים באמת ויציב היינו משום קבלת מלכות שמים ואסמכוה אקרא דבשכבך ובקומך, ואז הוא ודאי דרבנן, אבל הכא גבי בעל קרי שלא התירו חכמים לומר אמת ויציב הוי ק"ש דאורייתא לכ"ע, ובגמרא גרסינן אלא ק"ש וברכת המזון דאורייתא תפלה דרבנן, והכא הוי ק"ש דאורייתא לכ"ע כדפירש"י ולא גרסינן כמו שכתוב בספרים שאני תפלה דלית בה מלכות שמים והרי ברכת המזון שאין בה מלכות שמים ותניא על המזון מברך לאחריו, אלא היינו טעמא דק"ש אית בה מלכות שמים וברכת המזון דאורייתא ותפלה דרבנן, וגם יש ספרים דגרסי לפי גרסא ראשונה שכתבתי ק"ש דרבנן הוא בתמיה ומשני אלא ק"ש אית בה מלכות שמים וכו' ולעולם דרבנן וכן הגרסא בפי' רש"י ז"ל, ולמאי דפרישית לא אתי שפיר דהא פרישית דק"ש דמתניתין שלא הזכיר אמת ויציב דאורייתא הוא לכ"ע ונוח לומר ק"ש דאית ביה תרתי מלכות שמים ויציאת מצרים יותר מאמת ויציב דלית בה אלא חדא, וא"ת למאי דפרישית השתא דנוח לומר ק"ש מלומ' אמת ויציב משום דבק"ש אית בה תרתי והא בגמרא משמע

איפכא דאמר רב יהודה אמר שמואל ספק קרא ק"ש ספק לא קרא אינו חוזר וקורא, ספק אמר אמת ויציב ספק לא אמר חוזר ואומר אמת ויציב, מאי טעמא אמת ויציב דאורייתא ק"ש דרבנן ובמאי מיירי הך ספק אמר אמת ויציב, אי ידע שאמר ק"ש תו לא הוי אמת ויציב דאורייתא כיון שהזכיר יציאת מצרים בק"ש, ומי גרע משמעתא שהיה רבי מזכיר בה יציאת מצרים לעיל בפרק שני, אלא משמע שהיה מסופק משניהם, ספק נמי אם אמר אמת ויציב עם ספיקא של ק"ש, וקאמר שאם מסופק מאמת ויציב שיחזור ויאמרנו, ואמאי נתקן שיאמר ק"ש דאית ביה תרתי ויפטר מאמת ויציב דליכא אלא חדא, כי הכא במתניתין כדפירש"י. ואמר רבי דהכא במתניתין גבי בעל קרי שידענו בו שלא אמר ק"ש כלל ואין אנו רוצים להתיר לו שניהם, טוב שיאמר ק"ש דאיכא תרתי אבל לקמן דמספקא לן אם אמר שניהם, אם נתקן שיאמר ק"ש לבד אין זה תקנה גמורה שאם יודע לנו שלא אמר לא זה ולא זה לא התקין הכל ולא יצא בטוב מידי ספיקו דודאי לא אמר אמת ויציב שאין רגילות לומר אמת ויציב בלא ק"ש, אבל כשיאמר אמת ויציב לבד יש לתלות שמא תיקן הכל, כי שמא ק"ש לבד אמר בלא אמת ויציב שזה יכול להיות ועתה השלים הכל מ"ר. וה"ר שמעיה פירש דאמת ויציב הוי טעמא משום יציאת מצרים, וא"כ הוי פרשת ציצית בכללה, וק"ש מיירי בפרשה ראשונה שיש בה מלכות שמים, ואמת הוא דודאי שאם הזכיר יציאת מצרים בק"ש שאין צריך לחזור באמת ויציב, כללא דמלתא ק"ש קרי מלכות שמים, ויציאת מצרים קרי אמת ויציב ולפי זה לא שייכא מידי למתניתין:

גמר' **א"ר** אבינא זאת אומרת הרהור כדבור דמי. לענין ק"ש דכל אדם יוצא ידי חובתו בהרהור כדפירש רש"י ז"ל ולא שייכא מידי להא דאמרינן בפרקין ובשבת פ' שואל דאסור להרהר בבית הכסא משום שנאמר והיה מחניך קדוש וליכא, ולכך אסור להרהר, אבל גבי ק"ש כתיב על לבבך, ומותר להרהר, אע"ג דכתיב ודברת בם, ולא דמי להא דאמרינן בשבת פ' כל כתבי ממצוא חפצך ודבר דבר דבור אסור הרהור מותר דהרהור לאו כדבור דמי, היינו דוקא התם אבל הכא לענין ק"ש איכא טעמא דהרהור כדבור דמי, ולהאי אמורא אתיא הך משנה דהרהור כדבור דמי כר' מאיר דאמר לעיל בפ' ב' הרי הוא אומר על לבבך בכוונת הלב הן הן הדברים, אי נמי כר' יהודה דאמר לא השמיע לאזניו יצא בדיעבד, אבל לכתחלה צריך להשמיע לאזניו, ובבעל קרי תקנו הרהור הואיל ויוצא בכך, ואע"ג דר' יהודה פליג עליה בסמוך מ"מ בהכי מצי סבר כר' יהודה, אבל לר' יוסי דאמר לא יצא לא מיתוקמא הך אמורא, דהא אפי' דבור בלא השמיע לאזניו לא מהני וכש"כ הרהור, ודוחק הוא לומר דכח יש ביד חכמים לתקן שלא יאמר רק בהרהור, אע"ג דטבילת בעלי קריים עזרא הוא דתקון כדאמר בגמרא ובמרובה וק"ש דאורייתא, ומיהו

לרב חסדא דאמר הרהור לאו כדבור דמי ולא תיקנו שיהרהר כדי לצאת רק כדי שלא יהיו העולם עוסקים והוא יושב ובטל אתיא שפיר המשנה כר' יוסי דאמר לא יצא מ"ר: **יוציא** בשפתיו. דכיון דשרית ליה הרהור אע"ג שהוא כדבור לענין לצאת ידי ק"ש כמו כן הוא כדבור לענין דמקרי עוסק בתורה, ומדשרית ליה להרהר אע"ג שהוא בעל קרי תתיר לו גם הדבור:

לא כדאשכחן בסיני דאסור בעל קרי בדברי תורה. אסרו חכמים דוקא בדבור דומיא דסיני ולא בהרהור, ואע"ג ששותקים היו שומע כעונה:

ורב חסדא אמר לאו כדבור דמי. ואפילו לר' מאיר דאמר לעיל אחר כוונת הלב הן הן הדברים, מ"מ צריך שיוציא בשפתיו בלא השמעת אוזן, והא דתניא נמי לא יברך ברכת המזון בלבו ואם בירך יצא היינו במוציא בשפתיו ובלא השמעת אוזן, ופסק ר"ח דהלכה כרב חסדא, ודלא כר' אבינא דמדמתרצי ר' אלעזר ורב אדא למילתיה דרב חסדא, ש"מ כותיה קיימי ולא יצא בק"ש בהרהור, אעפ"י שאין צריך להשמיע לאזנו כדפסיק רב חסדא גופיה לעיל בפ"ב:

דף כא.

והרי תפלה דדבר שהצבור מתעסקים בו וכו'. ומגופה דמתניתין לא הוה מצי לאקשויי ליה דקתני ואין מברך לא לפניה ולא לאחריה, משום דאינו דומה יושב ובטל כיון שהוא עסוק בק"ש שהוא העיקר, שהברכות שלפניה ושלאחריה אינו אלא לצורך ק"ש, וא"ת ולר' אבינא נמי תיקשי מה לי ק"ש וברכת המזון יותר מן התפלה כיון דלא ידעינן טעמא דבסמוך, וי"ל דלר' אבינא ניחא טפי דכיון דהרהור כדבור דמי יש להצריכו בק"ש וברכת המזון שהן דאורייתא יותר מתפלה דרבנן, אבל לרב חסדא כיון דהרהור אינו כלום רק שלא יהא יושב ובטל מה לי ק"ש ומה לי תפלה:

הא לא אתחיל לא יתחיל. וא"ת ודלמא בדבור הא לאו בדבור שפיר דמי, וי"ל דמשמע לא יתחיל כלל אפילו על ידי הרהור דא"כ הוה ליה למיתני יקצר בדבור או יהרהר באריכות. מ"ר:

ספק קרא ק"ש ספק לא קרא לעיל במשנה פרשינן לה:

ק"ש דרבנן. פירוש קבלת מלכות שמים, אבל יציאת מצרים צריך להזכיר מן התורה או בק"ש או באמת ויציב כדפרישנא:

ק"ש דרבנן. ומכאן היה משמע שכל ברכות דרבנן ספק אם אמרן שלא יצטרך לחזור ולומר, וכן פסק בשאלתות דרב אחאי:

ור' אלעזר אמר ספק קרא ק"ש ספק לא קרא יחזור ויקרא כיון דאיכא קבלת מלכות שמים חמירא טפי:

ור' יוחנן אמר הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו איכא דאמרי דר' יוחנן לא אמרה אלא במקום שספק לו אם התפלל דלא פליג ארב יהודה אמר שמואל, וההיא דמקום שנהגו דקאמר שמותר לר' יוחנן להתפלל תפלת נעילה בתענית צבור שהיום ראוי לתפלת נעילה שדומה ליום הכפורים שהוא תענית צבור אבל היכא שהתפלל בטוב אינו מתיר להתפלל ותדע דאמר לקמן בפ' אין עומדין יכול יתפלל אדם כל היום כולו כבר מפורש ע"י דניאל וזמנין תלתא וכו' משמע שאין לו להתפלל יותר מג' פעמים:

דף כא:

עד שלא יגיע ש"ץ למודים יתפלל וכו לפי שצריך לשוח עם הצבור שלא יראה ככופר במי שחבריו משתחוים לו וה"ה נמי אם יגיע למודים כשחביריו מגיעין למודי שפיר דמי כיון שהוא משתחו עם חביריו אבל התלמוד לא פסיקא לי למינקט בכי האי גונא אבל אין נראה לפרש דמשום מודים דרבנן נקט הכי דמצוה לענות אבל זה לא מצינו לו עיקר בתלמוד ואני שמעתי כי היה ר' יעקב רגיל כשהיה עומד באמצע התפלה ומגיע שליח צבור למודים שהיה משתחוה עם הצבור ובאמצע הברכה דהא אמרינן לקמן במכלתין שאסור לשוח בסוף כל ברכה מיהו לכתחלה אין לעשות כן וגם בקדושה אם מגיע יחיד לאתה קדוש עם הצבור בסוף מחיה המתים אין זו הפסקה כיון שקבעו שם קדושה יכול לענות עם הצבור וה"ר משה ב"ר יוסף פירש שלא נתברר לו אם יכול להפסיק בזה הענין מיהו פירש ר"ח ז"ל דאין לו להתפלל אם לא ידע שיוכל לגמור עד שלא יגיע שליח צבור ליהא שמי רבא דהא הוי ודאי דבר שבקדושה אבל אם שתק ולא ענה שפיר דמי דשותק כעונה כדאמר במס סוכה פרק לולב הגזול וכן פירש רבינו שלמה שם בשם ה"ג אבל רבי ור יעקב היו חושבין אותו הפסקה כיון דהוי כעונה וקצת יש ראיה מכאן דאמר אם יוכל לגמור עד שלא יגיע שליח צבור לקדושה וכו ואם שומע כעונה ויכול לשתוק מהאי טעמא למה לי כולי האי ישתוק ויכוון לבו לקדושה ואח"כ יחזור לתפלתו מיהו יש לדחות דענייה חשיבא טפי מיהו רבי לא היה מתיר לשתוק שהיה חושבה הפסקה מ"ר **מנין** שאין יחיד אומר קדוש שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל וגומר, ואידך סבר דקדושה לא הוי דבר שבקדושה דפסוקי נינהו וליקרי, ולא קרי דבר שבקדושה אלא הני ששנויים בפ' שני דמגלה במשנה דאין אומרים בפחות מעשרה דהני ודאי הוו דבר שבקדושה:

כתיב הכא ונקדשתי בתוך וגו' וכתיב התם הבדלו מתוך העדה וגו' מה להלן עשרה וכו'. ה"פ מה ההיא תוך עשרה דכתיב גבי עדה וסתם עדה עשרה דכתיב עד מתי לעדה הרעה הזאת. יצאו יהושע וכלב (במשנה פ"ק דסנהדרין) אף תוך דהכא הוי עשרה. ומיהו האי קרא דעדה הוי קרח ועדתו דהוי יותר מעשרה. מיהו פירושו כדפירשנו כך פתרון התלמוד שלנו כמו שפירשנו. אבל יש בירושלמי בפ' ג' שאכלו מנין לעדה שהיא עשרה, ר' ינאי בשם ר' יוחנן נאמר כאן עדה ונאמר להלן עדה, מה להלן עשרה אף כאן עשרה. א"ר סימון נאמר כאן תוך ונאמר להלן תוך, מה תוך שנאמר להלן עשרה אף תוך שנאמר כאן עשרה, א"ל ר' יוסף בר בון אי מתוך את יליף לה סגיאין אינון אלא נאמר כאן בני ישראל ונאמר להלן בני ישראל מה בני ישראל שנאמר להלן עשרה שנאמר ויבאו בני ישראל לשבור בתוך הבאים אף בני ישראל שנאמר כאן עשרה, מיהו אותו אמורא ראשון סובר כתלמוד שלנו וכדפרישנא:

כתוב בירושלמי פ' תפלת השחר לא התפלל תפלת השחר ובא ומצאן מתפללין של מוסף אם היה יודע שמתחיל וגומר עד שלא יכנס ש"צ לענות אחריו אמן מתפלל. ואם לאו אל יתפלל באיזה אמן אמרו תרין אמוראין חד אמר באמן של האל הקדוש וחד אמר באמן של שומע תפלה, מ"ד האל הקדוש בשבת, ומ"ד אמן של שומע תפלה בחול, ומשם היה תמיה ר' חיים על מנהג שלנו שאנו מתפללין במוסף של ר"ח וחול המועד שבע ברכות בתפלת המוסף ולא י"ח, כי שם משמע שהיו מתפללים י"ח מדקאמר אמן של שומע תפלה, ובתלמוד שלנו לא הזכיר שבע אלא על שבתות ויו"ט דחיישינן לטרחא אבל בר"ח וחוה"מ דלא חיישינן לטרחא כמו בשחרית יש לו להתפלל י"ח כמו בשחרית, ואמר לנו ה"ר אלחנן מנוחתו כבוד כי מתלמוד שלנו יש להוכיח כן (מדקאמר לקמן בפ' תפלת השחר), שבשום מוסף אין מתפללין י"ח מדקאמר כל השנה כולה מתפלל אדם הביננו חוץ ממוצאי שבתות ויו"ט מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת, ופרכינן ונימרה ברכה רביעית בפני עצמה דתנן ר' עקיבא אומר אומרה ברכה רביעית בפני עצמה, אטו כל השנה כולה מי עבדינן כר' עקיבא דהשתא נעביד כותיה, מ"ט תמני סרי תקון תשסרי לא תקון וכו'. ולא תיקשי הא איכא ענינו שקובע ברכה לעצמו בין גואל לרופא, דהא אינה אלא לשליח צבור אבל יחיד כוללה בשומע תפלה. ואין לומר דמ"מ יאמרו י"ח ויכללנה בעבודה כמו בתפלת השחר, דא"כ בפ' במה מדליקין הוה ליה למיתני מוסף בהדי שחרית וערבית ומנחה שאומר מעין המאורע בעבודה ומתפלל י"ח, והוה ליה למימר במוסף הכי, וסברא נכונה היא שלא להתפלל בשום מוסף י"ח, שלא לחלק בין המוספין. ועוד כיון שלא נתקנה אלא בשביל ר"ח דיינו בשבע ברכות.

ונראה דלא גרסינן בירושלמי רק לא התפלל ובא ומצאן מתפללין וכו'. וזהו כעין מחלוקת דאמוראין דשמעתין, כי למה יש לו להזכיר תפלת מוסף להשמיענו דין זה, דאין לומר דלרבותא נקט מוסף, שאע"פ שיש תנא דמיקל בפרק תפלת השחר שלא להזכירה בחבר עיר יש להחמיר לענין אמן דידה. ובירושלמי דפ' מי שמתו שגם זו המימרא כתובה שם לא גרסינן לה באותו ענין, אלא ה"ג לה ר' שמואל בר אבדימי זה שנכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללין אם הוא יודע שהוא יתחיל ויגמור עד שלא יגיע שליח צבור וכו', ושם לא הזכיר תפלת מוסף כלל. ובתוספתא דברכות הי' אומר רבינו יעקב כי יש סמך למנהג שלנו דקתני כל שאין בו מוסף כגון חנוכה ופורים, ערבית ושחרית ומנחה מתפלל י"ח ואומר מעין המאורע, ואם לא אמר אין מחזירין אותו, ימים שיש בהם מוסף כגון ראש חודש וחול המועד שחרית ערבית ומנחה מתפלל י"ח ואומר מעין המאורע בעבודה ואם לא אמר מחזירין אותו, ובמוסף מתפלל שבע ואומר קדושת היום באמצע, וזהו סמך למנהגנו, ויש ספר תוספתא שברייתא זאת כתובה בערבוביא, אבל כן היא כמו שכתבתיה:

למימרא דסבר ר' יהודה בעל קרי מותר בדברי תורה. והא"ר יהושע בן לוי וכו'. הוה מצי לאקשויי ליה וכי טבילת בעלי קריין דאורייתא והא עזרא הוא דתקון לדברי תורה כדאמרינן לקמן ובפ' מרובה, אלא ע"כ אסמכתא נינהו, אלא שפיר קא משני ליה:

והלא אוב וידעוני בכלל כל המכשפים היו וכו' הקשה הרב ר' יעקב מאורלינש, איך יצאו אוב וידעוני ללמד על שאר מכשפים שהם בסקילה והלא אוב וידעוני יצאו לדון בדבר חדש שיש בהן כרת בפ' קדושים תהיו, משא"כ בשאר מכשפים, והיכי גמרינן שאר מכשפים מינייהו לסקילה למ"ד בפ' איזהו מקומן דכללו אין גומרין מיניה, ואפי' תאמר דכללו גמר מיניה, הא מיהו פשיטא דלא גמר מכללו לכ"ע התם באיזהו מקומן ומאי קאמר ולמה יצאו להודיע בעצמן מיתה יצאו דהא לא גמרי מכללן. ואומר רבי דלא איקרי דבר חדש כי מה שיש באוב וידעוני כרת אין זה אלא תוספת, ואין לומר שהכרת תחת המיתה כי ברוב חייבי מיתות יש כרת, ואפי' תאמר שהיה ראוי לדון בדבר חדש לפי שבמקום מיתה דשאר מכשפין הוי כרת באוב וידעוני, מ"מ כיון שכתוב בהם סקילה אהדרינהו לכלל שאר מכשפין וגילה לנו שאין הכרת הכתוב בהן במקום מיתה ואינו בהם אלא לתוספת ולא מיקרי דבר החדש אלא כגון אשם מצורע דקרי ליה דבר החדש באיזהו מקומן לפי שיצא לקיבול דם בבהונות במקום קיבול דם בכלי לשאר אשמות, וגם לא היה טעון מתן דם ואמורים למזבח אי לאו דאהדריה קרא בפ' איזהו מקומן וכן אשת אח קרי ליה בריש יבמות דבר החדש לפי שהתירה הכתוב במקום

מצוה לאחר מיתה מה שלא הותרו כל שאר העריות בזה הענין ולאחר מיתה, וכן תודה קרי לה בתורת כהנים דבר החדש הואיל וטעונה לחם דמשמע דתנופת לחמה הוי תחת תנופת חזה ושוק, והתם מיהדר לה לכללא בהקישא דשלמים מה שלמים טעונים סמיכה ונסכים ותנופת, חזה ושוק אף תודה כו', משום דאפקה אפקה לגמרי אי לאו דאהדרה לכללה וכי האי גונא אמרינן במנחות פ' שתי מדות דסד"א הואיל ואתו לחם בהדה לא תיבעי נסכים ותצא מכלל שלמים קמ"ל, וכן בפ"ק דתמורה גבי מעשר שיצא לידון בדבר החדש תמורת שמו, פירוש אם קרא לתשיעי עשירי ולעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי ששלשתם מקודשים דהוי תחת תמורת גופו. ולפירוש זה נמי ניחא דלא הויא חטאת מצורע הטעונה נסכים שאין כן בשאר חטאות יצא לידון בדבר החדש ואם היתה דבר החדש לא היינו יכולין להחזירה לכללה למתן דמים ואמורים עד שיחזירנה הכתוב, דהא לא הוי דבר החדש אלא תוספות בעלמא למאי דפרשינן. מ"ר:

וא"ת הכא אמרינן דלא דרש ר' יהודה סמוכין בעלמא אלא במשנה תורה ואלו בקדושין פ"ב ובמנחות פ' אלו מנחות נקמצות גבי אין חולקין מנחות וזבחים כנגד זבחים, דריש התם דכתיב ולכל בני אהרן תהיה איש כאחיו וסמיך ליה אם על, תודה קרבנו, והאמר התם דסתם ספרא ר' יהודה אלמא דריש סמוכין בעלמא, י"ל דהתם נמי מופני או מוכחי, אי נמי דלא דרשינן מכח סמוכין אלא משום דהוי כעין וי"ו מוסיף על ענין ראשון, מ"ר:

דף כב.

ואמרי לה אל יכנס לבית המדרש כלל לפי שלא יבא לשנות עם חבירו:

שהיה מגמגם וקורא למעלה מר' יהודה בן בתירא כדתניא לקמן היה קורא בתורה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא מגמגם וקורא:

כר' אלעאי בראשית הגז, וה"ה במתנות כהונה דזרוע ולחיים וקיבה דילפי להו מהדדי בחולין פ' הזרוע:

עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד. וכל משניות שבתלמוד סתמייהו דלא כר' יאשיה. ונראה לרבי דלר' יאשיה אית ליה כלאי זרעים דאורייתא, וראיה מדאמרינן בחולין פ' אותו ואת בנו הזורע כלאים לוקה וקאמר לאפוקי מדר' יאשיה דאמר עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד קמ"ל דכי זרע חטה וחרצן או שעורה וחרצן מחייבי ולמה הזכיר כלאי הכרם בתרי גווני לימא לאפוקי מיניה דאפי' זרע חטה ושעורה מיחייב אי לית ליה כלאי זרעים, אלא ודאי לא פליג. ואין נראה לדחות דההוא ברייתא דהתם מתניא לענין כלאי הכרם, דהא אפי' מתניא התם למה לא ישמיענו חדוש בכלאי זרעים אטו כלאי הכרם. והשתא אתי שפיר לר' יאשיה מה דאמר בפ"ק דקדושין מה בהמתך

בין בארץ בין בחוץ לארץ אף שדך בין בארץ בין בח"ל כגון הרכבת האילן ואלא הא כתיב שדך ההיא למעוטי כלאי זרעים שבחוצה לארץ ואי לית ליה לר' יאשיה כלאי זרעים למה לי כ"ף של שדך. והא ודאי אין נראה לומר דאי הוה כתיב שדה אם התרו בו משום שדה סתם לוקה אפי' בחוצה לארץ. ועוד ראיה מדאמר בירושלמי פ"ה דכלאים דקאמר לא תזרע כרמך כלאים אינו חייב עד שיזרע שני מינין בכרם דברי ר' יאשיה ר' יונתן אומר אפי' מין אחד. על דעתי' דר' יונתן כתיב שדך לא תזרע כלאים לאיזה דבר נאמר כרמך לא תזרע כלאים להחמיר עליו אפי' על מין אחד, על דעתי' דר' יאשיה כתיב שדך לא תזרע כלאים לאיזה דבר נאמר לא תזרע כרמך כלאים, חבריא אמרין להתראה שאם התרו בו משום שדך לוקה משום כרמך לוקה. ואם נאמר דר' יאשיה לית ליה כלאי זרעים מאי קא בעי לר' יאשיה כתיב שדך לאיזה דבר נאמר כרמך והלא אינו לוקה כלל כלל משום שדך כי אם על כלאי הכרם, אלא ש"מ דר' יאשיה אית ליה שפיר כלאי זרעים בלא כלאי הכרם, ואין נראה לומר דהכי קאמר למה נאמר כרמך בלאו שני יכתוב הכל בלאו אחד אבל ודאי קא אתי ליה שפיר למה נכתב כרמך כי אין כלל חיוב בשדך כי אם עם כרמך, דודאי משמע דלגמרי ממש בעי כמשמעו למה לי כרמך כלל כיון דמשום שדך לוקה ולעולם לא יתחייב משום כרמך אלא היכא דאיכא בהדיה שדך. וכמו כן כי מקשה הירושלמי לר' יונתן בענין זה אינו מקשה משום לאו יתירא למה נכתבו שני לאוין אלא שואל למה נכתב כרמך כלל תיפוק לי' דלקי משום שדך בדאיכא חטה ושעורה וחרצן, ומתרץ דאיצטריך כרמך להלקות עליו אפי' מין אחד. ולא תקשי אמאי לא בעי ר' יאשיה בכלאי זרעים אלא שני מינים ובכלאי הכרם בעי ג' מינים, דאיכא למימר דמשמע ליה דכל לשון זריעת כלאים איכא שני מינין זרעונין, וחרצן לאו מין זרע הוא, וא"ת למאי דפרישנא דכלאי זרעים הוו לר' יאשיה מן התורה מדאמרינן בפ' בתרא דבכורות גבי אין תורמין ממין על שאינו מינו ולר' יאשיה דאמר אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד היכי מייתי לה, מייתי לה הכי ומה תירוש ויצהר שאין כלאים זה בזה על ידי דבר אחר אין מתעשרין מזה על זה תירוש ודגן דגן ודגן שהן כלאים זה בזה על ידי דבר אחר אינו דין שלא יתעשרו מזה על זה, משמע דדגן ודגן שהן חטה ושעורה אינן כלאים אלא על ידי דבר אחר לר' יאשיה, ואומר רבי דהאי דבר אחר לא קאי אדגן ודגן אלא אתירוש ודגן אבל דגן ודגן הוי כלאים בלא דבר אחר מ"ר. ואומר רבי דהך סברא דאית ליה לר' יאשיה בכלאי הכרם מסתברא דאית ליה לר' יהודה בכלאי זרעים, שר' יהודה אינו מחייב עד שיזרע חטה ושעורה וכוסמת או שני מיני זרעים וחטה או שני מיני זרעים ושעורה, וטעמא דבהדי שדך בעינן זריעת כלאים ור' יאשיה לא משמע ליה הכי אלא

בחטה וחרצן ושעורה וחרצן יהי' כלאים מ"ר ועל הירושלמי שמקשה למה נאמר כרמך, אומר רבי דה"מ לשנויי לענין איסור הנאה, דכלאי זרעים שרו בהנאה ואינהו אסירי, אלא רוצה למצוא טעם בכלאי הכרם עצמם שהוצרך בהם לכתוב שדך וכרמך. מ"ר:

דף כב:

נחזי עזרא היכא תקן בכל דוכתא לא מיבעיא לן עזרא היכי תקן אלא הכא וכן לקמן גבי סדר הבדלה לפי שהוא דבר הרגיל בכל יום ובכל מוצאי שבת וכולי עלמא שייכי בהו ולכך משמע לו שהדבר ידוע שאין כאן מחלוקת מזה

אבל לאחרים מ' סאה. שיש להחמיר יותר לאחרים שצריך לפרש דבריו יותר, ועוד דעיקר טבילה דאסמכוה אקרא היינו לאחרים דכתיב יום אשר עמדת וסמיך ליה והודעת לבניך:

האי זבח רשעים תועבה. ונראה לרבי דמיירי במקום שהיה יכול להסתפק ולתלות שיש שם צואה, ולכך תפלתו תועבה ויחזור ויתפלל, אבל אם אינו מקום שיכול להסתפק בדבר לא מיקרי זבח רשעים ואם התפלל תפלתו תפלה ואין צריך לחזור ולהתפלל:

אעפ"י שהתפלל תפלתו תועבה. וי"מ והוי מעוות שאין יכול לתקון. ורבי [מפ'] שיחזור ויתפלל כדפירשנו:

ממתין עד שיכלו המים וכו'. פירש ה"ר יוסף ב"ר משה דאפילו נפלו על בגדיו דכיון דעבד טיף טיף נבלעין במהרה, כדאמר לקמן מי רגלים שנבלעו בבגד או ברוק ואין בהן כדי להטפיח מותרין, מיהו נראה דאפילו יש בהן טופח להטפיח מותרין דכיון דמדאורייתא אינו אסור אלא כנגד העמוד ורבנן הוא דגזור, כיון שעומד כבר בתפלה לא אטרחוה רבנן וחוזר לתפלתו:

דף כג.

אלא דכ"ע שהה כו' חוזר לראש. אבל לא הוי מצי למימר דשהה כ"ע אינו חוזר לראש, ובדשהה קמיפלגי,, דהא לכ"ע הוי גברא חזיא כיון דאינו חוזר לראש, אבל אי הוי מצי למימר הכי הוה משני ליה, דקיי"ל דאפילו שהה לגמור את כולה אינו חוזר לראש בפ"ב דמגלה דפסקינן התם דאין הלכה כר' מונא שאמר משום ר' יהודה גבי מגלה אם שהה כדי לגמור את כולה דחוזר לראש, ואמרינן התם נקוט האי דרב ביבי בידך, ואמר ר' יוחנן גופיה בפ"ב דר"ה שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא ומסקינן התם דפליג אר' אבהו דאמר אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש, וקיי"ל כר' יוחנן ועוד שר' אבהו תלמידו ואין הלכה כתלמיד במקום הרב. מ"ר:

גברא דחיא הוא. ולכך יחזור לראש ולא דמי למהלך במבואות המטונפות דאמר לקמן שחוזר למקום שפסק היכא דלא שהה, דהתם גברא חזיא הוא אלא שהמקום גורם, מ"מ

קצת קשה מדקאמר לקמן נתעטש בתפלה ממתין עד שיכלה הריח וחוזר למקום שפסק הרי גברא גופיה דחיא הוא. ה"ר יוסף:

גברא חזיא הוא. בשעה שהמים שותתין הוא ראוי להתפלל דלא אסרה תורה מי רגלים אלא כנגד העמוד בלבד כדאמר לקמן בפרקין אבל שותת לא חשיבא ליה כעמוד, אלא רבנן הוא דאחמור שלא להתפלל לכתחלה:

ואינן יודעין אם על טובה הם מביאים וכו'. שסבורין שאין לחוש אם אכלו חלב רק שמביאין קרבן:

(גליון פשטיה דקרא שמור רגליך להביא נדריך כשתלך לבית המקדש, וקרוב לשמוע לך כל כסיל וכסיל אם תאמר לו לעשות רע כשאינו יודע לעשותו מעצמו, מתתו זבח שנדר, לפי שהכסילים האמור כאן הם צרי העין, וזהו שאומר בסמוך כי אין חפץ בכסילים את אשר תדור שלם, בנדיבות לב ולא תהא כמותם, כן מצאתי בגליון תוספו' ישן:)

חיישינן שמא. יפנה בהן ודוקא בבית הכסא קבוע אסור להשתין שמא יפנה בהם, אבל במקום שאינו קבוע ואין רגילות לפנות שם מותר להשתין ולא חיישינן שמא יפנה בהן:

שהרי פכין קטנים מצילין באוהל המת. כלומר אף שהן קטנים מאוד ואין אויר שלהם כל כך חשוב אפילו הכי מועיל אויר שלהן לחושבן כלי וכשמוקף צמיד פתיל ניצול באוהל המת, אבל אם לא היה אויר לא היה ניצול באהל המת, מידי דהוה אאוכלין שגבלן בטיט דאמרינן בפ"ק דזבחים שאין ניצולין באהל המת:

דף כג:

(וכן לא ישתין בהן מים ובעודן בידו מיירי ומשום ניצוצות כדאמר לקמן בסוף שמעתין דאיכא למיחש שמא ישפשף בידו אבל כשהן בראשו שרינן לעיל להשתין בהן בבית הכסא שאינו קבוע ויזהר שלא יפיח

ולא יישן בהן לא שינת קבע ולא שינת עראי. בסוכה פ' הישן רמינן ברייתות אהדדי ומוקמינן להך ברייתא בדמחזיקן בידי':

דברים שהתרתי לך כאן וכו'. משום הכי לא בעי לתרץ דברים שהתרתי לך בבית הכסא עראי אסרתי בקבוע וכגון דאמרן דאסור לפנות בגדולים כשהתפלין בראשו אבל להשתין מותר, משום הכי לא בעי לשנויי הכי דלא אשכחן האי בברייתא אבל האי דטפח וטפחים אשכחן ליה בהדיא בברייתא ואין במשמע הלשון כי אם דברים השנויים בברייתא. ה"ר יוסף:

בית הכסא קבוע דליכא ניצוצות שרי כי מחתן בידיה, כדאמר לעיל אוחזן בבגדו בידיו ונכנס, בית הכסא עראי דאיכא ניצוצות אסור דילמא אתי לשפשף בידיו דמצוה לשפשף, אבל כשהן בראשו שפיר דמי כדאמר לעיל:

דף כד.

והא תני ר' חייא מניחן בכובע שתחת מראשותיו ואם תאמר דילמא שלא כנגד ראשו קאמר דהכי נמי תניא בברייתא לעיל תחת מראשותיו ולא פריך מינה מידי, יש לומר דדייק הכא מדקתני מניחן בכובע שתחת מראשותיו משמע שאפילו כנגד ראשו מותר מדתלי מילתיה בכובע דאי שלא כנגד ראשו אפי' בלא כובע נמי שפיר דמי. ה"ר יוסף: **ולאגמורן** הלכה למעשה. דקיי"ל כשמואל דאמר אפי' אשתו עמו מותר ואע"ג דאיתותב כדפסק רבא לעיל:

מהו שיחזיר פניו ויקרא ק"ש. וא"ת א"כ קרי כי מצלי על צדו ואמרינן לעיל דכי מצלי לא ליקרי את שמע, יש לומר דלאו דוקא נקט מצלי רק שאינו פרקדן אבל מצלי ממש על צדו מותר, אי נמי אינו אסור כל כך דהא ר' יוחנן דבעל בשר הוה ומצלי וקרי, ואפי' הכי יש לאסור משום ערוה:

מתקיף לה רב יוסף וכו'. ולעיל דאמר שמואל גבי תפלין ואפילו אשתו עמו לא שייך לאקשויי כי הכא ולא מיבעיא אחר וכו' דהתם בעי למימר ואפילו משמש מטתו מותר: **הכי** גריס בפירוש ר"ח ז"ל ובמקצת ספרים שלנו אמר לך שמואל ולרב יוסף מי ניחא, והתניא היה ישן במטה ואשתו ישנה בצדו לא יחזיר פניו ויקרא אלא א"כ היתה מפסקת טלית בינו לבינה, וכן נראה דברייתא אחריתי היא חדא דלא אשכחן בשום מקום דקרי לאשתו בני ביתו, ועוד דקאמר והתניא, ואי מבני ביתו קא פריך ומברייתא דלעיל הוה ליה למימר והא קתני, וכן גרסת ה"ר יוסף (ובפי' רש"י שלפנינו יש בהם כתוב (והא קתני) [ואשתו בכלל] בני ביתו, משמע שכך היה בספר רש"י ז"ל ובברייתא דלעיל) **אע"ג** דתניא תיובתא דשמואל הלכתא כותיה הכא מאי. משום דק"ש ותפלין תרווייהו הוו דבר אחד שבקדושה ומנו חדא מילתא:

היכא דאיתמר איתמר היכי דלא איתמר לא איתמר. והשתא אזלינן לחומרא ומחמרינן כברייתא דפליגא על רב יוסף, ואפי' אשתו אם אין טלית מפסקת בינו לבינה, ומשום עגבות ליכא כרב הונא דאין בהם משום ערוה. אבל אם נוגע בערות חבירו אסור לקרות ק"ש דלא גרע (שמא) מעקבו שנוגע בערותו דאסרינן ליה לקמן, ויזהרו שלא יהא לבן רואה את ערותו או ערות חבירו דקיי"ל לקמן לבו רואה את הערוה אסור מדפריך הכי סתמא דתלמודא לקמן. ובני ביתו קטנים מותרים אפי' נוגעים בערותן זו בזו, כיון שאין

לבו רואה את הערוה, מה שאין כן בגדולים דאפילו שהלבבות מכוסין אסור כיון שאין הפסק בערותן אע"ג שאין נוגעין וצריכין להחזיר פניהם אילך ואילך:
לא אמרו אלא באשתו ולק"ש. ודוקא לאחר אבל היא לעצמה אמרינן לעיל האשה יושבת ערומה וקוצה חלתה אבל ודאי בעלה לא היה יכול לקוץ חלה בפני אשתו ערומה:
קול באשה ערוה. ושער באשה ערוה וכו'. לאו לענין ק"ש מיירי, וגם אין אנו נזהרין מלקרוא ק"ש בפני בתולות פרועות ראש, ודלא כפירוש ה"ר יוסף ז"ל:

דף כד:

וממשמש מש בבגדו פירש רש"י ז"ל להעביר כנה העוקצתו אבל לא נתעטף ותרי מילי נינהו ופירש ר"ח וממשמש בבגדו ולא נתעטף חדא מילתא היא כלומר שתקן בגדו שלא יפול מעל ראשו אבל אם נפל מעל ראשו לא היה מתעטף שהיה חושבו הפסקה להתעטף בתפלתו אבל לתקן טליתו עליו שלא יפול מעליו אין זו הפסקה
איתרמי ליה רוקא פתקא לאחוריה וכו'. ירושלמי תני ר' חלפתא בן שאול המתעטש בתפלתו סימן רע לו, הדא איתמר מלמטה אבל מלמעלה לא, א"ר חנינא אני ראיתי רבי מפהק מעטש ונותן ידו על פיו אבל אינו רוקק, ור' יוחנן אמר אפילו רוקק כדי שיהא כסותו נקי, לפניו אסור לאחריו מותר לימינו אסור לשמאלו מותר, הה"ד יפול מצדך אלף ורבבה מימינך, כל עמא מודי דרקק הוא דאסור, ר' יהושע בן לוי אמר הרוקק בבית הכנסת כרוקק בבבת עינו, ר' יונה רייק ושייף, ר' ירמיה רייק ושייף, ר' חלפתא בן שאול אמר המתפלל אל ירוק עד שיהלך ד' אמות, וכן הרוקק אל יתפלל עד שילך ד' אמות, תני המתפלל אל יטיל מים עד שיהלך ד' אמות, וכן המטיל מים אל יתפלל עד שיהלך ד' אמות, א"ר יעקב בר אחא לא סוף דבר שיהלך ארבע, אמות אלא אפי' כדי הילוך ד' אמות, א"ר אמי אם אומר אתה עד שיהלך ד' אמות יהא אסור אני אומר אחר בא והטיל מים שם, ולקמן פרק בתרא שרינן רקיקה ומנעל בבית הכנסת:
בחבלי השוא. כלומר בחנם מושכים עליהם העון, מוטב שלא יקראוה:

דף כה.

בפלוגתא דר"ה ורב חסדא. פסק רבינו חננאל ז"ל דקיי"ל כרב חסדא דאסור לקרוא ק"ש בצואה על בשרו אפילו מכוסה על בגדיו, ואע"ג דרב חסדא תלמידו של רב הונא אזלינן לחומרא:
אמר רבא לית הלכתא כהני מתניתא. פירש"י ז"ל כי הא מתניתא לעיל דאסרה צואת כלבים וחזירים כשאין בהם עורות אבל צואת תרנגולין בהא לא איירי ולא פליג אמתניתא דלעיל ולפי זה היה לנו לאסור צואת תרנגולין, ואם היינו מפרשים דהך ברייתא לא

אסרה צואת תרנגולין אלא צואת אדם בכל ענין, וצואת כלבים וחזירים דוקא בזמן שיש להן עורות אבל צואת תרנגולין שלא הזכירה הברייתא מותר כמו שאר בהמות ואפי' אם נפשוט לנו לאסור צואת תרנגולין שמא דוקא בלול שלהם שיש שם סרחון אבל כשגדלים בבתים ואין שם כי אם מעט אין לאסור כי אין שם סרחון, ובירושלמי אמרינן מרחיקין מגללי בהמה ד' אמות ר' שמואל ברבי יצחק אמר בשם בר בון ובלבד בשל חמור, ר' חייא בר אדא אמר בבא מן הדרך, ר' לוי אמר מרחיקין מצואת חזיר ד' אמות ומצואת הנמי' ד"א ומצואת תרנגולין ד' אמות, ר' יוסי בר אבין בשם רב הונא ובלבד באדומים, וצ"ע מהו פירושו של באדומים **(הגה"ה א"ה בגדולת מרדכי פי' של ארץ אדום לפי שבארץ אדום היו השעורים מצויים (כתובות ס"ד:) והיו מאכילין אותן לתרנגולין וצואתן מסרחת:)** ר' ירמיה בשם ר' זעירא נבילה שנסרחה צריך להרחיק ממנה ד' אמות, א"ר אבין ומתניתין נמי אמרה כן וכמה ירחיק מהן ומן הצואה ד' אמות, א"ר שמואל תיפתר במשרה של כובסין, א"ל ר' מני אם במשרה של כובסין הא תנינן לא במים הרעים ולא במי המשרה:

הטמא עומד תחת האילן והטהור עובר טמא. ואית דגרסי הטמא יושב תחת האילן וטהור עומד טמא, והיא היא דלגבי יושב קרי עובר עומד, ומ"מ עיקר הטעם תלוי בישיבה כדפירש בקונטרס. ואין לתמוה אמאי לא מקיש אביי צואה עוברת למים רעים עוברים ולאקושי צואה עוברת דחמיר, דלא מסתבר להחמיר כך בצואה עוברת:

וכי גזור רבנן על ודאן אבל על ספיקן לא גזור. ואפי' באשפה יש להתיר ספק מי רגלים, ולעיל לא גרסינן הכי ספק מי רגלים בבית דה"ה באשפה:

דף כה:

היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק בירושלמי מתניתין ברבים אבל בינו ובין עצמו מפסיק וכר מאיר ברם ר' יהודה אפילו בינו ובין עצמו אין מפסיק פירוש דר יהודה שרי לעיל גבי ק"ש לבעל קרי להוציא בשפתיו כשאין לו מים לטבול אבל יש לו מים לטבול אפי ר"י מודה שהוא מפסיק ומיהו האידנא דנהוג כר"י בן בתירא שרי אפילו בתפלה דלכל דבר נהוג כר יהודה בן בתירא והמברך על טבילת ערב יום הכפורים היא ברכה לבטלה ולא כספר הישר שפי דלתפלה לא נהוג כן נראה לרבי

והרי לבו רואה את הערוה. פירש רבינו חננאל ז"ל מדפריך סתמא דתלמודא הכי ש"מ לבו רואה את הערוה אסור, וכן נכון ולחומרא, ולכך אדם שיושב במרחץ של מים חמים אם המים צלולין ולבו רואה את הערוה ואינו יכול לעוכרן מתכסה בבגד כנגד לבו, אבל ה"ר שמעיה פירש בשם רבינו שלמה כי מצא בתשובת בבליים דלבו רואה את הערוה

מותר מדסבר ת"ק דיש אומרים דלבו רואה את הערוה מותר דהוי כרבים לגבי יחיד, מיהו לא משמע הכי, דלא פליגי אמוראי בסמוך אלא בעקבו רואה את הערוה, משמע אבל בלבו מודו אביי ורבא דאסור, ואע"ג דשמואל אית ליה בפ"ק דסוכה היה ערום בכילה יוציא ראשו חוץ לסוכה וקורא ק"ש דלבו רואה את הערוה מותר, לא קיי"ל הכי אלא ודאי יש לאסור ולחומרא, וכן היה נוהג רבינו יעקב כשהיה רוחץ בחמין במים צלולים הוה מתכסה בבגד שלא יהיה לבו רואה את הערוה והלכתא עקבו נוגע אסור רואה מותר. וטעמא דגזרינן נוגע אטו שמא יגע בידיו:

עייל לי רביעתא דמיא כר' זכאי. ואפי' בתחלה, וכרב יוסף קיי"ל בין בכלי בין בקרקע צריך להטיל עליהן רביעית:

גרף של רעי ועביט של מימי רגלים אסור לקרוא ק"ש כנגדן. אע"ג שאין בהן כלום, ולא ידענא אם הוו מותרים בהטלת רביעית מים, ומסתברא דלא הוה מהני רביעית מים, מיהו בימי התלמוד היו של חרס, ולא ידענא אי אמרינן הכי בעביט של עץ ושל זכוכית:

מאן שמעת ליה דאמר כולה בית כד' אמות דמי ר' שמעון בן אלעזר. פירש רש"י דלא איתפרש היכי, ור"ח ז"ל פירש דהיינו רשב"א דעירובין פ' עושין פסין, דתניא התם כלל ארשב"א כל היקף שתשמישו לדירה כגון הדיר והסהר והמוקצה אפי' ה' כורין ואפי' י' כורין מותרין, וכל שתשמישו לאויר בית סאתים מותר יותר מבית סאתים אסור ולא נהירא כלל דמאי שייך לשמעתין דהוי טעמא משום והיה מחניך קדוש ועוד דליכא דפליג בההיא אר' שמעון ב"א:

ורבא אמר אין הלכה כר"ש בן אלעזר. וכרבא קיי"ל דהוא בתראה, ואפילו בבית סגי בהרחיק ד' אמות, וה"מ לאחריו אבל לפניו כמלא עיניו:

דף כו.

ספר תורה צריך לעשות לו מחיצה כו'. ודוקא בספר תורה ולא שאר ספרים אבל בחומשים שלנו שאין עשויין כגליון צ"ע אם צריך להחמיר ומסתברא שאינו צריך:

אע"ג דאית בהו צואה כסתומין דמי. ודפרסאי הם כעין שלנו, ומ"מ בשלנו אסור כשרגילין להשתמש בהן ואין נזהרין בהן בנקיות כל כך:

הדרן עלך מי שמתו

פרק רביעי - תפלת השחר

בתר דאסיק כל הני מילי דק"ש בפרקין דלעיל איירי בדיני תפלה בהאי פרקא:

תפלת המנחה עד הערב. לא שייך למימר כמו גבי תפלת המוספין שהרי תפלת המנחה אינו יכול להיות לכל היותר אלא מו' שעות ומחצה ולמעלה, אבל קרבן מוסף כל היום ואפי' מן הבוקר מדאצטריך קרא ביומא פ' אמר להם הממונה הנסכין קודמין למוספין הא אי ליכא קרא מוספין קודמין אע"ג דכתיב בהו (מן) בוקר גבי נסכים, וכן תפלת המוספין יכולה להיות בבוקר, ואמרינן בפ"ק דע"ז לא ליצלי אינש תפלת המוספין בתלת שעי קמייתא בריש שתא, אלמא מותר להקדים. מ"ר:

ושל מוספין כל היום. להכי לא הזכירה קודם תפלת המנחה משום דלא פסיקא ליה לפי שאינה תדירה:

איבעיא להו טעה ולא התפלל מנחה מהו וכו'. אבל לא מיבעיא ליה אם טעה ולא התפלל של מוסף מהו שיתפלל ערבית שתים, דמסתבר דמלתא דפשיטא היא דאינו חוזר ומתפלל כיון שעבר זמן המוסף והוא מזכיר במוסף קרבן מוסף כדכתיבי קראי והא לא שייך בלילה וגם אין בם אלא ז' ברכות של שבח, ולא נתקנה אלא משום ונשלמה פרים שפתינו והיכא דעבר זמן אין כאן תשלומין, ולכך אמרינן עבר יומו בטל קרבנו. רבינו שמואל:

טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים. וא"ת והא תפלת ערבית רשות כרב דלקמן דקיי"ל כרב באיסורי, וכן האי דלקמן בפרקין גבי טעה ולא הזכיר ראש חדש בלילה אין מחזירין אותו לפי שאין ב"ד מקדשין את החדש בלילה, הא לאו הכי מחזירין אותו, ואמאי הא תפלת ערבית רשות, ואומר רבי דנהי שהיא רשות אין לנו לבטלה בחנם אם לא מפני שום מצוה עוברת או שרי המייניה דפ"ק דשבת דלא מטרחינן ליה, וכן עלה על מטתו דירושלמי דאין מטריחין אותו שירד, תדע שהרי יעקב אבינו תקנה, וגם היא כנגד הקטרת איברים ופדרים שמצותן כל הלילה כדאמר בסמוך, וכמו שהן לא מעכבי כפרה איהי נמי מצוה בעלמא יש בה, וא"ת מהא דאמרינן בשלהי יומא אמר רב תפלת נעילה פוטרת של ערבית, רב לטעמיה דאמר יתירתא היא וכיון דצלי תו לא צריך, והאמר רב תפלת ערבית רשות, פירוש ולמה מצריך רב תפלה לפוטרה, ומשני לדברי האומר חובה, והשתא מאי קושיא והלא בחנם אין לבטלה כדפרישית, ואומר רבי דהכא נמי אין להתפלל תפלת ערבית בלילה שהרי מצוה להכין צרכי סעודת מוצאי יום הכפורים והוי כעין יו"ט, ואמרינן במדרש דבת קול יוצאת ואומרת לך אכול בשמחה לחמך וגומר. וכמו שפירשנו שאין לנו לבטל תפלת ערבית בחנם הכי משמע בירושלמי דפרקא קמא דאמר למ"ד ת"ע חובה אין תפלת נעילה פוטרת אותה ולמ"ד רשות פוטרת אותה, משמע הא בלאו כלום לא יפטר, ואעפ"י שחולק על תלמוד שלנו ביומא דקאמר לא איירי אלא

לדברי האומר חובה, מ"מ אין לנו להכחישו במה שאינו חולק על התלמוד שלנו. אבל בעל הלכות גדולות פירשו גבי אין מקדשין החדש בלילה אעפ"י דתפלת ערבית רשות כיון דשויא עליה חובה שפיר דמי ולכך צריך טעמא דאין ב"ד מקדשין, ואין נראה לרבי דהא אמר בפ"ק דשבת דלמ"ד תפלת ערבית רשות כיון דשרי המייניה לא מטרחינן ליה הא אי לא שרי המייניה מטרחינן ליה אעפ"י שלא התפלל כלל, וכ"ת כיון שהתפלל בשאר לילות שויא עליה חובה א"כ למה הוצרך לתרץ ביומא דרב דאמר תפלת נעילה פוטרת של ערבית לדברי האומר חובה קאמר והא אפי' לדברי האומר רשות ניחא דכיון דשויה עליה חובה בשאר לילות, ע"כ נראה כדפרישנא. מ"ר:

טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים. מיהו אם לא נזכר עד המנחה נראה דעבר יומו בטל קרבנו, דלא אשכחן שתקנו חכמים כיון שעברו שני זמנים של תפלה. רבינו שמואל:

דף כו:

טעה ולא התפלל מנחה בע"ש וכו אומר רבי שאם שכח אדם ולא התפלל יעלה ויבא במנחה לא יתפלל במוצאי ר"ח שתים דכיון שלא יחזור של ראש חדש למה יחזור ויתפלל ונראה הטעם דודאי במוצאי שבת יש לו להתפלל שתים של חול ויוצא בה של שבת משום שלא הצריכוהו להתפלל י"ח בשבת מפני הטורח ולפיכך ירויח אותה תפלה של שבת אבל של ר"ח ודאי לא ירויח ולמה יתפלל הא כבר התפלל כל הי"ח וה"ה נמי אם התפלל במנחה בשבת י"ח ולא הזכיר של שבת במוצאי שבת לא יתפלל שתים כיון שהתפלל כבר י"ח מ"ר

קשיא. וא"ת ואמאי לא משני דהך ברייתא נשנית קודם שהעשירו שחזרו וקבעוה על הכוס, כדאיתא לקמן בפ' אין עומדין, י"ל שלא מצינו ברייתא שנוייה בין שתי תקנות בתפלה ועל הכוס:

יצחק תקן תפלת מנחה שנאמר ויצא יצחק וגו' לפנות ערב. וא"ת והא אמרינן ביומא פ' אמר להם הממונה צלותא דאברהם אבינו מכי משחרי כותלי וכו', י"ל שאחר שתיקנה יצחק היה אברהם אומרה. רבינו יעקב. אי נמי היה אברהם אומרה מתחלה אלא שלא עשאה קבע לכל בני ביתו, עד שבא יצחק ותיקנה, דאפי' עירובי תבשילין קיים אברהם אבינו כדאיתא ביומא פ' אמר להם הממונה. מ"ר:

ואין שיחה אלא תפלה שנאמר ולפני ה' ישפוך שיחו וא"ת והא בפ"ק דע"ז קאמר איפכא דמייתי קרא דלפני ה' ישפוך שיחו וקאמ' אין שיחה אלא תפלה שנאמר ויצא יצחק לשוח, ואומר רבי דתרווייהו ילפי מהדדי, דהכא ילפינן מויצא יצחק לשוח תפלה ולא

טיול או לדבר עם האיש או לתקן אילנות, כמו אחד השיחים, מקרא דלפני ה' ישפוך שיחו, ומ"מ לא ילפינן דהאי קרא מיירי בתפלה קבועה, ומויצא יצחק לשוח בשדה ילפינן כמו דהאי קרא דישפוך שיחו היינו תפלה קבועה, שיצחק תיקן תפלת המנחה כדאיתא הכא. מ"ר. ומיהו כיוצא בזה הענין מצינו במגלה גבי ויהי אמן את הדסה ואין הדסה אלא צדיקים שנאמר עומד בין ההדסים וגו', ובאגדת חלק מייתי קרא דוהנה עומד בין ההדסים אשר במצולה, קאמר ואין הדסים אלא צדיקים שנאמר ויהי אמן את הדסה, שבא זה ולמד על זה:

שהרי קרבן מוסף קרב והולך עד שבע שעות. וא"ר יוחנן לקמן המתפלל תפלת המוספין לאחר שבע נקרא פושע, ואפי' לרבנן דר' יהודה דאמרי תפלת המוסף כל היום כולו ותימא אמאי נקט שבע הו"ל למימר אחר שש או שש ומחצה כיון שאין זמן המוספין אלא בשש או בשש ומחצה שהוא עצמו של יום (הכפורים), כדפרי' בפרק תמיד נשחט בפסחי', י"ל שאין העולם בקיאים בחצי שעה שיוכלו לכוין אותה חצי שעה ולהכי נקט שבע, אי נמי חצי שעה היו שוהין להתפלל על הקרבן שיקובל ברצון אחר שהקריבוהו. מ"ר:

איבעיא להו עד ועד בכלל וכו'. וא"ת תיפשוט ליה מדאמר בנדה פ' הרואה כתם כל שיעורי חכמים להחמיר חוץ מכגריס של כתמים להקל, וא"כ עד ולא עד בכלל, וי"ל דאי הוי עד ועד בכלל נמי להחמיר שיתפלל ואין כאן משום עבר יומו בטל קרבנו, וא"ת הא דמיבעיא לן פ' אלו טריפות גבי עד היכן חוט השדרה עד בין הפרשות אי עד ועד בכלל אי לא הוי בכלל, ותיפשוט ליה דהוי עד בכלל דכל שיעורי דחכמים להחמיר כדאמרן, י"ל דלא אמרינן הכי אלא במשנה ובריייתא ולא בדברי אמוראי, ומיהו קשה לי דתניא בעירובין בפ' כיצד משתתפין קטן שצריך לאמו יוצא בעירוב אמו, וכמה עד בן שש, ומפרש רב אסי התם עד ועד בכלל, אלמא שיעורי חכמים להקל, וי"ל דפלוגתא היא בנדה דאיכא אמוראי דלית להו כל שיעורי חכמים להחמיר ורב אסי ס"ל כותיה, כך פירש לנו רבינו בנדה ובחולין, וה"ר אלחנן פירש, דלא קשיא מידי דכל אלו שהבאתי אינן אלא גבול עד היכן בין הפרשות, וזמן ד' שעות דתפלה, וכן שש דעירובין אבל כגריס של כתמים היינו שיעורא, וכן הדקין שבכלי חרס שיעורן מכדי סיכת קטן עד לוג וכו' דמייתי עלה ההיא דכל שיעורי חכמים וכו' ויש לחלק בין שיעור לגבול:

דף כז.

אלא מאי עד ולא עד בכלל ת"ש ושל מוספין כל היום וכו', ור' יהודה אומר עד שבע וכו', ותניא היו לפניו וכו', ולא גרסינן אימא סיפא ושל מוספין וכו', שאין זו משנה שדברי

ר' יהודה דעד שבע שעות לא הזכיר רבי במשנה, ויש ספרים שהגיהו אותה במשנה אבל אינה בספרים ישנים, וגם רש"י לא היה גורס במשנה, כמו שפירשו בתוספות, ה"ר יוסף, וא"ת ורבי למה לא הזכירם במשנה כמו ההיא דעד ד' שעות, י"ל דרבי לא סבר ליה כותיה אבל בהא דארבע שעות סביר לי' כר' יהודה הואיל ותנא בברייתא כותיה וכן בההיא דעד פלג המנחה אמרינן לקמן דעבד כמר עבד דעבד כמר עבד:

ועל התמיד של שחר שקרב בד' שעות. בירושלמי מפרש שהיה בימי מלכות יון שהי' משלשלין להם שתי קופות של זהב והיו מעלים להם שתי טלאים פעם אחת היו משלשלין להם שתי קופות של זהב והיו מעלים להם שני, חזירים, באותה שעה האיר הקב"ה את עיניהם ומצאו להם בלשכת טלאים ועל אותם שעה העיד ר' יהודה בן בבא על תמיד של שחר שקרב בד' שעות, ר' לוי אמר אף בימי מלכות רומי וכו', ובספר פסיקתא כתב שבימי שלמה היה שהיו מפתחות של מקדש תחת מראשותיו והטעתו בת פרעה אשתו עד שישן ביום, ואותה השעה קרב התמיד בד' שעות:

דרב צלי של שבת בע"ש. והיה מקבל עליו שבת מבעוד יום, והא דאמר בפ' במה מדליקין ובלבד שלא יקדים ולא יאחר גבי הדלקת הנר, אין זו הקדמה כיון שהיה מקבל עליו שבת מבעוד יום באותה שעה, ובירושלמי אמרינן רבי מפקד לאבדן אמורא אכריז קומי צבורא מאן דמצלי יצלי של שבת בע"ש דרמשא עד יומא קאים, ר' חייא בר ווא מפקד לאמורי' אכריז קומי צבורא מאן דמצלי יצלי דרמשא עד יומא קאים, והיינו משום דסבירא להו כר' יהודה, וכן אותם תנאים דלקמן שהתפללו של מוצאי שבת בשבת ואמרו הבדלה על הכוס כר' יהודה ס"ל, וכגון שהיה להם אונס ולא היו יכולין להבדיל במוצאי שבת כגון שלא היה להם יין או שום אונס אחר כי בחנם פשוט שלא היו ממהרין להבדיל ולהתפלל של מוצאי שבת, ומיהו נראה לומר דאע"ג דס"ל כר' יהודה לענין תפלת הערב שהוא שעה ורביע שעה קודם הלילה לענין תוספת שבתות ויו"ט ויום הכפורים דקיי"ל שהוא מן התורה בפ"ק דר"ה ובכמה דוכתי, לא משמע שכל כך צריך שיעור גדול לתוספת, ואעפ"י שלפי הענין צריך שיעור, מדאמרינן בביצה פ' המביא ובשבת פ' השואל ולא היא דהא תוספת יום הכפורים דאורייתא היא והני נשי דידן אכלו ושתו עד אורתא ולא מחינן בידייהו וע"כ אינם יכולות לצמצם אלא פורשות מלאכול מבעוד יום, וא"כ קודם אותו שיעור יש זמן תוספת דאורייתא, ולא נתברר לרבינו איזה שיעור יש בה, מיהו גבי מצה היה אומר רבינו יעקב מקורבאל שאין לאכול מצה עד שתחשך, מדאמר בתוספתא דפסחים אמרו עליו על הלל שהיה כורך פסח מצה ומרור, ואימתי אוכלו משתחשך, ואין כאן תוספת דאורייתא, ושאני פסח דכתיב ביה ואכלו את הבשר בלילה הזה דלילה

בעינן דוקא ומצה איתקשאי לפסח אבל אם אכלן מבעוד יום לא יצא ידי חובתו, אעפ"י שיכול לקדש ולהתפלל של שבת כדאמרינן הכא, לענין פסח ומצה בעינן ממש לילה, ומיהו שמא הזכיר משתחשך לאשמעינן שאע"פ ששחיטת פסח מבעוד יום אינו נאכל מבעוד יום כמו שאר קדשים, ולעולם אין לחלק לענין תוספת כדאמרינן:

דף כז:

ולא אחורי רבו משום יוהרא כדפירש"י ויש מפרשים שנראה כמשתחוה לרבו **והנותן** שלום לרבו. שאומר לו שלום עליך כשאר בני אדם ואינו אומר שלום עליך רבי כדפירש רש"י ז"ל, מיהו עבד אין נותן שלום לרבו אפילו דרך אימות ורבנות, מדאמרינן בשבת פ' ר' עקיבא ובמנחות פ' הקומץ רבה, כשעלה משה למרום מצאו להקב"ה שהיה קושר כתרים לאותיות א"ל משה כלום אין שלום בעירך, א"ל רבש"ע כלום יש עבד שנותן שלום לרבו וכו' ובירושלמי קאמר דאפי' תלמיד אין נותן שלום לרבו, דקאמר נהיגין גבייהו דלא שאיל זעירא בשלמא דרבא דמקיימי בנפשייהו ראוני נערים ונחבאו, וגבי עובדא דר' יוחנן ור' אלעזר דשלהי האשה רבה שנזכר גם שם:

ורב אמר תפלת ערבית רשות. ופסק בפסקי ר"ח דכרב קיי"ל באיסורי ותפלה איסורא היא וכן ודאי הוא ממה שתקנו פסוקים בין השכיבנו לתפלת ערבית וכן קדיש, מה שלא תיקנו כן בשחרית, ש"מ דקיי"ל ת"ע רשות, ומ"מ אין לבטלה בחנם כדפרישנא לעיל:

בעלי תריסין. תלמידי חכמים המגינים על הדור, א"נ ת"ח שהם מנצחים זה את זה בהלכה כדפי' רש"י ז"ל:

עמוד על רגליך וכו'. שהיה מקפיד עליו שהורה הלכה לחלוק על דבריו אבל אם לא הורה לא היה מקפיד עליו:

ה"ג אמרה לו דילמא מעברין לך. א"ל גמירי מעלין בקדש ואין מורידין דילמא מענשי לך, א"ל יומא חדא ישתמש בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר. כלומר מעלין בקדש ולא יעברוני אם לא בפשיעתי, ומסקנא נמי הכי שלא העבירוהו אלא היה גם הוא נשיא, ואין צריך למוחקו כמו שפירש רש"י ז"ל:

דף כח.

ולא קאמר בן שבעים. ובירושלמי קאמר אעפ"י שנכנס לגדולה האריך ימים, משמע שהיה רוצה לומר דבן שבעים ממש קאמר,, או שמא מילתא באפי נפשה היא ולא קאי אמילתי' דראב"ע אלא הכי גמיר להו שהאריך ימים:

כל תלמיד שאין תוכו כברו אל יכנס לבית המדרש משום דאמר בעלמא כל השונה לתלמיד שאינו הגון כאלו זורק אבן למרקוליס, וראב"ע היכא דקים לן שאינו הגון:

וכי עמון ומואב במקומן הן יושבין והלא כבר עלה סנחרב כו', הקשה רבינו יעקב מדאמר בפ"ק דמגלה דאמרו ליה רבנן לאחשורוש כשהרג ושתי זיל לגבי עמון ומואב דיתבי בדוכתייהו כחמרא דיתיב על דורדייאה שנאמר שאנן מואב מנעוריו וכו' ואלו הכא משמע שבלבלם סנחרב, ואומר רבינו יעקב דלא גרסינן במגלה אלא מואב גרידא אבל עמון בלבלם כדקאמר הכא, והתם לא מייתי קרא אלא במואב שנאמר שאנן מואב מנעוריו ושקט על שמריו, והכא גריס וכי עמון במקומן הן יושבין וכו' ואעמון דוקא קאי, והכי גרסינן בתוספתא וכי עמונים במקומן היו יושבין, ולא גרסינן מואבים שסנחרב לא בלבלם, והכי נמי מפרש רבינו יעקב שלא בלבל מצרים שלא הכל בלבל כמו שלא בלבל ירושלים ולוז שצובעים בה תכלת, כדאשכחן בפ' בתרא דסוטה, ומצרים מצינו כתוב שלא בלבל, כדכתיב ולא יסף עוד מלך מצרים לצאת מארצו ואפילו נבוכדנצר לא החריבה אלא השאיר שם דלת העם כמו שעשה בארץ ישראל ובכל מקום תולה בלבול בסנחרב וחורבן בנבוכדנצר ומצרים ומואב לא נתבלבלו, כמו שמוכיח בסדר עולם בפסוק ויהי בארבעה עשר למלך חזקיהו ושטף עמונים ומואבים והערביים שהיו מסייעין אותן, וקאמר נמי התם עמד חזקיהו ופטר את האוכלוסין שבאו עמו בקולרין וקבלו עליהם עול מלכות שמים וחזרו למקומן לקיים מה שנאמר ביום ההוא יהיו חמש ערים בארץ מצרים וגו' אלמא מצרים חזרו למקומם כשבאו אל חזקיה אבל עמונים בלבל אע"ג דתני להו בשטיפה גבי מואבים, מ"מ נתבלבלו יותר ממואבים, דכתיב בירמי' שאנן מואב וגו' שהוא היה, אחר סנחרב, ומהאי טעמא דפרישנא דסנחרב לא בלבל את מצרים לא תיקשי מה שמקשה בפ' הערל ופ"ק דסוטה על מנימין גר המצרי שהיה רוצה להשיא לבנו מצרית שניה וכו' מאי קאמר והלא כבר עלה סנחרב ובלבל כל העולם ומהאי טעמא שרי הכא יהודה גר העמוני, והשתא אתי שפיר דמצרים לא נתבלבלו כדפרישנא, ורש"י תירץ דתניא בתוספתא א"ל ר' עקיבא מנימין טעית כבר עלה סנחרב ובלבל את כל העולם כולו, ובה"ג תירץ דתניא בתוספתא דמס' ידים, א"ל יהודה גר העמוני אני מה אעשה, א"ל כבר שמעת מפי זקן הרי אתה מותר לבא בקהל, א"ל ר"ג גר מצרי כיוצא בזה, א"ל ר' יהושע לאו, למצרים נתן קצבה שנאמר מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים מבין הגוים אשר נפוצו שם וגומר, ומיהו קשה לר"י על מה דפריש דסנחרב בלבל עמון והא כתיב בירמיה בבני עמון בחורבן שהחריבם נבוכדנצר, מדוע ירש מלכם את גד ועמו בעריו ישב ואומר הילילי חשבון כי שדדה עי צעקנה בנות רבה, הרי משמע שבאותה שעה היו יושבים במקומן ושם כתיב ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון, וא"כ לא בלבלם סנחרב ואם בלבלם שבו שהחריבם נבוכדנצר, ונראה לרבי שמה שתולה הבלבול

בסנחרב לפי שהיה ראש הבלבול אבל נבוכדנצר בלבל והחריב וסנחרב לא עשה כי אם הגלת שלומים, ולפי זה גם מואב אין יושבין במקומן, והא דקאמר התם זיל לגבי עמון ומואב דיתבי בדוכתייהו במילתא בעלמא הוא דאוקמוהו שלא גלו כשאר אומות, וכן מצרים לא גלו עד חורבן נבוכדנצר כי בימי סנחרב לא גלו אלא חזרו למקומן, כדפרישנא לעיל, ולא הודה לו רבינו יעקב, אלא אומר כי קראו לעירם שהגלן שם סנחרב על שם הערים אשר גלו משם בימי סנחרב, ולעולם לא היו יושבים במקומן בימי נבוכדנצר, והא דקאמר בירמי' ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון, זהו כמו שהיו בראשונה בימי סנחרב, אך קשה לרבי דאמר באגדת חלק עמון ומואב שבבי בישא דארעא דישראל שלחו להו לנבוכדנצר רבה וכו', וכתיב נמי בירמיה עשה לך מוסרות ומוטות ושלחתם אל מלך מואב ואל מלך אדום ואל מלך בני עמון ואל מלך בני צור ואל מלך צידון ביד המלאכים הבאים ירושלים אל צדקיהו וגו' משמע מהאי קרא דשכני ארעא דישראל היו כולם, ולכך השליטו נבוכדנצר על חמשת המלכים, מ"ר. ומיהו כמו שפירש רבינו יעקב שהיו קוראים שמות הערים שנתישבו שם על שמות הערים שגלו מהם, משמע במלכים ב' שהרי כתיב מקץ שלש שנים ויברחו שני עבדים לשמעי אל אכיש בן מעכה מלך גת ויגידו לשמעי לאמר הנה עבדיך בגת ויקם שמעי וכו' וילך גתה וכו' ויבא את עבדיו מגת, והנה בימי שלמה לא היה גת לפלשתים, כי כבר כבשה דוד שנאמר ויקח דוד את מתג האמה מיד הפלשתים והיא גת כמו שכתוב בדברי הימים והיתה בידם עד שכבשה חזאל מלך ארם בימי יואש כמו שכתוב במלכים ב', אלא ע"כ צריכים אנו לומר שהעלו פלשתים לעיר אחרת על שם שהיתה עיר המלוכה לפלשתים:

שבת של מי היתה של ר"א בן עזריה. ויש ספרים דגרסי נמי הכא ואותו תלמיד ר' שמעון בן יוחאי הוה:

א"ר יוחנן ונקרא פושע. אם מאחרה עד לאחר שבע, שזהו זמן המוסף ואפילו לרבנן דר' יהודה וכדפרישנא לעיל:

א"ר יוחנן הלכה מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוספין. ה"ג לה בספרים, וכן היא שנויה בזבחים פ"ק, ובפ' כל התדיר דהלכה כרבנן דר' יהודה בן בתירא דהכא, וא"כ יש ליזהר כשמאחרין ביום הכפורים תפלת יוצר להתפלל עד לאחר שבע שעות שאז זמן תפלת המנחה, שהיה לנו להקדים אז תפלת המנחה לתפלת המוסף כיון שעברו שש שעות, ואפי' בזמן מנחה גדולה אמרינן לה, כדמשמע ליה בשמעתא דעד ועד בכלל, ובירושלמי דפרקין גרסינן ר' חייא בשם ר' יוחנן תפלת המנחה ותפלת המוסף תפלת המנחה קודמת, הוו בעין מימר כשאין ביום להתפלל שתיהן אבל יש ביום להתפלל

שתיהן תפלת מוסף קודמת, ר' נתן בר טובי אפי' יש ביום כדי להתפלל שתיהן תפלת מנחה קודמת, והא תני הקדים תפלת המנחה לתפלת מוסף יצא לשעבר הא לכתחלה לא הא פתר לה בשלא הגיע זמן תפלה כהדא דר' יהושע בן לוי הוה מפקד לתלמידיו אין הוה לכון אריסטון ומטא יומא לשית שעין עד דלא תסקון לאריסטון תיהוון מצלין דמנחתא עד דלא תסקון, והיינו טעמא שהיה רוצה לומר דבשעת מנחה קטנה אקדימו תפלת המנחה לתפלת המוסף שזהו ודאי עיקר זמנה אבל במנחה גדולה של שבע שעות אין לחוש, ומיהו התלמוד שלנו אינו סובר כן בשמעתא דהכא דאפי' שעה שביעית פסקינן כרבנן שיש להקדים תפלת מנחה וכדפרישנא:

לאחר שבע שעות לר' יהודה. אבל לרבנן אע"ג דנקרא פושע, כיון שזמנו כל היום אין מענישין בזה וכרבנן קיי"ל בהא:

כל המתפלל תפלת השחר לאחר ארבע שעות לר' יהודה כו'. ולהכי נקט ר' יהודה דקיי"ל בהא כותיה:

דף כח:

אסור לאדם שיטעום כלום ואפי התחיל בהיתר כדמשמע בפ"ק דשבת וכן משמע לרבותא דאסור לטעום כלום

ולית הלכתא כר' יהושע בן לוי ומותר לאכול כשהגיע זמן לתפלת המנחה ודלא כרב הונא ומותר לאכול קודם תפלת המוספין, ואומר רבי ורבינו יעקב דקיי"ל כלישנא קמא בפ"ק דשבת דמוקי משנה לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה ולא לאכול בסעודה גדולה במנחה גדולה, וליכא למיחש דילמא אתי לאמשוכי וה"ה גם סעודה קטנה סמוך למנחה קטנה, ולא חיישינן דילמא אתי לאמשוכי דבשל סופרים הלך אחר המיקל, וסתמא דתלמודא קאמר התם האי לישנא קמא ואע"ג דקאמר תלמודא הכי משום דבעי לשנויי לה אליבא דר' יהושע בן לוי דהכא דלא קיי"ל כותיה, דהא משמע הא אליבא דהך אין צריך לומר כן אלא נפרש המשנה סמוך למנחה קטנה ואם התחילו אין מפסיקין כמשמעה, מ"מ כיון דאוקמה תלמודא הכי ולא קאמר מידי אליבא דידן ש"מ דהכי הלכתא, ועוד דאמר תלמודא התם מאימתי התחלת דין, מאימתי התחלת סעודה וכו' היינו אליבא דלישנא קמא, דללישנא בתרא התם אסקינן אפי' גמר דין, מיהו מצי למימר דאליבא דמתניתין קאי דקתני ואם התחילו אין מפסיקין. מ"ר:

שלא תארע תקלה על ידי. שלא יטעו תלמידי בדברי, ולא אכשל לעשות מעשה, ולא אומר אפילו באמירה בעלמא:

עד שיראה איסר כנגד לבו. והיינו יותר מר' יהושע בן לוי:

אמר רבא והוא דמצער נפשיה. כגון חולה וזקן, וכרבא קיי"ל דבתראה הוא, ואמרינן בירושלמי שאין לשחות יותר מדאי ולעיל בשלהי פ"ק כתבתיהו:

כנגד אל הכבוד הרעים. שהוא במזמור הבו לה' בני אלים, ומתחלה לא קבעוה כנגדו לפי שאינו שם המיוחד, ובירושלמי דפרקין ר' חנינא בשם ר' פנחס כנגד י"ח פעמים שהאבות כתובים בתורה אברהם יצחק יעקב אם יאמר לך אדם י"ט הם אמור לו והנה ה' נצב עליו לית הוא מינהון אם יאמר לך אדם י"ז הם אמור לו ויקרא בהם שמי ושם אבותי מינהון, ולפי זה תחשוב אחד מהן כנגד ברכת המינין [ושפיר מצינן למימר י"ט הם] וגרסינן תו התם בירושלמי ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יוחנן כנגד י"ח ציוויין שכתוב בפרשת משכן שני, א"ר חייא בר ווא ובלבד מן ואתו אהליאב בן אחיסמך למטה דן עד סופיה דסיפרא, וגם לפי זה צריך למצוא ציווי כנגד ברכת המינים:

טעה בכל הברכות אין מחזירין אותו וכו', בירושלמי ר' חייא ור' יהודה בן פזי הוו יתבין בחד אתר, עבר חד קמי תיבותא ואשגיר חדא ברכה אתון שיילין לר' סימון א"ל בשם ר' יהושע בן לוי שליח צבור שהשגיר שתים ושלש ברכות אין מחזירין אותו, ואשכח תני ופליג לכל אין מחזירין חוץ ממי שלא אמר מחיה המתים ומכניע זדים ובונה ירושלים, אני אומר כי מין הוא שמואל הקטן וכו'. פירושו דאין מחזירין אותו היינו למקומם כלומר אין מעלין אותו כו' שמא מין הוא, ולא מיירי הירושלמי מידי בחזרה לתחלת ברכות, דבהכי פליגי אמוראי לקמן גבי אמצעיות אין להם סדר וכו' בתלמוד שלנו ואין הירושלמי חולק עליו:

דף כט.

כנגד תשעה אזכרות שאמרה חנה בתפלתה. וכתיב בה ה' ידין אפסי הארץ והיינו בר"ה: לייט עלה אביי אמאן דמצלי הביננו. והקי"ל דלא מצלי הביננו:

מתקיף לה מר זוטרא ונכלליה מכלל הביננו כו' קשיא. הקשה ה"ר יעקב מאוליינש בריש פסחים ובפ"ק דנדה ד' ח' דקאמר ר' חנינא בן גמליאל משום אביו דבמוצאי יום הכפורים מתפלל י"ח שלימות מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת, ופליג את"ק דאמר הביננו דמאי קושיא נכלליה מכלל ויאמר הביננו כו' כדפריך הכא, ואומר רבי דשאני התם שכל השנה כולה מתפלל י"ח ומשום יוה"כ אין לו לשנות ולומר הביננו כיון שכל השנה כולה אינו רגיל בכך ואין צריך לומר הבדלה ואין לו לכוללה אבל הכא שכל השנה כולה מתפלל הביננו אין לו להתפלל במוצאי שבת י"ח בשביל הבדלה, כיון ק שיכול לכוללה בהביננו. מ"ר:

אלא אידי ואידי ביחיד הא דאדכר קודם שומע תפלה הא דאדכר לאחר שומע תפלה פירוש אבל אם היה בצבור אפי' אדכר אחר שומע תפלה אינו חוזר דשמע ליה משליח צבור, ופירשו ההלכות גדולות שאם שכח אדם יעלה ויבא או דבר שיצטרך לחזור ולהתפלל יכוין דעתו וישמע משליח צבור מראש ועד סוף ויצא ידי חובתו, כדאמר בשלהי ר"ה כשם שהוא מוציא את שאינו בקי כך מוציא את הבקי, ואם תאמר הא אמר התם בשלהי ר"ה דלא פטר ר"ג אלא עם שבשדות דאניסי וטרידי אבל דעיר לא, יש לומר דהיינו משום דלא התפלל כלל אבל הכא כיון שכבר התפלל לא חשבינן ליה כאלו (לא) התפלל כלל, ואי הדר שמע משלוחא דצבורא מראש ועד סוף כל י"ח נפיק בין משיב הרוח ויעלה ויבא ושאלה וכל דבר כדפרישנא, וכן פירש בשאלתות דרב אחאי פרשת ויצא יעקב, מיהו היכא ששכח שאלה בברכת השנים ונזכר אחר שומע תפלה אין צריך לחזור למקומו לברכת השנים אלא לשומע תפלה, והכי איתא בירושלמי פ' אין עומדין, וקאמר התם ר' זעירא בשם רב הונא אם לא שאל בברכת השנים אומרה בשומע תפלה, ודכוותה אם לא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים אומרה בשומע תפלה ומה אם שאלה שהיא בדוחק אומרה בשומע תפלה הזכרה שהיא מריוח לא כש"כ, והתניא אם לא שאל בברכת השנים או שלא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו, א"ר אבדימי אחוי דר' יוסי בשלא אמרה בשומע תפלה איכן הוא חוזר כדמר ר' שמעון בר ווא בשם ר' יוחנן בראש חדש אם עוקר את רגליו חוזר לכתחלה ואם לאו חוזר לעבודה אוף הכא אם עקר את רגליו חוזר לכתחלה ואם לאו חוזר לשומע תפלה. וכן פסק בתוספות ה"ר יוסף וכן פי' ר"ח שחוזר לשומע תפלה, מיהו לא ידענא אם התלמוד שלנו חולק על הירושלמי בגבורות גשמים שאומר שאם שכחה אומרה בשומע תפלה מקל וחומר דשאלה כיון שהתלמוד שלנו לא הזכיר רק שאלה, או שמא פשוט היה לו מכש"כ כמו שהוא לירושלמי, מיהו קשה לי מהא דאמר לקמן בפ' אין עומדין בעא מיניה מרב ששת טעה בזה ובזה מהו א"ל חוזר לראש. פירוש שתקנו הבדלה בתפלה ועל הכוס וכשטעה בתפלה אומרה על הכוס ושפיר דמי ולא יחזור לתפלתו, וכי טעה גם על הכוס חוזר לראש לתפלה, והכא נמי כיון שטעה להזכירה בשומע תפלה היה לו לחזור לברכת השנים ושמא, שאני הכא דתפלה אחת היא לא אטרחוה לחזור לראש כמו גבי הבדלה שתקנוה בתפלה ועל הכוס דלא שייכי אהדדי וצ"ע, ובעל הלכות גדולות כתב דאי אדכר קודם שומע תפלה אומרה בשומע תפלה ואי לא הדר ברישא, משמע שרוצה לומר שחוזר לברכת השנים דלא משמע דמיירי בשסיים כל י"ח ברכות ואז חוזר לראש י"ח. ועוד כתב שם בירושלמי א"ר זעירא בשם ר' חנינא היה עומד בטל והזכיר

של גשם מחזירין אותו בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו, והתני בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר לא דמי ההוא דמקל ומצלי להההוא דמצלי ולא מקל, בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו והתני אם לא שאל בברכת השנים או לא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו, ההוא בלא אדכר לא טל ולא גשם הא דאדכר טל, ובפ"ק דתענית אמרינן אמר בימות החמה משיב הרוח אין מחזירין אותו מוריד הגשם מחזירין אותו:

דף כט:

איכא דאמרי א"ר נחמן וכו ואיכא בהני תרי לישני היכא דעקר רגליו ורגיל לומר תחנונים דלפי לישנא קמא חוזר לעבודה ולפי לישנא בתרא חוזר לראש ואיכא נמי בינייהו לא עקר רגליו ואינו רגיל לומר תחנונים ללישנא קמא חוזר לעבודה וללישנא בתרא חוזר לראש אומר רבי דכל היכא דאם לא אמר אין מחזירין כגון דעל הנסים דחנוכה ופורים ויעלה ויבא דליל ר"ח ועננו וכיוצא בהם כיון שסיים אותה ברכה אעפ"י שלא פתח בברכה שלאחריה אינו חוזר שהיה דומה לברכה לבטלה אם היה חוזר כלל וה"ר אלחנן היה מצריך לומר כיון שלא פתח בשל אחריה אותה ברכה מיהו חוזר דאשכחן לקמן בפ ג שאכלו דביעלה ויבא דר"ח דברכת המזון כיון שלא פתח הטוב והמטיב תיקנו ברכה חדשה אעפ"י שאם סיים הכל אין מחזירין אותו או פתח בהטוב והמטיב נמי אין מחזירין אותו והכא נמי יחזור באותה ברכה עצמה כיון ששם תיקנו ברכה חדשה ורבי אומר דלא דמי דשאני התם שכבר סיים ברכת המזון דהטוב והמטיב לאו דאורייתא ואין דומה הפסקה כל כך אבל אם יחזירוהו אותה ברכה בדבר שאין לו לחזור הוי כמו הפסקה באמצע תפלה כמו שלא תיקנו חכמים ברכה חדשה באמצע ברכת המזון או באמצע תפלה ועוד יש לדקדק דראיה שהבאתי לעיל מיעלה ויבא אינה כ"כ ראיה לעל הנסים כמו ליעלה ויבא משום דקאמר לקמן בפ אין עומדין טעה בג אחרונות חוזר לעבודה ומשום דסיים ברכה שטעה בה חוזר לעבודה אע"פ שלא פתח בשל אחריה וכן מפרש רבי וא"כ סיים מודים בלא על הנסים סברא הוא שאם באת להחזירו מטעם שטעה שיחזור לעבודה ואין ללמוד מברכת המזון שעושה ברכה חדשה אחר בונה ירושלים שיחזור כאן שתי ברכות מיהו אומר רבי כי ראה את רבינו יעקב שחזר אחר מודים בדבר שאם לא אמר אין מחזירין אותו מ"ר

ורבנן אמרי כל שאינו יכול לאומרה בלשון תחנונים פירש ר"ח דהכי קאמרי רבנן דאי אמר לה בלשון תחנונים אפי' הוי עליו כמשאוי הויא תפלה מעליא, דלא בעי אלא לשון תחנונים לבד:

עם דמדומי חמה. דהיינו שחרית וערבי' שהחמ' אדומה בהם:
ר' יהושע אומר שמע שועת עמך בית ישראל וכו' אית ספרים דגרסי הכא ר' יוסי משום דר' יהושע אומרה במשנה בלשון אחר, ומסתמא כולה ר' יהושע:
זו תפלת הדרך. ולאו היינו תפלה קצרה דמתניתין דהתם מיירי במקום סכנה והוי תפלה במקום שמנה עשרה, אבל הכא בישוב מיירי ובאדם שרוצה לצאת לדרך ואפי' התפלל י"ח יש לו להתפלל תפלה זו:
והיכי מצלי לה. אתפלת הדרך קאי, וקאמר רב חסדא מעומד ורב ששת אמר אפי' מהלך, וקיי"ל כרב ששת דאיהו נמי לא עבד עובדא כרב חסדא אלא משום מהיות טוב אל תקרי רע שבלאו הכי היה לו לעמוד ולהמתין לרב חסדא. ובתוס' ה"ר יוסף פסק כרב חסדא דאמר מעומד:

דף ל.

מאי איכא בין הביננו וכו' מסקנא דמילתא אין תפלה קצרה אלא במקום סכנה, והביננו שלא במקום סכנה והיא מעומד, והא דאמר לקמן גבי השכים לצאת לדרך וכו' עד ר' שמעון בן אלעזר אומר בין כך ובין כך קורא ק"ש ומתפלל כדי שיסמוך גאולה לתפלה ולא חייש לתפלה די"ח מעומד כדקאמר לקמן בסמוך כיון שהן י"ח ברכות אין להצריכם לומר בדרך מעומד אבל הביננו אין בה אריכות דברים כ"כ ולכך צריך מעומד:
היה יושב בספינה או באסדא וכו' בירושלמי משמע כלשון שני של רש"י דקאמר היא אסדא היא אסכריא היא רפסודות ונביאם לך רפסודות על ים יפו, ופסוק הוא בדברי הימים [ב' ב'] גבי חירם מלך צור.
הלכה כרבי, שלא ירד למטה לפי שאין דעתו מיושבת עליו כשהוא הולך בדרך ואפי' שלא במקום סכנה ומתפלל במהלך כשהוא הולך בדרך ואז אינו מחזיר פניו כלפי ירושלים כיון שהולך רכוב על בהמתו שהולך לדרכו ודלא כפי' ה"ר יוסף שפירש דמילתא דרבי מיירי במקום סכנה:
היה עומד בח"ל יכוין כנגד ארץ ישראל. ול"ג לבו דאפניו קאי כדקתני בההיא שמעתא, דכבר כתוב בפ' לא יחפור דפליגי אמוראי התם על שכינה אם היא במזרח העולם או במערבו, וכן סוברת מסקנא דהתם כשמעתא דהכא, דא"ל רב חנניא לרב אשי אתון דקיימיתון לצפונא דארעא דישראל אדרמו, ואנחנו עכשו שאנו מכוונים למזרח בין המלכיות לפי שאנחנו במערב של ארץ ישראל:
אבוה דשמואל ולוי כי הוו נפקי לאורחא הוו מקדמי ומצלו. פירש ר"ח משעלה עמוד השחר שיום הוא ולא הגיע זמן תפלה עדיין שלא הגיע הנץ החמה דסבירא להו דתפלה

מעומד עדיף כרבנן דר' שמעון בן אלעזר דבסמוך בעוד לילה אין לו להקדים ולהתפלל, ופסק רבינו חננאל דהלכה כאבוה דשמואל ולוי דאפי' רב אשי דבסמוך לא פליג עלייהו אלא לא חזינן לרבנן קשישי הוא דקאמר וטעמא דמהלך בדרך אינו יכול לכוין אבל רב אשי היה מתפלל מיושב ומכוין ולכך לא היה רוצה להקדים והמהלך בדרך יעשה כאבוה דשמואל ולוי ויתפלל משעלה עמוד השחר וכשיגיע זמן ק"ש קורא, ומיהו בעל הלכות גדולות פסק כר' שמעון בן אלעזר:

השכים לצאת לדרך מתפלל ומביאין לו שופר ותוקע וכו'. וא"ת דהכא מיירי ביו"ט מדקאמר מביאין לו שופר אע"ג דקתני לצאת לדרך ואלו גבי לולב הגזול קתני מי שבא בדרך ואין בידו לולב כשיבא לביתו כו' ואי בי"ט ראשון מי שרי ואלו הכא מיירי ביו"ט של ראש השנה וקתני השכים לצאת לדרך. וי"ל דהכא לא סגי דלא ליתני השכים לצאת לדרך להודיענו מה יעשה ובתוך התחום מיירי או על ידי בורגנין או עירוב וחוץ לתחום אבל התם ליתני שכח ולא נטל לולב שחרית או נאנס נוטלו על שלחנו דרך מה לו להזכיר ש"מ דתנייה להודיע דביום טוב שני מיירי, אי נמי יש לחלק בין לשון מי שבא בדרך ללשון דהשכים לצאת לדרך דמשמע ליה אפי' ביום טוב ראשון. מ"ר:

ומר סבר מיסמך גאולה לתפלה עדיף. אבל מעומד אין צריך להתפלל כיון שהוא בדרך, וה"ה דאין צריך לכוין הרוחות כנגד ירושלים כדאמר לעיל:

אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר. דקסבר כיון שאינה תחנונים אלא שבח בעלמא לפיכך לא קבעוה אלא בצבור:

דף ל:

הלכה כר יהודה דאמר משום ר"א בן עזריה ויש ספרים דגרסי ומסקי אין הלכה כר יהודה דאמר משום ראב"ע אלא הלכה כרבנן וכן פסק ר"ח דהלכה כרבנן ולכך מצלינן תפלת המוספין בין ביחיד בין בצבור ולכך מייתי נמי לדר אמי ולדר אסי הכא דלא הוו מצלי אלא ביני עמודי היכא דגרסי לאשמועינן דאפי בתפלת מוסף כרבנן

טעה ולא התפלל של ר"ח ערבית אין מחזירין אותו מפני שיכול לומר בשחרית. וה"ה דה"מ למיתני טעמא משום דאין ב"ד מקדשין את החדש בלילה כדבסמוך ואפי' ביחיד נמי אלא אגב אחריני נקטיה

כמה ישהה בין תפלה לתפלה. אדם שטעה ורוצה לחזור ולהתפלל וה"ה נמי בין תפלת השחר לתפלת המוסף ומסיק (התם) כדי שתתחונן דעתו עליו, ומפרש בירושלמי דהיינו כדי הילוך ד' אמות

לפי שאין ב"ד מקדשין את החדש בלילה. הא לאו הכי מחזירין אותו ואפי' למ"ד תפלת ערבית רשות דהיינו רב גופיה דאית ליה הכא כדפרי' לעיל בריש פרקין גבי טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים:

מסתברא מילתא דרב בחדש מלא. פירוש שהיה חדש שלפניו מלא דאז יש ר"ח שני ימים ויכול לומר למחר ואיהו מסיק כיון דטעמא מטעם שאין מקדשין את החדש בלילה ל"ש. וא"ת והלא ליל שלשים ואחד אין הטעם תלוי בקדוש ב"ד שכבר קדשוהו שמים ולמה לא יחזור ליל שלשים ואחד. וי"ל דלא שנא כיון שאינו ראוי לקדש בלילה דמה משפט ביום אף קידוש החדש ביום ולכך אין מחזירין:

הדרן עלך תפלת השחר

פרק חמישי - אין עומדין

אין עומדין וכו' חסידים הראשוני' היו שוהין כו' שעל ידי כך היו מכוונים לבם שמחשבים ביראת שמים כדי שתתחונן דעתם עליהם:

מנא הני מילי. דצריך כובד ראש דאי לא קרא לא היה צריך אלא כוונת הלב:

במקום גילה שם תהא רעדה. ולפי פשוטו עבדו את ה' ביראה וכשיבא להם יום רעדה יגילו, וכן הוא מפורש בירושלמי, עבדו את ה' ביראה ומצינו תפלה שנקראת עבודה כדתני בסיפרא ולעבדו בכל לבבכם זו תפלה וכן בדניאל הוא אומר אלהא דאנת פלח ליה תדירא וכי עבודה היתה בבבל אלא זו תפלה אל תיקרי בהדרת אלא בחרדת. תימא לריב"א אמאי לא דייק מדכתיב חילו מלפניו. ויש לחלק:

דף לא.

אייתי זוגי חיוורתא ותבר קמייהו ואיעציבו וא"ת דהכא משמע דזכוכית לבנה היתה אחר חורבן והכי נמי אמרינן במס' בבא מציעא פ' אלו מציאות מי שהניח לו אביו מעות ורוצה לאבדן ילבש כלי פשתן וישתמש בכלי זכוכית (לבנה) ומוקי לה בזוגיתא חיורתי ואלו בפ' בתרא דסוטה תנן משחרב בית המקדש בטלה שיראי פרנדא וזכוכית לבנה, ואומר רבי דודאי לא בטלה מכל וכל אלא לא היתה מצויה כמו שהיתה מצויה בזמן בית המקדש תדע דאמר התם דשירא פרנדא בטלה לה ואלו בריש במה מדליקין אמרינן דרבא ואביי הוו יתבי קמיה דרבנא נחמיא ריש גלותא והוה לביש מטכסא א"ל רבין לאביי היינו כלך דתנן, א"ל אנא שירא פרנדא קרינא ליה פירוש להההוא מטכסאי אלמא היה שירא פרנדא לאחר חורבן אלא ע"כ לא היה מצוי ורגיל כמו שהיה בזמן הבית,

ורבינו יעקב פירש אנן שירא פרנדא קרינן ליה לכלך דמתניתין דהתם והמשנה שנויה קודם חורבן וגם יש לשנות דין כלך אפי' לאחר חורבן, ומיהו כדפרישנא אתי שפיר:
החמירו על עצמן אפי' רואות וכו'. ותקנה גדולה היתה להם לפי שאינן בקיאות בדמים ואם היתה רואה דם ירוק וסופרתו למנין שבעה תבא לשמש בימי נדה דאורייתא שתתחיל למנות שבעה מיום שאינו ראוי לימנות:
טיפת דם כחרדל. לאו משום דפחות מחרדל אינה מטמאה דהא תנן ומטמאה דם כבחרדל ובפחות מכן אלא להכי נקט כחרדל משום כי אע"פ שאין אתה יכול לחלקה לג' ראיות למנותה טפה גמורה אם ראתה בימי זיבה אפי' הכי יושבת עליו ז' נקיים:
כדי שתהי' בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר. דהיינו אכילת עראי אבל אכילת קבע כגון לאדם בקבע אסורה, וכדתניא בפ"ק דביצה הכניס שבלים לעשות מהן עיסה בניו ובני ביתו אוכלים מהם עראי ופטורין הא אכילת קבע חייבין, וקשה לרבי על הא דאמר במנחות פרק ר' ישמעאל שתיקנו חז"ל מירוח הכותי אינו פוטר גזירה משום בעלי כיסין פירוש עשירים שהיה להם רוב תבואה ויערימו לפוטרו מן המעשר ע"י שימכרום לכותים וימרחום ואח"כ יקנו מהם ופריך אי הכי חלה נמי יתקנו שגלגול הכותי אינו פוטר חלה אפשר דאפי לה פחות מחמשת רבעי קמח ועוד תרומה נמי אפשר דעביד לה כר' הושעיא דאמר מערים אדם על תבואתו וכו' ומה הועילו בתקנתם, והשתא קשה הא ר' הושעיא אינו פוטר אלא אכילת עראי ובמירוח הכותי פוטר אפי' אכילת קבע, ואינו נראה לומר דר' הושעיא לא איירי אלא בתבואה שאינה ראויה אלא למאכל בהמה. ואומר רבי דמירוח הכותי נמי לא פטר אלא מאכילת עראי שכמו שקבע אסור קודם מירוח הכותי כשהיתה במוץ כמו כן גם עכשו אחר מירוח אינו פוטר ומותר אלא אכילת עראי, אך קשה לרבי מדאמר התם איתביה רבינא לרבא דאמר מ"ד מירוח הכותי פוטר גלגול הכותי פוטר ומ"ד אינו פוטר גלגול נמי אינו פוטר גר שהפריש פטר חמור וחלה מודיעין אותו שהוא פטור וחלתו נאכלת לזרים ופטר חמור גוזז ועובד בו הא תרומתו אסורה והא האי תנא דאמר מירוח הכותי אינו פוטר גלגול הכותי פוטר, ומאי קושיא דילמא מה שתרומתו אסורה לפי שבאה להתיר אכילת קבע אבל מירוח הכותי אינו פוטר אלא אכילת עראי. ואומר רבי דמיירי בשל כותי עצמו וכיון שכן עושה כמו שהיתה התבואה במוץ אינה אוסרת אפי' אכילת קבע ומירוח הכותי פוטרו לגמרי ומעמידו כמו שהיתה אז במוץ שלא היתה אז אסורה אפילו קבע. וא"ת כיון דפרישנא שהמירוח של כותי עושה כמו שהיתה התבואה במוץ, א"כ הא דתנן במס' מעשר המקדיש תבואה ומירחה פטורה מן המעשרות, דבמוץ אינו אסור לענין אכילת קבע אלא מדרבנן, ואמאי פטורה

והא קודם שהקדישה שהיתה במוץ הוה בה מיהא איסור אכילת קבע יש לומר דמשום פסידא דהקדש פטרוהו מן המעשר. וא"ת למאי דפרישנא שתבואתו של כותי שגדלה ברשותה ומירחה פטורה מן המעשר ואם זימן ישראל מותר לאכול עמו אכילת קבע. אם כן מאי האי דקאמר בהקומץ רבה בעובדא דר' שמעון שזורי א"ד הכי קאמר ליה לך קח מן הכותי ועשר עליו אלמא יש קנין כו' משמע מהא דאפי' בתבואה שגדלה ומרחה ברשות הכותי איכא מיהו חיוב מעשר דרבנן. י"ל דס"ל לתלמודא התם דמירוח הכותי חייב. וא"ת אמאי תלי טעמא התם בהקומץ רבה בעובדא דר' שמעון שזורי ביש קנין ואין קנין ולא תלי טעמא במירוח הכותי אי פטר אי לא פטר. י"ל דאין הכי נמי אלא חד מתרי טעמי נקט, אי נמי מירוח הכותי פוטר היכי שגדלה ברשות כותי דלא גזרו על מירוח הכותי אלא בתבואת ישראל משום בעלי כיסין אבל בתבואת הכותי עצמה ליכא מאן דמחייב ולך קח מן הכותי דאמר היינו קודם מירוח ולכך תלי טעמא ביש קנין ואין קנין. וה"ר אפרים היה רוצה לומר דאפי' מאכילת קבע פטור כשהיא במוץ ולאו דוקא קסבר ר' הושעיא מערים כו' שתהא בהמתו אוכלת כו' אלא אורחא דמילתא נקט לפי שלעצמו גנאי להערים והא דתנן מאכילין לבהמה ולחיה ולעופות ה"ה גם לאורחין, ואין נראה לרבי דדוקא נקט בהמה, ועוד דתניא פ"ק דביצה הכניס שבלין לעשות מהם עיסה אוכל מהם עראי ופטור אבל אכילת קבע אסורה ובתוספתא תניא בהדיא הכניס מהן לבית כו', **(עי' בתוס' מנחות ס"ז ע"ב ד"ה כדי שם הדברים מבוררים יותר:)** ועוד אמרינן בפ' אין צדין המעביר תאנים לקצות בניו ובני ביתו אוכלין מהן עראי ופטורין. מ"ר:

מערים אדם על תבואתו. ופליג אר' ינאי דאמר בפ' השוכר את הפועלים אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית וכו' וקאמר התם לחד לישנא כי קאמר ר' ינאי בזיתים וענבים דלאו בני גורן נינהו אבל חטה ושעורה דבני גרן נינהו בגורן תליא פירוש ואין צריך להכניס בבית ולר' יוחנן אין צריך להכניס בחצר ואע"ג דמייתו לה תלמודא בפ"ב דנדה לר' הושעיא דהכא על מילתא דר' יוחנן אם אמרה בילדה דבזיזא למטבל מ"מ להוא לישנא דהתם לית להו דר' אושעיא, וכן פירש רש"י ז"ל שם בבבא מציעא. **המקיז** דם לבהמת קדשים אסורה בהנאה ומועלין וכו'. ולא דמי לדם קדשים שלאחר שחיטה שאין מועלין בו בין לפני כפרה בין לאחר כפרה דאין מועלין בו כדאיתא בחולין ובזבחים ובמעילה ובפסחים אבל דם הקזה הוי כמי שמועל בגופה כדפירש"י ז"ל, וטעמא אמרינן במעילה בפ' ולד חטאת עלה דהך מילתא משום דלא מתקיימה בלא דם ומגופה היא ולא כחלב ופרש אבל לאחר שחיטה דלא שייך ביה למימר אי מקיימה אי לא מקיימה לא שייך בה מעילה:

רבנן עבדין כמתניתין וכותייהו קי"ל ולכך אין לנו להתפלל מתוך קלות ראש ושיחה ושחוק אלא מתוך כובד ראש ושמחה של מצוה שעסק בדברי תורה ולכך נהגו לומר פסוקי דזמרה ואשרי קודם תפלה:

הני ציניייתא דבבל איתנהו מאדם הראשון ועד השתא. והא דאמר במדרש איכה רבתי שהמתיקה מרגלת הלשון לדברי תורה מתחילה לא היו באותו מקום אלא בארבעים שנה הללו נטעום בכל המקומות:

רב אשי עביד כברייתא ירושלמי רבו ירמיה אמר לא יעמוד אדם ויתפלל אלא מתוך דין של הלכה, ר' ירמיה אומר העוסק בצרכי צבור כעוסק בדברי תורה:

וכן מצינו בנביאים ראשונים שלא סיימו דבריהם אלא מתוך שבח ותחנונים. ירושלמי אר"א חוץ מירמיהו שחתם בדברי תוכחות א"ל ר' יוחנן עוד הוא בדברי נחמות חתם ככה תשקע בבל ולא תקום לפי שהיה ירמיה חוזר ומתנבא על המקדש יכול על חורבן בית המקדש חתם ת"ל עד הנה דברי ירמיה, במפלת מחריבין חתם ולא חתם בדברי תוכחות, והכתוב והיו דראון לכל בשר בעובדי כוכבים הוא עסקינן, והכתיב כי אם מאוס מאסתנו, השיבנו תחת כי מאוס מאסתנו, ומיהו מההוא קרא דתרי עשר וקהלת לא פריך מידי שחושבן בטוב דברי נחמות ולא מיירי מידי בפורעניות:

ומצאו בזוית אחרת מפני כריעות והשתחואות וא"ת הא אמרינן לקמן בס"פ אם בא לשחות בסוף כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישחה. ואין לומר דמיירי הכא בתחנונים שהיה אומר אחר תפלתו ולא בי"ח כפירוש ה"ר יוסף, דמשמע דמיירי בי"ח דאהא קיימי. ואומר רבי דודאי בסוף כל ברכה וברכה אין לו לשחות אבל באמצע הברכה מותר לו לשחות וכשהיה מגיע בסוף הברכה היה זוקף ולכך נהגו העם כבראש השנה וביום הכפורים שמתפללים זכרנו ובכן תן פחדך ובכן תן כבוד ששוחין וכשמגיעין לסוף הברכה זוקפין שאין לשחות בסוף הברכה אלא היכא דתקון, מ"ר:

יכול יתפלל אדם כל היום כולו וכו'. ולא דמי לר' יוחנן דאמר לעיל בפ' מי שמתו ולואי יתפלל אדם כל היום כולו דהתם בספק התפלל מיירי וכדפרישנ' התם:

כל קבל דהוה עביד מן קדמת דנא. פשטיה דקרא מיירי קודם שגזר דריוש שלא להתפלל

דף לא:

מכאן ששכור אסור להתפלל ירושלמי דמס תרומה פרק קמא ר' זירא בעי קומי ר' אסא שיכור מהו שיברך א"ל ואכלת ושבעת וברכת ואפי מדומדם פירוש אפילו הוא שתוי ושכור שאינו יכול לדבר כראוי דהכי משמע ושבעת וברכת

דבר שאינו הגון. אע"ג דליכא איסורא דאורייתא דאי איכא איסורא דאורייתא פשיטא הוכח תוכיח כתיב:

שלשה בדקי מיתה. כרבנן דאמרי בפ' במה מדליקין על ג' עבירות נשים מתות בשעת לידתן ואמרי לה שלשה דבקי מיתה כר' אלעזר דאמר נשים מתות ילדות והכי נמי מפרש לה בפ' במה מדליקין, ולשון דבקי משמע שנדבק בהן מהרה:

גברא בגוברין. כלומר שיהא חשוב ומנוי בין אנשים:

מכאן שאסור לישב בתוך ד' אמות של תפלה. בין מלפניו בין מלאחריו ומן הצדדין צריך להרחיק ד' אמות. ופירשו בתשובת הגאונים ז"ל כשהוא יושב ובטל אבל אם הוא עסוק בתפלה כגון בק"ש וברכותיה וכיוצא בו אפי' יושב שפיר דמי:

עמך משמע תוך ד' אמות. ויש אומרים עמכה מלו בה"א כלומר שלא היה יושב ובטל תוך ד' אמות שהיתה מתפללת כי אם באמה חמישית:

מורה הלכה בפני רבך את. ואעפ"י שלא למד בפניו מ"מ גדול הדור היה ובא ללמוד לפניו:

כל היושב בתענית בשבת. פירש ר"ח ז"ל בתענית חלום וכן ראיתי במדרש תהלים. ומיהו היכא שיושב בתענית חלום בשבת פירש בעל הלכות גדולות שיאמר עננו באלהי נצור ואפילו קובע ברכה לעצמו כיון שאינו בתוך י"ח אין לחוש, או שמא כוללו באלהי נצור, ובירושלמי דתפלת השחר גרסינן ר"ח שחל להיות בו תענית היאך הוא מזכיר במוסף של ר"ח ר' זעירא אמר בהודאה ר' אבא בר ממל אמר בעבודה ר' אבינא אמר בברכה רביעית [רב אבא אומר מה מצינו בכל מקום ברכה רביעית אף כאן ברביעית]. כלומר אומר קדושת היום בברכה רביעית אף כאן אומר קדושת היום בברכה רביעית, וכן נפיק עובדא כהדא דר' אבא. ונראה שיש טעות סופר ומיירי בר"ח שחל להיות בו תענית כדתנן אין גוזרין תענית צבור בר"ח בחנוכה ובפורים ואם התחילו אין מפסיקין וקאמר שיאמרו ברכת עננו בתפלת מוסף בהודאה או בעבודה וגרסי' ר' אבינא אמר בברכה חמישית פירש שם יאמר עננו אחר ברכה של קדושת היום, ר' אבא אמר מה מצינו בכ"מ בברכה רביעית אף כאן אומרים כאן קדושת היום בברכה רביעית א"כ יאמר עננו בברכה חמישית ובש"צ מיירי בתפלת מוסף כמו שאומרה בין גואל לרופא בחול אבל יחיד יכול להיות שאומרה באלהי נצור כמו שפירש בה"ג, ובירושלמי יש בו טעות, סופר שכתב ר"ח שחל להיות בו תענית היאך מזכיר של ר"ח ואני הגהתי במוסף של ר"ח ואתפלת עננו קאי כדפרישית. וגם כששונה שם ר' אבינא אמר בברכה רביעית יש לגרום בברכה חמישית אבל קדושת היום ברביעית או שמא כוללה בברכה רביעית עם קדושת

היום ואין כאן ברכה לעצמה עננו וכן משמ' לישנא בברכה רביעי' שכולל שם עננו ואין להגיה בברכ' חמישית והכי משמע פירושו שכוללה בברכה רביעית כמו שאמר בעבודה ובהודאה שכוללה כמו כן בברכה רביעית כוללה בקדושת היום [ואין להכריע] אם הלכה כר' אבא [בר ממל] שאומרו בעבודה או שמא רוצה לומר כר' אבא שאומרה בברכה רביעית, ויש אומרים שאין צריך להגיה במוסף אלא הכי גרסינן ר"ח שחל בו תענית היאך הוא מזכיר של ר"ח ואתפילת נעילה קאי דגרסינן לעיל ריב"נ בשם ריב"ל יום הכפורים שחל להיות בשבת אעפ"י שאין נעילה בשבת מזכיר של שבת בנעילה אוספין עלוי של ר"ח שחל להיות בתענית אעפ"י שאין נעילה בר"ח מזכיר של ר"ח בנעילה ר' סימון בשם ר' יהושע שבת שחל להיות בחנוכה אעפ"י שאין מוסף בחנוכה מזכיר של חנוכה במוסף. ר"ח שחל להיות בתענית היאך הוא מזכיר של ר"ח וכו' אבל לפי זה צריך טעם למה שינה מכל שאר תפלות היום שהוא בעבודה:

דף לב:

גדולה תפלה יותר ממעשים טובים. כלומר מעשים טובים בלא תפלה לא סגי שהרי משה רבינו ע"ה הוצרך תפלה:

ואל דמעתי אל תחרש. כלומר בטוח אני שלא תחרש מדלא כתיב האזינה אל דמעתי:

כל המאריך בתפלה ומעיין בה סוף בא לידי כאב לב. שמצפה מתי תבא בקשתו שהרי האריך תפלתו להתפלל בכונה והיינו עיון תפלה דקאמר לקמן בפ' הרואה ג' דברים מזכירין עונותיו של אדם ואלו הן קיר נטוי ועיון תפלה כלומר שמחשב בלבו שיש לתפלתו להתקיים כי מאוד כיון בה ועל ידי כך מזכירין עונותיו ובא לידי כאב לב כדאמר הכא אבל ההיא דגט פשוט מעליותא היא דקאמר ג' דברים אין אדם ניצול מהן בכל יום ואלו הן הרהור ועיון תפלה ולשון הרע והיינו שמכוין בתפלתו דאין אדם יכול לכוין את תפלתו והיינו ההיא דשבת בריש מפנין ששה דברים שאדם עושה אותם ואוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא, הכנסת אורחים וביקור חולים ועיון תפלה וכו' דהיינו מעליותא שמכוין לבו בתפלה, ואותו אין אדם ניצול מהן בכל יום שאין אדם יכול לכוין בתפלתו וכדאמרי' בירושלמי פ' היה קורא התפלל ומצא עצמו בשומע תפלה חזקה כיון. ר' ירמיה בשם ר' אלעזר התפלל ולא כיון לבו אם הוא יודע שהוא חוזר ומכוין יתפלל ואם לאו אל יתפלל, אמר רבי חייא רבה אנא מיומי לא כוינית אלא חד זמן בעית מכוונא והרהרתי בלבי מאן עאל קמי מלכא קודמי ארקפטא או ריש גלותא, שמואל אמר אני מנית אפרוחיא, ר' בון בר חייא אמר אנא מנית דימוסיא, א"ר מתני אנא מחזיק טיבו לראשי דכד הוה מטי מודים הוא כרע מגרמיה

קודם תפלתו מנין שנאמר אשרי יושבי ביתך ולפיכך תקנו לומר, פסוק זה קודם תהלה לדוד:

דף לג.

אבל עקרב פוסק. בירושלמי, קאמר דאם היה נחש מרתיע ובא כנגדו פוסק לפי שבא נגדו בכעס ומתכוין הוא להזיקו, ובירושלמי דפרקין תנן היה עומד ומתפלל בסרטיא או פלטיא הרי זה מעביר מפני החמור ומפני הקוף ובלבד שלא יפסיק את תפלתו ומיהו לא מצינן אם פסק שיחזור לראש מדלא קאמר אם פסק חוזר לראש אבל להתחלת ברכה מיהא חוזר. ואם טעה בג' ראשונות או בג' אחרונות חוזר להתחלת הג' באבות בראשונות ולעבודה באחרונות כדאמר לקמן בפרקין:

מתני' **מזכירין** גבורות גשמים. תימא אמאי לא דייק הכא כדדייק בריש תענית וליתני מאימתי מזכירין גשמים מאי גבורות גשמים אמר רבי יוחנן שיורדים בגבורות וכו' דמסתמא נסדרה ברכות קודם תענית שהיא מסדר זרעים כדכתיב והיה אמונת עתך. יש לומר דהתם כיון שלא הזכיר שם שאלה לא היה לו להזכיר גבורות אבל כאן שהזכיר שאלה יש לו להזכיר גבורות יותר וצ"ע:

כי אל דעות ה'. ובירושלמי קאמר אית דשמעי לה מן הדא קרא אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא, וה"נ מצי למימר שמע ה' תחנתי ה' תפלתי יקח:

מכדי אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל וכו' ונחזי עזרא היכי תקן. לא מקשה תלמודא הכי אלא הכא גבי הבדלה ולעיל גבי טבילת בעלי קריים, משום דבהני פשיטא להו שאין להם לשכוח זאת התקנה בדבר המצוי ורגיל תדיר בכל יום בכל בני אדם ולכך לא היה להם לשכוח. מ"ר:

טעה ולא הזכיר בזו ובזו מהו א"ל חוזר לראש. פירוש לתפלה, ואע"ג דפרישנא לעיל באידך פרקין דאם לא הזכיר גבורות גשמים ולא שאל בברכת השנים ולא אמרה בשומע תפלה שלא יחזור לברכת השנים כי אם לשומע תפלה כדאמר בירושלמי מ"מ הכא חוזר לראש לתפלה כיון שהוא שני דברים יש לו לחזור לתפלה, וצ"ע אם יש טעם פשוט, כי לפי הענין היה דומה שאין התלמוד שלנו סובר כשיטת הירושלמי:

דף לג:

הלכה ואמרי לה מטין פירש"י כאן ובעירובין פ' מי שהוציאוהו הל דרשינן לה ברבין מטין אוריי מורינן לאדם יחיד לעשות כן אבל לא למדרש בפירקא ברבים נראין אוריי לא מורינן ואי עבדינן הכי לא מהדרינן עובדא ורבי פירש שאם בא לימלך ולשאל לנו היאך הלכה מטין ההוראה כאותו תנא לעשות כמותו לכתחלה ומחינן בה בעל כרחו

למיעבד הכי ואי לא עביד כמותו לא מהדרינן עובדא והכי משמע בפ הכותב דאמר דון דיינא כר טרפון אתא ריש לקיש ואהדריה לעובדא מינייהו וא"ל ר' יוחנן עשית כשל תורה בתמיה ומסיק התם דר יוחנן סבר מטין אתמר פי מטין לכתחלה לעשות כרבי עקיבא מיהו לא מהדרינן עובדא וריש לקיש סבר הלכה אתמר ומהדרינן עובדא כר עקיבא והא דאמר פ' יש נוחלין הלכה אסור לעשות כדברי רבי ואם עשה עשוי קסבר מטין אתמר משמע התם דלכתחלה אין לעשות כרבי למ"ד מטין איכא למימר היינו התם משום דרבים פליגי עליה וקאי אהא דאמר הלכה כרבי מחבירו ולא מחביריו וקאמר הא דקאמר ולא מחביריו היינו שמטין אצל חביריו ולא הוי כשאר יחיד לגבי רבים דקיי"ל כדבריהם לעשות אלא אם עשה כרבי עשה נראין דאורויי מורינן לעשות כן לכתחלה ואם אין הדיין רוצה לעשות כן לא מחינן ביה לעשות כן ועל פירוש רבינו שלמה שפירש שנראין פירוש דאורויי לא אורינן ואי עביד הכי לא מהדרינן עובדא קשה לרבי פשיטא דאפילו היכא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר לא מהדרינן עובדא

ההיא דנחית קמיה דרבי חנינא אמר האל הגדול כו'. ובתפלה מיירי שאין לו להוסיף על מה שתקנו חכמים אנשי כנסת הגדולה, אבל בתחנונים בינו ובין עצמו לית לן בה:

הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, פי' כל מדותיו של אדם גוזרין עליו בשעת לידה, חכם או טפש גבור או חלש עשיר או עני צדיק או רשע לא קאמר, ולא מיירי מידי ממאורעות לאדם, כדאמר בהמקבל ובפ"ק דע"ז הכל בידי שמים חוץ מצנים ופחים דהתם מיירי בפורענות לאדם כגון אריא וגנבי:

אמר פסוקא פסוקא. וכופלו משתקין אותו דמחזי כשתי רשויות, ולפירושנו אותם בני אדם שאומרים ביום הכפורים אחר סיום תפילת נעילה ב' פעמים או שלשה שמע ישראל משתקין אותו, אך מה שאומרים ז' פעמים ה' הוא האלהים כנגד ז' רקיעים כשר הוא ובקרא נמי כתוב ב' פעמים, ויפלו על פניהם ויאמרו ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים, מיהו בה"ג ובפי' ר"ח מפרשי טעמא איפכא, אמר פסוק וכופלו דהתם שפיר דמי מיהו מגונה הוי. ולפירושם א"ש מנהגנו ביום הכפורים, אך לשון התלמוד לא משמע כפירושם, או שמא אין לחוש אלא כשקורא ק"ש בעונתה ומקבל עליו עול מלכות שמים:

מודים מודי' משתקין אותו ירושלמי הדא דתימר בצבור אבל ביחיד אין משתקין אותו דתחנונים הם:

דף לד.

מתני' **מהיכן** מתחיל מתחלת ברכה שטעה בה, ירושלמי בטיטי אשתתק באופנים אתון שיילון לר' בון, אמר להו בשם ריב"ל זהו שעבר תחתיו יתחיל ממקום שפסק, ופריך

והתנן מתחיל מתחלת הברכה שטעה בה, אמר להו מכיון דעניתון קדושת השם כמי שהוא תחלת הברכה דמי, ועוד כתיב שם בירושלמי לעיל רבי אבא בריה דרב חייא בר אבא רבי חייא בשם רבי יוחנן היה קורא בתורה ונשתתק זה שהוא עומד תחתיו יתחיל ממקום שהתחיל הראשון, אם אומר את ממקום שפסק הראשונים נתברכו לפניהם ולא נתברכו לאחריהם והאחרונים נתברכו לאחריהן ולא לפניהן, וכתיב תורת ה' תמימה משיבת נפש, שתהא כולה תמימה, ונראה שהוא מדבר אחר שנתקנה ברכה לכל קורא גזירה משום הנכנסין ומשום היוצאין כדאמרינן במגילה:

העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטירוף. אבל אי לא מפני הטירוף לא הוה חשיב הפסקה אם עונה אמן אחר הכהנים דצורך תפלה חשיב ליה, והכי נמי אמרינן במדרש טעמי חסרות ויתירות, אמור להם מלא מלמד ששליח צבור אומר לכהנים על כל דבור ודבור, אבל רבינו יעקב היה אומר כי אין ש"צ יכול להפסיק ולקרות כהנים ולעלות לדוכן דהפסקה היא ואפי' ליהא שמיה רבא מברך אסור להפסיק, ואפילו המלך שואל בשלומו ואפילו נחש כרוך על עקבו, וכי אמרינן בסוטה פ' ואלו נאמרים לשנים קורא כהנים, אחזן קאי ולא שליח צבור, וכן תניא בספרי אמור להם מלמד שהחזן אומר להם אמרו, ובתלמוד ירושלמי מפרש בפרקין ובלבד שיהא החזן ישראל, ובפירוש ר"ח מפרש לשנים קורא החזן כהנים, אבל השליח צבור אם מפסיק עבירה היא בידו. ובערוך פירוש החזן שליח צבור וטעות הוא כי הוא המתעסק בצרכי צבור, ועוד דאמרינן אין הכהנים רשאין להתחיל בברכה עד שיכלה הדבור מפי הקורא דהיינו חזן, ובסיפא קאמר אין ש"ץ רשאי וכו', רבינו יעקב, מיהו שמא בימי חכמים היתה הפסקה אם ש"ץ קורא כהנים, שלא היו אומרים אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשולשת בתורה הכתובה על ידי משה עבדך מפי כבודך האמורה מפי אהרן ובניו כהנים עם קדושיך כאמור, שלא היו אומרים זה כלל כדמשמע בסוטה דקאמר אין הקורא רשאי לקרות כהנים עד שיכלה אמן מפי הצבור דהיינו בסיום ברכת הודאה, שלא היו אומרי' כי אם כהנים, אבל עכשיו שהורגלו לומר בלשון ברכה לתפלה, אין זה הפסקה דלא גרע מעניית אמן וגם שש"צ אומר להם על כל דבור דלא חשיב ליה הפסקה:

אמצעית אין להם סדר, פירש"י ז"ל ואם דילג ברכה ואחרי כן נזכר אומרה אף שלא במקומה, ואין נראה לרבי דהא אמרינן לעיל פ' תפלת השחר, שמעון הפקולי הסדיר י"ח ברכות על הסדר לפני רבן גמליאל ביבנה, ובפרק שני דמגלה מפרש לכולהו טעמי למה נסדרו זה אחר זה, ועוד תניא הקורא את המגלה למפרע לא יצא, ותניא וכן בהלל וק"ש ותפלה, ופירש לנו רבינו בשם רבינו שמואל וכן פירש רב יצחק אלפסי, אין להם

סדר שאם טעה באיזה ברכה ולבסוף נזכר ששכח יתחיל מאותה ברכה שידע שטעה בה ומשם ואילך יאמר הכל על הסדר אבל לא יתחיל מאתה חונן, וראיה לדבר מדתניא בתוספתא דמכלתין פ"ב הקורא את שמע וטעה והשמיט בה פסוק אחד לא יתחיל ויקרא אותו פסוק בפני עצמו אבל מתחיל מאותו פסוק וגומר עד סופו, וכן בהלל וכן במגלה, ותניא נמי בפרק שני דמגלה שאם השמיט בה פסוק אחד במגלה שחוזר וקורא על הסדר מאותו פסוק, והתם בההוא פרקא משוה לענין סדר תפלה למגילה וק"ש, ונפקא מינה להאי פירושא בתענית צבור שמתפלל ש"צ עננו בין גואל לרופא וקובעה ברכה בפני עצמה, אם שכחה אין מחזירין אותו דהויא אז ברכה לבטלה, אבל לפירש"י יאמרנה במקום שנזכר בה ואין כאן ברכה לבטלה, ואם שכח ולא אמר המלך המשפט בין ר"ה ליה"כ דקיי"ל לעיל בפ"ק בסוף מחזירין אותו. לפירש רבי יתחיל מאותו ברכה ואילך על הסדר, ולפי' רש"י יאמרנה במקום שזוכרה, ואומר רבי שפסק בה"ג כרב אסי דאמר אין להם סדר, חדא דרב הונא הוה כתלמיד לגבי רב אסי, ועוד דפרכינן ממתניתין לרב הונא ודחקינן לשנויי אליביה דכולהו חדא ברכתא נינהו, ועוד דרב אסי ורב ששת קיימי בחדא שיטתא. ועוד דבשל סופרים הלך אחר המיקל, וכן פסק רבינו חננאל, ומיהו היכא שטעה בג' ראשונות או בג' אחרונות בדבר שצריך להחזיר הברכה כיון שטעה בחתימה, או לא הזכיר בין ר"ה ליה"כ בשים שלום בספר חיים ברכה ושלום וכו' או וכתוב לחיים טובים בהודאה, וכן בג' ראשונות לא אמר במחיה מתים מי כמוכה אב הרחמן, מחזירין אותו לעבודה באחרונות וכן בשלשה ראשונות באבות, וטעמא כיון שכולן של שבח הן כחדא ברכתא נינהו:

לא ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונו', פירש ר"ח וכן פירש רבינו האי ודוקא ליחיד אבל בצרכי צבור שואלים ולכך אנו אומרים זכרנו וכן יעלה ויבא בעבודה שהם צרכי כל ישראל, ולכך מותרים אנו לומר קרובות שהן צרכי רבים וכדפרישנא לעיל בפ"ק:

באבות תחלה וסוף, שכן דרך ארץ כשבאין לפני המלך שמשתחוין, ויש דורשין אותו מן הפסוק דכתיב ואקוד ואשתחוה לה' ואברך את ה' אלהי אדוני אברהם:

מלמדין אותו שלא ישחה, שלא יבא לעקור תקנת חכמים שלא יאמרו כל אחד מחמיר על עצמו כמו שרוצה ואין כאן תקנת חכמים, אי נמי חיישינן ליוהרא:

דף לד:

קידה על אפים שנאמר ותקוד בת שבע אפים ארצה וא"ת השתחויה נמי הכתיב אפים ארץ ישתחוו לך ואומר רבינו יעקב דקים ליה מקבלה דקידה על אפים ומקרא מסייעו דמצינן במקרא קידה כתובה על אפים

חזינא להו לאביי ורבא דמצלו אצלויי, פירוש שהיו מוטין על צדיהן, וטעמא לפי שהיה שם רצפת אבנים, ואית להו דאסור מדרבנן אפי' בלא פישוט ידים ורגלים ולכך מצלו אצלויי, והכי אית ליה לרב לישנא קמא דמגילה פ"ג דלא נפל על אנפיה, וללישנא ללישנא קמא דמגילה פ"ג דלא נפל על אנפיה, וללישנא אידך קאמר דרב פישוט ידים ורגלים הוה עביד ולכך אסור להשתחוות שם, אבל האחרים לא היו עושין כן אלא בלא פישוט ידים ורגלים היו עושין, ולכך הוא מותר לאותו לשון אפילו מדרבנן, אבל לאידך לישנא אסור מדרבנן אי לא אצלו אצלויי והאחרים אצלויי מצלו, ורב לא היה עושה אלא היה שוחה כדרכו, ולאו היינו טעמ' דאצלי אצלויי משו' דקאמ' התם דאין אדם גדול רשאי ליפול על פניו בצבור אלא אם כן נענה כיהושע בן נון, דהא הכא לא מייתו להיא מילתא כלל, וכן פירשו במחזורים בשם רב האי גאון דמצלי אצלויי לפי שלא יהא נראה כמשתחוה למה שלפניו. מ"ר:

חזינא לרב נחמן דכרע תחלה וסוף. והכי נמי הוי מצי למימר ברייתא דלעיל דשוחה בהודאה תחלה וסוף כי אין נראה לחלק בין לשון שחיה לכריעה:

יכוין לבו באחת מהן, והא דא"ר אלעזר בסוף פרק תפלת השחר לעולם ימוד אדם עצמו ודעתו אם יכול לכוין את לבו וכו' איכא למימר דהכי קאמר אם יכול לכוין באחת מהן והיינו באבות כדקאמר הכא:

חציף עלי מאן דמצלי בפקתא. וא"ת והא כתיב ויצא יצחק לשוח בשדה, י"ל דהיינו הר המוריה כדקאמר בפסחים פרק האשה לא כיצחק שקראו שדה וכו'. אי נמי פקתא היינו בקעה במקום שמצויין שם בני אדם לעבור והולכי דרכים:

כסוי חטאה. לפי שמתבייש ממנו. אבל אי מפרש לחטאיה דומה שאינו מתבייש עליו, ואמרינן לעיל בפ"ק כל העושה דבר ומתבייש ממנו מוחלין לו מיד שנאמר למען תזכרי וגומר:

סליק פרק אין עומדין

פרק שישי - כיצד מברכין

דף לה.

כיצד מברכין. ואין לתמוה תנא היכא קאי דקתני כיצד כדפריך תלמודא בריש מכילתין ובריש תענית תנא היכא קאי דקתני מאימתי דהכא סברא הוא לברך כדמסיק בגמרא דאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה, ועוד דקאי אמתני' דפרק מי שמתו דקתני גבי בעל קרי ועל המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו רבי יהודה אומר מברך לפניו ולאחריו וה"נ מברך על כל דבר ודבר ושייך למיתני בה כיצד:

והאי קדש הילולים להכי הוא דאתא. דס"ל לתלמודא השתא דמן התורה הוא ולהכי פריך דלדרשא אחריתי הוא דאתא ולבסוף דמסיק דסברא הוא לא הוי אלא אסמכתא בעלמא, אבל אין לפרש דאפי' אסמכתא אין לעשות הימנו כיון שעיקרו לדרשא אחרית, דהא כל הפסוקים שהן כאן לאסמכתא עיקרן לדרשא אחרית, ועוד דלמסקנא דנפקא לן מסברא דאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה לא הביאה הברייתא זה הפסוק כי אם לאסמכתא:

אחליה והדר אכליה. וא"ת למה לי האי קרא מקדש קדש ממעשר ילפינן לה בפ"ב דקידושין ומהתם נמי נפקא לן שמעלין אותו לירושלים כדתנן כרם רבעי היה עולה לירושלים מהלך יום אחד לכל צד דמהיכא ילפינן לה אי לא ממעשר וא"כ חילול נמי ניליף מהתם, ואומר רבי דאי לאו האי קרא הוה ילפינן לה קדש קדש משביעית לכל דיני שביעית ולא הוינן ילפינן חילול כלל אבל כיון ששמענו מהאי קרא שמחללין אותו כמעשר אית לן למילף שפיר קדש קדש ממעשר. וא"ת לב"ש דלא ילפי התם בקידושין קדש קדש ממעשר מנ"ל שיחללו נטע רבעי או יאכלו אותו בירושלים דהא תנן כרם רבעי היה עולה לירושלים וכו' ולא אשכחן מאן דפליג, יש לומר כי שמא יש שם דרשא לבית שמאי או שמא נפקא להו מסברא כיון דבעי חילול במעשר מהלולים ילמד סתום מן המפורש מ"ר:

וה"ר חיים כהן תירץ דקרא דאחליה והדר אכליה איצטרי' בשאר שני שבוע דלא ילפי' קדש קדש ממעש', כגון בשנה שלישית וששית שאין מעשר שני נוהג ולא ילפינן קדש קדש ממעשר, ואומר רבי שיש כענין זה בירושלמי דמעשר שני פ"ה דקאמר התם על פלוגתא דבית שמאי ובית הלל דבפ"ב דקידושין דאתיא דרבי יהודה כב"ש, על דעתיו דרבנן כמה דב"ש אומרים לא למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני כד"א דאין מעשר שני בשביעית דכותה אין נטע רבעי בשביעית וכו'. ודייק נמי התם [שמואל בר אבא] דשלישית וששית שאין בהן מעשר שני לא יהא בהן נטע רבעי א"ר אסי שלישית וששית

אע"פ שאין בהן מעשר שני יש בהן מעשרות שביעית אין לו מעשרות כל עיקר, ואין נראה לרבי דכי פריך שלישית ששית שאין בהן מעשר שני לא יהא בהן נטע רבעי אמאי לא משני ליה דלהכי איצטריך קרא דקדש הלולים למילף דשלישית וששית אע"פ שאין בהן מעשר שני יש בהן נטע רבעי, ואינו נראה לי קושיא, דאי הוה משני הכי הוה פריך ליה אי הכי אפילו שביעית נמי יהא בה נטע רבעי ומהילולים, על כן מתרץ כאן שיש בהם דיני מעשרות, יש ללמוד בהן נטע רבעי ומהילולים נפקא אבל שביעית דאין בהם דין המעשר כלל לא אהני למוקמא בה דין נטע רבעי:

מנין שאין אומרים שירה אלא על היין. הרבה שירות מצינו בלא יין, כגון הלל (שירה) שבשחיטת פסחים כדאיתא בתמיד נשחט, וכן בלילי פסחים, ובמלחמה כדאשכחן ביהושפט בדברי הימים כדכתיב ובעת החלו ברנה ובתפלה וגו'. אלא ה"פ אין אומרים שירה על שום אכילת מזבח כגון בשעת הקטרת וזריקת דמים וניסוך המים אלא על ניסוך היין. מ"ר:

חד תני נטע רבעי. ואין להקשות למאן דתני נטע רבעי דהא בקרא כתיב כרם, דלאו דוקא נקט כרם אלא אורחא דמילתא נקט שנוטעין כרם וה"ה בשאר אילני מאכל יחד כולם, ונקט כרם למעוטי אילני סרק, ואפי' חמשת אילני מאכל חוזר עליו מעורכי המלחמה, דלא ממעטינן מכרם אלא אילני סרק:

וחד תני כרם רבעי. הקשה ה"ר אלחנן איך יכול לשנות כרם רבעי. והתנן אתרוג שוה לאילן בג' דרכים לערלה ולרבעי וכו', ודוחק הוא דמדרבנן הוי דין נטע רבעי, ואומר רבי דודאי היו יודעים שיש תנאי' שנויים במשנה ששונים נטע רבעי כי התם גבי אתרוג, אבל הוא סובר שאין כי אם כרם רבעי, שר' חייא ור' שמעון בר רבי תנאי נינהו, ובכל מקום ששונה במשנה נטע רבעי הוא שונה כרם רבעי, ובמקום שאין יכול להחליף חולק על אותה משנה. ואומר רבי דקיי"ל כמאן דתני כרם רבעי אבל נטע רבעי לא הוי, וקיי"ל כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ כדאיתא לקמן בפרקין, וא"כ אין נטע רבעי נוהג עכשיו אבל כרם רבעי נוהג וצריך לפדותו בזמן הזה אפי' בחוצה לארץ על שוה פרוטה ושוחקה ומטילה לנהר, וכן פירש בשאלתות דרב אחאי:

ואתי נמי זית. במה הצד דיש בו צד מזבח. וא"ת ליפרוך ליה מה להצד השוה שבהן שכן יש בהן לקט, דפרט זהו כעין לקט, אבל באלו אין לקט כי אם שכחה ופאה כדאמר בהזרוע, י"ל דניחא ליה אפי' יהיה זה הצד השוה חשוב ולא תוציא ממנו זית, איכא למיפרך עלה דמילתא, וזית נמי במה הצד אתי, והשתא לא מסיק אדעתיה דבזית כתיב ברכה לאחריו דמשבעת המינים הוא:

כרם זית איקרי. ופשטא דקרא ועד כרם וזית, וכן לשון המקרא שמחסר וא"ו, כמו שמש ירח עמד זבולה, וכן ראובן שמעון, וכן תרגם יהונתן עד כרמא ועד זיתא.
ועוד התינח לאחריו. דעקרי' דקרא לאחריו כתיב דכתיב ואכלת ושבעת וברכת, וא"ת לילף ברכה בגפן דכתיב בשבעת המינים ארץ חטה ושעורה וגפן וכו' וכתיב בתריה ואכלת וכו' וברכת, ולוקי חד הילול לברכה שלפניו גבי גפן, ותהי' לו ברכה לפניו דאורייתא, ובכל מה שאוכל נלמוד מכרם. וי"ל דהוה מוקמינן האי קרא דגפן בענבים דוקא דומיא דתאנה ורמון והאי דהילול משמע יין כדכתיב שם להוסיף לכם תבואתו, כמו תבואת יקב דהיינו יין, ולעולם לאחריו כן פירש ה"ר שמעיה בשם רבינו שלמה. ועוד כיון שהביא התלמוד מג"ש כרבי ומהילול דאשכחן בכרם מה היה מועיל להביא פסוק אחר:
קו"ח כשהוא שבע מברך וכו'. ולאו דוקא הוא דא"כ ברכה שלפניו מן התורה דקו"ח ניתן להדרש בו, ולעיל פ' מי שמתו אמרינן מברך על המזון לאחריו ואינו מברך לפניו דלפניו לא הוי דאורייתא, ואפי' לר' יהודה דאמר מברך לפניו ולאחריו לאו משום דס"ל דהוי דאורייתא אלא משום דס"ל דבעל קרי מותר בהם מן התורה דעשאום כהלכות דרך ארץ, ואמרי' נמי בפ' שני דפועלין אין מברכין לפניה, ועוד האיכא למיפרך כדפרכינן במי שמתו מה למזון שכן נהנה:
דבר שאין גידולו מן הקרקע כגון בשר וחלב וכו' הכא לא קרי בשר וחלב גידולי קרקע גבי קמה ונטיעות שגדלין ממש מן הקרקע, וכן לקמן בפירקין גבי ברכת שהכל, וכן גבי לא תחסום שור בדישו יצא החולב והמחבץ וכו' בפ' השוכר את הפועלים, וכן בפ"ק דקידושין גבי הענקה לא קרי צאן גידולי קרקע גבי גורן ויקב, אבל בעירובין פ' כיצד מערבין קורא בהמה וכיוצא בה גידולי קרקע גבי לוקח בכסף מעשר שני דומיא דבקר וצאן דכתיבי בקראי:
התינח דבר שגידולו מן הקרקע. וא"ת ירקות כעין לפת וכרוב ושומין ובצלים וכיוצא בהם מנ"ל דאיכא למיפרך מה להני שכן מין אילן ויש בהן דין ערלה ונטע רבעי משא"כ בירקות ומיני קטניות ואמאי פשיטא ליה בכל הני יותר מבשר ודגים. י"ל דאתו מבינייהו דמאי פרכת מה לאילן שכן יש בו ערלה ונטע רבעי שאר מינין יוכיחו כגון חטה ושעורה שאין בהן דין ערלה (דכי פרכת מה לשבעת המינין שכן טעונין ברכה) ולכך ליכא לאקשויי אלא מבשר ודגים וכיוצא בהן דוקא. ולפי' רש"י נראה דגריס דלאו בר נטיעה מנין ואיני מבינו ומצאתי דחזר. ה"ר יוסף:

אלא סברא הוא אסור לאדם שיהנה וכו' וקרא דקדש הלולים דלעיל אינו אלא אסמכתא בעלמא, ולפי המסקנא לא מצינן ברכה לאחריו מן התורה אלא בשבעת המינין ולמאן דתני נטע רבעי יכול להיות אפי' בשאר אילנות, דהא איכא אמוראי לקמן בפ' ג' שאכלו ובנדה פ' בא סימן דלא מברך אירקא א"כ יש גידולי קרקע שאינן טעונין ברכה לאחריו: **וכל** הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה מעל. דאסמכינן לעיל בברייתא אקדש הלולים שיש בהן מעילה כהקדש, אי נמי משום קרא דבסמוך השמים שמים לה':

לא קשיא כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה. והיינו דאמר בשבת פ' כל כתבי הקודש על אותו טבח שבלודקיא כשהיו מסלקין השולחן אומרים השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם שהוא לאחר ברכה כדאמר הכא, ובגטין ס"פ השולח מייתי קרא דכתיב כי לי הארץ למימרא דאין קנין לכותי בארץ ישראל להפקיע וכו' דהא עדיף טפי מלה' הארץ שהוא דברי קבלה והכא לא שייך לאתויי כי לי הארץ דניחא ליה טפי לאתויי קרא לה' הארץ ומלואה דמשמע כל שבארץ הוא שלו ולא לבני אדם:

דף לה:

ר"ש בן יוחאי אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה וזורע וכו לאו משום דס"ל לר שמעון שהיא חובה דהא בפ שתי הלחם במנחות איהו קאמר דאפי לא קרא אלא ק"ש שחרית וערבית קיים לא ימוש וכו אלא מצוה בעלמא הוא דקאמר מפני ביטול תורה **וכתיב** ואספת דגנך, ומוקי לה בזמן שעושין רצונו של מקום. וא"ת והא מוקי לה ר' שמעון בן יוחאי לקמן בזמן שאין עושין רצונו של מקום שמלאכתן נעשית ע"י עצמן. י"ל דמ"מ צדיקים הם ולא צדיקים גמורים כל כך דהא בקרא כתיב והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי וכו' ואספת דגנך, אי נמי ר' חנינא בר פפא דריש לה כר' ישמעאל דמוקי לה לוהיה אם שמוע אפי' בצדיקים גמורים:

ואספת דגנך נהוג בהן מצות דרך ארץ. ר"ת היה מפרש דדרך ארץ קבע יותר מתלמוד תורה מדתנן במס' אבות יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שדרך ארץ עיקר, כדדייקינן ביבמות פ' החולץ מדקתני יחלקו יורשי הבעל עם יורשי האב ש"מ יורשי האב עיקר. וא"ת הא כתיב ראה חיים עם אשה אשר אהבת ואשה אינה עיקר. י"ל דדרשינן מינה בקידושין פ"ק כשם שחייב להשיאו אשה כך חייב ללמדו אומנות דחיים היינו אומנות ועם אשה היא תורה היא עיקר מחיים שאין זה אלא אומנות, והא דתנן בפ' בתרא דיומא מיתה ויה"כ מכפרים עם התשובה ואמרינן התם תשובה בעיא יום הכפורים יום הכפורים לא בעיא תשובה ואפי' הכי קאמר עם התשובה ואעפ"י שאינה עיקר, איכא למימר דה"ק עם התשובה שעשה כבר צריך יום הכפורים ואינו בא לומר שצריכין

שניהם, אי נמי משום מיתה תנא עם התשובה דתשובה עיקר לגבי מיתה, ועוד י"ל נמי דהתם נמי צריך תשובה לכפרה גמורה אע"ג דמהני יום הכפורים לכפר מכרת דכפרה גמורה בלא תשובה ליכא דא"כ למה חרב הבית בשביל עונותינו כיון שיום הכפורים מכפר חוץ מג' דברים דפורק עול וכו'. אבל לא הי' נראה לה"ר אלחנן לומר דתורה אינה עיקר דהא אמר התם ראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי ותנן במ"ח דברים התורה נקנית במיעוט דרך ארץ וכו' ותנן נמי כל תורה שאין עמה מלאכה וכו' ולידוק איפכא מעמה, ודיוקא דהחולץ ליתה דלא דייק התם אלא מיתור משנה דקתני יחלקו יורשי הבעל עם יורשי האב ולא קתני יחלוקו בסתמא ש"מ דיורשי האב עיקר הוו, ועוד דלישנא דתלמוד תורה ודרך ארץ לא אתי שפיר אי לא הוה תני עם דרך ארץ שאם היה שונה יפה תלמוד תורה ודרך ארץ הוה אמינא או זו או זו קאמר:

דרך טרקסמון. פירוש דרך שער, וטרק מצינו לשון סגירה כמו טרוקו גלי וכן אמה טרקסים, ויש ספרים דגרסי טרכסמון בכ"ף והיא היא, ועוד פירשו טרקסמון ירק ולפי זה רוצה לומר דרך ירק, כלומר שהוא דרך פני הבית כמו שמכניסים ירק שאינו חייב במעשר, ואין נראה לרבי שאין זה לשון תלמוד ואפי' היה בלשון תלמוד דרך ירק אין זה נכון דמי סני ליה למינקט דרך שער או דרך פני הבית ומה משל הוא זה לתלותו בירק, ועוד דירק נמי חייב במעשר מדרבנן. מ"ר:

עד שיראה פני הבית וכו'. הקשה רבינו יעקב מדתנן ומייתי לה פ' יוצא דופן איזו הוא חצר שקובעת למעשר חצר צורית וכו' ותנן נמי ומייתי לה בפ' המביא כדי יין בסופו היו אוכל כו' וכן יש משניות כיוצא באלו, וקשה לר' ינאי [וי"ל דמודה ר' ינאי דחצר קובעת מדרבנן ועד שיראה פני הבית היינו דאורייתא] ותירץ רבינו יעקב דר' ינאי בעי חצר ובית אבל בית בלא חצר וחצר בלא בית לא מהני מידי, ואין נראה לרבי דהא ההיא דהיה אוכל באשכול ונכנס מגינה לחצר ר' אלעזר אומר לא יגמור ר' יהושע אומר יגמור אבל להתחיל מיהא אסרי כולי עלמא אלמא חצר קובעת, ועוד דאמר בהשוכר את הפועלים בתאנה העומדת בגינה ונוטה נופה לחצר עסקינן ולמ"ד לבית לבית, ולר' ינאי דאמר דבעינן חצר ובית איך יכול להיות זה שמיד כשליקטה הביאה מן חצר לבית בידיו בשעת לקיטה ולא זז מן הבית, כיון שצריך הכנסה דרך שער לבית, ושמא כיון שהתאנה היא עומדת בחצר אז אין צריך אלא ראיית פני הבית אבל בגינה צריך חצר ובית, ודוחק לומר כן, ועוד דבמשניות משמע בדוכתי טובי דחצר גמורה קובעת דמדכר התם תאנה עומדת בחצר, ועוד הקשה ה"ר אלחנן מדתנן במשנה דמייתי בפ' יוצא דופן ר' יהודא אומר שתי חצרות זו לפנים מזו הפנימית חייבת והחיצונה פטורה ופנימית אינה חייבת לר' ינאי

אם לא בראיית פני הבית והחיצונה נמי בכי האי גונא חייבת ואי לא ראה פני הבית פנימית נמי פטורה ואם יש דרך מעוקם מן החצר חיצונה לבית אמאי מיקרי חיצונה, על כן נראה תירוץ ראשון עיקר. ומקשינן במס' מעשרות פ' המעביר תאנים בחצירו לקצות בגמרא בירושלמי א"ר עולא בר' ישמעאל ב"ר אלעזר ר' ור' יוסי בר' יהודה היו מכניסין הכלכלה לאחורי גגות ראה אותם ר' יהודה בר' אלעאי אמר להם ראו מה ביניכם לראשונים ר' עקיבא היה לוקח שלשה מינין בפרוטה כדי לעשר מכל מין ומין ואתם מכניסין את הכלכלה דרך אחורי גגות, למה לי לאחורי גגות אפי' הכניסן בחצירו לאוכלן בראש גגו ולא ר' יוסי בר' יהודה היא, ומשני בגין רבי דהוה עמיה, חמתון חד סבא אמר לון יהבון לי אתון אמרו ליה אין, א"ל לאבוכון דבשמיא לא יהביתון ולי יהביתון, ופלוגתא דרבי ור' יוסי בר' יהודה שנוייה שם הביא תאנים מן השדה והעבירן בחצירו לאוכלן בראש גגו רבי מחייב ור' יוסי בר' יהודה פוטר, ומשמע לפירוש הירושלמי זה שרצה לומר שאע"פ שחצר קובעת אינה קובעת כאן לר' יוסי בר' יהודה כיון שלא היה בדעתו להניחם בחצר אלא לאוכלם בראש גגו, ועוד כתב שם לעיל בירושלמי על משנה דהמעביר תאנים בחצירו בניו ובני ביתו אוכלין מהן עראי ופטורין, מתניתין דרבי דתני הביא תאנים מן השדה לאוכלן בחצר שאינה משתמרת ושכח והכניסן לתוך ביתו או שהכניסום התינוקות הרי זה מחזירן למקומן ואוכל לא אמר אלא שוגג הא מזיד אסור מאן תניתא רבי דתני הביא תאנים מן השדה והעבירן לחצירו לאוכלן בראש גגו רבי מחייב ר' יוסי בר' יהודה פוטר הוי מאן תנא המעביר תאנים לקצות הא לא לקצות חייב רבי. עכ"ל הירושלמי:

והרי שמן זית דאישתני לעילויא. תימא מאי שינויא לעילויא איכא הכא כיון דאי שתי לה בעין נקרא מזיק ופטור מן החומש אם הוא של תרומה. י"ל כיון דאשתני לעילויא על ידי אניגרון ובחושש בגרונו ומכוין לרפואה ומיתהני מיניה עילויא קרינן ביה. מ"ר:

דאמר רב יהודה אמר שמואל שמן זית מברכין עליו וכו' וממתניתין דקתני חוץ מן היין לא הוה בעי לאקשויי דאין למדין מן הכללות ולא היתה קושי' פשוטה כ"כ:

השותה יין של תרומה משלם את הקרן וכו'. משמע הכא דאינו פטור מן הקרן ואעפ"י שמזיק את ההקדש, וכן בפ' השואל גבי האי מאן דגזיל חביצא דתמרי וכו' משא"כ בהקדש דלא משלם חומשא דאמר מר איש כי יאכל קדש בשגגה פרט למזיק, משמע דאינו פטור לגמרי, וכן בפ"ק דבבא קמא ובגטין פ' הנזיקין גבי לא בא הכתוב אלא לגבות לניזקין מן העדית קו"ח להקדש. ואומר רבי דמן התורה פטור לגמרי אפי' מן הקרן אבל מדרבנן מיהא חייב בקרן, ובפ"ק דבבא קמא הארכתי בזה מ"ר:

דף לו.

דתניא החושש בגרונו וכו' ול"ג דתנן א דברייתא היא מתניא בתוספתא דשבת:
לא יערענו בשמן תחלה אבל נותן הוא לתוך אניגרון ובולע. פי' רש"י דמשהי ליה בתוך גרונו ואינו בולעו וכיון דלא בלע ליה מוכחא מילתא דלרפואה היא. תימא דמשמע שרוצה לומר שאינו אסור אלא א"כ משהא בגרונו ואינו בולעו אבל אם בולעו שפיר דמי דלא מוכחא מילתא דלרפואה הוא, ואח"כ פירש"י ד"ה תחלה לכתחלה לא יתן את השמן בפיו לשם ערעור כי אם לשם בליעה ואם בא להשהותו ישהנו והא לשון הברייתא משמע שלא התיר אלא ע"י נתינה באניגרון דאז לא מוכחא מילתא דהוי לרפואה, ועוד דבר ידוע הוא דשמן אי שתי ליה אזוקי מזיק ליה והיאך היה מותר בשבת לשתותו לרפואה, על כן נראה לפרש לא יערענו בשמן שכל שתיה שאינה אלא לרפואה קרי ערעור ואפי' בולעו אסור דמוכח' מילת' דלרפואה קא מכוין ושתיה שאינה ראויה קרי ערעור כמו שלאכילה שאינה כהלכתה קרי כוסס. מ"ר. וכן פירש ה"ר יוסף. ואם נפשך ליישב פירוש רבינו שלמה ע"כ לא יערענו בשמן תחלה כלומר לא יערענו בשום ענין להשהותו בפיו אפי' ע"י אניגרון דכיון דלא בלע ליה מוכחא מילתא דלרפואה הוא אבל נותן הוא שמן לתוך אניגרון ובולע, ורבינו שמואל פירש דובולע הוי כמו או בולע והאי נותן אערעור קאי דנותן ומערער ע"י ערוב אניגרון או בולע השמן ממש, ולא נהירא דבליעת שמן ממש אינה ראויה דאוזיקי מזיק ליה ומוכחא מילתא דלרפואה הוי כדפרישנא
פשיטא מהו דתימא כו'. תימא מאי פשיטא דקאמר והא לא אתו ר' יוחנן ושמואל למימר אלא דאין מברכין עליו בפני עצמה ואע"ג דאשתני לעילויא דלא הוי כמו יין ולא מטעמא דקאמר דס"ד דלא ליבריך עלה כלל, דא"כ היה לו לומר שמן זית [מברכין עליו] (ומברכין עליו בפה"ע). יש לומר דמ"מ עיקר מלתייהו לאו לבורא פרי העץ אתא דממתניתין שמעינן לה דקתני חוץ מן היין משמע דשמן אינו קובע ברכה לעצמו כמו יין, מ"מ לא בא לאקשויי עליה ממתניתין כדפרישנא לעיל שאין למדין מן הכללות ותדע דעל כרחין לא באו שמואל ור' יוחנן להשמיענו שלא נשתנית ברכתו כמו של יין, דא"כ הוה ליה למימר שמן זית אין מברכין עליו אלא כמו פרי העץ, אי נמי שמן אינו קובע ברכה לעצמו, אלא ודאי עיקר החידוש משמיענו שמברכין עליו ומטעמא דאית ליה הנאה מיניה. ה"ר יוסף וכן פי' בשם ה"ר אלחנן:
כיון דאית ליה הנאה בעי ברוכי. וא"ת אפי' בלא חושש בגרונו נמי אם יתן שמן הרבה בתוך אניגרון יברך עליו כיון שנהנה ממנו, יש לומר פשיטא שזה לא היה שום חידוש, אבל כיון דלרפואה קא מכוין הוה ס"ד דלא בעי ברוכי כן פי' ה"ר יוסף. אבל מלישנא

דהלכות גדולות הכתוב בספרים משמע שאין לו לברך אלא כי כייבי ליה חינכוי דוקא דמכוין לרפואה ומתהני מיניה אבל אי ליכא רפואה אפי' נותן שמן הרבה הוי אניגרון עיקר ושמן טפל ותנן מברך על העיקר ופוטר את הטפלה, אבל כשהוא לרפואה אז השמן עיקר. וכן נראה יותר:

קמחא דחיטי. אומר רבי דלא מיירי בקמח הנטחן כמו קמח סולת שלנו שעושין ממנו פת שלנו נש שאותו קמח אין ראוי לברך עליו בפה"א, ולא דמי לכוסס החטה והאורז דלקמן דמברכין עליו בורא פה"א שהוא ראוי לאכול בזה הענין אבל קמח דלא מיתאכל בכי האי גונא לא, אלא מיירי בקמח שאינו נטחן כל כך ויש בו עדיין טעם חטה וראוי לאכול בזה הענין, ופעם אחרת פירש לנו רבינו שהוא קמח נטחן לגמרי כעין שלנו אבל משל קליות הוא שמייבשין אותו בתנור והקמח קלי ויש שנוהגין לעשות כן מקמח של שבולת שועל קלי שלנו במקמינו, ומיהו אעפ"י שמשבעת המינים הוא וכן הכוסס חטה דלקמן בפרקין שמברכין עליו בורא פרי האדמה לא אשכחן שיברך לבסוף אלא בורא נפשות רבות ולא ברכה אחת מעין שלש על האדמה ועל פרי האדמה, ולקמן בפרקין אמרינן ברכה אחת מעין שלש מאי היא וקאמר דחמשת המינין על המחיה ועל הכלכלה ושאינו מין דגן על העץ ועל פרי העץ וכו' אבל על האדמה ועל פרי האדמה לא קאמר, והא דקאמר לקמן בפרקין כל שהוא מז' מינין ולא עשאו פת ר"ג אומר ג' ברכות וחכמים אומרים מעין ג' ה"מ שלקינהו ועבדינהו כעין דייסא אבל כוסס חטה חיה או לא שלקינהו ואיתנייהו בעינייהו אינו מברך לאחריו אלא בורא נפשות רבות, ועוד דאמר לקמן גבי הכוסס את החטה טחנה ואפאה ובשלה בזמן שהפרוסות קיימות מברך עליהן המוציא וג' ברכות אין הפרוסות קיימות מברך לפניהן בורא מיני מזונות ולאחריהן ברכה אחת מעין שלש ולמה הוצרך לומר זה והלא אפי' בכוסס חטה חיה שאינו מברך אלא בורא פרי האדמה מברך אחריו ברכה אחת מעין ג' אלא ש"מ שאינו מברך לאחריו ברכה מעין ג' אלא כיוצא באלו שהן כעין דייסא. ודוחק הוא לומר ששנה ברכה מעין ג' לאשמועינן כעין פת אין כאן המוציא וג' ברכות דפשיטא כיון דליכא תוריתא דנהמא כיון שאין הפרוסות קיימות. אך תימא קצת למה אין מברך אחריו מעין ג' כיון שהוא מז' המינין ואומר רבי כיון שאין אכילתן חשובה כל כך, ואפי' קליות שהן מחטין רכות אינה חשובה אכילה ולא יברך אחריו ברכה אחת מעין ג', מיהו אומר רבי מדקא כייל כל שהוא מין דגן ולא עשאו פת ר"ג או' וכו' וחכמים אומרים ברכה אחת מעין ג' משמע אפילו אכלו חי דומיא דשבעת המינין דמדכיר בהדיה, אך בה"ג פירש שאינו מברך אחר כוסס חטה או שלקינהו בעינייהו אלא בורא נפשות, ואפי' ספגו במלח החטין השלוקות, ולא ידענו

חילוק זה, אבל במחזור רבינו יעקב היה כתוב על האדמה ועל פרי האדמה בכוסס החטה אבל מבחוץ הגיהו [בעצמו שחזר בו כמו"ש התוס' ד"ה הכוסס] מברכין אחריו בורא נפשות והמחמיר על עצמו שלא לאכול קליות או חטים שלוקות אם לא נתמעכו יפה מפני שיש להסתפק בברכה שלאחריה תבא עליו ברכה, ואמרינן בירושלמי דפרקין ר' ירמיה בעי האי דאכל סולת מהו מברך בסופה, א"ר יוסי והכן לא אכיל ר' ירמיה סולת מן יומוי, וטעמא שאין לו לברך אחריו ברכה שלא נתקנה אבל לפניו שאין כאן אלא משום שאסור ליהנות מעוה"ז בלא ברכה ותנן על הכל שאמר שהכל נהיה בדברו יצא, הא ודאי אם מסתפק אדם על שום דבר מה יברך כגון על אלו מיני בשמים המצויין ביניינו יכול לברך ויפטור עצמו לכתחלה בשהכל נהיה בדברו שהרי על הכל נתקנה מ"ר:

(הגה"ה א"ה עיין תוס' ד"ה ועל ההדס שבכל מקום בפרקין דף מ"ג ע"א מ"ש בשם ה"ר משה מקוצי:)

ורב נחמן אמר שהכל נהי' בדברו. פסק ר"ח וה"ג דהלכה כרב נחמן:

על המלח ועל הזמית. ברייתא היא לקמן בפרקין ופירש ר"ח זמית מרק, שכן בלשון יון קורין למרק זומין:

ואע"ג דקלסיה שמואל לרב יהודה הלכתא כותיה דשמואל דאמר שהכל. מסקנא דמילתא כל מילתא דלא נטעי אינשי אדעתא למיכל כשהן רכין כגון קורא דדיקלא ולולבי גפנים אותן שקדים שנושרין רכין ואוכלין קליפתן החיצונה ולא נטעי להו אדעתא למיכליה כשהוא רך כי אם בשביל לאכול גרעיניו שלהן מברכין עלייהו שהכל אבל צנון וכיוצא בו דנטעי אינשי אדעתא למיכליה כשהוא רך אע"פ שסופו להקשות מברכין עלי' בורא פרי האדמה, ואותם שקדים המרים פסק בה"ג קטנים בורא פרי העץ גדולים ולא כלום, ומיהו בפ"ק דחולין תנן ומייתי לה בפר' בכל מערבין גבי מעשר שקדים המרים קטנים חייבים גדולים פטורים מתוקים גדולים חייבים קטנים פטורים ור' שמעון בר' יוסי אומר זה וזה לפטור ואמרי לה זה וזה לחיוב, והורה ר' חנינא בצפורי כמאן דאמר זה וזה לפטור:

רבי אלעזר אומר צלף מתעשר תמרות אביונות וקפריסין. אבל עלין לא, ואע"ג דחשיבי לענין ברכה משום דאסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה, אבל לענין מעשר לא חשיבי אפי' כירק:

קמ"ל כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ וא"ת הנהו אמוראי דפרק תולין דהוו זרעי כשותא בכרמא דסברי לה כרבנן דר' טרפון דאינם כלאים בכרם ולמה לי אפי' סברי כר' טרפון כיון שלא היו זורעים כשותא וחטה וחרצן כר' יאשיה היה לו להיות מותר

אפי' לא יסברו כמותן דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל והם היו בבבל. ועוד דקאמר בסוף פ"ק דקידושין רב נחמן ורב ענן הוו קאזלי באורחא חזינהו להנהו דהוו זרעי חטין ושערי בי גופני א"ל רב ענן ניתי מר ונשמתינהו א"ל לא צהריתו מי לא קיי"ל כר' יאשיה דאמר עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד, ואמאי קאמר לו מי לא קיי"ל כר' יאשיה אפי' קיי"ל כרבנן בארץ הלכה כמותו, בחוצה לארץ. ואומר רבי דלא אמרינן כל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל אלא גבי מין אילן דוקא כגון הכא גבי צלף שכל המיקל בארץ ואינו חושבו ערלה הלכה כמותו בח"ל, וכן גבי כשותא בכרמא שאינו חושבו מין ירק, אבל גבי זריעה אין לפסוק בחוצה לארץ אי הלכה כרבנן בארץ ולכך לא היו פוסקין כל הני אמוראי דפ' תולין כרבי יאשיה בחוצה לארץ כיון שלא היו סוברים בארץ כמותו.

מורי רבי:

הוה אמינא ה"מ גבי מעשר צלף דבארץ גופה דרבנן וכו'. הכא משמע דאפי' מעשר צלף דבארץ גופיה מדרבנן נוהג בח"ל ואשכחן נמי בכמה דוכתי תרומה ומעשר נוהגין בח"ל כדאמר בפ"ק דביצה ובבכורות פ' עד כמה, תרומת ח"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש וכן רבה מבטל לה ברוב ואכיל לה בימי טומאתו, וכן פ' בנות כותים בתחלתו מעשה והטבילוה קודם לאמה. והקשה ר"ת מדאמרינן פ"ק דחולין גבי רבי מאיר שאכל עלה של ירק בבית שאן והתיר רבי את בית שאן כולו על ידו ותמן תנינן במסכת ע"ז (ד' נ"ח ע"ב) פרק רבו ישמעאל רבי שמעון בן לקיש איקלע לבצרה חזינהו דאכלי פירי דלא מעשרן ואסר להו, אתא לקמיה דר' יוחנן וכו' עד בצר לאו היינו בצרה. ותירץ ר"ת דהתם בפ"ק דחולין איירי בדמאי כדתנן במס' דמאי פ"ה מכזיב ולהלן פטור מדמאי, וניחא נמי בהכי מאי דקאמרינן בפ"ג דחולין ודילמא ר"מ נתן עיניו בצד זה ואוכל בצד אחר הוה ולא משני ליה בשלא, בירך על ההפרשה משום דדמאי לא בעי ברכה כדאמר בפ' במה מדליקין. וא"ת והא אנן תנן פ"ב דדמאי אלו דברים מתעשרין דמאי בכל מקום הדבילה והתמרה והחרובין והאורז שבח"ל, ואמאי אמר לו ר' יוחנן לריש לקיש זיל הדר התיר מה שאסר. וי"ל שהיה יודע שאסר להם כל הפירות. אי נמי יש לומר דהכי אמרי' אם יש מקום בארץ ישראל שפירות אלו מועטין כגון בח"ל מתעשרין דמאי אבל אם יש מקום שהן מרובין לא יתעשרו דמאי ואפי' לא מני להו עם קלים שבדמאי לפי שהיו בכל המקומות שוין בכך כארץ ישראל. והקשה הר' רבי אלחנן על פירוש ר"ת מירושלמי דדמאי מאכילין את העניים דמאי ארשב"ג שלח לי ר' יוסי ברבי אתרוג ואמר לי זה בא לידי מקיסרין ולמדתי ממנו ג' דברים שהוא ודאי שהוא טמא ושלא בא לידו אחר, שהוא ודאי שפירות קיסרין ודאי, פירוש שהיה יודע שלא נתעשרו, שהוא טמא שמרביציי עליו מים ואע"ג דתניא

בשלהי תוספתא דטהרות ואתרוגי קיסרין בחזקת טהרה משמע שלא היו מוכשריי מ"מ זהו בשאר ימות השנה אבל בחג מרביצין עליו מים שיהא הדר כדאמרי' בסוכה. וא"ת א"כ מאי האי דקאמר בתר הכי ויעשר ממנו עליו והלא אין יכול לעשר ממנו עליו הואיל וחג היה. יש לומר שחולו של מועד היה כדאמרינן ר' חנינא מטבל בה ונפיק א"נ דבעיר עצמו הוו בחזקת טהרה אבל כשמביאין אותו ממקום אחר מזלפין עליו מים שלא יכמש, ושלא בא לידו אחר שאם בא לידו אחר לא היה מודיע עליו שבא מקיסרין לומר שהוא טבל אלא מעשר אז האחר עליו. וא"ת ואימא שהודיעו שבא מקיסרין לפי שהוכשר, ולעולם עישר מאחר עליו. יש לומר שאם לא שלח אלא בשביל דבר אחד היה לו לפרש אלא לפי שתלויין עליו שני דברים לו שלח בסתם, ופריך התם ויעשר ממנו ובו כלומר למה שלח לו ודאי טבל ולא חתך חתיכה אחת ממנו למעשר. ומתרץ לפי שאין דרך בני אדם לשלוח דברים חסרים לחבריהם, ופריך ולאו מתניתין היא ר' יוסי מתיר בודאי ובלבד שיודיענו פירש למה צריך לדקדק מן הברייתא שיהא מותר לשלוח לחבירו טבל ובלבד שיודיעו ומשני אית לן למימר דפליג על רבנן ולא עבד עובדא כותיה והשמיענו הברייתא שבזה עשה ר' יוסי מעשה כמותו. ר' זעיר' בעי קומי ר' יסא ולא מפירות שהן מותרין בקיסרין הוא א"ל ולא רבי התיר קיסרין ורשב"ג קודם לרבי היה, משמע מאחר שהתיר רבי קיסרין לא היה שום איסור אפי' בטבל ודאי, וה"ר אלחנן היה רוצה לפרש ההיא דחולין וע"ז מיירי בפירות ודאי המותרין בקיסרין כגון אתרוג וירק, וצלף דשמעתין הוה טפי בר עשורי בחוצה לארץ מבאתרוג וירק והא דאמרי' אתרוג שוה לירק בדרך אחד היינו לענין לקיטה ולא לדבר אחר. ויש לנו לחלק בין ירק לשאר פירות אע"ג שכולה מדרבנן דאמרי' בירושלמי מעשר ירק מדבריהם שאינו אלא אסמכתא בעלמא הפסוק [שבתורת כהנים דיליף מיניה מעשר ירק] כאחריני דמסמך לה התם אקרא בתורת כהנים, אבל קשה לרבי שצלף אינו מנוי שם בפ"ב דדמאי במנין האסורין בקיסרין ובבית שאן וחזינן דמותר כ"ש בח"ל, ובשמעתין משמע דצלף מתעשר בחוצה לארץ.. ויש ליישב הך דשמעתין הכי אי הוה אמר כל המיקל בארץ (גבי מעשר] הלכה כמותו בח"ל הוה אמינא ה"מ גבי מעשר ובמינין האסורים בארץ, מדתנן שם שיש מהן שאסורין בקיסרין ובבית שאן, כדמוכח התם בירושלמי [בפ"ב דדמאי] ולאו אמעשר צלף דמיירי בשמעתין קאי. ומיהו בכל הספרים שלנו גרסי' מעשר צלף דבארץ גופיה מדרבנן, וגם בשאלתות דרב אחאי הכי גריס. ויש לדחות דיש מקומות בח"ל שצלף מתעשר שם אע"פ שאינו מנוי במינין האסורין בקיסרין ובבית שאן שאע"פ שמותר שם יש מקומות בח"ל שאסור שהרי קיסרין ובית שאן יש מינין שמותרין בזה ואסורין בזה אבל טעמא דמילת'

למה יש מינין שמותרין בזה ואסורין בזה לא ידע רבי כי אין נראה לו לפי שאותן מינין באין מארץ ישראל שהרי מחמיר לשם יותר בלוקח מן הגנה מן הבאים מעלמא, ועוד למה הוצרך למנות שם במינים האסורים בקיסרין פת ויין והלא גם בח"ל אסור. ויש לומר שאסורים בקיסרין בחומרת א"י, אבל אם נאמר כן לא יהא לנו (מקום לומר) ששאר מינין בודאי [טבל] מותרין לגמרי [בקיסרין] ונצטרך לחזור לפירוש רבינו תם שמעמידה בדמאי וההיא דירושלמי דאתרוג מיירי בודאי והחמירו חכמים שלא לשלוח דמאי ואפי' יודיענו דילמא פשע ולא מעשר ליה ור' יוסי שרי ופת ויין אסור לשלוח כמו חומרי פירות ארץ ישראל ואתרוג וכיוצא בו אפי' טבל ודאי מתירו לשלוח בקיסרין אחר שהתיר רבי אבל קודם לכן לא אלא לר' יוסי דוקא וכן בח"ל מותר לשלוח לחבירו אפילו בודאי [אפי' לחכמים רק שיודיענו שהיא טבל] אבל ודאי מתעשר בח"ל ודמאי פטור **(הגה"ה עיין בחולין דף ו' ע"ב בתוס' ד"ה והתיר רבי את בית שאן ובע"ז דף נ"ח ע"ב תוס' ד"ה בצרה לאו היינו בצר:)** ויש מפרשים דהא דאמר בחולין ובע"ז דח"ל פטורין ממעשר היינו לענין חומרי דארץ ישראל כדאמרינן תרומת ח"ל אוכל והולך ואחר כך מפריש וכן התיר רבי בית שאן בהני חומרי ארץ ישראל לענין ביטול ברוב וכל הני קולות דבכורות פ' עד כמה וקצת כתבתי פ"ק דחולין וכתיבנא נמי בפ' בנות כותים. ועל תרומה ומעשר שאין אנו מפרישין בזמן הזה היה אומר ר"י בשם ר"ת כי הקרקעות שלנו משועבדים לנכרים ודינא דמלכותא היא שאם לא יפרעו הטסקא שיהיו משועבדות ומופקעות לו וא"כ אינן שלנו. ותימא גם בימי החכמים היו הקרקעות בטסקא וכי לא היו מעשרין אלא מאותן שאין להם טסקא ובירושלמי קאמר רבותינו שבח"ל היו מפרישין תרומה ומעשר עד שבאו הרובים ובטלום מאי רובים תרגמוניא פירוש תורגמן. ובבראשית רבה פ' וה' המטיר על סדום ר' זעירא ור' הושעיא רבה תרגומא ולא נודע פירושו, ושמא על זה אנן נוהגין ואם הלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג, אבל נראה כי מעולם לא חייבו תרומה ומעשר אלא בקרקעות הסמוכות לארץ ישראל כגון מצרים ובבל אע"פ שחושבה רחוקה במס' ידים מ"מ קרובה היא דשכיחי שיירתא וחייבוה במעשר פן יבואו להקל בפירות ארץ ישראל על ידו כמו שמצינו בחלה כמו שחייבוהו חכמים שתי חלות אחת לאור ואחת לכהן במקום הסמוכה לארץ ישראל (אם הרבה) לכהן יש לה שיעור ולאור אין לה שיעור, ומוכח בירושלמי ששתיהן מדברי סופרים ונראה ששתיהן טובלת ובבבל אין מפרישין אלא אחת היכא דאיכא כהן כדמוכח פ' עד כמה וכמו שיש חילוק בין קרובה לסמוכה קצת לענין חלה [יש] לחלק עכשיו בין תרומה ומעשר, ואפי' אין מעשרין עכשיו

במצרים ובבל איכא למימר שפסקו על פי הירושלמי אבל מ"מ מסתבר דהוי טעמא דאין מעשרין כדפירשנו, ואם מעשרין הן עדיין יש לתלות הטעם בודאי בכך:

דף לו:

ותניא גבי ערלה קליפי רמון והנץ שלו וכו ואי לאו הך ברייתא דלעיל דמוכחא דלאו אוכלא היא הוה ס"ד למימר דהכא היינו טעמא דאיחייב משום ערלה דהוי אוכלא ולאו משום שומר אבל השתא ליכא למימר טעמא אלא משום שומר

והגרעינין חייבין בערלה. ובגרעינין של כל הפירות מיירי. מכאן יש ללמוד שיש לברך על הגרעינין של גודגדניות שקורין בלעז צרי"ש וגרעיני אפרסקין ושל תפוחים בורא פרי העץ:

מאימתי אין קוצצין האילנות בשביעית. דרחמנא אמר לאכלה ולא להפסד, וא"ת ותיפוק ליה משום דאיכא לא תשחית את עצה, יש לומר דמיירי דמעולה בדמים לעשות מהן קורות לבנין והשתא ליכא בלא תשחית כדאמר בהחובל אי נמי דיקלא דלא טעין קבא שרי למקצייה וליכא בל תשחית ומ"מ משום הפסד שביעית איכא:

הוא בוסר הוא גרוע הוא פול הלבן. ויש ללמוד מכאן שלא יברך אדם בורא פרי העץ על בוסר אם הוא פחות מפול הלבן אלא יברך בורא פרי האדמה כמו קפריסין דאמר לעיל בורא פרי האדמה, ובשאר אילנות משיוציאו הפרי שהן קטנים מאוד חשובין הן לברך עלי' בורא פרי העץ, וקיי"ל כמתניתין שאם בירך בורא פרי האדמה יצא, ואע"ג דבגמרא מוקמינן לה כר' יהודה מ"מ קיי"ל כותיה הואיל וסתם לן תנא כותיה וכן פסק ר"ת:

והלכתא כמר בר רב אשי דזריק את האביונות ואכיל הקפריסין. מהלכות גדולות הוא זה דפשיט' לן דהלכתא כותיה דליכא מאן דפליג עליה ומסקנא דמילתא מדלגבי ערלה לאו פירא נינהו לגבי ברכה נמי לאו פירא הוא ומברכין עליו בורא פרי האדמה ע"כ מה"ג, ומיהו (שמואל) [רב] פליג עליה דאיהו לא שרי קפריסין אלא בח"ל אבל בארץ לא ומר בר רב אשי שרי ליה אפי' בארץ דקים ליה כר' עקיבא דהלכתא כותיה לגבי ר"א אפילו בארץ ולכך הוצרך לפסוק לבעל הלכות גדולות כמר בר רב אשי, והקשה הר"א ממיץ היאך אנו מברכין בורא פרי הגפן על היין והא לא מיקרי פירי לענין בכורים דתניא ומייתי לה בהעור והרוטב פרי פרי אתה מביא לבכורים ואי אתה מביא משקה הביא ענבים ודרכן מנין תלמוד לומר תביא אלמא אי לאו יתורא דקרא הוה ממעטינן יין מפרי והתם נמי דוקא ענבים ודרכן אבל יין גמור לא אלמא לא מיקרי פרי ור' יהושע נמי פוטר דבש תמרים מתרומה משום דלא מיקרי פרי. ואומר רבי דאדרבה נידוק מערלה שנקרא יין פרי דתנן ומייתי לה התם בפ' העור והרוטב אין סופגין את הארבעים אלא על היוצא

מן הענבים ומן הזיתים ומוקמינן לה התם כר' יהושע דאמר דון מינה ואוקי באתרה דגמר לה בכורים מתרומה והדר מייתי לה לערלה פרי פרי מבכורים דמשקה היוצא מהן כמותן וא"כ לענין בורא פרי הגפן נמי הוי משקה היוצא ממנו כמותו וא"כ חשוב פרי, וגם בערלה נמי אי לא כתיב בה אכילה ה"א בלא קרא דפרי הוה מיקרי משקה שפיר ובכורים נמי שמצריך פסוק להחשיב משקה פרי היינו טעמא משום דילפינן מערלה דכתיב בה אכילה ולכך הוה ס"ד שלא יקרא משקה פרי והכי נמי מצריך קרא גבי המחא את החלב וגמעו דחייב וכן בחומץ משום דאכילה כתיב ביה וכן גבי שרצים ונבלת עוף טהור, אבל אי לא כתיב בהו אכילה ממילא שמעינן והייתי חושב משקה כאוכל. מ"ר:

פלפלי רב ששת אמר שהכל רבא אמר ולא כלום. וקיי"ל כרבא דאמר פלפלי וזנגבלי וכן כל כיוצא בהן כגון גרופלא ולא כלום וטעמא לפי שאין רגילין לאוכלן חיין אבל לערבן בהדי שאר מינין אבל על האגוז שקורין מיישקט"א בורא פרי העץ ועל קנמון שקורין קניל"א נראה שצריך לברך בורא פרי האדמה והמריח בה מברך שנתן ריח טוב בפירות האדמה כיון שעיקרן עומד לאכילה כדאמר לקמן בפרקין האי דארח באתרוגא וחבושין אומר שנתן ריח טוב בפירות שיודע שהוא פרי העץ מברך בורא פרי העץ ושאינו [פרי] בורא פרי האדמה ואותו שאינו יודע מברך שהכל, וכן פס' ר"ח ועל הצוק"ר מברך בפה"ע כמו שכתב בה"ג:

ללמדך שהפלפלין חייבין בערלה. וא"ת הואיל ופלפלין חייבין בערלה דפרי הוי ה"ה במעשר ואפילו הכי אינו מטמא טומאת אוכלין כדתניא בפרק בא סימן ואם כן הא דתנן במשנה פרק בא סימן כל שחייב במעשר מטמא טומאת אוכלין אין הכלל מכוון דהא איכא שחייבין במעשר ואין מטמא טומאת אוכלין, מיהו י"ל דהכא מיירי ברטיבתא, אבל הקשה ה"ר שמעון מדאמרינן פרק בכל מערבין דזרע גרגיר מתעשר זרע וירק דחזי לאכילה לפי שהראשונים שלא היה להם פלפלין שוחקין אותן ומטבילין בהן את הצלי ומה"ט יתעשרו פלפלין יבשין ואפילו הכי אין מטמא טומאת אוכלין, ואומר רבי דשאני זרע גרגיר שכשוחקין אותו ראוי גם הוא ליאכל בפני עצמו בעיניה אבל פלפלין אינו ראוי ליאכל בפני עצמו אלא לטיבול בעלמא, אבל עוד הקשה ה"ר אליהו בר יוסף וכללא הוא והרי תבלין שחייבין במעשר כדתנן הנותן לשכנתו עיסה לאפות וקדירה להתבשל חושבו לשאור ותבלין שבה משום מעשר ושביעית ואפי' הכי אין מטמא טומאת אוכלין כדמסקינן בהעור והרוטב גבי מאי קיפה פירמא ומסיק דהיינו תבלין שאין מטמא טומאת אוכלין, ואומר רבי דהרבה תבלין יש שהרי יש (שכתב) דלטעמא איהו עבידא ואיכא דלאו לטעמא עבידא כדאיתא פרק בא סימן, אי נמי אומר ה"ר אלחנן דלצדדין

קתני דמעשר קאי אשאור ותבלין אשביעית גרידתא דאפי' אוכלי בהמה יש שחייבין בשביעית:

אמר רב יוסף נקוט דרב כהנא בידך וכו'. פסק ר"ח דהכי קיי"ל כרב ושמואל דהא רב יוסף קאי כותייהו, והלכתא כל דבר שהוא מחמשת המינין כגון דייסא שאנו קורין שחינ"ש וכן ורומשייל"ש וכיוצא בהן היינו מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש כיון שהעיקר מחמשת המינין אבל היכא שאין נעשין כך שאין נותנין שם קמח אלא לדבק המינין כעין שאנו עושין שנותנין קמח כדי לקפות המאכל והירקות ולא ליתן טעם מברך עליה בורא פרי האדמה כדאמר לקמן (דף ל"ט ע"א) גבי תבשילא דסלקא [דמפשי בה קמחא נמי בורא פה"א דהאי דשדי בה קמחא טפי לדבוקי בעלמא עבדי לה]:

דף לז.

בתחלה מברך עליו בורא מילי מזונות ולבסוף ולא כלום. ופירש"י שלא יברכו עליו מברכת הפירות שבארץ אלא בורא נפשות וכן פירש בה"ג, וטעמא כיון שאינו מפירות הארץ שנשתבחה בהן ארץ ישראל לא שייך ביה ברכה אחת מעין שלש, ויש ספרים שכתוב בהן מלשון הלכות גדולות אבל אורז לא מברך עליו בורא מיני מזונות דלא קיי"ל כר' יוחנן בן נורי אלא שהכל נהיה כו' ברכת המים, ולאו מילתא היא דלרבי יוחנן בן נורי אם אפאן מברכין עליו המוציא דלחם גמור חשיב ליה ואפי' בשלו ואינו בעין אלא הוי טחון או כעין דייסא דאפי' לרבנן מברך עליו בתחלה בורא מיני מזונות ואין לחלק בין עשאו פת ואפאו ובשלו לעשאו כעין דייסא שבכל ענין מברך עליו בורא מיני מזונות והא דקאמר כמעשה קדרה גבי אורז היינו דהוי כמעשה קדרה לענין בורא מיני מזונות תחלה ולבסוף בורא נפשות רבות:

בורא נפשות רבות וחסרונם. שברא העולם ומה שהם חסרים. על כל מה שברא להחיות בהם נפש כל חי. כלומר על כל שאר דברים שברא בעולם שלא היה חסרון כל כך אם לא בראם כי אינם אלא לתענוג:

ברוך חי העולמים. ובירושלמי איתא שחותם ברוך אתה ה' חי העולמים:

אפאן ובשלן לאורז. רבותא אשמעינן דאפי' בבישול חשוב לברך עליו בורא מיני מזונות וכש"כ באפיה בלא בישול:

ונתן ר' גמליאל רשות לר' עקיבא לברך ובירך אחת מעין שלש. ור' עקיבא לא בירך כי אם לעצמו ולא להוציא אחרים י"ח דקיי"ל אין מזמנין על הפירות בפ' כל הבשר ור"ג כשנתן לו רשות לברך היה סבור שיברך שלש ויזמנו עליו. והקשה ה"ר אלחנן וא"ת הא

קאמר ר"ע במשנה דפליג על ר"ג אפי' לא אכל אלא שלוק אחד והוא מזונו מברך עליו ג' ברכות ומפרש בגמ' בקלח של כרוב שנינו וא"כ אמאי לא בירך כאן רבי עקיבא שלש ברכות. ואומר רבי דהכא לא אכל תמרים כדי שובעו אבל אי אכל תמרים כדי שובעו מודה שיש לזמן ולישנא דשלוק והוא מזונו משמע כן. וא"ת ולר"ג דמברך ג' ברכות על שבעת המינין אי ס"ל דברכה טעונה כוס בג' א"כ יזמנו ויחזרו ויזמנו לעולם. יש לומר שלא ישתו מכוס של ברכה כלל. אי נמי ר"ג לא אמר אלא היכא ששותה בקביעות אבל במקום שהיה שותה מלא לוגמיו לא היה מצריך ר"ג שלש ברכות אלא מעין ג' ברכות דאי לא אמרת כן וכי אית ליה לר"ג שלא נתקנה כלל אלא ודאי שנתקנה היכא שאינו אוכל שבעת המינין בקביעות. ה"ר אלחנן:

דף לז:

חביצא פירש"י כעין שלנייקו"ק שמפררין לחם בתוך האילפס וא"ת והיאך מדמה רב יוסף פירורי מנחות לפירורי חביצא והלא המנחות לא נתבשלו ולכך חשובין הפירורין לחם יש לומר כיון שנטגנו בשמן חשיב כמבושל וא"ת והא אמרינן לעיל דאי אין הפרוסות קיימות מברך עליהן בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש [אע"ג דאית ביה כזית יש לומר דרב יוסף מפרש פרוסות קיימות הוי בכזית אין הפרוסות קיימות הוי בפחות מכזית וכן משמע בירושלמי דקאמר אפאן ובשלן בזמן שהפרוסות קיימות אומר עליהן בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש עד כמה פרוסה רבי יוסי בר אבון כהנא בר מלכיה בשם רב עד כזית וא"ת ולאביי דבעי למימר אליבא דתנא דבי ר' ישמעאל דמחזירן לסלתן ומברך עליהן המוציא וא"כ מאי קרי פרוסות שאינן קיימות שלא יברך עליהן המוציא י"ל שאביי מקשה לו לפי סברתו של רב יוסף דמדמה נתבשלו למנחה א"כ יש לברך אפילו בפחות מכזית ועל כרחך אין לך לדמות מנחה שנטגנה בשמן לפרוסות שנתבשלו כעין חביצא מיהו קשה מההוא דליקט מכולן דקאי אחמשת המינין לא מיירי מידי בנתבשלו ומה שייך לחביצא שהוא מבושל לכך נראה דחביצא הן פרורין נדבקים יחד על ידי חלב או דבש וכן פירש ר"ת ובערוך פירש שהן פירורין של לחם שנדבקים יחד ע"י מרק ודבר שהוא נדבק יחד קרי חביצא כמו חביצא דתמרי **היה** עומד ומקריב מנחה בירושלים. פירש ה"ר שמעיה דאיירי במנחה שמתנדבת שאין רגילין להתנדב מנחה תדיר. ואין נראה דבנדרים ונדבות שכיחי טובא. ובמנחות פירש"י דמיירי בישראל שלא הקריב מנחה מימיו. ואין נראה דלישנא דהיה עומד ומקריב משמע כהן וכן לישנא דנטלן לאכלן משמע דאכהן קאי. ועוד פירש לשם לשון שני דמיירי בכהן שלא הקריב מנחה מימיו, ואין נראה דלישנא דהיה עומד ומקריב [לא משמע כן, עוד

פירשו שלא הקריב מנחה] בשנה זו ואין נראה כי זה היה לו לפרש התנא. ואומר רבי דכל מנחה שמקריב מברך שהחיינו, וכן אזבח כמו כן כמו ששנינו בתוספתא לפי שהיו כ"ד משמרות ולא היו מתחדשות יותר מפעמים בשנה וכיון שיש להן זמן קבוע מברך שהחיינו. מ"ר:

ליקט מכולן כזית. פירש"י דאמנחות קאי, ואין נראה לרבי דהא במנחה ליכא חמץ, ועוד דהיכי קאמר דאם מצה היא אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח והא אמרי' בפסחים פ' כל שעה שאין אדם יוצא ידי חובתו בפסח במנחה לפי שאין נאכלת בכל מושבות, ועוד דלישנא דערסן לא קאי אמנחה שאין עושין לישה אחר אפיה, ועוד דלישנא דהב"ע בבא מלחם גדול משמע דלא קאי אמנחות ואומר רבי דאחמשת המינין קאי, וכן פירש ר"ת ובתוספות ה"ר יוסף בשם רבינו שמואל:

אמר רבא והוא דאיכא [עלייהו כו'] (פירורין כזית). והכי קיי"ל כרבא דבתראה הוא [ולא] בעינן דאיכא פירורין כזית [כיון] דאיכא עלייהו תוריתא דנהמא לענין המוציא ואפי' נתבשלו לפירש"י, [והא] דמשמע בירושלמי דפרוסות קיימות הוי כזית [היינו] שכן דרך להיות תוריתא דנהמא בכזית אבל פעמי' שאפי' בפחות מכזית איכא וכדפרישנ' לעיל.

כי אתא רבין א"ר יוחנן טרוקנין חייבין בחלה גרסינן ולא גרסינן פטור וכן הוא בירושלמי ר' יוחנן אומר טרוקנין חייבין בחלה ואומר עלי' המוציא לחם מן הארץ ואדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח והיינו כובא דארעא ואעפ"י שהוא גובלא בעלמ' דהוי כמו תחלתו סופגנין וסופו עיסה חייבת בחלה ובהמוציא כמו מנחות דלעיל שמטוגנות בשמן ובירושלמי נמי קאמר במלתא דר' יוחנן בפסח ובלבד שלא ע"י משקה, אבל תחלתו סופגנין וסופו סופגנין אינו חייב בחלה והמוציא אם בלילתו רכה, ואותן פרטר"ש ואובלייא"ש חייבות בחלה ובהמוציא דאיכא עלייהו תוריתא דנהמא אבל כעין ורומשיל"ש וקרפו"יי שתחלתן רכה ומטוגנין בשמן אין בהן חיוב חלה ואינו מברך עליהן רק בורא מיני מזונות, כמו שפירשנו בפסחים פ' כל שעה וביבמות פ' החולץ בשם ר"ת: **כלמודין** פטורים. ואעפ"י שהיא עיסה כיון שאין העיסה מתוקנת כהלכתה ואינה עשויה כלחם אין חייבת בחלה

דף לח.

גובלא בעלמא הוא. לא דמי לבלילתו רכה דסופגנין שזהו כמו מים בעלמא ומברכין עלייהו בורא מיני מזונות, וצ"ע על אותו ניל"ש שאנו רגילין לעשות דהוי כגובלא בעלמא ומברכין עליו בורא מיני מזונות ואפי' למר זוטרא דקבע סעודתא אגובלא דרכה ומברך עלי' המוציא וג' ברכות היינו לפי שאינו קלוש ורך כל כך כמו עיסת הנילו"ש שאנו

רגילין בהן, ורבי היה מגמגם לקבוע על נילי"ש כמו שאנו רגילין לעשות בפורים כי אולי הן כעין גובלא, ומיהו אינו חייב בחלה ואף על פי שצריך לברך עלי' המוציא אי קבע סעודתו עלייהו:

האי דובשא דתמרי מברך עליו שהכל נהי' בדברו פי' בה"ג שהכל וכגון שנתן בו מים, דאי לבדו מברך עליו בורא פרי העץ, דאשתני לעילויא כמו שמן זית, ואין נראה דהוי כמי פירות שיוצא מן הרמונים ומן התאנים, ובפ' כל שעה חשבינן ליה זיעה בעלמא ואינו סופג את הארבעים אלא על היוצא מן הזיתים ומן הענבים גבי ערלה, וטעמא דלא אישתני לעילויא דלא עדיף מיין תפוחים, ודוקא נקט חומץ סתוניות אבל חומץ סתם שייך ביה תרומה שהרי גוף היין שנתקלקל הוי כמו פרי שנתקלקל. ואחד שכר תמרים ואחד שכר שעורים מברכין עליו שהכל, כדאיתא בבבא בתרא פ' המוכר פירות. וא"ת ובשכר שעורים אמאי מברכין עלי' שהכל והלא השעורים עיקר ואישתני לעילויא. יש לומר דאית ליה עילויא אחרינא בפת כדאמרינן לעיל, אי נמי כיון שהמשקה צלול עיקרו על שם המשקה ולא שייכא ההיא דרב ושמואל דכל דבר שיש בו מה' המינין כו', ואינו כי אם טעם בעלמא, ועוד דגבי שתיתא קאמר לקמן מברך שהכל:

ושוין שבוחשין את השתות בשבת. ברייתא היא בפ' בתרא דשבת גבי פלוגתא דר' יהודה ור' יוסי בר יהודה דפליגי גבי נותן מים לתוך המורסן והתם מסיק דמיירי ברכה מדקתני בוחשין ולא נקט לשון גיבול:

ואי ס"ד לרפואה קמיכוין רפואה בשבת מי שרי. שסובר שכיון שכל עיקרו לרפואה ואין רגילין לעשותו לצורך אכילה אסור לעשותו בשבת:

והתנן כל האוכלין אוכל אדם לרפואה וכו'. ומשמע מדנקט כל האוכלין דאפי' עיקרו לרפואה כיון שראוי לאכול שפיר דמי מדתנא כל ומסיק תלמודא וצריכא דרב ושמואל דפשיטא דמתניתין שריא ליה בשבת כיון שעומדת לאכילה אבל רב ושמואל אשמעינן דלא נימא כיון דעיקרו לרפואה לא יברך עליה כלל, קמ"ל כיון דקא מתהני מיניה בעי ברוכי ומ"מ לא יברך אלא שהכל כיון שאינו עשוי לסעוד כי אם לשתות ולא יסעוד את הלב כגון שכר וכיוצא בו מברך שהכל:

במוציא כ"ע לא פליגי דאפיק משמע ירושלמי ר' ירמיה בריך קומי ר' זירא המוציא לחם מן הארץ וקלסיה מה כר' נחמיה שלא לערב ראשי אותיות [מעתה המן הארץ שלא לערב ראשי אותיות עכ"ל הירושלמי], ומיהו בלחם מן הארץ מערב התיבות אבל אי איפשר לתקן שם בענין אחר שהוא לשון המקרא להוציא לחם מן הארץ, על דעתיה דר' נחמיה הבורא פרי הגפן ועל דעתיה דרבנן בורא פרי הגפן, מיהו בתלמוד שלנו קאמר דכדרבנן

אומר המוציא ור' נחמיה מוציא, ומ"מ אין לנו לומר הבורא פרי הגפן כיון שאין אנו אומרים המוציא אלא שלא לערב ראשי אותיות ודכ"ע מוציא דאפיק משמע:

דף לח:

ע"כ לא קאמר ר' יוסי התם אלא משום דבעינן טעם מצה וליכא פי' דהוי כמו מצה עשירה אבל לחם מיקרי שפיר ובמילתיה קאי ולא כפירוש ה"ג שפירשו דכי בשליה לפת בכלי ראשון לא מברכין עליו המוציא ומביאין ראיה מר' יוסי דקאמר יוצאין ברקיק השרוי אבל לא במבושל אעפ"י שלא נימוח וליתא דהא לחם מיקרי שפיר אלא הוי טעמא דלאו טעמא דמצה איכא והוי מצה עשירה כדמסקינן הכא ואמרינן נמי לעיל גבי הכוסס את החטה טחנה אפאה ובישלה כיון שהפרוסות קיימות מברך המוציא אין הפרוסות קיימות וכו':

וכי מה ענין ר' בנימין בר יפת אצל ר' חייא בר אבא וכו'. ופשיטא ליה דפליגי אהדדי, וטעמא דשלקות במלתייהו קיימי הילכך שלקות כעין קרא סילקא וכיוצא בהן שהן טובים יותר מבושלים מחיים מברכין שהכל וכשהן מבושלין אישתני לעילויא ומברכין עלי' בפה"א, ותומי וכרתי וכיוצא בהן כשהן חיין בפה"א וכשהן מבושלין שהכל דאישתני לגריעותא ואפי' אם אדם אוכלן ברצון יותר מבושלים בטלה דעתו אצל כל אדם דאזלינן אחר דעת רוב בני אדם ואעפ"י שאנו רגילין לאוכלן מבושלים זהו לפי שהשומן והבשמים ממתיק טעמא מ"מ הם טובים יותר חיים, וכן כל מיני קטניות ולפתות שטובים חיים יותר ממבושלים בורא פרי האדמה ומטעם זה מברכין על היין המבושל בורא פה"ג לפי שהוא טוב מבושל, וכן נראה לפי הענין שאותן חבושין וערמונים שאינן ראויין לאוכלן חיין כי אם מבושלים, כשהן חיין מברך עליהן שהכל ומבושלין בורא פרי העץ וכן אגוז מטוגן בדבש בורא פרי העץ, וכן כתוב במחזור ויטרי שנסדר לפני רבינו שלמה ולא כמו שכתוב בספרים אחרים שהדבש הוא עיקר אלא ודאי אגוז הוא עיקר ומסקנא דמילתא היכא שמבושל ובמלתייהו קיימי בורא פרי האדמה, וכן פסק ר"ח ובה"ג:

מהדר תלמודי' כל תלתין יומין. יש מפרשים שכל מה שלמד בשלשים יום היה חוזר ביום שלשים דכל תלמודו ממש לא משמע דקאמר

אבל לא כבושין ולא שלוקין ולא מבושלין. כבוש הוא מימים רבים ובטל טעם מרור יותר משלוק ושלוק הוא יותר ממבושל כדאמרינן סוף פ' בהמה המקשה עור חמור ששלקו מטמא טומאת אוכלין משמע דוקא שלקו אבל מבושל לא מדלא נקט מבושל ומבושל

הוי כהלכתה דלא זו אף זו קתני, והא דמיבעיא לן בנזיר גבי איל נזיר ששלקו מהו משום דמשמע ליה זרוע בשילה כהלכתה אבל שלוקה לא:

כיון דשקלת ליה לגרעיניה בציר ליה לשיעוריה. מספקא ליה לרבי על ברכת בורא נפשות אם יברכנה על פחות מכשיעור לבסוף דבשלמא לפניה צריך לברך אפי' על פחות מכשיעור דאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה אבל לאחריו א"צ [או דוקא] ברכה אחת מעין ג' אבל בורא נפשות אפי' בפחות מכזית והא דפריך הכא והיכי בריך ר' יוחנן על זית מליח כיון דשקילא ליה לגרעינתיה בציר ליה שיעוריה, לאו אברכת בורא נפשות קאי אלא על ר' חייא בר אבא קאי דאמר במילתיה קאי ויש לברך עוד אחריו ברכה אחת מעין שלש ומר' צדוק דפ' הישן ואף איתא בחולין פ' כל הבשר, ובפ"ק דסוטה דנטל פחות מכביצה ואכל ולא בירך אחריו אין ראיה דדילמא ברכות המזון לא בירך אבל בורא נפשות בירך, מיהו מסתברא שלא יברך בורא נפשות היכי דלא נתקנה ברכת אחת מעין שלש:

כיון דשקילא לגרעינתיה בציר ליה שיעורא ובירושלמי אמר על מלתיה דר' יוחנן ולא אית ליה לר' יוחנן שגרעינתו ממעטתו ומאי עבד ליה ר"י משום בריה מילתיה דר' יוחנן אמרה שכן אפי' אכל פרידה אחת של ענב או פרידה אחת של רמון שהוא טעון ברכה לפניה ולאחריה, אבל תלמוד שלנו אינו סובר כן שמעמידה בזית גדול ואין ירושלמי עיקר במקום תלמוד שלנו, ותימא הוא על פירוש רבינו תם ז"ל שאין תלמוד שלנו חולק עליו, ושמא רוצה לומר כיון שהוסר הגרעין ונמלח אינו כהלכתו אבל אם אכל דבר שלם אפי' פרידה אחת של ענבה או של רמון יברך עליו תחלה וסוף, ותלמוד ירושלמי היה סובר שהזית היה שלם ולכך הוצרך לפרשו באותו ענין אבל בסברא זו אין חולקין יחד:

בצר ליה שיעורא. פירש ה"ר יצחק דדוקא כשהוא מלוח, דדרך הוא להסיר הגרעין אבל אם אכלו שלם עם הגרעין נהנה גופו מגוף הזית שלם והוי גרעין כאוכל:

דף לט.

ודורמסקין מה שהקשה רבינו שלמה על פירוש רבותינו פרונ"ש דא"כ בורא פרי העץ היה לו לברך, תירץ ה"ר יוסף כשנשלקו אשתני לגרייעותא ולכך יברך עליהם שהכל וכרוב חשוב שברכתו בורא פרי האדמה וכן פירש ה"ר שמעיה ולא נהירא:

נתן בר קפרא רשות לברך לאחד מהן. וא"ת ולמה אין דין זה מצוי בינינו כשאנו אוכלין פירות כל אחד מברך לעצמו, ואומר רבי דבימיהן היו רגילין למיסב ולקבוע לשתות ולאכול פירות ומיני מזון אבל אנו אין אנו רגילין בכך להסב ולכך כל אחד מברך לעצמו ורבינו שלמה פירש שהדברים הללו לא היו באין ללפת את הפת אלא שלא מחמת

הסעודה הן באין ואמרינן לקמן דטעונה ברכה לפניו ואין הפת פוטרתו, מיהו גם בענין זה לא הורגלנו שיברך אחד לכולן אלא כל אחד מברך לעצמו. ונראה הטעם שאין אנו מסלקין עצמינו כל כך. מן הפת אחר קינוח סעודה קודם ברכת המזון והוי כאין בית הבליעה פנוי דאמר לקמן שכל אחד מברך לעצמו גבי יין שבאמצע סעודה:

מאן דמברך סבר אידי ואידי שהכל ומלגלג סבר שלקות בורא פה"א הילכך פרי עדיף. דיש לו לברך על החשוב אעפ"י שאינו חביב כל כך והילכך אם יש לפניו שני מינין ב"פ האדמה ושהכל יש לו לברך תחלה ב"פ האדמה ואעפ"י שחביב עליו יותר אותו שיש לברך עליו שהכל דלעולם חשוב עדיף:

מיא דסלקא כסלקא ומברכין עליו בורא פה"א, אע"פ שאין בו כי אם המרק וטעם הירקות מברכין עליהן כמו שמברך על הירקות עצמו ואע"ג דמי פירות אמרינן לעיל דזיעה בעלמא:

פת הצנומה בקערה מברכין עליו המוציא. וא"ת ומאי קאמר דאי ליכא קמיה אלא פת צנומה פשיטא שיברך עליו המוציא הואיל ואיכא תוריתא דנהמא עלייהו כדאמרינן לעיל גבי חביצא שאע"פ שהן פירורין שאין בהן כזית מברך עליהן המוציא כיון דאיכא תוריתא עלייהו, ואפי' בפירורין קטנים הבאין מלחם גדול מודה רב יוסף ואי בדאיכא פת שלימה פשיטא שלא יברכו על הפתיתין הקטנים ואי איכא פתיתין גדולים פשיטא שיברכו על הפתיתין ולא על הצנומה דבהא ליכא שום פלוגתא לקמן. ואומר רבי דמיירי במביא ככר שלם או פתיתין גדולים וצינים בהן צנומות דקות בקערה ומתחלה דעתו לצנום כדי לברך ולאכול וקאמר דמברכין עליה המוציא אע"ג דבעינן שיבצע בשעת ברכה הואיל ואיפשר בכך שיהא פת גדולה לפניו מ"מ הואיל ומתחילה צנמה לאכילה עכשיו יכול לברך על הפירורין (אח"כ) שיכולין לברך אחר הבציעה כמו קודם בציעה כיון שסוף סוף נעשית לצורך ברכה ובלא צנימת פירורין דקין היה יכול להשמיענו שיכול לבצוע ולברך אח"כ על הפירורין שבידו שבוצע אלא רבותא קמ"ל שאעפ"י שצנומה בפירורין דקין מקודם ברכה ואי איפשר לעשות בה בציעה בשעת ברכה אפי' הכי שפיר דמי, ופליגא דר' חייא וכו' מ"ר:

צריך שתכלה ברכה עם הפת. כלומר שיכוון לגמור הברכה בשעת בציעת הפת:

רבא אמר מברך ואח"כ בוצע. שלא יפריד הפרוסה מן הפת עד אחר ברכה, ויש בני אדם שאין רגילין לחתוך הלחם כלל עד אחר הברכה ולא יישר בעיני רבי שחושבו יותר הפסקה שישהא לחתוך מן הלחם וישהא בין ברכה לאכילה אלא חותכין אותו ואין מפרידין הפרוסה מן הלחם עד אחר ברכה, ירושלמי ר' זריקא אמר ר' זעירא בעי הדין

דנסיב תורמיסא ובריך עליה ונפיל מיניה מהו מברכין עליה תנינות מה בינו לבין אמת המים, אמרין תמן לכך כיון דעתו מתחלה ברם הכא לא לכך כיון דעתו מתחלה, תני ר' חייא אין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס א"ר חייא בר אבא הדא אמרת הדין דנסיב פיגלא ומברך עליה והוא לא אתי לידיה צריך מברכא עליה זמן תנינות, א"ר תנחום בר' יודן צריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, שלא להזכיר שם שמים לבטלה, ונראה פירושו שרוצה לומר שרוצה להוכיח מדתני ר' חייא שאין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס שאם יפרוס קודם ברכה שמא תפול הפרוסה ויחזור ויברך ולא יאכל פרוסה אחרת שיבצע בלא ברכה אלא יצטרך לחזור ולברך ויש כאן ברכה לבטלה, אבל אם לא היה צריך לחזור ולברך יכול לפרוס קודם הברכה ואם תפול הפרוסה מידו ויפרוס פרוסה אחרת יפטר מברכה ראשונה ומסיק התם בירושלמי עד כמה יפרוס ר' חנינא ור' מנא חד אמר עד כזית וחרנא אמר עד פחות מכזית מאן דמר כזית כיי דתנינן וכולן פותתן כזית מאן דמר עד פחות מכזית כדתני ר' ישמעאל אפי' מחזירה לסלתה, ומשמע שחולקין דלמר הוי תוריתא דנהמא בכזית ולמר אפי' בפחות מכזית כדתני ר' ישמעאל וכפלוגתא דאביי ורב יוסף ואמוראי דלעיל:

דף לט:

הכי גריס רש"י ז"ל הביאו לפניו פתיתין ושלמין א"ר הונא מברך על הפתיתין ופירש"י כלומר אם רצה מברך על הפתיתין או אם הפתיתין גדולים מן השלמין צריך לברך עליהן ור יוחנן אמר שלימה מן המובחר והקשה ר"ת ז"ל כיון דהיכא שהפתיתין גדולים מצריך רב הונא לברך עליהן ור יוחנן מצריך לברך על השלמים א"כ חלוקה סברתם יותר מדאי ודמיא להוא דשבת פ' אלו קשרים השתא פטור אבל אסור קא קשיא לי חייב חטאת מיבעיא ועוד מאי שנא דנקט הכא פתיתין ולקמן נקט פרוסה של חטין ועוד דהכא אמר ר' יוחנן שלימה מן המובחר ולקמן מברך על הפרוסה על כן פי רבינו תם בתשובתו דגרסינן בספרים שלנו הביאו לפניו פתיתין גדולים ושלמים קטנים וכולם של חטים אמר רב הונא מברך על הפתיתין אם ירצה וה"ה על השלמים קטנים דכי הדדי נינהו ור יוחנן אמר שלימה מן המובחר אבל פרוסה של חטים ושלימה של שעורים מברך על הפרוסה של חטים ואפי היא קטנה והכי משמע לשון פרוסה חצי כמו אחד שלא יטול פרוסה וכמו מנה לאביך בידי והאכלתיהו פרס ולהכי נקט לעיל פתיתין והכא פרוסה ולכתחלה צריך לברך על הפרוסה של חטים דכל המוקדם בפסוק מוקדם לברכה אבל לעיל שהכל של חטין אינו אלא למצוה וההיא דירא שמים יוצא ידי שתיהן אפרוסה של חטין ושלימה של שעורים קאי ופירש ר"ת שהלכה כר יוחנן כלפי רב הונא מדרב הונא

ליתא לגבי רב שתלמידו של רב היה כל שכן דליתא לגבי ר' יוחנן דרב לגבי דר יוחנן ליתא והכי אמרינן במי שהוציאוהו לגבי דר יהודה ליתא במקום ר' יוסי מיבעיא והכ כן הדין פרוסה קטנה של חטה ושלימה של שעורין לכולי עלמא מברך על החטין פתיתין גדולים של חטה [ושלימה קטנה של חטה הלכה כר יוחנן דמצות שלימה מן המובחר ואפי הוו פתיתין מפת נקיה ושלימה פת הדראה כיון שהכל מין אחד אבל פרוסה של חטין עדיפא משלימה של שעורים וירא שמים מניח פרוסה לתוך שלימה ובוצע משתיהן כפר"ת ואחטין ואשעורין קאי מדנקט פרוסה ולא נקט פתיתין ולא כפי רש"י דמוקי לה או מן השלימה (דהא פרוסה של חטין עדיפא ובתוספתא דברכות תניא וגם בירושלמי היא שנויה מברכין על הדגן שהוא מן המובחר כיצד שלימה של גלוסקאות ושלימה של בעל הבית מברך על שלימה של גלוסקאות פרוסה של גלוסקאות ושלימה של בעל הבית מברך על שלימה של בעל הבית פת חטין ופת שעורין מברך על של חטין פרוסה של חטין ושלימה של שעורין מברך על של חטין פת של שעורין ופת של כוסמין מברך על של שעורין והלא כוסמין יפין ממנה אלא שזו ממין שבעה וזו אינה ממין שבעה ואמרינן בירושלמי עלה ר' יעקב בר אחא בשם ר' זעירא כר יהודה היא דאמר אם יש ביניהן ממין שבעה עליו הוא מברך פת טמאה ופת טהורה ר' חייא בר אבא אמר על הטהורה מברך פת נקיה טמאה ופת קיבר טהורה ר' חייא בשם ר' אחא אומר מברך על איזה שירצה

כתנאי תורמין בצל קטן שלם וכו'. אפרוסה של חטין ושלימה של שעורין קאי כדפירש"י וכן פירשנו בשם רבינו יעקב לעיל ואע"ג דבצל הוי מין אחד וחטה ושעורה שני מינין מ"מ מייתי ראיה שפיר דאזלינן בתר החשוב או השלם אבל אי הוה קאי כתנאי אפלוגתא דר' יוחנן ורב הונא והא מסקינן כיון דיש כהן כ"ע לא פליגי דחשוב עדיף ואלו ר' יוחנן קאמר דשלימה מצוה מן המובחר, על כן משמע דלא קאי אפלוגתייהו אלא כדפירשנו אפרוסה של חטין ושלימה של שעורין קאי. ושמא יש לומר דר' יוחנן הוא דאמר דלענין תרומה דבר חשוב עדיף אבל לענין ברכה דבר שלם נאה וטוב לברך עליו אבל טוב לומר יותר כפירש"י. ודלא כפירוש ה"ר יוסף שמעמידה כתנאי על פלוגתא דרב הונא ודר' יוחנן:

שמניח פרוסה בתוך שלימה ובוצע משתיהן. וזה נראה עיקר מדאמר לקמן הכל מודים לענין פסח שמניח פרוסה לתוך שלימה ובוצע מ"ט לחם עוני כתיב משמע שבוצע גם מן הפרוסה שכן דרכו של עני וגם אם אינו בוצע מן הפרוסה אינו מקיים דברי מאן דאמר חשוב עדיף, ובפסח רגיל רבי להניח פרוסה תוך השלימה ובוצע משתיהן יחד ומברך תחלה המוציא על שתיהן קודם שיבצע ואח"כ על אכילת מצה, ואין זה מצות חבילות

חבילות, כיון שברכת מצה אינה אלא לשם מצוה, אם אומר עליהן המוציא מידי דהוה אכוס של קידוש ושל הבדלה שאומר עליו ברכת היין ואמרינן נמי פ' ע"פ שמי שאין לו שאר ירקות מברך על החסא בורא פרי האדמה ועל אכילת מרור ולא חשבינן ליה מצית חבילות חבילות דלא דמי לקידוש והבדלה דתרי מילי נינהו, ופעמים שאין רבי רוצה לשנות המנהג והיה מברך על השלימה תחלה המוציא ובוצע ואינו מפרידה לגמרי ובוצע משתיהן יחד ומברך אח"כ על אכילת מצה וה"ר יוסף מוויאני מ"כ היה מברך המוציא ועל אכילת מצה על הפרוסה ובשלמה לא היה נוגע כלל דאינה אלא משום לחם משנה ואומר מה דרכו של עני בפרוסה, וכן פירש הקדוש הרב ר' יום טוב בר' יצחק מוויאני בסדר הפסח שלא מצינו כריכות שתי מצות כאחת בתלמוד:

דף מ.

ורב ששת אמר אפי' גביל לתורי אין צריך לברך. דכל מילי דצורך סעודתא לא חשיב הפסקה וכן אם שחט בהמות או עופות ואומר בנתיים הביאו לי אחר לשחוט לא חשיב זה הפסק וכן כל כיוצא בה:

ר' יהודה היא דתנן יבש המעיין וכו' ונראה לרבי דהלכה כר' יהודה כיון דסתם לן תנא כר' יהודה דאם בירך על פירות האילן ב"פ האדמה יצא:

כל היכי דשקלת ליה לפירא איתיה לגווזא והדר מפיק וכו' ואומר רבי על פריש"ש שרגילין במקומנו שמברכין עליו בורא פרי העץ וכן היה נוהג רבינו תם בשם אביו רבינו מאיר כי דבר ברור הוא דכי שקלת לפירא איתיה לגווזא כדאמר הכא וכן אותם תותים שרגילים בסנה ובאטדין אשר על פני השדה כולם מין אילן הם דתניא בתוספתא כל שמוציא עליו משורש עשב שקורין זמו"ר בלעז ומברכין עליו בורא פרי האדמה, וכל שמוציא עליו מענפי' אילן הוא ומברכין עליו בורא פרי העץ, ובירושלמי דמס' כלאים בפרק המתחיל כרם שחרב תני ר' חנינא בר פפא העולה מגזעו מין אילן הוא משרשיו מין ירק התיבון הרי כרוב מגיזעו כאן בודאי כאן בספק:

דף מ:

וריוחנן אמר אפי פת ויין וקי"ל כר יוחנן דהלכתא כותיה לגבי רב הונא וקיי"ל כר מאיר שאם אמר על הפת ברוך המקום שבראה יצא ואע"ג דקיי"ל ר"מ ור יוסי הלכה כר יוסי הכא קיי"ל הלכה כר מאיר דאמר בירושלמי ר' עקיבא בר אחא בשם שמואל הלכה כר מאיר וצ"ע אם פוסק כר מאיר אפי לא הזכיר פת

יצא מידי ברכה ראשונה וכר' מאיר סבירא ליה ואותה ברכה שייכא בין בתחלה בין בסוף ויצא ממנה כברכת המוציא אם אמרה בתחלה או כברכת הזן את הכל אם אמרה לבסוף:

אמר אביי כותיה דרב מסתברא. צע"ג אם הלכה כרב הואיל ואמר אביי כותיה דרב מסתברא ואין צריך מלכות ונפקא מינה שאם דילג מלכות לא יחזור ויברך משום דהוי ברכה לבטלה:

ור' יוחנן תני מלהזכיר שמך ומלכותך עליו. ולר' יוחנן לא קשיא ברייתא דתנא אטו כי רוכלא ליחשוב וליזיל שהרי לא חשיב לומר אלא שנעשית כתקונה:

על החלב ועל הגבינה ועל הביצה אומר שהכל. היכא דתנא דומין שונה כל הדומין זה לזה כל חד וחד בפני עצמו. אי נמי הכי שמעינן ליה וגרסינהו:

בושלי כמרא. פר"ח פירות שאין נכשרין לאכילה כלל וכומרין אותן בעפר או ברמץ להתבשל ולשון חמימות הוא כמו מכמר בשרא כומר של ענבים ושנינו במעשרות פ"ד הכובש והשולק והמולח בשדה והמכמר באדמה פטור, ורבי פירש תמרים שיבשו ונשרפו מחום החמה:

מאי בנות שוח תאני חוורתא. וא"ת הכא משמע שגרועות ולהכי אינן חשובין בעיני עם הארץ כפירש"י ואלו בפ"ק דשביעית קאמר קיץ למזבח כבנות שבע לאדם כלומר שרגילין לאכול בקנוח סעודה ובנות שוח ובנות שבע חדא היא כדאמרינן בבראשית רבה בנות שבע שגמרו שביעית ימי אבלו של עולם בנות שוח שגרמו שוחה לעולם אלמא חשובות הן. י"ל שודאי חשובות הן אלא יש מהן הרבה שאינן חשובות בעיני עם הארץ ולא נחשדו מלעשרן. וא"ת מדאמרינן בפ"ק דע"ז הוסיפו עליהן פי' גבי שביעית אוכלוסין ואיצטרובילין ובנות שוח וכיון שהן טובות כדפרישית מעיקרא מאי סבר שלא חייבום בשביעית, ואומר רבינו תם דגרסינן התם ומוכסין בנות שוח וחד מינא הוא דמתקריא הכי וראיה מדאמרינן בפ"ק דבכורות הארי והדוב והברדלס לשלש שנים וכנגדן באילן בנות שוח, ובתר הכי קאמר ונחש לשבע שנים ולאותו רשע לא מצינו חבר ויש אומרים מוכסין בנות שוח, מיהו הוה מצי למימר שיש הרבה מיני תאנים כדאמרינן פ"ד. דנדרים נדר מן הכלכלה והיו בה בנות שוח ואמר אלו הייתי יודע שבנות שוח בתוכה הייתי אומר תאנים שחורות ולבנות אסורות ובנות שבע מותרות ובנות שוח הן הן הגרועות ובנות שבע הן הן הטובות ומהן אכל אדם הראשון והגרועות לא חייבום בתחלה בשביעית וגם עמי הארץ לא נחשדו עליהן, ושוב פירש ר"ת על ההיא דע"ז דכיון דמחניטתן עד גמר פרי ג' שנים לא חשיב לענין שביעית, ואע"פ שיש באילן פירות כל שנה ושנה כמו

שמשמע בירושלמי ולבסוף סבור כיון שיש בהן פירות כל שנה ושנה חשיבי ונוהגת בהן שביעית כדתנן בהן בנות שוח שביעית שלהן שניה וכו' ובפ"ק דר"ה כתבתי קצת:

דף מא.

אבל כשאין ברכותיהן שוות דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה. פירש"י ואין הצנון פוטר את הזית ומפירושו משמע שעל איזו מהן שירצה יברך דאי על הזית תחלה למה הוצרך לפרש שאין הצנון פוטר את הזית והלא לעולם יברך על הצנון לבסוף. וכן פירש ה"ר שמעיה בשם רבינו האי גאון דכיון דלא פירש התלמוד על איזה מהן יברך תחלה יש לנו לומר דמסתמא יחיד מודה לרבים ומברך על איזה מהן שירצה תחלה ולא שרבים יודו ליחיד. ותימא דהא מסתמא בורא פרי העץ חשוב מפרי האדמה כי היכי דב"פ האדמה עדיף מברכת שהכל כדאמרינן בעובדא דבר קפרא וטעמא לפי שאין הברכה של שהכל מבוררת וכמו כן בברכת בורא פרי האדמה וברכת שהכל לענין להקדים וי"ל דלא חשיב בורא פה"ע כל כך מב"פ האדמה כמו שחשוב בורא פרי האדמה משהכל] אבל קשה דאמר לקמן כל המוקדם בפסוק קודם לברכה וכש"כ שיש לו להקדימו למי שאינו מוזכר כלל (מוקדם) בשבח הארץ וי"ל דאמוראי דלקמן דסברי הכי דכל המוקדם בפסוק מוקדם לברכה כר' יהודה סברי וכר' יהודה אתיא הך מילתא, וה"ר שמעיה פירש ההיא דלקמן דכל המוקדם בפסוק כו' היינו כשאין חביב לו זה יותר מזה אז יקדים אותו שכתוב תחלה אבל אם המאוחר חביב הוא קודם, אבל קשה מדאמרינן בשמעתא דרב חסדא ורב המנונא הוו יתבי בסעודתא הוו יהבי לקמייהו תמרי ורמוני אקדים רב המנונא ובריך אתמרי ברישא, אמר ליה לא סבר לה מר כל המוקדם בפסוק וכו' ומאי קושיא לימא ליה תמרי עדיפא לי וכו', לכן יש לומר דההיא דלקמן אתיא כר' יהודה וכולהו אמוראי דלקמן כר' יהודה סבירי וכן פסקו בה"ג, ויש ספרים דגרסי לקמן אלא למ"ד בשאין ברכותיהן שוות במאי פליגי א"ר ירמיה להקדים דא"ר יוסף כל המוקדם בפסוק וכו' ומשמע דכל המימרא כר' יהודה, וה"ר שמעי' גרים אמר רב יוסף ומילתא באפי נפשה היא ואתיא שפיר אליבא דרבנן ואפילו גרסינן דאמר בדלי"ת יש ליישבה אליבא דכ"ע קצת ולמאי דפרישנא דברכת פרי העץ לא חשיבא מברכת פרי האדמה להקדים אין ראיה מדכתיב בקרא חטה ושעורה מקמי גפן דדילמא מיירי כשהן בפת או בדייסא דודאי ברכת המוציא או ברכת מזונות חשיבא וכן פסק ה"ג אבל כוסס את החטה דליכא אלא ב"פ האדמה ובורא נפשות לאחריו כדפרישנא בכי האי גונא היא לא תקדם לברכת בורא פרי הגפן ובורא פה"ע, ואם תרצה ליישבו בכוסס את החטה יש לפרש כל המוקדם בפסוק זה בדברים שברכותיהן שוות כגון חטה לגבי שעורה וגפן לגבי

תאנה ורמון דתרווייהו בפה"ע, כך פירש ה"ר אלחנן ורבי היה רוצה לפרש אבל כשאין ברכותיהן שוות ד"ה מברך על זה וחוזר ומברך על זה בדברים שאינן משבעת המינין [כגון תפוחים וקליות] ולעולם ב"פ העץ חשוב מבורא פה"א. וכן פסק בה"ג דבורא פרי העץ חשוב קודם לב"פ האדמה, ולקמן איכא למידק דבאין ברכותיהן שוות נמי פליגי ופריך תלמודא במאי פליגי, שאין סברא שיאמר ר' יהודה מין שבעה עדיף כי אם לפטור את חבירו כשהברכה שוה בשניהן אבל כשאין שניהן שוין כל אחד יברך ברכתו ובמאי עדיפא ז' מינין, א"ר ירמיה להקדים שיברך תחלה על מין ז', ויש לגרוס שפיר דאמר רב יוסף בדל"ת ומייתי לה ראיה דכל הקודם בפסוק זה מוקדם לברכה כגון חטה ושעורה גפן תאנה ורמון שיברך על חטה ושעורה תחלה, אפי' תמצא לומר דב"פ האדמה לא יברך תחלה תעמיד הפסוק במעשה קדרה ויברך בורא מיני מזונות תחלה אפי' ב"פ העץ חשוב בענין יותר וכש"כ דמין ז' תקדום למין שאינו ז' אפי' בשאין ברכותיהן שוות לר' יהודה שהרי במין שבעה גופייהו מפלגינן בין מוקדם למאוחר, אבל לפי' רש"י ורב האי מתוקמי בעינייהו, מסקנא דמילתא היכא שהביאו לפניו שני מינין ואין בהן מז' המינין כגון אתרוג ותפוח מברך על החביב כיון שברכותיהן שוות לכ"ע, אבל אם יש ביניהן מין ז' קיי"ל כר' יהודה דמין ז' עדיף ויברך עליו ואעפ"י שהאחר חביב לו וכשאין ברכותיהן שוות כל המוקדם בפסוק מוקדם לברכה וכדאמרינן לקמן דלר' יהודה אם חביבין זה כזה כ"ע מודו דמין ז' עדיף, ויש לו להקדים כסדר הכתוב בפסוק, וכן פסק בה"ג ואם יש פרי העץ ופרי האדמה מברך בפה"ע תחלה ואח"כ בורא פרי האדמה, וכן פסק הלכות גדולות, ודלא כפירש"י ורב האי שפירשו לעיל דברכת צנון תקדום לשל זית דהתם היינו כרבנן אבל הני אמוראי דלקמן סבירא להו כר' יהודה והכי קיי"ל:

גפן כדי רביעית יין לנזיר. ותימא מה שייך שיעור זה ליין ואינו שייך אלא לכלי שמחזיק רביעית, לכך נראה כמו שפירשנו בסוכה, וכן פי' רבינו שמואל בתוספת עירובין שפירש לפני ר"ש, דלולבי גפנים וחרצנין וזגין מצטרפין לשיעור רביעית יין שאם יתנם לכוס מלא יין שיצא ממנו רביעית יין ואינו דומה המשער בכוס מלא יין למשער בכוס מלא מים משום דיין עב הוא ואינו ממהר לצאת אלא נגדש על שפת הכוס יותר מן המים ויש כאן מחרצנים שיעור גדול וכי האי תניא בתוספתא מביא כוס מלא יין ונותן לתוכו זית ושופע וההוא תנא סבר כמ"ד בכזית, ואין נראה לר"ת דלענין אכילה מודו כ"ע דהוי בכזית דהא משמע בפ' ג' מינין במס' נזיר דתנן התם ואינו חייב עד שיאכל מענבים כזית משנה ראשונה עד שישתה רביעית יין ר' עקיבא אומר אפי' שרה פת ויין ויש בו כדי לצרף כזית חייב וקאמר בגמ' תנא קמא לא מדמי להון לכל איסורי נזיר לאכילה,

פירוש אינו מדמה אכילה ושתיה להדדי דאכילה בכזית ושתיה ברביעית כדמפרש טעמא בירושלמי דילפינן שכר שכר ממקדש, וכיון דילפינן להו מהתם לא ילפינן שתיה מאכילה להחמיר ואכילה נמי לא ילפינן להו משתיה להקל, ור' עקיבא סבר מה אכילה בכזית אף שתיה בכזית, והכי תניא בהדיא בתוספתא מביא זית אגורי ונותן לתוכו ושופע אם שתה כיוצא בו כזית חייב ואם לאו פטור דברי ר' עקיבא ר' אליעזר אומר לעולם אינו חייב עד שישתה רביעית יין ואומר רבינו תם דכל הספרים ישנים גריס בנזיר ת"ק לא מדמי להו לכל איסורי נזיר לאכילה וכדפרישנא והכא גרסינן גפן כזית יין לנזיר ולא גרסינן רביעית, ופירושו דמשערין כזית אגורי בכוס מלא יין וכדתניא בתוספתא אבל רשב"ם גורס בעירובין כי ההיא דנזיר, וכן כתב כי יש ספרים דגרסי ת"ק מדמי כל איסורי נזיר לשתיה משמע דמדמי אכילה לשתיה לאיסורי נזיר לרביעית. וא"ת ואימא איפכא דנקיש שתיה לאכילה לכזית לחומרא. וי"ל דילפינן שכר שכר ממקדש לרביעית ולפי זה רישא דקתני אינו חייב עד שיאכל מן הענבים כזית ר' עקיבא קתני לה, וה"פ אינו חייב עד שיאכל מן הענבים כזית וה"ה שתיה משנה ראשונה עד שישתה רביעית יין וה"ה זגין וחרצנין ורישא איירי כר' עקיבא וטעמייהו מפרש בגמ', אך אומר ה"ר אלחנן כי בירושלמי איתא משנה ראשונה עד שישתה רביעית יין דהוון דרשין שכר מה שכר שנאמר להלן רביעית אף כאן רביעית חזרו לומר לא יאכל לא ישתה מה אכילה כזית אף שתיה כזית והיינו דוקא לפירוש רבינו תם דלשתיה הוי דוקא רביעית למשנה ראשונה אבל אכילה הויא בכזית, מיהו י"ל כי הירושלמי לא נתן הטעם אלא על השתיה דהוי ברביעית ופשיטא ליה דמדמינן אכילה לשתיה לרביעית ולא הוצרך לומר דמדמינן ליה לשתיה אלא לומר דשתיה הוי ברביעית לקולא ולא לחומרא בכזית וממילא דמדמינן אכילה לשתיה ור' אלעזר מקיש איפכא לחומרא. וא"ת לגרסת ר"ת דגריס כזית יין לנזיר מי נפיק מכלל ארץ שכל שיעוריה כזיתים דקאמרינן בסמוך. י"ל דכיון דהוי יין נפיק משאר איסורי זיתים דהוי לאכילה, וה"ר אלחנן היה אומר דאפי' גרסינן כדי רביעית יין לפירושו אתי שפיר שיש לנו לתלות ולשער ברביעית של יין שהוא עב ונגדש למעלה מן הכלי יותר מרביעית מים שיותר גדול אז רביעית של יין משל מים ושייך שפיר לשעורי ביין ולתלותו בגפן ואפי' לגרסת ר"ת נוכל לפרש כן כדפירשנו:

כל כלי בעלי בתים שיעורן כרמונים. הך משנה מתניא במס' כלים פ' י"ו וגבי כלי עץ מתניא אבל כלי חרס אמרו בהמצניע בסופו חמש מדות בכלי חרס ניקב כמוציא משקה טהור וכו' וקאמר התם ניקב כמוציא רמון טהור מכלום היינו בשיחדן לרמונים ולכך צריך מוציא רמון:

כל כלי בעלי בתים. דוקא בעלי בתים אבל של אומן אמר התם במס' כלים רמון שאמרו עד אפילו במשהו טהור לפי שמבטלו יותר מהרה מתורת כלי ממה שמבטלן בעל הבית: **שיעורייהו** כרמונים. והיינו כדאמרינן ניקב כמוציא רמון טהור מכלום משמע שאינו צריך אלא רמון אחד. וא"ת הדתנן במס' כלים רמון שאמרו עד שיהא ג' רמונים אחוזים זה בזה, ואומר רבי דלעולם בעינן שיהא הרמונים אחוזים זה בזה ולעולם לא יצא דרך הנקב אלא אחד מ"מ אינו יוצא כל כך בריוח כשהוא בחבוריו כמו שהוא לבדו:

דף מא:

ואידך הני שיעורין בהדיא מי כתיבי לאו משום דלר חנין שיעורין כתיבי דהא בפ"ק דסוכה ובריש מס עירובין קאמר ותסברא שיעורא מי כתיבא ועל ר' יוחנן גופיה פריך הכי אלא הלכה למשה מסיני הוו וקראי אסמכתא בעלמא ובפ"ק דסוכה כתבתי היטב **זה** שני לארץ וכו'. מיהו אומר רשב"ם דחטה הקודמת לפסוק תקדום לזית. וא"ת לכתוב חטה וזית ושעורה י"ל שלא רצה להפסיק בין חטה ושעורה שהן שני מיני זרעים:

הביאו לפניהם תאנים וענבים בתוך הסעודה. וכגון שאין באין ללפת את הפת אלא לקינוח סעודה כעין שאנו רגילים לאכול פירות בקינוח סעודה וטעונין ברכה לפניהן ולא לאחריהן ופסקא דרב פפא כרב הונא ורב נחמן הוי כמו שאפרש בסמוך:

שאין לך דבר שטעון ברכה לפניה ואין טעון ברכה לאחריה אלא פת הבאה בכסנין. פירש"י פת הבאה בכסנין לאחר ברכת המזון היו מביאין כסנין והן קליות ומביאין עמהן פת הנילושה בתבלין כעין אובליא"ש שלנו ומאכלה מועט מתוך שנותנין בה תבלין הרבה ושקדים ואגוזים ולכך לא הטעינוה ברכה לאחריה מעין שלש אלא הוי כמו אורז ודוחן דלפניו בורא מיני מזונות ולאחריו ולא כלום כלומר בורא נפשות, ולא הבין רבי מה רצה לומר דודאי לא מיירי הכא שאוכלן לאחר ברכת המזון דודאי צריך התם ברכה אחת מעין ג' דלא גרע מחמשת המינין אבל הכא מיירי שאוכלה לאחר סעודה קודם ברכת המזון במקום תאנים וענבים ומתוך שאינו באה אלא לקינוח סעודה והוי מועט לא רצו לקבוע ברכה לאחריו ולא דמיא לתאנים וענבים, דהכא דלקינוח באין אפי' רב ששת מודה שלא יברך אחריהן דברכת המזון פוטרתו, ועוד קשה לפירושו מאי קאמר שאין לך דבר שטעון ברכה לפניה ואין טעון ברכה לאחריה אלא פת הבאה בכסנין והא איכא אורז ודוחן שהביא רש"י. ע"כ נראה שאחר המזון מיירי ולקינוח סעודה כדפרישנא וכן פירש רבינו לקמן גבי מילתא דרב פפא:

פת הבאה בכסנין. פר"ח פת העשויה כמו כיסין שהן מלאים סוקר"א ושקדים ואגוזים ורמונים ומיני תבלין וכיוצא בהן שעושין אותן כמו כיסין ולועסין אותן בבתי משתאות אחר הסעודה וכן פירש בערוך:

אמר רב פפא הלכתא דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה אין טעונין ברכה לא לפניה ולא לאחריה. מפרש רבי כגון דגים ובשר וכיוצא בהן וירק וכל דבר מלוח שרגילין לאכול עם הפת בתוך הסעודה אעפ"י שאוכלין אותן בלא פת וכן דייסא ורומשיי"ל"ש וכיוצא בהן כיון שעיקר סעודה הן רגילין להיות אין טעונין ברכה לא לפניהן ולא לאחריהן חוץ מן היין מפני שגורם ברכה לעצמו טעון ברכה לעצמו כדתנן במשנה אבל לא לאחריו כדמוכח שמעתא דערבי פסחים דחד מינייהו בריך אכסא קמא ואכסא דברכתא כתלמידוי דרב משום דברכת המזון הויא הפסקה כדמפרש טעמא בפ' כסוי הדם, וש"מ שלא יברך על כוסות הראשונים על הגפן שא"כ למה לי טעמא משום הפסקה דברכת המזון ותיפוק ליה משום ברכה דעל הגפן שלאחריו, ומחד מינייהו דבריך אכסא קמא ותו לא אין להוכיח שלא תועיל ברכת המזון לפטור ברכה שלאחר היין היכא שמברך בלא כוס ומפסיק שתייתו ורוצה ליפטר בברכה אחרת ע"י ברכת המזון דהא מפסקת ברכת המזון ויצטרך לחזור ולברך על היין שלפניו כאלו הפסיק בעל הגפן שזהו בשביל שמתכוין לברך ברכת המזון על המזון דוקא ולא על היין שהרי הכוס בידו שרוצה לשתות ולכך אין עולה על היין לאחריו, וכמו שפירשנו דברים הבאים מחמת סעודה כן פירש בה"ג שפירש כגון בשרא וכוורי וכל מיני דבישולי דדרכייהו למיכל בהו רפתא וירקי ובוצינא אין טעונין ברכה לא לפניהן ולא לאחריהן ויש ספרים דגרסי בהדיא בהו כגון בשרא וכוורי. ומהאי טעמא אומר רבי שאין אנו מברכין בפסח בטבול שני ב"פ האדמה כמו בטיבול ראשון שמברך ב"פ האדמה שהרי אגדה ועקירת שולחן הוי הפסק בנתיים והיסח הדעת שבין זה לזה דמהאי טעמא צריך ליטול ידיו פעם שנית לצורך סעודה ולא נפקי בנטילת ידים שעשו לצורך טיבול ירקות שעשו במשקה. וגם נראה שלא ימתינו כל כך לברך באחרונה בורא נפשות רבות על טיבול ראשון עד שיצטרף לטיבול שני לצאת בברכת המזון מברכה אחרונה של טיבול ראשון הואיל ונתחייבו לברך עליו באחרונה דהא כיון שיש דבר מועט טבילת ירק ויש הפסק מרובה בנתיים דהגדתא והלילא ועקירת שולחן נראה שהוא הפסק גמור ואשכחן בברכת המזון שהקפידו עליו חכמים שלא להשהותו אלא כל זמן שצמא או כל זמן שאינו רעב מחמת אותה סעודה ומשום מצות חבילות חבילות ליכא אם היו מברכין על אכילת מרור וב"פ האדמה מידי דהוה אכוס של קידוש, ואמרינן נמי בערבי פסחים דאי ליכא אלא מרור דמברך עליו

בורא פרי האדמה ועל אכילת מרור ולא חשבינן ליה חבילות חבילות, ועוד אם בשביל כך היו עושין טוב היה לברך בטיבול על הירק בורא פרי האדמה ולאכול מיד ואח"כ יטבול במרור ויברך על אכילת מרור ועל טיבול ראשון בורא נפשות, ועוד תדע דהגדה ועקירת שלחן הויא הפסקה דא"כ למה מברכין בורא פרי הגפן על כוס ההגדה דהיינו כוס שני יפטרנו כבר ברכת היין דכוס ראשון ואם נפשך לומר לפי שהגדה טעונה כוס יותר טוב שיפסיקו בין כוס ראשון לכוס שני בברכת על הגפן כדי שיצטרך לברך על היין דכוס שני לפניו הואיל והגדה טעונה כוס ואמרינן בערבי פסחים ופ' כסוי הדם דלא הוי בעי לברוכי לפניו אי לאו משום דברכת המזון הויא הפסקה וגמר שתיה משום דמשתי וברוכי בהדי הדדי לא אפשר וחד מן תלתא אמוראי דערבי פסחים דבריך אכסא קמא ותו לא ועל כוס של ברכת המזון לא בירך ב"פ הגפן אע"ג דטעון כוס ואם הגדה ועקירת שלחן לא הויא הפסקה ולכך מהניא בורא פרי האדמה דטיבול ראשון לטיבול שני א"כ גם ברכת בורא פרי הגפן דכוס ראשון תפטור ברכת היין דכוס שני, על כן נראה לרבי שמברכין על אכילת ירקות בורא נפשות אחריהן והאי דאין מברכין ב"פ האדמה על אכילת מרור היינו משום דהוו דברים הבאין בתוך הסעודה מחמת הסעודה שאין טעון ברכה לא לפניה ולא לאחריה ואע"ג דאתי לשם מצוה לא יצטרך ברכה על כך כי אם על אכילת מרור דהא נמי כשאוכלין את הפסח תניא בתוספתא שמברכין לאכול פסח ואינו מזכיר ברכת שהכל ואעפ"י שאוכלין אותו על השובע בלא פת ואין לדחות שלפיכך לא היו מברכין ברכת שהכל לפי שהיו מברכין שהכל על דבר אחר שבא לאחר הסעודה שטעון ברכה לפניו כדי שלא יצטרך לברך שתים על הפסח שאין זו מצות חבילות חבילות כדפרישנא. ומה שפירש"י דהני דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת סעודה מיירי בין בפירות בין בדברים שבאין ללפת בו את הפת דהוו טפילה, אין נראה חדא דמתניתין היא מברך על העיקר ופוטר את הטפילה ותנן בירך על הפת פטר את הפרפרת ומאי קמ"ל רב פפא, ועוד קשה דפריך בסמוך יין נמי לפטריה פת, ומאי קושיא והלא כששותין יין אין היין טפל לפת ואינו כמידי דטפילה דאיירינן לפירש"י, ואין לפרש יין נמי כששורה פתו ביין לא יברך על הפת השרוי ביין בורא פרי הגפן דהא ודאי לא אשכחן שיברך עליו בענין זה אבל אי מיירי בשתיה כי הא דמתניתין פשיטא להו דמברך על היין שבתוך המזון

דברים שלא מחמת סעודה בתוך הסעודה. מפרש רבי כגון תאנים וענבים דאיפליגו בהן אמוראי לעיל ומתקריין שלא מחמת סעודה שאינו כעין מיני מלוחין שרגילין לבא עיקר משום סעודה וכן כל מיני פירות, טעונין ברכה לפניהן דהמוציא אינו פוטרתן ולא

לאחריהן משום דברכת המזון פוטר כל מה שאכל בתוך הסעודה והיינו כרב הונא ורב נחמן ולא כרב ששת:

לאחר הסעודה קודם ברכת המזון טעונין ברכה בין לפניהן בין לאחריהן. פירוש שהביאו אותן דברים שהזכרנו לאחר סעודה שהיו רגילין לעשות קבע אחר גמר סעודה כיון שרגילין לבא שלא מחמת הסעודה [טעונין ברכה לפניהן ולאחריהן] דהמוציא וברכת המזון אינן פוטרין רק מה שיאכל בתוך עיקר הסעודה כל זמן שלא משכו ידיהן מן הפת והיינו טעמא דפרפרת שאחר המזון שהפת פוטרתו כדמשמע במשנה ומה ששנינו בירך על הפת פטר את הפרפרת היינו בפרפרת שבתוך המזון וכן היו הן רגילין לעשות קביעות שתיה לאחר המזון ומ"מ פת פוטרת ברכת שהכל מאכילת פסח כדפרישנא לעיל אעפ"י שאוכלין אותו בלא פת לרבנן דלית להו כריכה כהלל כל מה שנאכל בלא פת אינו אלא מחמת המצוה ולא מחמת שקצים בפת ומושכין ידיהן ממנה, ולא גרסינן דברים הבאים הכא בסיפא אלא כמו שכתוב בספרים לאחר הסעודה ותו לא ואתרווייהו קאי בין מחמת סעודה בין אשלא מחמת סעודה אם הביאו לאחר הסעודה, ועכשיו אין נוהג ביניינו כלל זה שאין אנו מושכין ידינו מן הפת כלל עד לאחר ברכת המזון. מ"ר:

ומה שכתוב במחזורים דייסא אפי' אוכלה עם הפת מברך עליה בורא מיני מזונות שאינה טפילה לפת כדאמרינן הני בבלאי טפשאי דאכלין נהמא בנהמא, אין נראה לי דאדרבה אין מברכין לא לפניה ולא לאחריה אפי' בלא פת כדפרישנא לעיל משום דהוו דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה וכן פירשו בהלכות גדולות דברים הבאים בתוך הסעודה שלא מחמת סעודה כגון חביצא ודייסא וכגון כרוב ותרדין שהן מזון וכגון שאינן באין ללפת את הפת טעונין ברכה לפניה ולא לאחריה, דברים הבאים מחמת הסעודה ונאכלין לאחר הסעודה כגון תאני ורמוני ואייתינון ואכיל להו בתוך הסעודה טעונין ברכה בין לפניה בין לאחריה, וחביצא דאכיל להו בתוך הסעודה מאי טעמא לא אמרינן צריך ברכה לאחריו כיון דמין מזון הוא מיפטר בברכת המזון אבל תאני ורמוני ושאר מיני לא מיפטרי בברכת המזון עכ"ל וכן פירש"י שלאחר הסעודה היינו דברים הרגילין לבא אחר הסעודה והביאו תוך הסעודה כגון תאנים וענבים ושאר פירות והעמידו הפסק כרב ששת, ומה שפירשו בה"ג בדייסא שטעון ברכה לפניו בתוך הסעודה אין נ"ל דאדרבה הן עיקר הסעודה ויפטרו מברכת המוציא ואין לך מחמת סעודה גדול מזה, ועוד קשה לי מאי דאמרינן לקמן בשמעתא דבירך על הפת פטר את הפרפרת וכש"כ מעשה קדרה, ואמרינן ואלו הן מעשה קדרה חלקא טרגיס וכו' והיינו דייסא, וה"ר יוסף פירש שאינו נראה לרבינו שמואל דאפילו היכא שהצנון עיקר אמרינן לעיל מברך על הצנון ופוטר

את הזית וכש"כ דפת עיקר, ואין נ"ל דלעיל מיירי דאוכל צנון והזית יחד דבזה אחר זה אכיל להו אלא שאוכל הזית להמתיק את הצנון וגם בערוך נמצא כדברינו דדייסא אין טעונה ברכה לא לפניה ולא לאחריה ממה נפשך אם כנהמא יחשב וכדאמרי' בבלאי טפשאי דאכלי נהמא בנהמא פת פוטרת פת ואי לא חשיב פת הוי כשאר תבשילין דפת פוטרתו. וא"ת ומאי שנא דייסא מפת הבאה בכסנין דאמרי' בסמוך שטעון ברכה לפניה ולא לאחריה וזהו בתוך הסעודה דאיירי בהו ובעי למימר דמברך לפניה בורא מיני מזונות ולא לאחריה ברכה אחת מעין שלש כדמוכח בסמוך דאפי' המוציא וג' ברכות מחייב בהו רב מונא בשם רב יהודה אלא שאין הלכה כמותו וכי קבע סעודתו עלייהו מודיתו לרב מונא כדפרישנא לקמן בסמוך. י"ל כי דייסא היא באה להשביע והיא עיקר הסעודה אבל פת הבאה בכסנין אינה באה אלא לעידון ותענוג להקל מכובד המאכל ויפה ללב כדאמרינן הני כסני מעלי לליבא, ולכך מברך לפניה דלא מפטרי בהמוציא ולא לאחריה דברכת המזון פוטרת ואפי' לרב ששת כדאמרי', ואעפ"י שאינו פוטר תאנים וענבים משום דמזין הוי טפי מתאנים וענבים, אי נמי פת הבאה בכסנין מחמת הסעודה חשיב טפי מתאנים וענבים שבאים להמשיך ולהקל, ומ"מ הואיל שאינה באה לסעוד את הלב אין פת פוטרתה לפניה, ואדרבה קצת יש ראיה מפת הבאה בכסנין דדייסא אין מברכין לפניה מדלא אשכח אלא פת הבאה בכסנין שמברך לפניה ולא לאחריה ואין נראה לומר דלרב ששת שהיה מחייב תאנים וענבים בין לפניה בין לאחריה דה"ה דייסא, דלא מסתבר למימר הכי דכיון דדייסא הוי מזון (ותנא) [ואינהו] בתוך הסעודה מיירי דומיא דתאנים וענבים דאיירי בהן ולא לאחר ברכת המזון כדפירש הקונטרס, ועוד דאי בלא סעודה מיירי היכי מצי למימר שאין לך שטעון ברכה לפניו ואין טעון לאחריו אלא פת הבאה בכסנין והרי פת אורז ודוחן שאין מברכין לאחריה אלא בורא נ"ר ואע"פ שמברכין עליה בורא מיני מזונות, ועוד דאי בלא סעודה מיירי היכי מסתבר שלא יברכו אחריה ברכה אחת מעין ג' הואיל ואי הוו קבעי סעודת' עילוייהו מברך המוציא ושלש ברכות:

ולחמניות דקות שקורין פיבל"ש בלעז נראה דודאי [לא] פטרה להו פת מברכה שלפניה דלא חשיבי מחמת הסעודה טפי מפת הבאה בכסנין. ומאחר שפירשנו שדייסא היא בכלל דברים הבאים מחמת הסעודה שאין טעונין ברכה לא לפניה ולא לאחריה מעתה לא יתכן מה שפירש הלכות גדולות שדברים הבאים שלא מחמת הסעודה הוי כעין דייסא וחביצא, אלא מסתבר טפי לפרש דברים הבאים בתוך הסעודה שלא מחמת סעודה כגון תאנים וענבים כפירוש רבי. ועוד שדבר ידוע הוא שאין מברכין על פירות

לאחר שאוכלין אותן בתוך הסעודה ולא כדברי הלכות גדולות ולאחר הסעודה נראה פירושו בכל הני דלעיל שהביאום אחר סילוק הפת מיירי ומה שפירש בה"ג טעם דייסא וחביצא בתוך הסעודה שברכת המזון פוטרת לפי שהוא מזון אבל תאנים וענבים לא הוי מזון לא משמע לישנא דשמעתא דליהוי תלי טעמא בהכי שלא הזכיר בתלמוד טעם זה, ועוד כל מיני זייני לבד ממים ושייך בהו ברכת הזן ונהי דמזון לא שייך בהו מיהו ברכת הארץ וברכת ירושלים דעדיפי ממעין שלש יפטרום למזון שנזכר בברכת המזון שהוא בשתי ברכות ראשונות וכן בשביל פת. ומ"מ מותר של ברכות יפטור התאנים וענבים כמו הדייסא, ואפי' התחיל ברכת הזן על התמרים בלא לחם יצא כי חתם בתמרי משום דתמרי מיזן זייני ועוד דבשר ודגים ברכת המזון פוטרת לפי שבאה מחמת הסעודה אף על פי שאינה מזון [ומה שפי' בה"ג דברים הבאים בתוך הסעודה שלא מחמת סעודה, כגון כרוב ותרדין שהן מזון] לא נהירא דאמרינן לקמן כרוב אף למזון תרדין לרפואה חזקה, ומה שפירש גבי לאחר הסעודה דברים הרגילין לבא אחר הסעודה כגון פירות והביאום בתוך הסעודה, ובריש דמילתא פירש דברים הבאים מחמת סעודה כשמלפתין בהן את הפת, והקשינו עליו דפשיטא דמתניתין היא דפוטרת פת, ואין לתרץ דאגב מילי אחריני דפסיק רב פפא נקט הך מילתא ואע"ג דמתניתין היא ואשמועינן נמי דפת עיקר לכל מילי דאכליה בהדיה דא"כ לא הוי ליה למימר מילתא בהאי לישנא, וקושיא שהקשינו עליו מאי פריך יין נמי לפטריה פת אין לתרץ לפי שבא לשרות האכילה שבמעיו והוי כאלו שותיהו עם הפת, דהיכי פשיטא ליה כולי האי דשתיית מים ליפטריה פת דפריך ליה אי הכי יין נמי נפטרי' פת, ואם נפשך לומר כיון שעל ידי השתיה הוא יכול לאכול יותר מן הפת שאחר שהשתיה פותחת ומרחבת מעיו לאכול להכי חשיב ליה טפל כאלו הוי בהדי הדדי כזית הבא מחמת צנון דאין לומר אפי' (לא) בא לאחר הצנון פטר ליה צנון, ואי נמי תפרש שלא רצה [לפרש] מחמת סעודה ללפת בו את הפת דוקא, אלא כך רצה לומר כשהביאם עיקר הבאתו ללפת בהן את הפת אין טעונין ברכה לפניה ולאחריה אפי' יאכל מהן הרבה בלא פת בתוך הסעודה הואיל ועיקרן לא באו אלא ללפת בהן את הפת פטרי להו פת, מ"מ יקשה על פירושו כי דברים הבאים מחמת הסעודה הוי פירושו דברים הבאים עכשיו בסעודה זו מחמת הסעודה דהיינו ללפת בהן את הפת ולא יהא פירושו [דסיפא] דברים הרגילין לבא אחר הסעודה שכן רגילותן ועכשיו הביאן בתוך הסעודה, ועוד מה שמפרש גם לאחר הסעודה שכן רגילותן אבל עכשיו הביאן בתוך הסעודה, זה שעכשיו הביאן בתוך הסעודה חסר מן הספר, ועוד בתוך הסעודה דגבי מחמת סעודה למה הוזכר פשיטא דבתוך הסעוד' אוכלין אותן הואיל ובאין ללפת בהן

ואם נפשך לומר שאכלן בפני עצמן תוך הסעוד' בלא ללפת כש"כ דלאחר הסעודה היה צריך לפרש שלא אכלו ברגילותו אלא בתוך הסעודה, ועוד בשר ודגים וגבינה וכיוצא בהן שלא באו ללפת אלא בפני עצמו מה יהא דינו לדברי רבינו [רש"י ז"ל] הואיל ולא פסק רב פפא אלא בדברים הבאים מחמת הסעודה דהיינו כל דבר שהובא ללפת וכשהובא ללפת הרי השני דינין אחרונים שאמר רב פפא שאותן דברים שהן מזון כגון כרוב ולא באו ללפת צריכין ברכה לפניה ולא לאחריה ודברים הרגילין לבא אחר הסעודה כגון פירות אפילו הביאן תוך הסעודה צריכין ברכה לפניה ולאחריה הרי בשר וכיוצא בהן אינו לא דברים הבאים מחמת הסעודה דהיינו מזון ולא דבר הרגיל לבא לאחר הסעודה דהיינו פירות דודאי אין רגילין לבא לאחר הסעודה וגם אינן מזון. ואם תאמר שאינן לא כך ולא כך ומ"מ מדברי רב פפא אנו למדין שצריכין ברכה לפניהן ולאחריהן כגון פירות כי הטעם תלוי במה שהפירות אינו מזון לפירוש ה"ג. ומה שהזכיר תרדין עם דברים הבאים שלא מחמת סעודה בתוך הסעודה לא דק שהרי אינו מזון ולא היה לכוללן עמו וגם אלו אינן מזון זה לא יתכן דא"כ לא הי' לו לרב פפא לומר לבתרייתא דבר הרגיל לבא אחר הסעודה דמשמע אלא פירות אלא הוה ליה למימר דברים שאין מזון והוי אז בשר ודגים בכלל. ובערוך פירש שיש מי שאומר שאפי' תאנים וענבים מיקרי מחמת הסעודה תוך הסעודה שפעמים שאוכל בהן פתו [ושלא מחמת הסעודה הוא הנקרא בלשון] ערבי העשוי משקדים ודבש ובאין לתענוג ובסיום פירושו פירש לאחר הסעודה כגון אבטיחים ותאנים וענבים שהובאו לאחר הסעודה לאחר סילוק הפת, ושיטת רבי נכונה כמו שפירשנו וכמו שכתב הערוך, ומאי דפריש לאחר הסעודה שהובאו לאחר הסעודה סיוע לפירוש רבי ודלא כפירש"י וה"ג שפירשו שרגיל לבא אחר הסעודה ובאו תוך הסעודה, ויש לספק אם אוכל בתחלתו פת ופירות והם עיקר סעודה אם יברך עליהן ואם לאו, וסברא הוא שלא יברך עליהן דהשתא הוה להו מחמת הסעודה טובא ולא מיקרי הביאו לפניהם דכל עיקר סעודה סומך עליהן, ומסתבר דפת פוטרתן אפי' אוכלן פעמים בלא פת, ובירושלמי רב הונא אכל תמרי עם פתא אמר ליה ר' חייא בר אשי פליג את על רבך שבקינהו בתר מזונך ואת מברך עליהון תחלה וסוף, א"ל אינון עיקר מגיסתי, פירוש עיקר סעודתי הם ואיך אניחם עד לבסוף ומשמע דלאחר מזונך דקאמר ליה היינו לאחר סעודתו לפני ברכת המזון כמו פטר את היין שלאחר המזון דמתניתין ומשמע לפי זה שסובר שתאנים וענבים ותמרים לאחר הסעודה טעון ברכה לפניה ולאחריה ובתוך הסעודה אינו טעון ברכה לאחריה ואעפ"י שאוכלן בלא פת דאי בלא פת נמי טעונין ברכה לפניה ולאחריה אעפ"י שאוכלן בתוך הסעודה למה הי' לו

לומר שבקינהו בתר מזונך [ואין לפרש בתר מזונך] אחר ברכת המזון כי לא מצינו שהי' קובעין עצמן לאכילה ושתיה לאחר ברכת המזון כי אם לפני ברכת המזון קודם סילוק התכא אלמא לאחר המזון כדפרישנא, ומ"מ אין להוכיח מכאן שאם הביא פירות לאכול בהן פתו ועלה בדעתו באמצע סעודה לאכול מקצתן בלא פת שלא יהי' טעונין ברכה לפניהם כי מה שאמר להניחם לאחר המזון כדי לברך עליהם תחלה וסוף משום ברכה דלבסוף קאמר ליה, דבר זה מפי רבי ומפי ה"ר אלחנן בנו ז"ל

מסקנא דמילתא דכל אותן דברים הבאין תוך הסעודה מחמת הסעודה כגון מיני מליח וחביצא ודייסא ובשר ודגים וכיוצא בהן אעפ"י שאכלן בלא פת כיון שעל עיקר סעודה הן באין לא יברך עליהן כלל ודברים הבאים שלא מחמת סעודה כגון תאנים וענבים שבאין להקל הסעודה מעליו ואינן באין לעיקר סעודה טעונים ברכה לפניהם ולא לאחריהם כרב הונא ורב נחמן ולאחר הסעודה קודם ברכת המזון שמסלקין ומושכין ידיהן מן הפת טעונין ברכה לפניהן ולאחריהן, בין מיני פירות בין מיני בשר ומליח ודגים כיון שאחר הסעודה הן באין טעונים ברכה לפניהם ולאחריהם אבל דין אחרון זה אינו מצוי ביניינו שאין אנו מושכין ידינו מן הפת קודם ברכת המזון [ולאחר ברכת המזון] כל דבר טעון ברכה לפניו ולאחריו ובזה לא דברה ההלכה דהא פשיטא שלא היה צריך להשמיענו זה. ועל היין שבתוך המזון פירשב"ם בערבי פסחים שאין צריכין ברכה לאחר ברכת המזון מקו"ח דהשתא ברכה אחת מעין ג' פוטרתן קו"ח ג' ברכות, מיהו אומר ה"ר אלחנן שאין זה קו"ח גמור דדברים הבאים לאחר הסעודה שלא מחמת הסעודה קודם ברכת המזון יוכיחו שטעון ברכה לפניהם ולאחריהם ואין ברכת המזון פוטרתן וכן דברים הבאים לאחר הסעודה מחמת הסעודה לרב ששת, ומ"מ אין צריך ברכה לאחריו דהוי דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה דפת פוטרתן, ומ"מ לפניו צריך לברך הואיל וקובע ברכה לעצמו, אבל על היין של כוס ברכת המזון פסק בה"ג שאין צריך לברך אחריה על הגפן ולא ידענא טעמא ושמא חושבו כבא מחמת הסעודה אעפ"י שהפסיק בברכת המזון וזה אינו נכון, והעם לא נהגו כן:

אי הכי יין נמי ליפטריה פת. כדבר שהוא בא מחמת הסעודה בתוך הסעודה שבא לשרות את המאכל, וגם אי איפשר לאכילה בלא שתיה. ומכאן אומר רבי ור"ת שאם אדם שתה מים ואפי' שאר משקין בלא יין בתוך הסעודה דפת פוטרתן דיין נמי היה פוטרו פת אי לאו משום טעמא שהוא גורם לעצמו ברכה, ואין לברך עליהן כלל כי אם על היין, וכן היה נוהג רבי שלא היה מברך כלל על שום משקה בתוך הסעודה כי אם על היין אבל במחזורים כתוב וכן הוא בה"ג שיש לברך על המים באמצע סעודה. וטעמא אומר

רבינו טוב בה"ר יהודה חתן רבינו שלמה דכי פריך הכא יין נמי נפטריה פת דוקא מיין שייך לאקשויי הכי משום דיין זיין אבל ממים שאינן זיינין אין הפת פוטרתן, כדמוכח מתניתין דהנודר מן המזון מותר במים ומלח באומר כל הזן עלי ומשמע שסובר דשאר משקין שזנין יותר מן המים שהפת פוטרתן. ואין נ"ל שהרי יין פוטר כל מיני משקה לפי שעיקר משתה מיין, ואעפ"י שברכת בורא פה"ג לא שייך לשאר משקין וא"כ אין הטעם תלוי בכך אלא כמו שיין פוטר כל מיני משקה לפי שעיקר משתה מיין והוא ראש לכל מיני משקה ולכך הוא עיקר לענין ברכה והן טפלין לו כמו כן הפת לפי שעיקר סעודה מפת והמשקה אין בא אלא בשבילו פוטרתן פת חוץ מן היין כדמפרש טעמא. וה"ר יוסף פירש להכי מקשה התלמוד גבי יין דנפטריה פת טפי משאר משקין דלא חשיבי באין מחמת סעודה כמו יין שמחמת כח היין וטעמו אדם מתאוה לאכול וחשוב בהכי בא מחמת הסעודה טפי משאר משקין, ולפי טעמו של ה"ר יוסף היה משמע שעל המים שבתוך הסעודה צריך לברך ולא לשאר משקין לפי שהן חשובין באין מחמת הסעודה כמו יין אבל הוא כתב שיש בתוספת שיש לברך על כל שאר משקין כמו מים באמצע סעודה וכן פירש בה"ג, מיהו רבי ור"ת לא היו נוהגין לברך כלל כי אם על היין שבתוך הסעודה ומים נמי מיקרו באים מחמת הסעודה כדאמר בהמקבל וכולן פת של שחרית וקיתון של מים מבטלתן, והא דתני ר' חייא יין פוטר כל מיני משקה לאו בתוך הסעודה מיירי אלא כשקובעין עצמן לשתיה בלא סעודה כגון יין שלפני המזון או לאחר ברה"מ שלא בשעת הסעוד' כלל מיהו כתוב במחזורי' שיש לברך על המים באמצ' סעוד' עכ"פ דנמלך הוי שאין אדם שותה מים אלא לצמאו וסברא גדולה היא זו שאם יברכו על המים שבאמצע הסעודה שיברכו על כל פעם ופעם מטעמא דפרישנא אבל רבי לא היה נוהג לברך על שום משקה בתוך הסעודה כלל כדפרישנא לעיל.

שאני יין הואיל וגורם ברכה לעצמו. פי' רש"י בכמה מקומות בא ומברכין עליו ואעפ"י שלא היו צריכין לשתייתו, ור"ח פירש שהוא פוטר כל שאר משקין וזהו גורם ברכה לעצמו כשיש יין ושאר משקין לפניו היין גורם ברכה לעצמו ופוטר את כולם, כיון דחשיב כולי האי לא בטיל ורבינו שמואל פירש גורם ברכה לעצמו שמברך עליו בורא פרי הגפן ובתחלה כשהן ענבים בורא פרי העץ ואמרינן לעיל טעמא משום דאשתני לעלויא וכיון דמשום חשיבותו נשתנית ברכתו אין לנו לבטלה משום ברכת פת:

דף מב.

לחמניות מערבין בהן ומברכין עליהן המוציא לחם מ"ה, ומוקמינן בדקבע סעודה עלייהו. פי' רש"י אובליא"ש, וקשיא שהרי לחם גמור הוא למאי דמפרש ר"ת שמברכין

עליהן המוציא כיון שתחלתן וסופן עיסה כמו על לחם גמור, והיה נראה דלחמניות כעין בלנש"ט ואובלט"ש שהן דקות מאוד ואז אין מברכין עליהן כי אם בורא מיני מזונות אם לא דקבע סעודתו עלייהו שאז מברך עליהן המוציא וג' ברכות ואי אכיל להו שלא מחמת הסעוד' בתוך הסעוד' טעונין ברכה לפניהם ולא לאחריהם ולחמניות ופת הבאה בכסנין הכל אחד וגם נ"ל נכון לברך על ניבל"ש אי קבע סעודתו עלייהו המוציא וג' ברכות:

ולא בריך. ג' ברכות אבל פשיטא שצריך לברך ברכה אחת מעין ג' דלא גרע ממעשה קדרה דמברך בורא מיני מזונות תחלה ובסוף ברכה אחת מעין ג':

לבתר דסליקו תכא מקמייהו שדרו להו ריסתנא וכו' מכאן משמע שהיו רגילין להסיר השלחן לפני ברכת המזון ולא כמנהג העולם שמקפידין מלהסיר הלחם והמפה לפני ברכת המזון דהכא משמע שהיו מסלקין את התכא. ואין כאן לתת לנו ראיה כי להם היו שולחנות שכל אחד בפני עצמו על שלחנו ולא היו מסירין השולחן מלפני המברך כי אם מלפני אחרים ולא לנו שאנו רגילין כולנו לשולחן אחד אין בזה לסלק המפה והלחם עד אחר ברכת המזון. וה"ר יוסף כתב שיש מקומות שנוהגין שלוקחין המפה והלחם ומשימין אותן לפני המברך אבל לגמרי נראה שיש לסלק המפה והשולחן קודם ברכת המזון:

שלש תכיפות הן תכף וכו'. תימא אמאי לא חשיב ההיא דבריש אלו דברים דאמרי ב"ה תכף לנטילת ידים סעודה. י"ל דמתניתין היא ולא חש למנותה, ואע"פ שזה הלשון של תכף לנטילת ידים תנא הוא ששונה הברייתא מ"מ מתניתין הוא דמפרש, ועוד שבאלו ג' דברים יש פסוקים בירושלמי תכף לסמיכה שחיטה דכתיב וסמך ושחט גאולה לתפלה דכתיב יהיו לרצון אמרי פי ובתר הכי כתיב יענך ה' ביום צרה ונטילת ידים לברכה דכתיב שאו ידיכם קדש וברכו את ה', והלכתא הואיל ונטל ידיו באחרונה אסור לאכול עד שיברך ואי אמר הב לן ונברך כנטילת ידים דמי, כדאמרי' בפ' ערבי פסחים כיון דאמריתו הב לן ונברך אסור לכו למשתי עד דברכיתו, ומפרש רבינו שמואל ברכת המזון.

וכן פירשו בתוספת ודלא כפירוש המפרשים ברכת בורא פרי הגפן, כדפירשנו התם:

בירך על הפת פטר את הפרפרת. פירוש ר"ח פת צנומה בקערה דלית בה תוריתא דנהמא דמברכין עליה בורא מיני מזונות והיינו דאיצטריך למימר בירך על הפרפרת לא פטר את הפת, ואע"ג דהוי מין פת, והכי מוכח בגמ' דחשיב פרפרת מעין מעשה קדרה ומעשה קדרה הן חילקא טרגיס זריז ועַרסן כדאמר לעיל והן כעין סופגנין שבלילתן רכה שמטוגנין בשמן שאנו לועזים קרפלי"ש. מ"ר. וכן פירש ה"ר יוסף:

דף מב:

ובשעת הקזת דם אומר רבי שהן היו קובעין עצמן לשתות יין לאחר המזון ביום הקזה קודם ברכת המזון [אבל עכשיו אין אנו קובעין עצמינו לשתות יין לאחר המזון והוי כמו שאר ימי השנה לדידהו מ"ר

מי אמרינן התם זה לשתות וזה לשתות אבל הכא זה לשתות וזה לשרות. אומר רבי שאם הבדיל אדם על היין על שולחנו פוטר את היין שבתוך המזון ואע"ג דהבדלה שלא במקום סעודה הואיל והשתא מיהא במקום סעודה הבדיל דהא הכא שנינו בירך על היין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון הואיל ולא אסח דעתיה ודעתו לשתות אחר המזון וה"ה נמי הכא, אלא בבירך על היין שבתוך המזון אי פטר יין שלאחר המזון [קמיבעיא לן] משום דזה לשתות וזה לשרות ולא אתי לשרות ומפיק לשתות אבל הא פשיטא דלכולי עלמא דיין שלפני המזון פוטר יין שבתוך המזון דלשתות מפיק לשרות הואיל ודעתו לשתות בתוך הסעודה, וה"ה יין הבדלה דקיימא עילויה, ועוד אמרינן פ' ערבי פסחים אותם בני אדם שקדשו בבית הכנסת רב אמר ידי קידוש יצאו וכו' עד ר' יוחנן אמר ידי יין נמי יצאו ואמר ר' יוחנן לטעמיה דאמר אחד שינוי יין ואחד שינוי מקום אין צריך לברך אלמא ר' יוחנן אית ליה יש קידוש שלא במקום סעודה ואפי' הכי קאמר שאין צריך לברך שיצאו ביין קידוש ואע"ג דאיתותב ר' יוחנן היינו דוקא בשינוי מקום מ"מ באותו מקום עצמו ודאי שלא היה צריך לברך שיין קידוש פוטר ואעפ"י שיש קידוש שלא במקום סעודה והשתא נמי להבדלה דפוטר יין שבתוך הסעודה. וכן פירש ה"ר יוסף דיין של קידוש ושל הבדלה פוטר יין שבתוך המזון משום דזה לשרות וזה לשתות ואע"ג דעיקרו אינו בא אלא למצוה. מ"ר:

רב מונא ורב יהודה וכולהו תלמידוי דרב אמרי אינו פוטר. משמע לכאורה דהכי הלכתא כתלמידי דרב, וקיי"ל נמי מכח הקבלה דרב נחמן ורב ששת הלכתא כרב ששת באיסורי, ואע"ג דקיי"ל בבכורות פ' יש בכור דרב ושמואל הלכתא כרב באיסורי וכשמואל בדיני בהא לית הלכתא כרב כיון דכל תלמידוי דרב פליגי עליה מסתמא כך שמעו מאתו, ועוד שצריך לדחוק המשנה אליביה, מיהו אין דין זה נוהג בינינו שאין רגילין לקבוע עצמינו לשתיה לפני ברכת המזון וגם ה"ר יוסף פסק הלכתא כתלמידי דרב:

היו יושבין כל אחד מברך לעצמו הסבו אחד מברך לכולם אומר רבי דבגמ' משמע דקאמר על ברכת המזון כעובדא דתלמידי דרב ולקמן בגמ' בפלוגתא דאמוראי דיין בעי הסיבה משמע דמיירי בברכת היין שלפניה ובברכת המוציא ואומר רבי דודאי בתרווייהו מיירי דברכת המוציא אפי' בשנים אחד מברך לכולם כמו שאנו רגילין

ובשלשה אחד מברך לכולם בברכת זימון וקתני ישבו כל אחד מברך לעצמו הסבו אחד מברך לכולם בשלשה אחד מברך ברכת זימון לכולם שהי' רגילין כל אחד להסב על מטתו ושלחנו לפניו אבל עכשיו אין אנו רגילין בכך אלא כולן אוכלין בשולחן אחד וכשאנו יושבין יחד אנו רגילין לקבוע יחד:

היו יושבין. פי' רש"י שלא היו מסובין על המטות בדרך שהיו עושין. ור"ח פי' שהיו יושבין לעסק אחר ונזדמן להם ואכלו כל אחד מברך לעצמו אבל הסבו מתחלה לאכול ולא לעסק אחר אחד מברך לכולן וה"ר יוסף פי' הסבו שישבו כסדר סביבות השולחן אבל ישבו שלא כסדר זה כאן וזה כאן שלא כסדר אכילה לא. ופי' רש"י אתי שפיר טפי:

הסבו אין לא הסבו לא. וא"ת תיקשי ליה מרישא היו יושבין כל אחד מברך לעצמו ובברייתא קתני כי ישבו אחד מברך לכולן ולא ליקשי מסיפא על דיוקא. י"ל דאי הוה מקשה מרישא הוה אמינא שהיו יושבין שלא לצורך אכילה כי אם לעסק אחר אבל ישבו לאכול שפיר דמי כדקתני בברייתא והשתא מייתי סיפא שאין מועיל כלום אי ליכא הסיבה ודלא כפירוש ראשון של ר"ח ז"ל. ה"ר יוסף:

ניזול וניכול לחמא בדוכתא פלן. וה"ה אם היו יושבין ואמרו נאכל. שהרי קבעו כאן מקומן ומתניתין מיירי בסתמא ולישנא קלילא הוא דנקט:

הסבו אחד מברך לכולן ירושלמי ר' יהושע בן לוי אמר בשבועה כן הוא מתניתין באורחים הא בעל הבית בתוך ביתו לא תני ר' חייא אפי' בעל הבית בתוך ביתו, טעמא דרי"בל דבעה"ב בתוך ביתו אינו צריך הסבה שכל בני ביתו נגררין אצלו, ור' חייא מצריך הסיבה:

דף מג.

אבל יין לא צריך הסבה. הסיבת שולחן אבל ישבו כדי לשתות בעינן:

לא מהני הסיבה. דדבר של קביעות בעינן:

בא להם מים כל אחד נוטל ידו אחת. מפני כבוד הברכה או שנוגע בידו במשקה ולא דמי לנוטל ידיו לפירות שהוא מגסי הרוח כיון שאינו נוטל שתיהן אינו אלא לנקיות בעלמא:

חוזר ונוטל שתיהן. משום דתכף לנטילת ידים סעודה ואין אוכלין בלא פת:

בא להם יין וכו'. ואע"ג דאמרינן יין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון, וכש"כ זה שלפניו הוא, שאני הכא כיון שעלו והסבו הוי כמו שינוי מקום דקיי"ל שצריך לברך בפ' ערבי פסחים:

מסקנא דמילתא לפי שיטת התלמוד היכא דישבו כל אחד מברך לעצמו הסיבו אחד מברך לכולן והיכא דאמרו נאכל לחמא או ניזיל וניכול נהמי בדוכתא פלן כהסיבו דמי

אבל עכשיו במקומות שלנו אין נוהג דין זה בינינו אלא ישבו לדידן היינו הסיבו לדידהו לגבי פת אבל לגבי יין אין אנו רגילין לקבוע סעודה על היין כמו שהם היו רגילים ואפי' הסיבו לא מהני מידי אלא כל אחד מברך לעצמו ואם בני אדם אוכלים מככר אחד רק שהולכין בדרך ואוכלין ולא ישבו כל אחד מברך לעצמו:

לפי שאין בית הבליעה פנוי. פירש"י ואינם שומעים הברכה ובעינן דעת שומע ומשמיע ופירשו במחזורים שאם אמר באמצע הסעודה סברי מורי ומחמת זה הן מניחין לאכול ולשתות דשפיר דמי ואחד מברך לכולן ואין נראה לה"ר אלחנן דהואיל ותקנו חכמים שכל אחד יברך לעצמו אינו יוצא בברכת חבירו כמו שתקנו כן, ורבי אומר דאמרי' בירושלמי לפי שאין עונין אמן באמצע הסעודה שאין מסיחין בסעודה שלא יקדם קנה לושט כדאמרינן בפ"ק דתענית דקאמר בירושלמי בתשובת בן זומא לפי שאין בית הבליעה פנוי, אמר ר' מנא הדא אמרה הדין דעטיש בנו מיכלא אסור למימר ליה אסותא בגין סכנתא דנפשא:

תנא הדס וכל דדמי לי' כך גרסת הלכות גדולות ומ"ר. ולא גרסינן תיובתא ומתני' דתני הדס וכל דדמי ליה שעיקרו לריח, כלומר לאפוקי תפוחים וחבושים שריחן טוב ואין עיקרן עשוי לריח כמו הדס ולכך לא מיקרו עצי בשמים:

משחא כבישא. פירש ר"ח שמענו מרבותינו שכובשין שומשמין וורד ועצי בשמים זמן מרובה וקולטין השומשמין ריח של בשמים וטוחנין אותן ויש בו ריח של בשמים:

ומשחא טחינא. קרוב לטחינתו נותנין עליה עצי בשמים ואינו קולט כל כך הריח:

דף מג:

הלכה כדברי המכריע ר"ג שהוא מכריע לדברי ב"ש ואין זה ממש מכריע הראשונים משום שנוטה לומר כדברי ב"ש יהא הלכה כמותו והלא בכמה מקומות השנים חולקין על היחיד ואין הלכה כמותן ועוד שאם היה הכרעה ממש הא כבר פסק ר' יוחנן בשבת בפ כירה הלכה כדברי המכריע ודיני ההכרעה כתבתיה בחולין פ' ראשית הגז

הכי אמר רבא הלכה כדברי ב"ה ולא היא לשמוטי נפשיה הוא דעביד. כך כתוב בספרים שלנו בפירש"י אבל בספר רבינו יצחק אלפאסי פסק כרבא דאמר הלכה כדברי ב"ה, משמע שלא היה כתוב בספרו גרסת הספרים שלנו, וכן משמע בהלכות גדולות:

דף מד.

מברך על המליח. ואף ע"ג דאמרינן ואשמועינן דפת פוטר את הפרפרת איצטריך לאשמועינן דאפי' פת פעמים שהיא טפילה למליח באוכלי פירות גינוסר שמתוק למאוד והאוכלו אוכל מליח עמהן, כדאמר לקמן שהיו נותנין ספלי טרית לקוצצי תאנים ואותו

מליח עיקר שאי איפשר לאוכלי פירות גינוסר בלא מליח והפת שעמו אינו אלא ללפת בו את המליח.

זיונא ס"ד. פירש ר"ח זיונא ס"ד והאמר בריש פרקין דכל מידי זיין חוץ ממים ומלח:

על העץ ועל פרי העץ. היכי דאכל תאנים וענבים ומיני מזונות ואשתי חמרא מברך ברוך א"י אמ"ה על המחיה ועל הכלכלה ועל הפירות ונטיל להו בהדי הדדי, ולא הוה חתימה בתרתי שהארץ היא המוציאה המחיה והיין והפירות, וכן היה נוהג רבי, ובברכה אחת מעין ג' דאמר הכא כתב בספר הרב רבינו משה בר מיימון שיש להזכיר מעין המאורע בשבת ובימים טובים ובחול המועד ור"ח ימים שיש בהם מוספים ולא ידענא מנא ליה אבל בירושלמי דפרקין איתא דבי ר' ינאי עבדינן ליה כאמצע ברכה, מהו להזכיר בה מעין המאורע. א"ר בא בר חנינא ר' זעירא מזכיר מעין המאורע א"ר ירמיה הואיל וחש לה ר' זעירא צריכין אנו מיחוש והוה משמע דאברכה אחת מעין שלש קאי, וצ"ע פירושו וגם העולם לא נהגו להזכיר בה מעין המאורע, ויכול להיות מה שמזכיר מעין המאורע זהו דוקא בימי חכמים שהם רגילין לקבוע עצמן על היין ועל הפירות כמו שמצינו לעיל גבי עובדא דבר קפרא, אבל עכשיו שאין אנו רגילין לקבוע עצמינו בכך לא מזכירינן, ופוק חזי מאי עמא דבר:

על הארץ ועל הפירות יש שחותמין בברכה אחת מעין ג' לאחר ששתו יין על הגפן ועל פרי הגפן אבל יש שחותמין על הארץ ועל הפירות אפילו ביין כי למה ישנה חתימת ברכתו משאר פירות שחותמין על הארץ ועל (פרי הגפן) [הפירות]:

אלא איפוך רב חסדא אמר על הארץ ועל הפירות ור' יוחנן אמר על הארץ ועל פירותיה. מכאן קשה לפירוש רבינו תם שפירש בפ"ק דקידושין גבי הא לן והא להו שהאמוראים שבבבל היו מדברים לתלמידיהם של ארץ ישראל והאמוראים של ארץ ישראל היו מדברים לתלמידיהם של בבל דהא א"כ מאי פריך הכא והלא כך המנהג שר' יוחנן מדבר לתלמידי בבל ורב חסדא לתלמידי ארץ ישראל. ושמא פשוט הוא לבעלי התלמוד שבאותה שעה לא היו תלמידים מבבל לפני ר' יוחנן ומארץ ישראל לפני רב חסדא ושם בפ"ק דקידושין הארכתי בזה וגם בפ"ק דשבת:

ר' יוחנן אמר על הארץ ועל פירותיה. נראה דהכי נמי יש לברך בברכת המזון לבני ארץ ישראל על הארץ ועל מזונותיה במקום על הארץ ועל המזון:

דף מד:

אבל ירקי לא שאין בו טעם כ"כ אחר אכילתו

כי מדכרנא עבידנא ככולהו. וכן אנו נוהגין כרב אשי דמברכין בתר מיא בורא נפשות רבות:

דמברכי לבתר דמסלקי תפילייהו לשמור חוקיו. יש שמברכין כשמסלקין הציצית לשמור חוקיו, ואינו נראה לר"ת דדוקא גבי תפלין אמרינן הכי דגבי תפלין הכתוב מדבר דאיכא מ"ד בירושלמי פ' היה קורא גבי תפלין כשהוא חולצן אומר אקב"ו לשמור חוקיו, אתיא כמ"ד בחוקת תפלין הכתוב מדבר ברם כמ"ד בחוקת הפסח הכתוב מדבר לא, וא"כ לא כתב כלל גבי שאר מצות ואפי' גבי תפלין נמי אם מסלקן מבעוד יום אין לנו לברך אותה ברכה בשעת סילוק תפלין הואיל ואותה שעה אינן ראויין לסלק, ועוד הא קיי"ל בחוקת הפסח הכתוב מדבר דקיי"ל במנחות פ' הקומץ רבה בסופו דלילה נמי זמן תפלין הוא והלכה ואין מורין כן וא"כ אפי' מסלקן בלילה לא יברך עליהן, כיון שאין כאן מצוה בסלוקן ולכך אין אנו נוהגין לברך ברכה דלשמור חוקיו לא בסילוק ציצית ולא בסילוק תפלין. מ"ר ור"ת:

וא"ת ולמ"ד בחוקת הפסח הכתוב מדבר למה לא היו מברכין לשמור חוקיו בגמר אכילת פסח כמו שאנו נוהגין למ"ד בחוקת תפלין אי הוי לילה לאו זמן תפלין וכן כמו כן באכילת מצה בזמן הזה דאיתקש לפסח. י"ל דלא דמי דהא אנן עושין מצוה בסילוק תפלין דהא אמרינן בהקומץ רבה כל המניח תפלין לאחר שקיעת החמה עובר בעשה, אבל לאחר שאכל את הפסח כבר נגמרה המצוה ומה יברך, ועוד כל הלילה נמי זמן אכילת פסח, מיהו אין בכך כלום כיון דאכל כזית מן הפסח גמר מצותו, אלא נבחר טעמא כדפרישנא שבגמר המצוה אין עושין שום מצוה ואין ברכה כי אם על עשיית המצוה:

למעוטי ריחני. וה"ה דהוי מצי למימר שאר מצוה שופר לולב וציצית וכיוצא בהן אלא שרוצה למצוא בע"א וכן למעוטי פחות מכזית שאין מברכין לאחריהן ומברכין לפניהן כמו שפירשנו ביומא ובפסחים ולקמן באידך פרקין בעז"ה אבל רוצה למצוא מין שלם וענין שלם:

אסור לאכול ירק חי קודם ד' שעות. מיהו כאמימר ורב אשי קיי"ל דאכלי קודם ד' שעות כמו עובדא דבסמוך:

גילדני דבי גילי. פירש ר"ח דג הגדל בטיט שבים:

למעוטי דחנקתיה אומצא. אומר רבי דדוקא גבי מים לא יברך לפי שאינו נהנה מן המים אבל שאר משקין שנהנה בטעמן ובשתייתן מברך ואפילו חנקתיה אומצא הואיל והוא נהנה כדאמרינן לעיל מהו דתימא הואיל ולרפואה קא מכוין לא יברך קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי. ובסדר רב עמרם והיכא דחנקתיה אומצא דלא בעי ברוכי

הכי שדר רב פלטוי ראש ישיבה מקמי דלשתיה לא יברך שהכל משום דאניס לבתר דשתיה מברך בורא נפשות, ואין נראה לי דטעמא משום דלא מתהני מה לי לפניהם מה לי לאחריהם אלא ודאי לא צריך לברוכי כלל לא לפניהם ולא לאחריהם:

דף מה.

ר' טרפון אומר בורא נפשות רבות לפניהם והוא לא היה מברך על המים לאחריהם כדאשכחנא אמוראי לעיל שהרי לא מצינו ברכה לאחריהם אלא זו בלבד:

הלכתא מאי משום דהוה מסתבר ליה טעמא דר' טרפון לפי שהיא ברכה חשובה מיבעיא ליה מאי בעי ברוכי:

הדרן עלך כיצד מברכין

פרק שביעי - שלשה שאכלו

שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן. והא דתנן לקמן שלשה שאכלו כאחת אין רשאין ליחלק, ומפרש בגמ' על הך משנה דאשמועינן דמשישבו לאכול אעפ"י שלא אכלו עדיין אין רשאין ליחלק אבל משאכלו חייבין לזמן וזה שמעינן ממשנה יתירא וממשנה זו ודלקמן שמעינן שאפי' לא אכלו אין רשאין ליחלק:

והכותי. ואשמועינן האי תנא דכותים לאו גרי אריות הן:

אבל אכל טבל וכו'. ואשמועינן שאין לו לזמן על דבר עבירה שאכל. דוגמא זו אמרינן בפ"ק דסנהדרין ואף בריש פ' הגוזל קמא הרי שגזל סאה חטים מחבירו טחנה אפאה והפריש ממנה חלה אין זה אלא מנאץ ועל זה נאמר ובוצע ברך נאץ ה':

אבל אכל טבל וכו'. שמעתי בשם רבינו שמואל שהיה אומר שאם שני בני אדם אכלו בחבורת זימון אחד נזהר מפת של כותים ואחד מהן אינו נזהר אעפ"י שאין אותו שנזהר יכול לאכול מפת הכותים כיון שאותו שאינו נזהר יכול לאכול מפת של ישראל שמצטרפין שפיר לזימון וראיה מפ"ק דערכין הכל חייבין בזימון כהנים לוים וישראלים פשיטא לא צריכא דכהני אכלי תרומה וקדשים וזר אכיל חולין מהו דתימא הואיל וזר לא מצי אכיל תרומה וקדשים לא מצטרפי קמ"ל הואיל וכהן מצי אכיל חולין שפיר דמי:

גדלו לה' אתי מדלא כתיב נגדלה שמו ונרוממה דייקא:

ג' שאכלו כאחת אין רשאין ליחלק שלשה אין שנים לא ותימא מאי קושיא דילמא הכי קאמר שנים רשאין ליחלק הא אם רצו לזמן מזמנין. ופירש"י ועל כרחין רצה לומר שנים אין מזמנין ואפי' רצו דאי אמרת שנים אם רצו לזמן מזמנין אמאי אין האחד רשאי ליחלק ליזל איהו דלא ליפקע ברכת זימון בהכי ויזמנו השנים. ומיהו רבי לא הבין פירושו כי

למה יפקיע תורת זימון ממנו והא קתני ד' אין רשאין ליחלק אע"פ שיש כדי זימון בג' הואיל ולא יצא הרביעי ידי זימון. וה"ר יוסף פירש בשם רבינו שמואל וז"ל שלשה שאכלו כאחת אין רשאין ליחלק וסיפא דהך בבא ששה רשאין ליחלק אבל שלשה וארבעה לא והיינו דפריך שלשה אין כלומר כשהן נחלקין ויהיו ג' לכל צד אז רשאין ליחלק אבל אי הוו שנים מצד אחד לא אמאי והא איכא זימון בשנים ואמאי אין רשאין ליחלק ד' וה' הואיל ואיכא זימון לכל צד, ורישא דהך בבא נקט ועיקר פרכא הוי מסיפא, ומתרץ התם דאיקבע להו חובה וכו'. ודוחק הוא שהרי יכול להקשות, מן האמצעיתא בפשיטות מדתני וכן ד' וכן ה' והוא אקשי מסיפא ע"י דיוק ואינו מקשה אלא מכח האמצעיתא. ולרבי נראה דהכי פירושו ג' אין ב' לא, וע"כ שלשה אין רשאין לחלק משמע שאם נחלק אחד מהן בטל הזמון מדקתני אין רשאין ליחלק [ולא קתני אין רשאי ליחלק] משמע דאפי' נשארו שנים מהן בטל הזימון מכולם ועל ידי אחד מהן שיחלק בטל הזימון מכולם אלמא אם ירצו לזמן השנים אין מזמנין ומשני שאני התם דאיקבעו חובה מעיקרא דאדעתא דתלתא נחתו:

השמש שעומד על שנים אוכל עמהם אעפ"י שלא נתנו לו רשות מכאן משמע שמצוה לחזר אחר הזימון בכל מה שאכלו משום ברכת זימון וברוב עם הדרת מלך. והכי נמי משמע בחולין פ' כל הבשר דאמר רבה בר בר חנה הוה קאימנא קמיה דרב אמי ורב אסי ואייתי קמייהו כלכלה דפרי ולא יהבון לי וקאמר ש"מ אין מזמנין על הפירות פי' שאם היו מזמנין היו נותנין לו פירות משום ברכת זימון בג':

דף מה:

והא מאה נשים כתרי גברי דמיין לענין קיבוץ תפלה דחבר עיר ולענין קריאת מגילה וקריאת ס"ת וכל דבר שבעשרה אפילו הכי לגבי זימון חשבינן להו כג וה"ה לגבי שנים אבל לא מצי למימר כחד דמיין שאינן יכולין לזמן דהא קתני נשים מזמנות לעצמן **נשים** ועבדים אמאי לא. משום פריצותא [ואית דגרסי] והא איכא דעות ומשני משום פריצותא. ויש ליישבה בדוחק וגרסא ראשונה עיקר. אך לכאורה משמע מדקתני נשים מזמנות לעצמן משמע שחייבות בזימון והאידנא לא נהגו כן. וה"ר אברהם בן ה"ר יוסף הנהיג נשים שבביתו לזימון כשהן שלש ואי הוה מפרשינן נשים מזמנות לעצמן היינו (משמע) דאם רצו לזמן מזמנין, וכן משמע קצת הלשון מדקתני נשים מזמנין לעצמן ועבדים מזמנין לעצמן נשים ועבדים אם רצו לזמן אין מזמנין משמע דנשים מזמנות לעצמן דקאמר היינו אם רצו לזמן וגם מדמייתי מינה תלמודא דמאה נשים כתרי גברי (היינו) משמע דאם רצו לזמן מזמנין אבל חובה ליכא ואע"ג דאמר בריש ערכין הכל

חייבין בזימון כהנים לוים וישראלים וקאמר הכל לאתויי נשים לא לענין חובה קאמר אלא שאם רצו לזמן מזמנות תדע דהא הגמ' מדמה נשים לשנים ואי בנשים חובה דמרבינן הא אפי' בשנים לא הוי אלא ש"מ דלא מרבי התם אלא לענין רשות:

שנים שאכלו מצוה ליחלק. פירש"י בין בברכת המזון בין בברכת המוציא, מיהו עמא לא נהגו כן וגם רבינו שלמה לא שמענו שהיה נוהג כן. ואומר רבי כי בסוף הסעודה שנחלקו זה מזה מברך כל אחד לעצמו אבל בתחלת סעודה שהן יושבין יחד ודעתן לצרף האחד יוצא בברכת חבירו בהמוציא וכן אפי' בפירות וירקות כמו שמצינו בעובדא דבר קפרא אי הוה שייך עכשיו במקומותינו דין הסבה לקבוע כמו שהיו רגילין יברך האחד בשביל כולהו אבל אין אנו רגילין בכך כדפרישית לעיל באידך פרקא. וה"ר יוסף פירש בשם רבינו שמואל ברכת המזון דאורייתא אבל ברכת המוציא דרבנן ולא אחמור בה רבנן ויוצא בברכת חבירו ונשים יוצאות בזימון שלנו אע"ג דלא ידעי מאי קאמרי מידי דהוה סופר מברך ובור יוצא מיהו אין מזה ראיה דדילמא מיירי הכא שאותו הבור אינו יודע לברך אבל יודע הוא בלשון הקודש וידע מאי דקאמר אבל רבינו שלמה הביא ראיה מדתנן במגילה לועז ששמע אשורית יצא ואעפ"י שאינו מבין בלשון הקדש כלל, מיהו י"ל דפרסומי ניסא שאני כדקאמר רבינא התם האחשתרנים בני הרמכים לא ידעינן מאי ניהו אלא פרסומי ניסא שאני וכו':

ה"מ היכא דאיכא גדול. דילפינן מקראי דמשה ודוד כי שם ה' אקרא וגדלו לה' אתי והם היו גדולי הדור:

אין זימון למפרע. והלכתא שלשה שאכלו יחד ושכח ובירך כל אחד לעצמו בטל הזימון אבל אם שכח אחד מהן ובירך לעצמו ושנים האחרים לא בירכו השנים יזמנו על השלישי שבירך כבר ואיהו אינו יכול עוד לזמן דאמר רבה תוספאה לקמן בפרקין הני תלתא דקבעי סעודתייהו בהדי הדדי וקדם אחד ובירך לדעתיה אינהו נפיקי בזימון דיליה וכו':

בא ומצאן כשהן מברכין וכו' ואסיקנא אשכחינהו דאמרי נברך אמר איהו ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד ואי אשכחינהו דאמרי ברוך ולא שמע נברך אמר איהו בתרייהו אמן ואי הוו עשרה ואשכחינהו דאמרי נברך אלהינו אמר איהו בתרייהו ברוך אלהינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד כך פירש בה"ג:

הא בבונה ירושלים הא בשאר ברכות. פר"ח דבונה ירושלים לאו דוקא דאי משום דהוי כמין הכירא דפועלים הא לרב אשי דעני ליה בלחישה מאי איכא למימר אלא ודאי כל סיום ברכות כגון ישתבח דהוי סיום ברכה דסוף פסוקי זמרה וכן יהללוך דהלל וסוף ברכות דשמונה עשרה וכיוצא בה מפרש הטעם בה"ג דהאי מאן דשרי המוציא ומברך

על הפירות או על המצות ועונה אמן אחר עצמו הרי זה דרך בורות ואם אמת דה"ה שאר ברכות הא דנקט בונה ירושלים לרבותא נקטיה דאע"ג דאינו סיום כל הברכות אלא סיום ברכה דאורייתא דהא איכא הטוב והמטיב דאפי' הכי עונה אמן ועוד דהכא בברכת המוציא מיירי וגם רש"י פירש כך דסוף כל ברכותיה של ק"ש שחרית וערבית. וכן פירשו כל הגאונים וכן משמע בירושלמי דקתני הפורס על שמע והעובר לפני התיבה והנושא את כפיו והקורא בתורה והמפטיר בנביא והמברך על אחד מכל מצות האמורות בתורה לא יענה אמן אחר עצמו ואם ענה הרי זה בור ואית תנא תני הרי זה חכם מאן דאמר הרי זה בור בעונה בסוף כל ברכה וברכה ומ"ד הרי זה חכם בעונה בסוף ברכותיו ופוק חזי מה עמא דבר שלא נהגו המברכין לענות אמן בסוף ברכותיה' אלא בבונה ירושלים שבברכ' המזון שמפר' בתלמוד:

רב אשי עני ליה בלחישא כי היכי דלא נזלזלו בהטוב והמטיב. פסק בה"ג דהלכתא כרב אשי דעני ליה בלחישא, ועוד לדידן דלית לן פועלים אין לחוש בהיכר פועלים ואפי' אביי מודה:

דף מו.

בוצע הוא מברך כי כבוד הוא ודרך ארץ שיגמור כל הברכות כי אם היה מברך אחר היה בוצע רק לבצוע:

בעל הבית בוצע ואורח מברך. וא"ת הואיל ור' אבהו ס"ל הכי אמאי אמר לר' זירא לבצוע. י"ל שר' זירא היה ג"כ וסעודה היתה לכבודו. אי נמי משום כבודו דר' זירא הוה עביד הכי:

אורח מברך שיברך לבעל הבית. ואפי' בעל הבית גדול מן האורח כדי שיברך לבעה"ב ואם ירצה בעל הבית לברך מאחר שהוא גדול יברך ואם ירצה גדול ליתן רשות לברך הרשות בידו כדאשכחן לקמן גבי רבי ור' חייא ורב דהוו יתבי בסעודתא ואמר רבי לרב לברך:

בעל הבית בוצע וכו'. נראה שיש לקיים דברי שניהן דהיכא שבעה"ב אוכל עם האורח בעל הבית בוצע כדי שיברך יפה והיכא שהאורח אוכל לבדו בלא בעה"ב הבוצע הוא יברך:

עד היכן ברכת הזימון. פירש"י שצריכין להיות שלשה וכשהם שנים לא יאמרוה דרב נחמן אמר עד נברך פירוש עד ועד בכלל ורב ששת אמר עד הזן שגם היא מברכת הזימון, ובסוף שמעתא פירש להיכן הוא חוזר משנצטרף לזימון ואמר לעיל רב ששת ברכת המזון עד הזן והוצרך זה להיות מפסיק אכילתו עד שגמר זה המברך ברכת הזן וחזר זה

שהפסיק לשנים לגמור סעודתו להיכן הוא חוזר לברך לאחר שיגמור סעודתו וקאמר שחוזר לראש לתחלת הזן שהרי נתחייב בזימון שמתחלה הוקבע לשלשה ורבנן אמרי למקום שפסק, וקשיא טובא על פירושו חדא דהא לא אשכחן יחיד שאינו אומר ברכת הזן ועוד למה הפסיק לומר לקמן להיכן הוא חוזר וקאי אשמעתא דלעיל דאחד מפסיק לשנים והפסיק כולה שמעתא דלא איירי בהכי ועוד דבכל דוכתא נקט מברך ג' ברכות וכן לא יהי' לרב ששת דקיי"ל כותיה באיסורא אלא ביש זימון אבל יחיד לא יאמר כי אם שנים ועוד קשה מדתניא לקמן בפרקין וברכת זו ברכת זימון את ה' אלהיך זו ברכת הזן וקשה לרב ששת דאמר זימון היינו ברכת הזן ועוד שפוסק התלמוד לקמן והלכתא למקום שפסק דהיינו ברכת הארץ כשאר יחיד והא מעשה בכל יום דלא עבדינן הכי, על כן נראה לפרש כמו שמפרש רבי עד היכן ברכת הזימון אדלעיל קאי דאמר ג' שאכלו אחד מפסיק לשנים כלומר שיברך ברכת הזימון השלישי עם השנים ולאחר שבירך יחזור ויאכל וקאמר עד היכן ברכת הזימון שיאמר עמהן רב נחמן אמר עד נברך עד ועד בכלל אבל ברכת הזן לא יגמור ורב ששת אמר עד הזן והזן יאמר בכלל עמהן דכיון דאין נברך ברכה אינו אומרה בכלל זימון אלא הזן ולא משום דחשיבא ברכת הזן מזימון דאינה בכלל זימון אלא לענין שישלים עמהן ברכת הזן שהיא ברכה אבל הא פשיטא שכל יחיד יש לו להתחיל ברכתו מברכת הזן כמו שאנו נוהגין וקאמר נימא כתנאי דתני חדא ברכת המזון שתים ושלשה ותניא אידך שלשה וארבעה ואאחד מפסיק לשנים קאי וסברוה דכ"ע וכו' מ"ד שתים ושלשה קסבר עד הזן וקאמר שתים להפסקה ושלשה לשאר יחיד ומ"ד שלשה וארבעה קסבר עד נברך וקאמר שלשה להפסקה וד' לברכת המזון עם ברכת הזימון ומסיק לא רב נחמן מתרץ לטעמיה וכי מסיק לקמן אליבא דרב ששת דחוזר למקום שפסק הויא ברייתא בשתים ושלשה שאם שתים בהפסקה שחוזר למקום שפסק ומ"ד שלשה וארבעה קסבר הטוב והמטיב דאורייתא ואיכא שלשה להפסקה וארבעה לשאר יחיד ולמ"ד חוזר לראש יכול ליישב הברייתא שאין כאן חיסר ברכה בשביל הפסקה ומוקמינן להו בפועל וארבע בכל אדם והטוב והמטיב דאורייתא ולמ"ד שתים ושלשה הטוב והמטיב לאו דאורייתא ושתים בפועלים ושלשה בשאר בני אדם, וכפירוש זה משמע בירושלמי דקאמר ג' שאכלו כאחת וביקש אחד מהם לילך לו דבי רב אמרי יברך ברכה ראשונה וילך לו ואי זו היא ברכה ראשונה דבי רב אמרי ברכת הזימון ר' זעירא בשם ר' ירמיה אמר זו הזן את הכל והיינו משמע דאשלשה שאכלו ובקש אחד מהן לצאת ואאחד מפסיק לשנים קאי כדפירשנו וקיי"ל שפיר כרב ששת דאינהו נמי מודו שכל יחיד יש לו להתחיל ברכת הזן דלא חשיב ליה ברכת זימון אלא

להפסיק וכדפרישנא. מ"ר. אבל רבינו יצחק אלפאסי ז"ל פירש בספרו בענין אחר על פי הירושלמי וגרסת הספרים שלהן שהיה כתוב בהן וגם יש ספרים שגורסין כן נימא כתנאי דתני חדא שנים ושלשה מברכין ברכת זימון ותניא אידך שלשה וארבעה משמע דקאי אבני אדם ולא אברכות וזה לשונו עד היכן ברכת הזימון רב נחמן אמר עד נברך ורב ששת אמר עד הזן כלומר שאם אכלו ג' והוצרך אחד לצאת שיושב עד שיאמר ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו שזו היא ברכת זימון ורב נחמן אמר עד את הכל ואמר נימא כתנאי דתני חדא שנים ושלשה שאכלו כאחד מברכין ברכת זימון ותניא אידך ג' וד' מאי לאו דכ"ע אית להו הטוב והמטיב לאו דאורייתא ובהא קמיפלגי מ"ד שלשה וארבעה קסבר עד נברך וכו' ודחינן לא רב ששת מתרץ לטעמיה ורב נחמן מתרץ לטעמיה הא שמעתא שקלו וטרו בה קמאי ז"ל ולא סלקא להו כל עיקר דסבירא להו דהא דתניא שנים ושלשה ברכות אינהון, וקשה להו היכי תנא להו בלשון זכר ולא אשכחן כן בפרקא והך מימרא דעד היכן ברכת זימון איפליגו בה בגמ' דבני מערבא לאותובי אתא למ"ד עד נברך מהא ברייתא דשנים ושלשה מברכין ברכת הזימון וכד מעיינת סליק לה פירושא דהך שמעתא בלא גמגום ובנא ספק וה"ג התם, ג' שאכלו כאחד וביקש אחד מהן ליילך לו דבי רב אמרין יברך ברכה ראשונה וילך לו, אי זו היא ברכה ראשונה דבי רב אמרי זו ברכת הזימון, רבי זעירא בשם רבי ירמיה זו ברכת הזן את הכל, רבו חלבו בר חנן בשם רב זו הזן את הכל, התיב רב ששת הא מתניתא פליגין שנים ושלשה חייבין הא ארבעה לא אין תאמר ברכת זימון ראשונה ניתני ד', אשכח תני ד', אין תאמר זו הזן את הכל קשה אין תאמר זו הטוב והמטיב לית את יכיל, דאמר הונא משנתנו הרוגי ביתר לקבורה קבעו הטוב והמטיב, א"ר הונא תיפתר כר' ישמעאל דאמר הטוב והמטיב דבר תורה, נמצא דשנים וג' שאתה אומר גברי אינון והכין פירושו, שנים ושלשה ואין אחד מהם יודע לברך הזימון כולה בברכותיה אלא אחד מהם יודע ראשונה והשני יודע ברכה שניה והשלישי יודע השלישית וקאמר שחייבין בברכת הזימון לפי שכל אחד יברך ברכה שלו ונמצאת ברכת המזון עולה משנים מהן או משלשתן, וגמרינן מינה דברכת המזון עם הזימון אינה אלא ג' בלבד, ולפיכך אינה נחלקת אלא בג' אנשים בלבד ומשום הכי קתני שנים ושלשה ולא קתני ארבעה, ואי אמרת ברכת הזמון עד נברך ניתני ד' ופריק אשכחן תנא דתני ד' ואנא דאמרי כותיה, ואם תאמר הך תנא דתני ד' משום דהטוב והמטיב הוא דמני אמר לה גברא רביעאה, לית לן למימר הכי דברכת הטוב והמטיב דרבנן ולא מני לה תנא בהדי דאורייתא דאמר רב הונא כו', הדין פירושא דהדא גמ' דבני מערבא וחד טעמא היא עם גמרא דילן וכבר סליק פירושא דהא מתניתא כהוגן וליכא קושיא

כלל, וקיי"ל כרב נחמן דאמר עד נברך וכן עמא דבר דהא כל יחיד מברך מתחיל מברכת הזן, אלמא ברכת הזימון דליתא אלא בשלשה עד נברך בלבד היא, אבל ברכת הזן אינה בכלל זימון. להיכן הוא חוזר אותו שאומר נברך שאכלנו משלו, רב זביד אמר משמיה דאביי חוזר לראש ואומר נברך שאכלנו פעם אחרת ורבנן אמרי למקום שפסק שאומר ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו וכן הלכתא כל זה פירוש רבינו אלפאסי זצ"ל, ולפי זה משמע דלא קאי כלל להיכן הוא חוזר אלעיל אאחד שהפסיק סעודתו והוצרך לצאת אלא מלתא באפי נפשה היא שאומר שהמזמן יענה ויאמר פעם שניה וכן פירש ה"ר יוסף להיכן הוא חוזר המברך ברכת זימון רב זביד משמיה דאביי אומר חוזר לראש ומתחיל נברך שאכלנו משלו ובטובו חיינו בא"י אמ"ה הזן וכו' ורבנן אמרו למקום שפסק כלומר אינו אומר נברך אלא אומר ברוך שאכלנו משלו וכו' ואף בה"ג פי' כן דקאי אמברך וגם לפירוש רבינו יכולין אנו לפרש כן דלא קאי כלל אדלעיל ואע"פ שאין זה קשיא לפירושו אי קאי אאחד מפסיק לשנים, דכולה שמעתא איירי בהכי כדפרישנא וגם בפירוש ר"ח פירש הכי דאאחד שיצא והפסיק קאי. ובה"ג פסק כרב ששת וכתב דהיכא דבעי למיפק חד מינייהו ובעו חברי' למיעבד ליה לפנים משורת הדין פוסקין סעודתייהו ומשמעי עילוייהו עד הזן וגמר איהו ברכה כולה ונפיק וחוזרין וגומרין סעודתן ומברכין, ובטוב יכילת לסבור כפירוש רבי דאפילו לרב ששת יחיד המברך מתחיל ברכת הזן דאינהו לא מיפלגי אלא בהפסקה, וכדפרישנא לעיל בשם רבינו וכן נראה עיקר:

כדתניא כל הברכות כולן פותח בהן בברוך וחותם בהן בברוך. תמה רבי על אלהי נשמה שנתת בי ועל אתה הוא עד שלא נברא העולם ועל תפלת הדרך שחותמין בהן בברוך ואין פותחין בברוך ואינן סמוכו' לברכה שלפניהן. ואומר רבי שאינן אלא שבח והודאה ולא לברכה נתקנו וצ"ע בסד' דרב עמרם, וברכה שאחר מקרא מגילה האל הרב את ריבנו שאין חותמין בה בברוך אבל רבי רגיל לחתום וכן היא כתובה בספרי' ישנים במס' מגילה וגם בירושלמי, וגם ברכת בורא נפשות רבות יש שחותמין בה, וכך היא בירושלמי אבל אינן דומות לברכת הפירות ולברכת המצות, ובסדר רב עמרם לא חתים, מ"ר:

וברכה הסמוכה לחברתה, פירוש לפי שפתח בראשונה אינו צריך לפתוח בשניה בברוך ועל ברכה של מפטיר צור כל העולמים כו' עד שכל דבריו אמת וצדק, יש שם הפסקה במחזורים ואח"כ מתחיל נאמן אתה הוא ה' אלהינו ואינו מתחיל בה בברוך, ואומר רבי דודאי ברכה אחת היא עד האל הנאמן בכל דבריו, ומה שיש הפסק שם מפרש במסכת סופרים שהיו שם רגילין הצבור לומר דברי שבח ביחד כמו שמפורש שם במס' סופרים, ועוד מוכיח שם שאינה אלא ברכה אחת דקאמר התם אחרי ששנה כל ברכות של

מפטיר לא אמרו לאומרו אלא לקיים ברכות שבע כנגד ז' קרואים, פירוש שתים בקריאת התורה תחלה וסוף ואחת בתחלת הפטרה וד' בסופה הרי ז'. וז' ברכות שאומרים בחופה שפותחין בהן בברוך אעפ"י שהן סמוכות זו לזו פירש"י בריש כתובות שהכל ברא על שם אסיפת רוב עם נתקנה כלומר שהכל ברא לכבודו כל אלו ומתחלת אסיפתם היה ראוי לאומרה, וכן יוצר האדם לא היה צריך לאומרה כלל הואיל ואיכא אשר יצר ועל שם שתי יצירות נתקנה והקדימוה לאשר יצר, ור"ח פירש לפי שיש אמורא פ"ק דכתובות שלא היה מברך אלא חמש ולא היה מברך יוצר האדם, ור"ת פי' דהוו כברכת הפירות וכברכת המצות שהן קצרות ואם לא היה פותח בהן בברוך היה נראה כברכה אחת, וברכת אשר ברא ששון ושמחה פירש"י שאומרים אותה כשאין שם פנים חדשות, וברכות של הבדלה שפותחין בהן בברוך שאינן סמוכות זו לזו, שהרי רבי מפזרן כדאמר בע"פ וכן ברכות שאומר קודם פסוקי דזמרה לפי שנתקנה כל אחת לבדה כדאמרינן פ' בתרא כי מתער משנתיה כו' כי שמע קול תרנגולא וכו', ועוד שהן קצרות כמו שפירש ר"ת, אבל בירושלמי לא משמע שמחמת קוצר שלהן פותחין בהן בברוך, דקאמר התם בפ"ב דמכילתא כל הברכות פותחין בהן בברוך ואם היתה ברכה הסמוכה לחברתה כגון ק"ש ותפלה אין פותחין בהן בברוך מתיב ר' ירמיה הרי גאולה שניא היא דמר רבי יוחנן הלל אם שמעה בבית הכנסת יצא, והרי סופה, שתים הן אחת לשבא ואחת לשעבר, התיבון הרי הבדלה שניא היא דמר רבי בא בר זבדא רבי היה מפזרן וחוזר וכוללן על הכוס, ר' חייא רבה היה מכנסן, התיבון הרי נברך שניא היא שאם היו יושבים שנים ואוכלין אינו אומר נברך, הרי הזן את הכל קשיא הרי הטוב והמטיב שניא היא דאמר רב הונא משנתנו הרוגי ביתר לקבורה נקבע הטוב והמטיב הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה, והא קידוש שניא היא שאם היה יושב ושותה מבעוד יום וקדש עליו היום שאינו אומר בורא פרי הגפן, והא סופה א"ר מנא מטבע ברכות כך היא, הרי משמע דלא כפירוש ר"ת, ומיהו אומר רבי שברכת יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתתן חלקנו בתורתך וכו' שמסיימת ברוך אתה ה' הגומל חסדים טובים לעמו ישראל ואינה פותחת בברוך, אע"פ שאותה שלפניה קצרה אומר רבי שהיא סיום ברכת המעביר שינה מעיני וכולה ברכה אחת, ואע"פ שיש הפסק במחזורים ברכה אחת היא, ומ"מ הויא שפיר מעין פתיחה סמוך לחתימה שה"ק גומל חסדים טובים לאדם שמחדש כחו ומשיב אליו רוחו ומחזיר לו נשמתו, ומיהו הוה מצי למימר שאינה אלא לשבח בעלמא כמו שפירש באלהי נשמה ובתפלת הדרך, וא"ת וברכת הערב נא ה' אלהינו שהיא ברכת התורה למה אינו פותח בה בברוך הואיל ואותה שלפני' קצרה היא ואינה מסיימת בברוך, י"ל שהיא

סיום ברכת אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה וברכה אחת היא וארוכה היא שפותח בה בברוך ומסיים בה בברוך, וברכה אחרונה שבק"ש פירש רשב"ם בערבי פסחים לפי שצריך לפתוח בה אמת כדכתיב וה' אלהים אמת כדאמר בפ"ב, ולאו דוקא נקט ברכה אחרונה שבק"ש דה"ה כל ברכה שהיא אחרי פסוקים כגון ישתבח שהיא אחר פסוקי דזמרה וכן יהללוך שהיא אחר ההלל שאין פותח בה בברוך וטעמא משום דקאי אברכה שלפני הפסוקים ואינה דומה להתחלה. מיהו ברכו' שאחרי קריאת התורה והפטרה ומגילה פותח בהן בברוך שהרי הן אחר קריאת הספר דומה שהוא התחלת מעשה ויש לפתוח בהן בברוך:

דף מו:

והטוב והמטיב פותח בה בברוך ואינו חותם בה בברוך תימא דבשלמא פותח בה בברוך ניחא אע"פ שהיא סמוכה לחברתה משום דהטוב והמטיב דרבנן אלא למה אין חותמין בה בברוך והלא ארוכה היא י"ל שכל עיקר לא תקנו אלא הטוב והמטיב ואע"ג דאמר רב פפא לקמן בפרקין שיש שם שני מלכיות לבד מדידיה ואמר במדרש שיש שם ג מלכיות מ"מ אינו מזכיר אלא שמותיו של הקב"ה האל אבינו מלכנו אדירנו בוראנו ולא דמיא לברכת מגלה שאומר הרב את ריבנו שמסדר שבחו של הקב"ה ובתוספתא דברכו תניא אלו ברכות שמקצרין בהן ואין חותמין בהן בברוך ברכת הפירות וברכת המצות וברכת הזימון וברכה אחרונה של ברכת הזימון רבי יוסי הגלילי חותם בברכה אחרונה של ברכת המזון ומאריך בה

מר זוטרא איקלע לבי רב אשי איתרע ביה מלתא וכו' וכותיה קיי"ל והכי מברכין בא"י אמ"ה האל הטוב והמטיב אל דיין אמת ושופט צדק לוקח במשפט ושליט במעשיו [ושליט בעולמו לעשות בו כרצונו כי כל דרכיו משפט שהכל שלו] ואנחנו [עמו] ועבדיו ובכל אנחנו חייבין להודות לו ולברכו וגודר פרצות בישראל הוא יגדור את הפרצה הזאת מעלינו ומעל האבל שבתוכנו לחיים ולשלום הרחמן הוא ימלוך עלינו וכו'. ופירש ר"ש [צ"ל רבי] דבה"ג יש שאין לומר לוקח במשפט דקיי"ל שבת בפ' במה יוצאה דיש מיתה בלא חטא ויש יסורין בלא עון. מיהו בזה אין למוחקו וכן עמא דבר:

להיכן הוא חוזר. לעיל פרשינא ליה גבי עד היכן א ברכת הזימון:

בזמן שהן שתי מטות גדול מיסב בראש ושני לו למעלה הימנו. נראה דהיינו כלפי ראשו שמסב על המטה דרך [שמאל] ולמטה מקרי דרך מרגלותיו [דהיינו מימינו] ולא מתריץ ויתיב כי בעי לאשתעויי וגם דרך כבוד הוא שמסב כלפי ימינו של גדול ובזה מדקדק רב ששת דלית ליה לגדול לתרוצי נפשיה למיתב [זקוף] א כשמדבר עם השני:

אין מכבדין לא בדרכים ולא בגשרים וכו'. וא"ת והא אמרינן בשבת פ' במה בהמה יוצאה לוי ורב הונא בר חייא הוו קא אזלי באורחא קדמיה חמריה דרב הונא לחמריה דלוי חלש דעתיה דלוי בעי רב הונא לאפוקי מדעתא דלוי וכו' אלמא שמכבדין [בדרכים] ואמרי' נמי ביומא פ' אמר להן הממונה [דף ל"ז ע"א] וכן מצינו בג' מלאכים שבאו אצל אברהם אבינו מיכאל באמצע וגבריאל מימינו ורפאל בשמאלו, ואומר רבי כשאירע שיצאו לדרך אחת מן הבית אז ודאי יש לכבד אפי' בדרכים הואיל ולמקום אחד הולכין אבל אם כל אחד הולך לדרכו ופגע זה בזה ואירע להם דרך למקום אחד אז אין מכבדין, ויש מפרשים דהכא מיירי בדרכים של סכנה דומיא דגשרים, ולא משמע כן מדאמר הכי א"ר יוחנן אין מכבדין אלא בפתח הראוי למזוזה משמע הא בדרכים לא אפילו שלא במקום סכנה:

דף מז.

ולא בידים מזוהמות. והא דאמרינן לעיל בזמן שהן חמשה מתחילין מן הגדול מפני דרך כבוד הברכה, אבל כיון שרחץ הגדול אע"פ שיש אחרי' שגדול [אחד] מחבירו אין צריכין לכבד שאין כבוד אלא בראשון המזומן לברכה. ה"ר יוסף:

אין המסובין רשאין לטעום עד שיטעום הבוצע. וא"ת והא אמרינן בערבי פסחים גבי רב אשי איקלע למחוזא אמרו ליה ליעביד לן מר קידושא רבא וכו' עד דחזייה להההוא סבא דהוי גחין ושתי קרי אנפשיה החכם עיניו בראשו אלמא ההוא סבא שתה מקמי רב אשי המברך, י"ל שהיה מצפה לשתות אבל לא שתה מקמי רב אשי, ועוד יש לחלק בין המוציא הקידוש למוציא הפת כדאמרינן בר"ה פ' ראוהו ב"ד לא יפרוס פרוסה לאורחים אלא אם כן אוכל עמהן ולכך יש לו לטעום קודם, אבל קידוש יכול להוציא ואע"פ שיצא כבר ולכך אינו צריך שיטעום המברך תחלה. ובירושלמי אמר ר' אבא בשם רב מסובין אסורין לטעום עד שיטעום המברך ר' יהושע אומר שותין אע"פ שלא שתה מה פליגי מה דמר רב כשהיו זקוקים לכבר אחד מה דמר ריב"ל כשהיה כל אחד ואחד כוסו בידו והשתא הואיל והיה לסבא כוס בידו מותר היה לשתות קודם שישתה המברך, ומשמע כשאין לכל אחד כוסו שלא ישתו אע"פ שהטיל המברך מכוס של ברכה בכוס כל אחד עד שישתה המברך, ומכאן משמע שאין צריך לשפוך מכוס של ברכה לשאר כוסות היכא שיש לפני האורחים כוסות שאינן פגומים אבל היכא דפגומי צריך לשפוך מכוס של ברכה שישתו כולם מכוס שאינו פגום אע"פ שאין השתיה מעכבת הואיל ושתה המברך, מיהו גם המוציא יש לספק אם צריך כל אחד לטעום מככר שבצע בו המוציא כדאמרינן טול כרוך טול כרוך וכו' [כן הוא גרסת הערוך] ואמרינן נמי בעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה וכו'. ובירושלמי משמע שאין צריך לכל אחד לטעום מן הככר

של המוציא דקאמר מאי דקאמר רב כשהיו כולן זקוקין לככר אחד, משמע הא לא היו כולן זקוקין לככר אחד יאכל כל אחד משלו, מיהו יש לדחות דגבי המוציא הוי לעולם כך הדין מ"ר. ור"ש ז"ל היה מפרש הירושלמי דר' יהושע דאמר שותין קאי אדרב דאמר כשהיו זקוקים לככר אחד, וה"פ אע"פ שזקוקין לככר אחד הואיל וכל אחד כוסו בידו או פת בידו אין צריך שיתן לו המוציא וגם רב לא קאמר אלא היכא דאין פתו בידו:

אין המסובין רשאין לטעום עד שיטעום הבוצע. וה"ה כל מברך פושט ידו תחלה בקערה:

כל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה. לפי שאז אינה נשמעת יפה קריאת התיבה. מסקנא דמלתא אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי רוב העונין:

ולא אמן יתומה. מפרש בירושלמי בסוף פרק אלו דברים איזו היא אמן יתומה אמר רבי אבא [רב הונא] דין דיתיב גמר ברכה והוא לא ידע למה הוא עונה, וא"ת בפ' החליל גבי דיופלסטין של אלכסנדריא של מצרים החזן היה עומד על הבימה ומניף בסודרין בשעת גמר ברכה כדי שיענו אמן אף ע"פ שלא היו שומעין קול שליח צבור, י"ל דהכא אינו יודע על איזו ברכה הוא עונה אמן, אבל התם היו יודעים סדר הברכות ועל איזו ברכה עונין אמן. רשב"ם:

כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו. ובלבד שלא יאריך יותר מדאי כדאמרינן לעיל:

א"ל שמואל אי מייתי לי ארדילייא וכו'. משמע דקיי"ל כשמואל דרב לא פליג עליה וא"כ שני בני אדם שאוכלין ומביאין לפניהם מיני פירות כיון שדעתן לאכול מצטרף עמהם השלישי אבל אי אמרו הב לן ונברך והסיחו דעתם מלאכול אז אין השלישי מצטרף, ושמעון בן שטח שנצטרף עם ינאי וחביריו לקמן בפרקין, אע"פ שאמרו מאן יהיב לן גברא דמברך לן שמא באמצע הסעודה אמרו כך קודם שהסיחו דעתם מלאכול כמו דאמרינן לקמן בעז"ה:

והלכתא גדול מברך. מיהו אם הגדול נותן רשות לקטן שפיר דמי כדאשכחן לעיל גבי רבי דאמר לרב קום משי ידיך:

דמאי הא לא חזי ליה הכא לא פריך ליה שפיר דהא אפילו לא חזי ליה הואיל וחזי לעניים שפיר דמי כדאשכחן מידי דהוה אתרומה טהורה שמטלטלין אותה הואיל והיא ראויה לכהן אע"פ שאינה ראויה לזרים וכן בעירובין נמי דפריך הא לא חזי ליה גבי מערבין בדמאי אין זו עיקר קושיא, דשפיר מערבין בדמאי כיון דחזי לעניים כדתנן מערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה אע"ג דלא חזי ליה אלא משום דהאי שינוייא דמפקר ליה לנכסי' איצטריך ליה לסומכוס ובפסחי' ובסוכה קשה הכי אע"פ שאינן קושי שם. מ"ר:

בירושלמי יש מחלוקת יש מעמידה באכסניא של כותים ויש שמעמידה בשל ישראל ואפילו הם חברים:
ואמר רב הונא ב"ש אומרים אין מאכילים. וא"ת ומאי קמ"ל ב"ש במקום ב"ה אינה משנה. י"ל דקמ"ל אי משכחת תנא דאמר אין מאכילין הא מני ב"ש היא וכה"ג קאמר תלמודא נמי בשלהי יבמות. מ"ר:

דף מז:
והא קמ"ל דחומש אינו מעכב וא"ת והא איבעיא לן בפ הזהב חומש מעכב או לא אמאי לא פשטינן ליה דלא מעכב מהך משנה י"ל דהך מלתא דפשיטא היא ומשום אחריני נקטיה ולעולם אימא לך דחומש מעכב
ואמאי לא יהא אלא עם הארץ ותניא אין מזמנין על עם הארץ בעשרה [כך היתה גרסת רבינו] פירוש בעשרה כלומר אפילו בעשרה דבטיל לגבייהו, ואינו ניכר בין תשעה, אפי' הכי אין מזמנין עליו:
דתניא איזהו עם הארץ כל שאינו אוכל חוליו בטהרה דברי ר' מאיר וכו', ובברייתא דבסמוך גריס למי בסוטה פ' נוטל איזה עם הארץ כל שאינו קורא ק"ש שחרית וערבית דברי ר' מאיר, וחכמים אומרים כל שאינו מניח תפלין, והכא גריס ר' אליעזר ור' יהושע, מיהו אחרים דבסמוך דאמרי אפי' קרא ושנה וכו', אין זה ר' מאיר, והכי נמי איכא טובא יש אומרים שאינו ר' נתן בפ"ק דבבא בתרא גבי איוב, והני שני ברייתות מתניא שפיר לענין זימון כדאשכחן דמייתי לה הכא גבי זימון, ואין לומר דהך ברייתא דכל שאינו אוכל כו' מיירי להאמינו על התרומה ועל המעשרות, והא על ידי שהוא חשוד על הטהרות אינו חשוד על הדמאי כדאיתא בפ' עד כמה ואומר רבי דהאי דהכא דכל שאינו אוכל חוליו בטהרה מיתניא בתוספתא דעבודת כוכבים פ"ג לענין שנותנין לעמי הארץ בנות של חברים גדולות ופוסקין עמהם שלא תעשה על גביו טהרות אלא בפרישות חברים תנהוג כשהיא תחתיו, וחכמים אומרים כל שאינו מעשר פירותיו, ולענין להשיאו, ואחרי דברי רשב"ג שנה בתוספתא איזהו עם הארץ כל שאינו אוכל חוליו בטהרה דברי ר' מאיר וחכמים אומרים כל שאינו מעשר פירותיו, ולענין להשיאו בת חבר קאמרי, דכיון שאינו חשוד לעשר רק על טומאה, דכל הני עמי הארץ דברייתא דבסמוך ובפ' נוטל מיתניין לענין ששה דברים שנאמרו בעמי הארץ וכו' כדאיתא בפ' אלו עוברין:
אמר רב הונא הלכה כאחרים, מיהו האידנא אין אנו א מדקדקין בכך ורגילין אנו לזמן בעם הארץ כר' יוסי שלא יהא כל אחד הולך ובונה במה לעצמו, והכי נמי אמרינן בפ' חומר בקודש במס' חגיגה כמאן מקבלין האידנא סהדותא מעם הארץ כר' יוסי, ואע"ג

דבפסחים פ' אלו עוברים קאמרינן ששה דברים נאמרו בעם הארץ אין מוסרין להם עדות, וגם ר"ח כתב והאידנא לא רגילי רבנן בהכי ומזמנין על עם הארץ, וה"ר שמעיה פירש דלית הלכתא ככל הני, דקיי"ל לקמן היודע למי מברכין מזמנין עליו ומשמע אפי' עם הארץ, ואין נראה דודאי התם לא קאי אהא שמעתא כלל, דודאי עם הארץ פשע במה שלא שימש ת"ח ושנה כו', אבל קטן לא פשע כלל, ובההוא דוקא איירי שמעתא דהתם: **שחיללו** על גבי אסימון, פירש"י כסף שאין עליו צורה שקורין פלזו"ן בלעז, והקשה ר"ת מהא דאמר בפ' במה אשה יוצאה גבי יוצאין בסלע שעל גבי הצינית מ"ש סלע אילימא משום דכל מידי דאקושי מעלי לה ליעבד לה חספא אלא משום צורתא ליעבד לה פולסא, אלמא משום שיש עליו צורה, ועוד קשה מדאמר בפ' הזהב וצרת הכסף בידך לרבות כל דבר הניצר ביד ואפי' אסימון דברי רבי ישמעאל, ולמה טוב אסימון יותר ממעות הניתנות בסימן לבית המרחץ שאין מחללין עליהם כיון שאין עליהם צורה, ואומר ר"ת שיש עליו צורה אך אינו יוצא בהוצאה אלא ע"י הדחק, ולהכי מרבינן ליה בהזהב לרבות דבר הניצר וכו', מיהו אומר רבי שזה אינו קשה כלל לפירש"י מההיא דשבת דמשום צורתא ליעבד לה פולסא, לפי שכל דבר שאינו יוצא בהוצאה קרי ליה פולסא, וגם הוא חשוב טפי ממעות הניתנות סימן לבית המרחץ הואיל שבדבר קל יעשה עליו צורה ויוצא בהוצאה, ואדרבא קשה לר"ת דתנן בהזהב מעות הרעות קונות את היפות כו' אסימון קונה את המטבע, וכיון ששנה שמעות הרעות שיוצאין בהוצאה בדבר מועט מיקרי פירא כש"כ אסימון שאין דרך להוציא אלא בדוחק גדול, אבל לפירש"י אתי שפיר דהוה ס"ד דאסימון לא מיקרי פירות כ"כ הואיל ובדבר מועט יוצא בהוצאה שיעשה עליו צורה, ומחד לא שמעינן אידך:

שחללו על גבי אסימון. ולא הוה מצי למימר שחללו ע"ג מעות שניתנו לסימן בבית המרחץ, וככולי עלמא, ובאסימון פליגי תנאי בהזהב, משום דהא הוה ליה פשיטא, ולא הוה משמיענו שום חידוש

הקדש שחללו על גבי קרקע. וא"ת תלוש ולבסוף חברו כמחובר הוי והיכי קאמר שמואל בהזהב בונין בחול ואח"כ מקדישין, והא הוי כחללו על גבי קרקע, י"ל דס"ל לשמואל דתלוש ולבסוף חברו תלוש הוי, ואפי' אי הוי ס"ל כמחובר הוי גבי חומה דעלמא גבי חומת עזרה שלא יוכל להיות שם חומה אי לא הוי כתלוש כדמוקי לה לגבי מעילה הוי כתלוש, (מיהו לגבי מעילה הוי כתלוש) כדאמר בערכין סוף פרק האומר משקלי כיון דדר בה נפק שכר לחולין וה"ה לענין חילול, והקשה ה"ר אלחנן מדאמר במעינה פ' הנהנה מן ההקדש [דף כ' ע"א] דמייתי התם מסייע ליה לרב דאמר המשתחוה לבית

אסרו, ודחי הנאה הנראה לעינים אסרה תורה והדר קאמר לימא מסייעא ליה הדר בבית של הקדש כיון שנהנה מעל ודחי ריש לקיש בהקדישו ואחר כך בנאו, אי הכי מאי איריא דתני דר בבית של מערה של הקדש לא מעל, ליתני בבית של אבנים שבנאו ואח"כ הקדישו לא מעל וכו', אלמא דר בבית שבנאו ואח"כ הקדישו אין בו מעילה, ובערכין מיירי שבנאו תחלה ואח"כ הקדישו, ואמר רבי דהתם לא הוי אלא דחויא בעלמא:

ונתן הכסף וקם לו. אין הפסוק אלא ויסף חמישית כסף ערכך והיה לו, ודרך התלמוד לקצר מקראות כמו בעירובין פ' הדר דקאמר בצר אל יורה, וכן לקמן פ' הרואה לקיים מה שנאמר כל החלומות הולכין אחר הפה, ואינו פסוק אלא מקצר ענין ויהי כאשר פתר לנו כן היה, וכן הרבה מקומות:

ונתן הכסף וקם לו, ותימא מה נפשך אי כסף דוקא אפי' כל מילי לא יועילו לענין חילול, ואי כסף לאו דוקא אפי' קרקע שפיר דמי, ואומר רבי דדרשינן לה בכלל ופרט, ונתן כלל, כסף פרט, והיה לו חזר וכלל ואו אתה דן אלא כעין הפרט דבר המיטלטל וגופו ממון יצאו קרקעות וכו', ובתורת כהנים פ' בחקתי דריש לה מקראי אחרינ וכל ערכך יהיה בשקל הקודש מה תלמוד לומר לפי שנאמר ופדה יכול בעבדים ובשטרות ובקרקעות ת"ל בשקל הקדש, אין לי אלא סלעים של הקדש מנין לרבות כל דבר המיטלטל ת"ל ופדה, א"כ למה נאמר בשקל הקדש פרט לעבדים ולשטרות ולקרקעות, פירוש דפדה דכתיב בתריה בתר ואם בהמה הטמאה ופדה בערכך, ושמא מכח כלל ופרט וכלל דריש כדפרישנא, והא דמייתי קרא דונתן הכסף וקם לו, כך דרך התלמוד להביא דרשות פשוטות ביותר אעפ"י שאינו יוצא משם, כמו בנעוריה בית אביה כל שבח נעורים לאביה, ואע"ג דבהפרת נדרים כתיב, וכן ספר כורתה ואין דבר אחר כורתה, שאין דרשה זו לר' יוסי הגלילי דעירובין פ"ק וריש פ"ב דגטין, וכן לי ולא לאורי וכן הרבה:

דאמר ר' יהושע בן לוי אעפ"י שאמרו קטן המוטל בעריסה אין מזמנין עליו אבל עושין אותו סניף ומשלימו לעשרה. פירוש ורב אסי דאמר מזמנין בעשרה קאי:

זאת תשובת רבינו תם וממנו תלמוד הלכה:

אשר שאלת מנין לנו להשלים קטן לעשרה ומאימתי זמן צירוף השלמה שלו, נראה בעיני כי מצטרף אפי' אינו יודע למי מברכין ולמי מתפללין אלא מוטל בעריסה מצטרף לעשרה, מדא"ר יהושע בן לוי בפ' ג' שאכלו אעפ"י שאמרו קטן המוטל בעריסה אין מזמנין עליו דהיינו אינו יודע למי מברכין ולמי מתפללין אבל עושין אותו סניף ומשלימין אותו לעשרה, סניף היינו לברכת המזון לעשרה בשם, ולעשרה שמתפללים משום דבר שבקדושה, וכן עבד אחד משלים אבל תרי לא כדאמר ריב"ל נמי התם, ואיפסקא מלתיה

דריב"ל במילי אחרינ דתניא כותיה, ש"מ דלית הלכתא ככל הני שמעתא דבשלהי סוגיא לאו אריב"ל קאי דאיפסיקא מלתיה ועוד דהא מסייע ליה רב אסי, ובבראשית רבה גריס הכי, אריב"ל תינוק עושין אותו סניף לעשרה, ובעי התם לשלשה מהו, ופשיט התם דכש"כ הוא ופליג אהא דשלשה אמימרא דריב"ל דהתם תלתא קולי ובמילתא דידן תלתא חומרי, ועוד פוסק התם לברכת המזון עושין אותו סניף, אבל לק"ש ותפלה עד שיביא שתי שערות, וליתא דתלמוד שלנו עיקר, והא דאמרינן לית הלכתא ככל הני שמעתתא לא קאי אדריב"ל אלא אשמועינן דאותן תשעה וארון ותשעה נראין כעשרה וקטן פורח נמי ואע"ג דתניא נמי הכי מוקמינן לה אליבא דרב נחמן או בקטן פורח ואינו יודע למי מברכין, אי נמי באינו פורח ויודע למי מברכין, דע"כ אמאי דתניא נמי הכי לא קאי ולית הלכתא, והיינו כריב"ל דאמר קטן המוטל בעריסה אין מזמנין עליו, הא אם יודע למי מברכין מזמנין עליו, אבל לסניף ולתפלה אפי' אינו יודע מצטרף, ואסניף ותפלה לא פליג רב נחמן מדקאמר קטן היודע למי מברכין אי נמי פורח מזמנין עליו ולא איירי לסניף ולתפלה, כדמוכח כולה שמעתא, ולהתפיסו ספר תורה או חומש לא מוכחא שמעתא אלא בפרקי דר' אליעזר איתיה גבי עבור שנה ומתוך אותו מדרש החמירו גם כאן ואע"ג דלא דמו להדדי דהתם לאו משום דבר שבקדושה הוא, וכן פירש רב האי גאון זצ"ל דקטן עולה למנין עשרה, ור"ח חולק עליו ולא מכח הלכה אלא שכן דרכו לתפוס חומרא שלא להוציא שם שמים לבטלה, ותניא כותיה דרב חסדא לעיל גבי אין מדקדקין בקטן, ואפי' לדברי ר"ח שמחמיר בזימון הוא מחמיר אבל בסניף לעשרה לא פליג אדריב"ל דקיי"ל כותיה וליכא מאן דפליג, ומה שפוסק בה"ג דקטן פורח ויודע למי מברכין מצטרף, נראה בעיני דאו או קאמר או פורח או יודע למי מברכין, ורבי מוסיף על דבריהם דאפי' מוטל בעריסה דאכל בי עשרה שריא שכינה, דכי גמירי ונקדשתי לא שנא גדולים ולא שנא קטנים ובלבד שיהי' תשעה גדולים דטפי מחד לא כדאמרינן גבי עבד דליכא יקרא דשמיא כולי האי, ועבד נמי איתא בכלל ונקדשתי, דשכינה שריא אכל מחוייבי מצות ובני ברית, והני מילי דמצטרפי בישראל גדול מברך אבל לאפוקי אינהו לא דאמרינן בשלהי ר"ה דכל מי שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן, והא דסלקי קטן ועבד ואשה אע"ג דליתנהו בתלמוד תורה למנין שבעה משום דס"ת לשמיעה קאי וברכתו אינה לבטלה דלא מברכין אקב"ו על התורה אלא אשר בחר בנו ונתן לנו את התורה, וצורנו יתן לכולם שלום, נשלמה התשובה וגם רבי השיבני אעפ"י שר"ת מ"כ התיר לעשות קטן סניף לעשרה ולתפלה בלא חומש בידו, הוא לא היה נוהג כן ולא עשה מעשה, וגם מה שמצריכין אותו לחומש בידו אינו בשום מקום רק בפרקי דר' אליעזר גבי

עבור שנה מזכיר ס"ת. והכי איתא התם בג' מעברין את השנה ר' אליעזר אומר בעשרה ואם נתמעטו מביאין ס"ת ועושין עיגולא וכו' ואינו מזכיר שם כלל שיהא הקטן אוחז ס"ת, ואפילו היה בשום מקום לענין תפלה אומר רבי דהיינו דוקא ס"ת העשוי בגליון או חומש אחד מה' חומשי התורה העשוין בגליון אז נופל על זה לשון חומש ולא לשון ספר אבל חומש כעין שלנו לא היה בימי חכמים, ומה שאומר בקטן וס"ת עושין אותן סניפין בירושלמי ובב"ר, זהו או קטן או ס"ת כמו תשעה וארון כדאיתא בתלמוד שלנו שבמקום אחד מזכיר שם ס"ת ולית הלכתא הכי, ואעפ"י שיש בירושלמי כתוב כן קטן וס"ת עושין אותן סניפין, א"ר יודן קטן לס"ת עושין אותו סניף, ומשמע קצת כמנהג העולם, ושמא רוצה לפרש דלקריאת התורה מיירי שעולה למנין ז' אבל סניף לא הוי לעשרה, ולשון הירושלמי אכתוב בסמוך, וגם רבי לא רצה לעשות קטן וס"ת סניף לתפלה, וגם ה"ר יוסף כתב בתוספותיו ומסתברא דריב"ל קאי כרב אשי דפליג אמר זוטרא לעיל בריש פרקא גבי קורין לו ומזמנין עליו בעשרה, דמיקל בזימון דעשרה מזימון ג', והתם פסקינן כמר זוטרא דמחמיר בזימון דעשרה ולכך אין הלכה כריב"ל, וזהו לשון הירושלמי ר' סימון בשם ריב"ל ר' יוסי בן שאול בשם רבי קטן עושין אותו סניף לעשרה והא קתני אין מדקדקין בקטן, א"ר יוסי קיימא ר' סימון ר' חנינא בשם ריב"ל לשני קטנים נצרכה שאם היה קטן עושין אותו ספק ספק עושין אותו ודאי, ר' יודא בר פזי בשם ר' יוסי תשעה נראין כעשרה מזמנין מה מסויימין לא אפי' קטן ביניהן, ר' ברכיה א"ר יעקב בר זבדי בעי קומי ר' יוסי בר' אלעזר תמן קטן עושין אותו סניף לעשרה ומר אף הכא עושין אותו סניף לג' ומה אין תמן שמזכירין את השם עושים אותו סניף כאן שאין מזכירין את השם לא כש"כ, תני קטן וס"ת עושין אותו סניף, א"ר יודן כיני מתניתא קטן וס"ת עושין אותו סניף, ויש ירושלמי קטן לס"ת עושין וכו' בלמ"ד, מאימתי עושין אותו סניף ר' אבינא אומר פלגין רב הונא ורב יהודא תרויהון בשם שמואל חד אמר כדי שיהא יודע בטיב ברכה וחד אמר כדי שיהא יודע למי מברכין, א"ר יוסי כמה זמנין אכלית עם תחליפא אבא ועם ר' אבינא בר ביסי חביבי ולא זמנין עלי עד שהבאתי שתי שערות ע"כ לשון הירושלמי, ועל זה הגיה ר"ת ז"ל, וכן מנהג העולם ולא כמנהג רבה ותלמידיו דברכו, וגם ר"ח פירש לקמן כירושלמי, דרב נחמן דאמר קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו, זה שאמר רב נחמן משהוא נכנס לכלל י"ג שנה ולא הביא שתי שערות ידועות שהוא חשוב קטן אע"ג שהוא גדול, אם יודע למי מברכין והוא בן י"ג שנה מזמנין עליו פחות מכן לא, והא דשבחו לאביי דנפיק לברא ואחוי כלפי שמיא, לאו דוקא לאזמוני עליה אלא שיש בו בינה והוא קטן, שסובר ר"ח דקטן פורח היינו שהגיע לשתי שערות אבל השערות אינן

גדולות לכוף ראשן לעיקרן שכן שיעורן, שאין דרך לגדל שער עד י"ג ופעמים עד עשרים, ורב נחמן לא אתא לרבויי אלא קטן פורח ויודע למי מברכין אבל קטן ממש לא אמר רב נחמן דפשיטא דלא פליג אברייתא דלקמן, ולעולם אין מזמנין על קטן אם לא הגיע לכלל שנים דהיינו שנת י"ג ולא הביא ב' שערות לכוף ראשן לצד עיקרן, מסקנא דמלתא אין עושין קטן סניף לעשרה לזימון ולשלשה ולתפלה עד שיביא ב' שערות כעובדא דר' יוסי בר תחליפא דירושלמי:

מצוה דרבים שאני. דאלים עשה דרבים דכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל, דהיינו עשה שמקדשין את השם ואפי' היא מילתא דרבנן כגון לשמוע קדושה וברכו שלא מצינו לו עיקר מן התורה אפי' הכי דחי ליה לעשה דיחיד, דלא משמע דמיירי כגון בפרשיות לקרות בתורה שהיא מדאורייתא והוי עשה דאורייתא, אלא משמע דאפי' בעשה דרבנן מיירי דאלים שהוא של רבים, ומכאן תשובה להג"ג שפירשו שאם נקבר לו מת ביו"ט אחרון שהוא מדרבנן שנוהג בו אבילות יום ראשון דאורייתא דכתיב ואחריתה כיום מר ודחי לרגל שהוא מדרבנן, דאתי אבילות ודחי לעשה דרבנן שהוא יו"ט האחרון, דהכא משמע דעשה דרבים דרבנן כגון לשמוע קדושה וברכו דחי עשה דלעולם תעבודו, ועוד שלא מצינו אבילות יום ראשון אחר שנקבר המת מדאורייתא, דלא אמר הכי אלא לענין אנינות ולאכילת קדשים, ועוד דאמר בפ"ק דכתובות גבי מי שהיה פתו אפויה וטבחו טבוח וכו' ונוהג שבעת ימי המשתה שהן מדרבנן דחו אפילו יום ראשון של אבילות, אלא ודאי אינו מתאבל כלל עד שיעבור הרגל אפי' יום טוב האחרון, וכן עמא דבר:

המחדדין זה לזה בהלכה. ובתוך הסעודה שההלכה חשובה כשלשה, ולענין תפלה חשובה כעשרה רק שמחדדין שם בהלכה:

תשעה וארון. הא דאמר רב נחמן קטן היודע וכו' לעיל פרשינא לה והארכנו בה:

דף מח.

תשעה שאכלו דגן וא' שאכל ירק מצטרפין, וה"ה ג' ירק ושבעה דגן מצטרפין אבל טפי לא דרובא דמינכרא בעינן כדאסיקנא, וה"ה ב' שאכלו דגן ואחד אכל ירק מצטרפין, אבל איפכא לא משום דרובא דמינכר בעינן, ואמר בירושלמי תני שנים ואחד ירק מזמנין מתניתא כרשב"ג פירוש מלתא דרשב"ג היא בסמוך, ויש רוצים לחלק דדוקא לזימון עשרה מהני אכל ירק או שתיה אבל לג' לא מהני להצטרף ומשמעון בן שטח יש ראיה דשתיה מהני, דאפילו מאן דפליג עליה דוקא להוציא אחרים אבל להצטרף שפיר דמי, וכן נהגו העם:

סלסלה ותרוממך. יש ספרים דגרסי וכן הוא בירושלמי סלסלה ותרוממך ובין נגידים תושיבך, וכתוב שם כתוב בספר בן סירא וכו' ופסוק יש במשלי סלסלה ותרוממך תכבדך וגו' ויש ספרים דגריס לה הכי הכא:

יהבו ליה כסא אחרינא ובריך, הקשה ה"ר יעקב מקורביל כי איך נצטרף שמעון בן שטח עמהן, והלא כבר אכלו וסלקו עצמן מלאכול, ואמרו לעיל מאן יהיב לן גברא דמברך לן ואמרינן בפ' ערבי פסחים ובחולין פ' כסוי הדם כיון דאמריתו הבו ונבריך אסור למשתי עד דברכיתו, ופירש ה"ר שמואל ברכת המזון, ורב ושמואל נמי לעיל דהוו יתבו בסעודתא לא נצטרף רב שימי עמהן בהדייהו אלא לפי שלא סלקו עצמן מלאכול דקאמר אלו מייתו לי ארדיליא כו' אבל אלו סלקו עצמן מלאכול, ואומר רבי באמצע הסעודה ודאי אמרו מאן יהיב לן גברא דמברך לן קודם שסילקו עצמן מלאכול. מ"ר:

יהבו כסא אחרינא ובריך. משום דשתיה בכלל אכילה ומצי למימר שאכלנו והוי מחוייב דאורייתא בברכה אחת מעין ג' ויכול לפוטרן אע"ג שהן מחוייבין בג' ברכות שהיא ברכת המזון משום דשתיהן מן התורה לה"ר יוסף:

עד שיאכל כזית דגן. פירש"י ומכי אכיל דגן נפיק מיהא ואע"ג דכזית דגן שיעורא דרבנן הוא כדאמרינן בפ' מי שמתו הואיל ומחוייב מדרבנן מחוייב בדבר קרינן ביה ומחוייב בדבר מוציא אחרים ידי חובתן, וא"ת בקטן שהגיע לחינוך הא לא אמרינן הכי ההיא אפי' מדרבנן לא הויא אלא חיובא דאבוה עליה לחנוכיה. ותימא מה רוצה לומר שאם אינו מחוייב מדאורייתא איך יוציא אחרים שהם חייבין מדאורייתא, ועוד דלא קרי קטן שהגיע לחינוך חיובא דרבנן, ורבי פירש דודאי הוא אכל שיעורא דרבנן שהוא כזית והם אכלו כדי שביעה ומ"מ יכול הוא להוציא כי אפילו לא אכל כלל היה יכול להוציא כדאמרינן במס' ראש השנה פ' ראוהו ב"ד כל הברכות כולן אעפ"י שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם וברכת היין, וטעמא לפי שכל ישראל ערבין זה בזה, אבל ברכת הלחם והיין הוא מטעם שאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה ולכך אל יוציא אלא א"כ צריך לה המברך, אבל קידוש וברכת מצה שאינה אלא למצוה אעפ"י שיצא מוציא, וה"ה לכזית דגן וברכת המזון אין צריך אלא שיוכל לומר שאכלנו אבל מדאורייתא היה יכול להוציאן אעפ"י שלא אכל כיון שהוא גדול, ולא דמי להההיא דמי שמתו שהקטן אכל כדי שביעה והגדולים אכלו שיעורא דרבנן אבל אם לא אכל קטן אלא כזית לא היה מוציא הגדולים שגם הם לא אכלו אלא שיעורא דרבנן הואיל ובקטן איכא תרתי לפטורא שהוא קטן ואכל שיעור כזית כדפרשינן התם. מ"ר. ומיהו בירושלמי פ' מי שמתו גרסינן תני כל המצות שבתורה שאדם פטור אדם מוציא אחרים ידי חובתן חוץ מברכת המזון והא

תנינן כל שאינו חייב בדבר אינו מוציא הרבים ידי חובתן הא אם היה חייב אעפ"י שיצא מוציא, א"ר לייא שניא היא ברפת המזון דכתיב ואכלת ושבעת וברכת וכו' מי שאכל הוא יברך משמע דמי שלא אכל אינו מוציא אחרים מברכת המזון ושמא מדאורייתא ודאי יכול הוא להוציאו ומדרבנן הוא דקאמר ולאסמכתא בעלמא מייתי לקרא, וגם מן התורה צריך לברך מי שאכל אם יודע לברך קודם למי שלא אכל אעפ"י שהוא גדול. ומסקנא דמלתא הכי הוה להצטרף מצטרף לזימון אפילו בעלה של ירק או בשתיה, אבל להוציא אחרים ידי חובתן אפי' אכלו כדי שביעה מדאורייתא והמברך לא אכל אלא כזית מוציא אחרים ידי חובתן, ולא כדברי ה"ג דמי שאכל כזית דגן אינו מוציא אלא אותן שלא אכלו כי אם שיעורא דרבנן דהא ינאי וחבריו אכלו שיעורא כדי שביעה, ואם אכל שמעון בן שטח כזית היה מוציאן וכן פירש רבינו שלמה שלא יתכנו דברי ה"ג דינאי וחבריו אכלו כדי שביעה, מיהו היה נראה היכא שכולן יודעין לברך מצוה מן המובחר שיברך אותו שאכל כדי שביעה ולא אותו שאכל כזית דומיא דינאי וחבריו שלא היו יודעין לברך ולכך הוציאן שמעון בן שטח

עד שיאכל כזית דגן. אבל שתיה ועלה של ירק לא מהני דבעינן אכילה ודבר הראוי לומר עליו ג' ברכות, או שמא ברכה אחת מעין ג' שפיר דמי מדנקט כזית דגן ולא נקט פת וטעמא הואיל והיא אכילה ואיכא ברכה דאורייתא אי הוה ביה שיעורא שפיר דמי:

דף מח:

תקנו ביבנה הטוב והמטיב ולפיכך קבעוה בברכת המזון שכולה היא הודאה ואמרינן בירושלמי על חורבן ביתר באותה שעה נגדעה קרן ישראל ואינה עתידה לחזור עד שיבא בן דוד ולפיכך סמכוה אצל בונה ירושלים כלומר שתחזור קרן ישראל למקומה בביאת בן דוד שהיא בבונה ירושלים

ובשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה, יש אומרים שפותח במקום רחם נחמנו ומסיים כי אתה הוא בעל הישועות ובעל הנחמות ברוך אתה ה' מנחם ציון ובונה ירושלים. אבל רש"י לא פירש כן דמ"ש נחם מרחם אלא ה"פ כלומר אינו צריך לא להתחיל ולא לסיים בשל שבת אלא מתחיל ומסיים בנחמה בנין ירושלים קרוי נחמה כל היכא דמתחיל בין רחם בין נחם כך הוא פירוש הנכון, אבל ה"ר יום טוב פירש על רחם שהוא לשון תפלה ואין לומר לשון תפלה, אבל נחם אינו תחנונים אלא כלומר הנחם על הרעה לעמך ואינו לשון תחנונים, ולא נהירא דהכל משמע לשון תחנונים, ואמרינן נמי בירושלמי דשבת פ' אלו קשרים, ותני אסור לשאול צרכיו בשבת ר' זעירא שאל לר' חייא בר אבא, מהו למימר זונינו פרנסנו וכלכלנו בשבת, אמר לו טופס ברכות כך הוא, וכש"כ דרחם אינו

כל כך לשון תפלה יותר מנחם, והכי א"ל אינו אומר אלא בנחמה בלבד. וטעמא נראה כמו שמפרש בירושלמי דפ' תפלת השחר א"ר חייא בר יצחק בש"ר חנינא דצפרין, יחיד בט' באב צריך להזכיר מעין המאורע רחם ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ציון משכן כבודך ועל העיר החריבה והשוממה וכו', רבי אבדימי בצפורין בעי קומי ר' מונא איכן אומרה, א"ל ואדיין אין את לזו כל דבר שהוא לבא אומרה בעבודה וכל דבר שהוא לשעבר אומרה בהודאה, ומתניתין אמרה כן נותן הודאה לשעבר וצועק על העתיד לבא, פירוש ולכך אומר רצה והחליצנו בברכת רחם שהיא להבא וכן יענה ויבא, ועל הנסים אומר בברכת נודה לך על שם שהיא לשעבר, וכן בתפלה יעלה ויבא ברצה ונחם בבונה ירושלים ועננו בשומע תפלה ולצבור בין גואל לרופא שכולם להבא, ועל הנסים בהודאה שהוא לשעבר. קצרו של דבר כל דבר שהוא לשעבר אומר בברכה שהיא לשעבר ודבר שהוא להבא אומר בברכה שהיא להבא:

ר' יוסי אומר וכו' כל הני תנאי לא פליגי אהדדי אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא:

ומלכות בית דוד בנחמה לא יצא ידי חובתו, פסק ר"ח דקיי"ל בכולהו אם לא אמר לא יצא ידי חובתו:

דף מט.

ומ"ד אינה צריכה מלכו' קסבר דאורייתא ולמ"ד דאורייתא נראה שלא היה פותח בה בברוך אלא חותם בה בברוך הואיל והיא סמוכה לחברתה כמו שאר ברכות הסמוכות, ובתוספתא תניא ר' יוסי הגלילי היה מאריך בה וחותם בה, משמע שהיה סובר הטוב והמטיב דאורייתא ולכך היה חותם בה והיה עושה אותה ארוכה ומסתמא לא היה פותח בה בברוך, שאם היה דרבנן למה היה לו להאריך בה והאמרינן לעיל תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא שהרי פותח בה בברוך ואינו חותם בה בברוך, אלא ה"ק שאם היתה מן התורה היה לו להיות כמו האחרות שחותם בברוך ולא תפתח בברוך הואיל והיא סמוכה לחבירתה כמו האחרות, ומה שפירש"י שאעפ"י שהיא מן התורה פותח בה בברוך ואעפ"י שהיא סמוכה לחבירתה שכולה הודאה ואין הפסקה ודומה לברכת הפירות והמצות, לא נהירא כי למה יש לשנות משאר ברכות שלפניה שאין פותחין בה בברוך וחותמין בה בברוך הואיל והיא סמוכה לחבירתה:

ומ"ד א"צ מלכות וכו'. מיהו אנן קיי"ל דהטוב והמטיב דרבנן ולכך היא צריכה מלכות כדאמר לקמן צריכה שתי מלכיות לבר מדידה, ואעפ"י שאין שייך שתי מלכיות בברכת הארץ כיון שהיא סמוכה לחבירתה, מ"מ כיון שתקנו בה מלכות משום בונה ירושלים תקנו בה מלכות ג"כ בשביל ברכת הארץ ובשביל בונה ירושלים לא סגיא דלא תקון

כדאמרינן משום מלכות בית דוד, והאומר בברכת ירושלים אבינו מלכנו רועינו זוננו וכו' אינו אלא טועה שאין להזכיר בה בבונה ירושלים מלכות שמים ואל יזכור מלכנו:
יתיב ר' זירא אחורי דרב גידל ויתיב רב גידל קמיה דרב הונא ויתיב וקאמר, איני יודע מי אמר להא מילתא אי רב גידל או רב הונא:
ולא ידענא אי אמר בה שמחה וכו' פרש"י ר' זירא קאמר ליה, מיהו הלשון משמע כי מה שאמר ותו יתיב וכו' אותו יתיב קאמר ולא ידענא אי קאמר בה שמחה וכו' דר"ח לא שייך ביה שמחה, או שמא משום דכתיב וביום שמחתכם וגו' ובראשי חדשיכם איתא מיהא ר"ח ליום שמחה, ועוד דשמחה כתב לרגלים ומצינו ר"ח דאיקרי מועד, אבל בשבת לא אשכחן דכתיב ביה שמחה:
אי חתים אי לא חתים. דלא חשיבא הך ברכה אלא כמו ברכת הפירות וברכת המצות ואינה אלא הודאה בעלמא וזכרון המאורע:

דף מט:

אבל פתח בהטוב והמטיב חוזר לראש כדאמרינן לעיל גבי י"ח שאם עקר רגליו חוזר לראש וכאן אין לך עקירת רגל אחר אלא סילוק סדר ברכות והוי כמו הפסקה גמורה
ברכת המזון אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל. ולאו משום שמותר להתענות בר"ח שהרי אסור להתענות בו כדאמרינן בפ"ק דר"ה ובמגילת תענית, מ"מ אי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל דבר שצריך ברכת המזון כי יאכל פירות או ירקות דבר שאין צריך ברכת המזון, אבל ביום טוב לא סגי דלא אכיל פת, וקשה דאמרינן בסוכה אי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל חוץ מלילה הראשונה דיליף ט"ו ט"ו מחג המצות וי"ל דה"פ אי בעי לא אכיל בסוכה אבל בשביל יום טוב צריך לאכול וא"ת מאי נפקא מינה אי צריך לאכול משום יום טוב או בשביל סוכה. י"ל דנפקא מינה כגון שירדו גשמים ואכלו חוץ לסוכה, עתה בשביל יום טוב שפיר דמי, אבל אי בשביל סוכה כגון ביום טוב ראשון צריך לחזור ולאכול בסוכה לאחר שיפסקו הגשמים דילפינן ט"ו ט"ו מחג המצות, והא דאמרינן בפ' אלו דברים מר בריה דרבינא הוה יתיב בתעניתא כולא שתא וכו' משמע שהיה מתענה ביום טוב, מפרש ר"י דבתענית חלום קאמר אבל בשאר תעניות אסור:
מסקנא דמילתא היכא שסיים בונה ירושלים ולא פתח הטוב והמטיב אומר בא"י אמ"ה אשר נתן שבתות לעמו ישראל וכו' וכן בימים טובים ור"ח וחותם בה בשל ר"ח הואיל ולא איפשיט לן, אעפ"י שהיא ברכה הסמוכה לחבירתה פותח בה בברוך הואיל והיא מדרבנן, מידי דהוה הטוב והמטיב שהיא מדרבנן ופותח בה בברוך ועוד שאינה אלא אקראי בעלמא. ומהאי טעמא נמי שמא אי לא חתים בשל ר"ח ולא אמר נמי שמחה

שפיר דמי הואיל ואינה אלא מדרבנן, ואם שכח להזכיר מעין המאורע בסעודה ג' של שבת אם לא היה צריך לאכול פת כי אם מיני תרגימא כמו שמפרש ר"ת מידי דהוה אסעודה ג' של שבת שאם השלימה במיני תרגימא יצא ומשום הכי בסעודה ג' של שבת אם שכח להזכיר של שבת אין מחזירין אותו ואפי' אכל פת הואיל ואינה חובה כמו סעודה ראשונה. מיהו בכתובות פ' אעפ"י גבי משרה אשתו ע"י שליש משמע דחשיב סעודה ג' כמו הראשונה וצ"ע. ואי אקלע יום טוב ושבת בהדי הדדי או ר"ח ושבת כולל ואומר ברוך שנתן שבתות למנוחה וימים טובים לעמו ישראל וכו', וכן של ר"ח כולל בשל שבת וכדפרישנא:

עד כמה מזמנין. וה"ה ברכת המזון בלא זימון אלא רבותא אשמועינן אפילו על כזית מזמנין:

אם עבר צופים. פירש"י מקום שיכולין לראות משם בית המקדש. וקשה לרבי דא"כ הוה ליה למימר וכמדתה לכל רוח כדאיתא במי שהיה טמא איזו היא דרך רחוקה מן המודיעים ולחוץ וכמדתה לכל רוח, ע"כ נראה דצופים אינו שם מקום אלא מקום שיכולין לראות פני המקדש משם כדתניא בתוספתא אי זו היא צופים הרואה ואינו מפסיק ובתוספתא דסוטה תניא גבי מערכי המלחמה צופים וזהו ודאי אינו מקום קבוע אלא מקום שיכולין לראות המלחמה משם. מ"ר:

שורפו לפני הבירה. פירש"י בפסחים משום דכל שפסולו בקדש באש ישרף כדדרשינן בפסחים פ' כל שעה. ואין נראה לר"י דא"כ אפילו עבר צופים נמי יחזור לשורפו לפני הבירה, ואומר רבי דלא אמרי' הכי בפ' כל שעה אלא לגבי קדשי קדשים וכי עבר צופים לא אטרחוהו רבנן לחזור, אבל אין נראה לפרש שחוזר ושורפו לפני הבירה כדי לביישו דהתם לא שייך טעמא דכדי לביישו דקאמר בפ' כיצד צולין גבי נטמא מעוטו והנותר שורפין אותו על גגותיהן וכו' ורמינהו מי שיצא חוץ לירושלים וכו' עד ואם לאו שורפו לפני הבירה ומאי קושיא ודילמא הכא היינו טעמא כדי לביישו והתם לא שייך טעמא דכדי לביישו אלא בניטמא שלם או רובו, אלא ש"מ כדפרישנא. מ"ר:

זה וזה בכזית. אומר ריב"א שמפרש בירושלמי משום שבשר קודש אינה בטילה ברוב כמו חמץ והוי בכזית. ורבי מאיר סבר ואכלת זו אכילה ואכילה הויא בכזית ואומר רבי דהני קראי לאו דרשה גמורה היא אלא אסמכתא בעלמא דמדאורייתא בעינן שביעה גמורה כדאמרינן לעיל במי שמתו וכי לא אשא פנים כו' שאני אמרתי ואכלת ושבעת והם החמירו עד כזית ועד כביצה משמע דהני שיעורי דרבנן ואמרינן נמי התם לעיל בההיא פרקא כגון דאכל שיעורא דרבנן דאתי דרבנן ומפיק דרבנן ופירש"י שם שלא אכל אלא

כזית, ואמרינן נמי בפ"ב דסוכה ואיתא נמי בפרק כל הבשר ובפ"ק דסוטה וכשהעלו לר' צדוק אוכל פחות מכביצה נטלו כו' ולא בירך אחריו וה"ה פחות מכזית לר' מאיר, דאיזה הוי מדרבנן הואיל וכזית מדאורייתא, והא דאמרינן לעיל להוציא אחרים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן לאו משום דכזית הוי שיעורא דאורייתא דאפילו לא אכל כלל היה יכול להוציאם מדאורייתא הואיל והוא גדול מידי דהוה אקידוש וברכת המצות כדפרישנא לעיל בעובדא דשמעון בן שטח. מ"ר:

וה"ר יעקב מקורביל הקדוש היה אומר דמדאורייתא הוי שיעורא כזית ושיעורא דפחות מכזית דרבנן בבריה דעלמא כגון בגרגיר ענבים אחד שצריך לברך אחריו מדרבנן אבל פחות מכזית ומכביצה בדבר שאינו בריה אין צריך לברך ומביא מן הירושלמי ראיה דקאמר התם בפ' כיצד מברכין, רבי יוחנן נסיב זיתא ובירך לפניו ולאחריו והוה ר' חייא בר אבא מסתכל ביה א"ל רבי יוחנן בבלאה למה את מסתכל וכי לית לך כל שהוא מין ז' טעון ברכה לפניו ולאחריו, א"ל אית לי ומה צריכה ליה מפני שגרעינתו ממעטתו ולית ליה לר' יוחנן מפני שגרעינתו ממעטתו ומה עבד ליה ר' יוחנן משום בריה, לכן אפילו אכל פרידה אחת של ענבה או פרידה אחת של רמון טעון ברכה לפניו ולאחריו, מיהו תלמוד שלנו אינו סובר כך מדקאמר ולא אשא פנים לישראל וכו' משמע והם מדקדקין היינו מדרבנן וגם בתלמוד שלנו גבי ר' יוחנן אינו אומר זה התירוץ אלא מוקי לה בזית אגורי, אך נוכל לומר שאינו חולק על הירושלמי דמיירי לעיל בזית מליח שלא היה שלם ולהכי משני דצריך שיעור שלם מכזית הואיל ונחלק לשנים והוסר הגרעין, אבל בירושלמי מיירי כשהזית היה שלם ולכך סובר שיש לברך אפילו בפרידה של רמון. וכן פירש ה"ר יוסף לעיל שאין תלמוד שלנו חולק על הירושלמי והיינו מטעם דפרשינא, ומיהו אין חולק בזה שיכול לסבור שכל השיעורין דכזית וכביצה הוי מדרבנן:

ואכילה בכזית. ואומר רבי דהלכה כרבי מאיר דאמר בכזית ואע"ג דקיי"ל ר"מ ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה בעירובין פרק מי שהוציאוהו הכא הלכה כר"מ משום דקם ליה רבי יוחנן בשיטתיה דאכל כזית מליח ובירך עליו תחלה וסוף ואמרינן לעיל אינו מוציא אחרים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן, ואם אנו אומרים מוחלפת השיטה וסבירא ליה לרבי יהודה כזית אתי שפיר טפי וגם אבייי דלא מחליף על פסקא לא אשכחן דפליג וכן פסק ר"ח וה"ג ושאלתות דרב אחאי פרשת והיה עקב דהלכה כר"מ בכזית, ואף ע"ג דלענין יום הכפורים בעינן ככותבת, וכן לענין שתיה או"ר שיש להחמיר לברך על היין ואפי' שתה פחות מכדי לוגמיו ואע"ג דלענין יום הכפורים בעינן מלא לוגמיו לענין שתיה בבציר מכדי לוגמיו סגיא ואפי' מ"ד באכילה בכביצה יכול להיות לומר כן

בשתיה, מיהו או"ר דלפניו צריך לברך ואפילו בפחות מכזית דאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה וכן פסק הרב האלפסי זצ"ל ואמר נמי והעלו לר' צדוק אוכל פחות מכביצה ואכלו חוץ לסוכה ולא בירך לאחריו משמע אבל לפניו צריך לברך. ואמרינן בירושלמי פ' כיצד מברכין כל שאומר אחריו שלש ברכות אומר לפניו המוציא התיבון והרי פחות מכזית אין אחריו ג' ברכות מעתה לא יאמרו לפניו המוצי' א"ר יעקב בר אחא לשאר מינין נצרכה, פירוש לשאר מיני מאכל של ה' המינין כגון מעשה קדרה ופת אורז ודוחן ופת הבאה בכסנין דלא קבע סעודתו עילויה שאין אומר ג' ברכות ואין אומר לפניו המוציא והא דאמרינן לעיל ובנדה פרק בא סימן לאתויי ריחני שטעונין ברכה לפניהם ולא לאחריהם ולא קאמר לאתויי פחות מכזית, לפי שרוצה לומר שיש מינין שאינן טעונין ברכה לאחריו ואף ע"פ שטעונין לפניה, מיהו לעיל פרק כיצד מברכין פירשנו דמספקא לרבי אם טעונין ברכה לאחריו לכל הפחות בורא נפשות דדילמא ג' ברכות לא בירך אבל בורא נפשות בירך, ובירושלמי דסוכה אמרינן גבי העלו לר' צדוק אוכל פחות מכביצה ונטלו במפה ואכלו חוץ לסוכה בלא ברכה הוו סברין למימר שלא בירך שלשה ברכות הא ברכה אחת בירך אשכח דתני לא ברכה אחת ולא ג' ואין לידע אם רוצה לומר ברכה ראשונה של ברכת המזון או ברכה אחת מעין ג' מיהו ברכת בורא נפשות לא מפקינן מיניה:

חזרתו כטומאתו. לפירוש רשב"ם ור"ת שסוברים דלקבל טומאה הוי כביצה ניחא אבל לפירש"י צריך לומר דהוי לטמא אחרים ופי' כתבתי פ"ק דחולין:

בשלשה אומר נברך. ואי אפשר לומר ברכו דהוי משמע דיכולים לזמן אפילו בשנים ואע"ג דכתיב גדלו דהוי כמו ברכו כיון דאמר אתי הוי כמו נברך. ה"ר יוסף:

נברך אלהינו. ול"ג לאלהינו כלומר דלגבי שיר והודאה ברכה בלמ"ד כמו שירו לה' והודו לה' וכן גדלו לה' אבל גבי ברכה לא מצינו בלשון הזה וכן מפורש בסדר רב עמרם:

אמר שמואל לא יוציא אדם עצמו מן הכלל. ירושלמי שמואל אמר אינו מוציא עצמו מן הכלל התיבון והרי ברכת התורה הוא אומר ברכו א"ר אבון מכיון שהוא אומר המבורך אינו מוציא עצמו מן הכלל:

תנן בשלשה והוא אומר ברכו. וס"ד השתא דברכו עדיף דברכו הוי צווי לברך את השם אבל נברך אלהינו אינו אלא נטילת רשות:

דף נ.

אלא לאו ש"מ נברך עדיף. מכאן ליכא למשמע דנברך עדיף אלא הא דאשכחן ודאי דברכו לא עדיף מנברך אלא נברך עדיף לא מוכח דמצינו למימר דתרוייהו כי הדדי

נינהו ולהכי הגיה רש"י אלא לאו ש"מ אף ברכו, מיהו בכך אין להגיה דנברך עדיף היינו חשוב כמו דאמרינן בעלמא היקש עדיף ופירושו חשוב וגזירה שוה עדיף פ' איזהו מקומן שר"ל שההיקש חשוב ואין לבטלו בפני ג"ש, והכי נמי קאמר נברך חשוב כמו ברכו ולכך טוב לו לאדם שלא יוציא עצמו מן הכלל:

והנוקדנין תופסין אותו על כך. פירש"י דווקנין, ורבי פי' נוקדנין מדקדקים בדבר שלא לצורך וכן שנינו במס' דרך ארץ לא יהא אדם מן הנוקדנין ולא מן הנימקין, וכן בנדרים א"ר חסדא מאן משאיל להו להני נוקדנין דייסא היכי מעלי כלומר מדקדקים בדברים שאין בהם צורך ובירושלמי ובאיש לרבי זירא בגין דצווח רבי יעקב בר אחא לר' חייא בר בא נוקדנא:

על המזון הרי זה בור. דמשמע שמברך לבעל הבית המאכילו דאי לרחמנא הוא מברך למה מזכיר מזון בלא מזון יש הרבה לברכו:

אמר רבא הלכה כר' עקיבא. והכי קיי"ל הילכך בין בעשרה בין במאה בין ברבוא אומר נברך אלהינו על המזון שאכלנו משלו, אבל בג' אין צריך להזכיר מזון כדאמרינן לעיל וגם בעשרה נמי אם אינו רוצה להזכיר מזון הרשות בידו. ונימא ובטובו חיינו ולא נימא חיים ולא נימא מטובו:

שמע ריש גלותא ואיקפד. שלא היו נמנים עמו משום ברוב עם הדרת מלך והם היו יודעים שלא היה רוצה ריש גלותא לזמן עליהם אחר שגמרו סעודת' ויכולין לומר נברך שאכלנו דלא גרע מבא בסוף הסעודה ואכל עלה של ירק ולכך אומרים כולם נברך שאכלנו משלו. וכן פירש הר' יוסף:

אמר ר"ע מה מצינו בבית הכנסת וכו'. משמע דר' יוסי הגלילי מודה בבהכ"נ מדקאמר ליה מה מצינו ומאי שנא תפלה מברכת המזון, ויש לומר תפלה לא חלקו בין עשרה למאה לפי שבתפלה אלו נכנסין ואלו יוצאין ולאו אדעתיה דש"ץ אבל ברכת המזון שהן קבועין ומעורבין שם יחד אין לטעות בזה שאין יוצאין עד אחר ברכת המזון:

אמר רבה תוספאה וכו'. ודוקא נקט שהשנים מזמנין על האחד אבל אם ברכו שנים אין השלישי יכול לזמן עלייהו דא"כ הוה מצי למינקט רבותא טפי דהאחד מזמן על השנים, וכי תימא דהיינו רבותא שהאחד אינו יוצא בזימון השנים הואיל ובירך וכש"כ שנים שברכו דהא אין זימון למפרע דהא פשיט' שאין זימון למפרע כיון שבירך ל"ש אחד ולא שנא שנים:

הא קמ"ל כדר' אבא אמר שמואל שלשה שישבו וכו'. ועדיין לא אכלו אלא ברכו ברכת המוציא ועדיין לא אכלו שיעור ברכה אין רשאין לחלק כיון שדעתן היה לגמור סעודתן

וחומרא שהחמירו חכמים בדבר וממשנה יתירה שמעינן לה ושלשה שהתחילו לאכול כאחת קתני. ובירושלמי גריס בריש פרקין הכא את אמר חייבין לזמן והכא את אמר אין רשאין ליחלק שמואל אמר כאן בתחלה כאן בסוף, איזהו בתחלה ואיזהו בסוף תרין אמוראין חד אמר נתנו דעתם לאכול זהו בתחלה אכלו כזית זהו בסוף וחד אמר אכלו כזית זהו בתחלה גמרו לאכול זהו בסוף, ולפי הירושלמי משמע שמקשה ממשנה למשנה ומתרץ דלא קשיין אהדדי ולפי התלמוד שלנו דקאמר תנינא חדא זימנא משמע שאינו מדקדק אלא מייתור המשנה. ור"ח פירש כל זמן ששלשה אכלו כאחד אפילו כל אחד ואחד אכל מככרו מצטרפין לזימון אע"ג שאין אוכלין שלשתן מככר אחד והכי נמי אמרינן בכיצד מברכין דאוכלין כאחת חשיבי אע"ג שאוכלין מג' ככרות ולפי זה משמע שאינו גורס כגרסת הספרי' שלנו וכן גורס רבינו אלפסי דגרסינן תנינא חדא זימנא ג' שאכלו כאחת חייבין לזמן א"ר אבא אמר שמואל הכי קתני שלשה שישבו לאכול אע"פ שכל אחד ואחד אוכל לעצמו אינן רשאין ליחלק וזהו כגרסת ר"ח ז"ל:

דף נ:

אבל אזמון עלייהו בדוכתייהו פרח זימון מינייהו פירש"י אבל אזמון עלייהו הני כגון שנצטרפו אלו עמהן לזימון כדאמרינן לעיל קוראין לו ומזמנין עליו ובירכו החבורות ואלו לא היו שם אלא כדי נברך וברוך הוא ועכשיו באין לברך לא מזמני דפרח מינייהו חובת זימון ותו לא הדר עלייהו ומיהו בתורת זימון עם חבורתם יצאו והוי כזימן כל אחד עם חבורתו ואינו מתישב הלשון בעיני רבי דפשיטא שלא יצאו עוד בזימון שכל אחד בירך עם חבורתו ומה לשון הוא פרח זימון מינייהו כי למה צריכין צירוף כיון שיצא כל אחד מזימון ע"י ג הראשונים שהיא חבורתו הראשונה וכי חידוש הוא לומר אם זימן כל אחד עם חבורתו שלא יצטרפו עוד לחבורה אחרת ועוד מה ראיה ממטה שחלקוה דפרח טומאתה ישנה ממנה ואפי החזירה מה דומה זה לחזרה והלא לא חזרה חבורה ראשונה והלא אין דומה זה אלא לקלקלוה בלא החזירוה הכא נמי כיון שנפרדו לא יצטרפו בחבורה זאת ואלו היה מביא ראיה שכשהיה חוזרין לחבורתם ראשונה אין מצטרפין עמהן אז היה הנדון דומה לראיה ומה שפירש"י לא אמרן אלא דלא אזמון עלייהו כגון שהיו ד בכל חבורה דהשתא נשאר בכל אחת שיעור זימון והפורשים הללו היו צריכין לצאת לחוץ קודם שגמרו החבורות סעודתן יקשה כי למה הוצרך לפרש שהיו ד שאפילו לא נשאר שם כי אם שנים שלא היו מתחלה כי אם ג היה יכול לפרש כן שלא זימנו עדיין החבורות הראשונות וגם הלשון דעל שלשה שלשה בני אדם משמע שאין החבורה כי אם שלשה ונראה היה בעיני רבי לפרש שאפילו היו ד בחבורה

ופירשו אחד מכל חבורה ונצטרפו לחבורה אחת כיון שזימנו הג הנשארים לבד או בא אחר מן השוק ונצטרף עם השנים שנשארו מחבורות הראשונות וזימנו בלא שלישי שפרח זימון מינייהו כיון שפקע ראשונים מהן ולא יצטרפו עוד ולשון אזמינו עלייהו אינו רוצה לומר הפורשים לזמן עם הראשונות אלא כלומר שזימנו חבורות ראשונות לבדם על פני אלו ואלו לא יצטרפו עוד לזימון (אפילו לזימון דפרח זימון מינייהו כמו במטה שנחלקה שפרחה טומאה ישנה ממנה ולא הוחזר עוד לה אפילו החזירוה הכא נמי לא יצטרפו עוד לזימון ולא יועיל עליהם עוד שום צירוף ובתוס' ה"ר יוסף פירש כן וז"ל אמר רב חסדא והוא שבאו מג חבורות של שלשה שלשה בני אדם שאף ע"פ שהן מזמנין אינן רשאין לחלק מחבורתו כל אחד מפני שמפקיעין מזימון אלא יחזור כל אחד לחבורתו אמר רבא אם מיהרו השלשה הנועדים משלש חבורות ובירכו בזימון פקע זימון מכל חבורה אע"פ שחוזרין לחבורתן ואם אוכלין עמהן מכאן ולהבא מצטרפין לזימון אבל בסעודה הראשונה וזימנו לעצמן עכשיו אין מצטרפין לאותה אכילה כדתנן מטה שנגנבה וכו דייקי מינה כיון שחלקוה פקע טומאה מינה אע"פ שהחזירוה טהורה וכן אלו כיון שנחלקו וזימנו לעצמן פרח זימון מינייהו ולא דמי להך דלעיל דקדים חד מינייהו ובריך וכו דהתם לא מיפטר מזימון והכא מיפטר וכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון הילכך מדמי לה למטה וכל לשון השמועה מגומגם לפירוש זה ואי אפשר ליישבו וצ"ע עוד פי שמועה זו ולשון הספרי אינו מתישב לפירוש ה"ר יוסף

אלמא כיון דפלגוה פרח לה טומאה מינה כו'. וא"ת מדתנן בסוף פ"ח דכלים ומייתינן לה פ"ק דסוכה מטה מטמאה חבילה ומטהרת חבילה כלומר אינה מקבלת טומאה ועולה לה טבילה אלא כשהיא יחד דלאו כלי הוא עד שיתקננה וחכמים אומרים מטמאת איברים ומטהרת איברים כלומר עדיין טומאה ישנה עליה ולא טהרה ע"י שנלקחה לאיברים ומטהרת איברים מאי ניהו בארוכה ושתי כרעים וקצרה ושתי כרעים למאי חזי למיסמך אגודה ולמישדא אשלי ולמיתב עלה כדאמרינן התם פ"ק דסוכה, וי"ל דלא מיירי הכא בארוכה ושתי כרעי' וקצרה ושתי כרעים דלא חזו למיסמך אגודה. א"נ י"ל מאי דקאמר מטה מטמאה איברי' להבא אבל טומאה ישנה פרחה ממנה ואע"ג דחזיא למיסמך אגודא ולמישדא אשלי ולמיתב עלה, א"נ י"ל דבעינן תרתי חדא למיסמך אגודא וראוי להחזירה ולכך כי גנבוה או חלקוה אינה ראויה עוד להחזיר. וא"ת ומאי קא בעי התם למאי חזיא והלא הדיוט יכול להחזירה לאביי דתלי טעמא בפרק במה אשה דניטלו עינבליהן טמאין לפי שהדיוט יכול להחזירם והתם נמי הדיוט יכול להחזירן, אומר רבי אלחנן וצ"ע במסכת כלים פי"ח מטה שהיתה טמאה מדרס נטלה ממנה קצרה ושתי

כרעים ארוכה ושתי כרעים טיהרה ורבי נחמיה מטמא והשתא לרבנן אמאי טהורה הא חזיא ליסמך אגודא ולמאי דפרישנא דבעינן תרתי ראוי להחזירה ומיסמוך אגודא מצינו לאוקמא הך דמס' כלים במטה שגנבוה או שחלקוה אחים או שותפין שאין ראוי להחזירה ובתוספתא דכלים תניא נטלה קצרה ושתי כרעים טמאה מפני שהיא כמטה ויושב עליה ואם מתחלה עשאה לכך טהורה מפני שהוא כאורייבו ארוכה ושתי כרעים ור' נחמיה מטמא מפני שסומכה בצד האיבוס או בצד המטה ויושב עליה וחכמים מטהרין:

תניא אם יש שמש ביניהן השמש מצרפן. ולא מיבעיא שתי חבורות שאוכלות בבית אחת כדקתני מתניתין אלא אפילו בשני בתים שאין ראויין להצטרף שאין רואין אלו את אלו ובדילין אלו מאלו השמש מצרפן ואורחא דמילתא נקט במשנה שתי חבורות שאוכלות בבית אחד השמש מצרפן וה"ה בשני בתי' וכן פסק בה"ג וכן משמע בירושלמי רבי יונה ורבי אבא בר' זמינא בש"ר זעירא לשני בתים נצרכה, א"ר יוחנן והן שנכנסו משעה ראשונה על מנת כן אילין בית נשיא מה את עביד לון כבית אחד או כשני בתים נאמר אם דרכן לעבור אילו לאילו מזמנין ואם לאו אין מזמנין ר' ברכיה מוקים לאמוריה על תרעא מציעתא דבי מדרשא והוא מזמן על אילין ועל אילין:

ונוטלין ממנו לידים. פירש"י דשם מים עלייהו ומי פירות איקרו, ולפי זה סובר דכל מי פירות דעלמא ראוין לנט"י אבל משנתן לתוכן מים הוי שם יין עלי' ואין נטילה אלא במים, מיהו בפ' כל הבשר אמרי' דקפדינן אמנא ואחזותא ותנן נמי במס' ידים מים שנפל לתוכן קומוס או קנקנתום ונשתנו מראיהן פסולין ולשם בפ' כל הבשר הארכתי כל הצורך:

כמאן אזלא הא דאמר שמואל עושה אדם כל צורכו בפת כמאן כר' אליעזר. פסק ר"ח שאין הל' כשמואל דמוקמינן ליה הכא כר' אליעזר דפליג אדרבנן ובריייתא דבסמוך דאין סומכין את הקערה בפת פליגא עליה, מיהו בפ"ב דביצה קאמר סתמא דגמ' הני סופלי לחיותא היכי שדינן להו ביומא טבא ומסיק דמטלטלין להו אגב ריפתא כדשמואל דאמר עושה אדם כל צורכו בפת משמע דקיי"ל כותיה, ובה"ג גבי קידוש והבדלה פסק הלכתא כרבנן דאמרי עד שלא נתן לתוכו מים מברכין עלייהו וכו' ופסק ה"ג ואין נוטלין ממנו לידים ואע"פ דאמרינן כמאן אזלא הא דאמר שמואל עושה אדם כל צורכו בפת כר' אליעזר וקיי"ל הלכתא כותיה דשמואל ה"מ במידי דלא מאיס אבל במידי דמאיס לא, ונ"ל דבמידי דמאיס אפילו שמואל מודה דאסור ואינו אומר כאן ששמואל דוקא סובר כר' אליעזר אלא עדיפא מדר' אליעזר שמתיר אפילו ליטול את ידיו ואינו חושש

להפסד אוכלין ושמואל מיהא חייש כדאמרינן בשבת בפרק במה טומנין בעא מיניה מרב ששת מהו לפצע זיתים בשבת פירוש ליטול ידיו במי שמן זיתים שמי זיתים חזקים הן כדאמרינן או מולגן במי זיתים כפירוש רבי דהתם הכי אמר להן וכי בחול מי התירן קסבר משום הפסד אוכלין לימא דפליגי אדשמואל דאמר עושה אדם כל צורכו בפת, פירוש אמרו פת לא מאיס הני מאיסי וא"כ כיון דהכא נמי מאיס [איך יסבור שמואל כר"א] אלא ש"מ דשמואל מודה שפיר הכא והוא לא רצה לפרש כאן אלא טעמו של ר' אליעזר כדפרישנא:

מסקנא דמילתא קיי"ל כשמואל דאמר עושה אדם כל צורכו בפת היכא דלא ממאיס. ומותר לסמוך את הקערה בפת שהוא מאכל עב כיון דלא ממאיס, יש נוהגין לאכול חביצא או דייסא בפת אע"פ שהוא עב כפת כיון שאוכלין את הפת אח"כ, אבל במס' סופרים אוסר ושמא ההיא דלא כשמואל, וכן כתב במס' סופרים אין נוהגין בזיון באוכלין ואין זורקין אותו ממקום למקום, לא ישב אדם על גבי קופה מליאה תמרים או גרוגרות אבל ישב ע"ג קופה מליאה קטניות או ע"ג עגולה של דבילה מפני שנהגו כך אין סומכין אוכלין באוכלין ואין מכסין באוכלין ואין אוכלין אוכלין באוכלין אלא א"כ היו ראויין לאכילה ר"א בן יעקב אומר כל אוכל שגמרו בידי אדם מותר לכסות בו וכן אם יש לו יד או עוקץ אין אוכלין אוכלין באוכלין אלא א"כ אכלן בבת אחת:

למאי חזי א"ר זירא לקורייטי. כלומר במאי אישתני לעילוי' ומשני דלכה"ג אישתני ובכל ענין מברך עליו בפה"ג והכי אמרינן בערבי פסחים גבי שתאן חי יצא ואמר רבא ידי יין יצא ידי חירות לא יצא:

ואין מזרקין באוכלין. בהני שלשה מודה שמואל דאין מעבירין כוס מלא על הפת ולא בשר חי חותכין עליו ואין מזרקין את הפת וכל האוכלין במידי דמאיס אבל פת אפי' לא ממאיס אסור, אבל סומכין את הקערה בפת ואי ממאיס ע"י סמיכה אסור לשמואל:

ולא בימות הגשמים. שאעפ"י שהאגוזים אין האוכל נמאס לתוכן מיהו כשהן נופלין בטיט ממאיס, ומיהו עכשיו שדרכן לזרוק חטים בבית חתנים היה צריך ליזהר שלא יזרקם לטיט אלא במקום נקי:

והא דתניא בולען במשקין. פסק ר"ח ואין מברכין עליהן דאידחו להו מתורת משקין הראויין לשתות לכל אדם הילכך אין להקפיד בברכתן אפי' יכול לברך ע"י הדחק:

דף נא.

משום שנאמר ימלא פי תהלתך. ומכאן יש ללמוד שלא יכניס שום אדם דבר לתוך פיו בשעה שמברך כיון שאי איפשר להוציא מפיו כגון מידי דמאיסי:

טבל ועלה בעלייתו אומר אקבו"צ על הטבילה. פסק ר"ח, דוקא בטבילת גר דאכתי גברא לא חזי אבל בשאר טבילות מברכין עליהן עובר לעשייתן, ול"נ כפרש"י שזה היה בימיהם שבעלי קריין אסורין בדברי תורה ויש להם לברך על הטבילה אחר טבילה ובשביל כך תקנו אף על אחרים דלא פלוג, ואע"ג דהשתא בעל קרי מותר בדברי תורה אין לשנות המנהג וכן יש לתת טעם שמברכין אחר הרחיצה משום דאיכא מקומות דגברא לא חזי קודם הנטילה כגון אם בא מבית הכסא ולא פלוג רבנן בכל הנטילות ואפי' לסעודה. ועוד יש ליתן טעם כי כשמברכין אחר הרחיצה וקודם הניגוב זהו עובר לעשייתן כי הניגוב מעיקר המצוה כדאמר בסוטה כל האוכל לחם בלא ניגוב ידים כאלו אוכל לחם טמא שנאמר ככה יאכלו בני ישראל את וגו' מ"ר:

הואיל ואידחי אדחי. הילכך לא קיי"ל כרבינא ואם גמר סעודתו לא הדר מברך:

ששה דברים נאמרו באספרגוס וכו'. וא"ת ואמאי לא חשיב שיעורו ברביעית לפי' ה"ר חיים שפי' בחזקת הבתים אנפק אנבג אנטל וזהו רביעית של תורה ופי' ה"ר חיים אנפק היינו אנבג וזהו אספרגוס דהכא כדאמר בקדושין פ' עשרה יוחסין בעובדא דרב יהודה לישתי מר אנבג מי שני אנפק כדאמרי אינשי או איספרגוס דאמור רבנן מהו שיעורו לשתות ממנו כלי ששמו אנטל וזהו רביעית של תורה. וי"ל כיון שאם היה שותה יותר מרביעית אין בכך כלום לא חשיב ליה. ולפי' זה שייך שפיר גבי רפואות דאיירי התם שהיו כתובו' על השע' והיינו נמי דאמר בגיד הנשה אנפק' חייא משמע, ואמרינן נמי הכא גבי איספרגוס אינו שותהו אלא חי והיינו במי שרצ' לשתותו עד דקאי אאנפק' זהו שיעור ששותים וכו' אאנפקא שזהו רביעית כדאמר בחזקת הבתים, ורבינו שמואל פירש התם אנפק אנבג אנטל כול' שמות כלי' הם ותימא דהשת' לא איירי מידי ברפואות דאמר התם:

אין שותין אותו אלא חי משום הכי איירי הך שמעתא במילי דאספרגוס משום דאיירי ביין חי:

ואין מפסיקין בו. משום דתנן השותה כוסו בבת אחת הרי זה גרגרן שתים דרך ארץ וקאמר הכא דבזה אין מפסיקין בו אלא שותהו בבת אחת:

חי ומלא. וא"ת והאמר לעיל מודים חכמים לר"א בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים, ופירש"י שיש לו ליתן בכוס של ברכה חי שזהו כבוד הברכה א"נ מוציאו חדש מן החבית לשם ברכה פריש"ק בלעז, ור"ת פירש חי מזוג ולא מזוג שזהו חי בפ' סורר ומורה והא דאמרינן בשבת פ' המוציא כוס של ברכה צריך שיהיה בו רובע רביעית כדי שימזגנו ויעמוד על רביעית דמשמע שמוזגו לגמרי י"ל שכשמתחיל לברי

אינו מוזגו לגמרי ולאחר הברכה מוזגו לגמרי ורב ששת דלקמן היה מוזגו לגמרי בברכת הארץ כדאמרינן בסמוך רב ששת מוסיף בברכת הארץ. ויש מפרשים שכל אלו עשרה דברים מיירי בכוס עצמו ומפרשים חי שלא יהיה שבור וחיות אשכחן גבי כלים בפ' הכונס דאמר מר שבירתן זו היא מיתתן, מיהו שייך התם שפיר לשון מיתה משום הא דפטרינן התם שור ולא אדם היינו ממיתה אבל לענין נזקין מיהא חייבין ולענין כלים ממעטינן להו מחמור ולא כלים אפי' לענין נזקין דשבירתן זו היא מיתתן אבל שבורין מיהא לא מיקרו מתים, אבל ה"ר אלחנן מביא ראיה מדאמר במכות פ"ב ריסק ט' נמלים ואחד חי להשלימו לכזית לוקה וכו', ואותו חי היינו שלם כי מה לנו ולחיותו רק שיהי' שלם לוקה עליו משום בריה אפי' מת אך, יש לדחות משום דנקט סתם חי שלם הוא. ובענין אחר מפרש חי רביעית שימזגנו בכוס שיבוא חי לכוס אבל אם היה מוזגו קודם לא היה בא חי לכוס. ענין אחר חי ולא מבושל:

ואין לנו אלא ד' דברים. מיהו לא משמע דפליג ר' יוחנן אההיא דנוטלו בימינו כדאמר לקמן א"ר יוחנן ראשונים שאלו שמאל מהו שתסייע לימין ואמר רב אשי כיון דלא איפשיטא עבדינן לחומרא משמע שכך היו נוהגין, ואמרינן לעיל פ' כיצד מברכין אוחז את הכוס בימינו ואת השמן בשמאלו, ולכל מצוה ימין עדיף מיהו האמוראים דבסמוך שהי' עושין עיטור ועיטוף דמשמע שהן מחמירין על עצמן בשביל כבוד הברכה ולפיכך יש להחמיר בכוס של ברכה:

שטיפה מבחוץ והדחה מבפנים. אומר רבי כגון שאין הכוס יפה שיש בו שיורי כוסות, אבל אם הוא יפה לא בעי שטיפה והדחה:

העולם הזה והעולם הבא שנאמר ים ודרום ירשה. לא ידעינן היכי מפיק מהאי קרא שני עולמות. פירש ה"ר יוסף ממרשיל"א מדהוה ליה למיכתב ים ודרום רש וכתיב ירשה הרי יו"ד ה"א יתירה וביו"ד ה"א נבראו שני עולמים כדאמרינן ביה ה' צור עולמים אל תיקרי צור וכו':

דף נא:

אין משיחין על כוס של ברכה פירש"י שלא יסיח המברך משנתנו לו הכוס וה"ה נמי שהמסובין שם בעינן שלא יסיחו משום שיתכוונו שומע ומשמיע כיון שיוצאין בברכה אין להפסיק שמיעתן בפסיק שיחת חולין כמו שהמברך אינו צריך להסיח מיהו אמרינן שמע תשע תקיעות בתשע שעו ביום יצא ומשמע שהשומע סח בינתים ואפי הכי יצא מיהו לכתחלה אין לו לעשות כן

והלכתא בכולהו יושב ומברך. לפי שברכת המזון דאורייתא החמירו בו להיות יושב ומברך משום כבוד הברכה שהרי עשרה דברים נאמרו בו מה שלא מצינו בשאר ברכות:
הדרן עלך פרק שלשה שאכלו

פרק שמיני - אלו דברים

אלו דברים שבין ב"ש וב"ה בסעודה. בתר דמסיק כל מילי דברכת המזון הדר מפרש מילי דסעודה:
שכבר קדש היום. משעה שקבל עליו שלא לעשות מלאכה ותוספת שבת דאורייתא:

דף נב.

ור' יהושע היא דאמר אין משגיחין בבת קול. וא"ת והלא ר' יהושע לא אמרו אלא על פלוגתא דר"א וחכמים גבי תנורו של עכנאי בס"פ הזהב ואנן נמי לא סבירא לן כר"א אלא בבת קול דב"ה וב"ש אנו סוברים כב"ה כמו שיצתה בת קול ואומרה הלכה כב"ה וגם ר' יהושע שמא סובר כן וי"ל שר' יהושע ודאי אמר האי לישנא אין משגיחין בבת קול שנאמר לא בשמים היא משמע שבשום דבר אין לנו לשמוע בבת קול אלא אנו סוברים כבת קול דבית שמאי וב"ה שבאה להעמידנו על האמת שרוב של ב"ה עדיף מחורפא של בית שמאי והעמידה לנו הפסוק דאחרי רבים להטות, אבל בת קול דר"א לא היתה אלא לכבודו וסתרה לנו הפסוק דאחרי רבים להטות מ"ר. י"מ ר' יהושע היא דאמר אין משגיחין וכו' ואפילו על אותן של ב"ש דאמר בפ"ב דחגיגה גבי ההיא ברייתא דאמר ר' שמעון בן שטח מדבריכם כש"כ וכו' עד נטפל בו תלמיד אחד מתלמידי ב"ש א"ל אומר לך טעמם של ב"ש שמא לא נתישב לו בכלום ולישנא לא משמע הכי דאמר ר' יהושע היא דאמר אין משגיחין בבת קול:
הנכנס לביתו במוצאי שבת וכו'. עד ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו עד לאחר המזון ומשלשלן כולן לאחריו. הקשה רבינו נסים גאון מדאמר בע"פ דאמימר בת טוות ולא רצה לטעום קודם שיבדיל ותירץ דמיירי הכא כשהי' יושב ואוכל מבעוד יום וחשכה לו ולא אכל וצריך לברך ברכת המזון ומביא ראיה מן הירושלמי דפ' אלו דברים. וקשיא על דברי ב"ה במוצאי שבת איך עבידא היה יושב ואוכל בשבת וחשכה מ"ש ואין שם אלא אותו הכוס וכו'. וקשה דלישנא הנכנס לביתו במוצאי שבת לא משמע הכי, ועוד קשה היכי דייקינן מינה בערבי פסחים ש"מ טעם מבדיל הא לא טעם מידי משחשכה. וא"ת ותיקשי לשמואל דאמר מפסיקין להבדלה וא"כ יוכיח משם שאין מפסיקין ותיקשי לשמואל דאמר מפסיקין להבדלה ועוד דהך ברייתא כר' יהודה מוקמינן לה בסמוך

ובדאית ליה לר' יהודה אין מפסיקין להבדלה א"כ יחמיר בהפסקה יותר משמואל דאית ליה מפסיקין. ובע"פ מיקל בהפסקה יותר מר' יהודה גבי קידוש אלא אומר רבי דודאי אסור לאכול קודם הבדלה אבל אין לו שאני וחביב לו לעשות ברכת המזון על הכוס:

הנכנס לביתו במוצאי שבת וכו'. מהכא בעי לדקדק דברכת המזון טעונה כוס וב"ה וב"ש דמתניתין אית להו הכי דטעונה כוס והכי נמי מסקינן בע"פ דברכה טעונה כוס ולכאורה הוה משמע שברכת המזון טעון כוס ואפי' ביחיד מדלא מדכר בשום דוכתא זימון כלל ולשון הנכנס לביתו במ"ש משמע דאפי' יחיד וביחיד מיירי ואמרינן נמי בע"פ בגמ' והשלישי אומר עליו ברכת המזון ש"מ ברכה טעונה כוס והתם אפי' ביחיד שתקנו ד' כוסות אפי' ביחיד וכן היה נוהג רבינו שמואל בן מאיר ומיהו כולהו איכא לדחוינהו דמיירי בזימון והך דע"פ מפרש לה ה"ר אלחנן ש"מ ברכת מזון טעונה כוס בשלשה דאי לא למה תקנו עליו ברכת מזון בד' כוסות היה להן לתקן על שיר אחר:

כלי אחר הוא דליכא טפי משיעוריה איכא. וא"ת והיכי דייקינן בע"פ מהך ברייתא דלעיל דהנכנס לביתו במ"ש ש"מ כוס של ברכה צריך שיעור פי' שאי אין צריך שיעור יחלקהו לשתי חלקים ויבדיל על האחד והאחר יהי' לברכת המזון ואמאי והא אין לו אלא כוס אחד קתני ואיך יחלקהו לשנים, וי"ל דמיירי הכא יותר מכשיעור וא"כ בעי למימר שאין לו אלא אותו הכוס דהיינו שא"ל כלים דכיון שיושב על שולחנו לא ימצא כ"כ כלי אבל בברייתא דלעיל דדייקינן מינה בע"פ מיירי קודם אכילה הואיל ונקט הנכנס לביתו במ"ש, א"כ בטוב יכול למצוא כוס ע"י שיטרח דאטו בגברא ערטילא עסקינן דלית ליה, ודיוקא דלישנא משמע נמי הכי דהכא קתני אין לו אלא אותו כוס ולעיל קתני אין לו אלא כוס וא"ת היכי דייקינן מהתם דכוס של ברכה צריך שיעור אבל של הבדלה לא. י"ל דאי כוס של הבדלה צריך שיעור כוס של ברכה לא כש"כ דהכל שוה קידוש וברכה והבדלה. וא"ת הואיל שמדקדק שם כוס של ברכה צריך שיעור הא דמדקדק שם אח"כ שמא טעמו פגמו והלא טעמו של רב אשי פשוט שאומר אח"כ טעמו פגום וכוס של ברכה שיעורא צריך חדא מילתא היא מה טעם טעמו פגום משום דכוס של ברכה צריך שיעור ולמה היה לדקדק שתיהן מכאן. וי"ל שהיה סבור המבדיל צריך לטעום מלא לוגמיו ופשיטא ליה שיש כאן יותר מכשיעור שאין אדם יכול לדקדק כך שלא יהא כדי טעימה יותר על השיעור של רביעית הואיל וכן יטעום משהו להבדלה ויניח השאר לכוס של ברכה כי אעפ"י שאינו יכול לחלקו לשתי כוסות היינו לפי שאין לו להבדיל אלא בדבר הניכר בכוס יפה. וא"ת ומ"מ יבדיל ויניח ממנו משהו. וי"ל שאין זה כבוד קידוש והבדלה שיניח המברך כוס מלא שבירך ולשתות ממנו משהו בכוס אחר. וא"ת

כיון דפריך דסתמא דמילתא יש בו יותר מכשעור ואינו מצומצם וא"כ מאי פריך הכא והא בציר ליה משיעורי' כי משני דטעים ליה בידי' ומאי קושיא והלא מסתמא יש בו יותר מכשיעור טעימא משהו. וי"ל דפשיטא ליה דלא מיירי בטעימה של משהו דהא כיון שרוצה לשתות יין ואינו עושה למצוה רוצה לשתות כדי שביעת גרון. וא"ת מה שמדקדק רב אשי מה טעם טעמו פגום משום דברכת המזון צריכה שיעור כוס והלא יכול לשתות ומנח ליה בידיה הואיל וכוס של ברכה אינו מצומצם. וי"ל שסובר רב אשי שצריך מלא לוגמיו בהבדלה דאין כאן יין מלא לוגמיו יותר מכשיעור ודחויא בעלמא אמר ר' אשי דמהכא ליכא למשמע מינה וטעמא דברכות פירש ה"ר יוסף יין לעולם קודם מאחר שנהנה מיד ואח"כ בשמים להראות כי לכבוד שבת באו לפי שהיו לו שתי נפשות בשבת ועכשיו מריח לרפואה משום דוי לנפש שאבדה ויין קודם דתדיר וב"ה סברי בשמים דאת לכבוד שבת מקדימין להו למאור וגם באים לרפואה להשיב נפש. וא"ת ומ"ש גבי קידוש והבדלה שמעולם מברך על היין תחלה ועל ברכת המזון לבסוף על היין וי"ל דלא דמי דאיך יברך בברכת המזון על היין תחלה והרי (היה) ברכת המזון אחרי שסלקו עצמן מלאכול ולשתות אבל קידוש והבדלה הוא תחלת המעשה וגם הוא גורם לקידוש אבל ברכת המזון גורם ליין שיבוא וגם הוא שמחוייב מדאורייתא בברכת המזון וגם ברכת המזון תדיר' מברכת היין:

טעמו פגמו. פירש רבינו שמואל אע"ג דקיי"ל בע"פ אין מברכין על כוס פגום איכא אמוראי התם דקפדי אחצבא פגימא ואחביתא פגימא ואם אין לו אלא יין פגום מותר לברך עליו אך העולם נהגו שלא לברך וכדאי הוא רבינו שמואל לסמוך עליו. יש שנוהגין כשיש להן יין פגו' לוקחין מע' יין ושופכין עליו ומברכין עליו ולא נתבא' לנו מאין זה להם ויש מביאין ראיה מהירושלמי מפ' ג' שאכלו גבי מתניתין דאין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים נוהגין רבנן בההוא כסא דקידושא כהדא דר' זריקא וכו', מילתא דר' יונה פליגא דר' יונה טעים כסא ומתקן ליה אין תימר שהוא מזוג והתניא השותה משקין מזוגים שעבר עליהם הלילה דמו בראשו, א"ר יוחנן והן שלנו בכלי מתכות ור"ל שהיה טועם הכוס של קידוש ולמחר מוזגו כי בקידוש אין לחוש אם מברך על החי והיינו פליגא דקאמר והוא מתרץ שלעולם מוזגו קודם קידוש ואפי' מקדש עליו ולמחר אין בכך כלום ולא קפדינן אלא בשלנו בכלי מתכות מיהו משמע שמקדש בכוס שהיה טועם ע"י שמוסיף עליו אך זו אינו ראיה דדילמא ה"ק היה טועם כוס של קידוש בכלי אחר כדי למוזגו למחר וצ"ע פירוש הירושלמי:

גזרינן שמא יטמאו משקין שאחורי הכוס ומטמאין ידים ויחזרו ויטמאו את הכוס. וא"ת והלא אין במשקין שאחורי הכוס רביעי' ואין מקבלין טומא' בפחו' מרביעית וי"ל דאין הכי נמי דאמרינן בפ"ק דפסחים דאיכא משקה בהדי בשר דמטמא מחמת בשר פירוש שהבשר מלוחלח במשקין ומסתמא אין כאן רביעית ויטמאו לבשר ואמרינן התם נמי דמים נמי לא אמרן אלא דהוו רביעית וכו' אבל אין בהן רביעית טמא. וא"ת והא אמרינן בפ' דם נדה דמעת עינו ודם מגפתו וחלב האשה מטמאין טומאת משקין ברביעית ומפיק לה התם דהוו מן קראי ואפי' הכי צריך רביעית. וי"ל דהתם אינו משקה כלל מן התורה ולהכי אין צריך רביעית וקראי אסמכתא בעלמ' נינהו, וכן גבי סתם יינן בפ' אין מעמידין דמטמא פירות טומאת משקה ברביעית אעפ"י שהוא משקה גמור כיון שהמשקה לא באת עליו טומאה מדבר אחר אלא מכדה ופירי לא גזרו עליו טומאה כי אם כמו משקה דרבנן דהוו ברביעית והכי נמי בפ' כיסוי הדם דגזרו עליהן טומאה משום משקה זב וזבה. מיהו הא דמייתי בנדה דחלבה של אשה משקה מדכתיב ותפתח את נאוד החלב ותשקהו האי קרא מיירי לענין חלב הבהמה דהוי משקה גמור אבל לענין חלב האשה הוי אסמכתא בעלמא. אך קשה לר"י מדאמרינן בכריתות פ' אמרו לו נטף חלב מדדיה של נדה לאויר התנור טמא ופריך האי חלב דאתכשר במאי פירוש שחושבו אוכל כדאמרינן בפ' חבית משקה הבאה לאוכל אוכל וא"ר יוחנן בטפה המלוכלכת בפי הדדי' פירוש ואותה טפה עצמה מטמאת הכלי כיון שהוא משק' אבל החלב הוא אוכל והוא אינו מטמא כלי, וה"ה שהיה יכול להקשות התם והא אין אוכל מטמא אוכל ויתרץ לו בטפה המלוכלכת על פי הדד אלא רבותא פריך ליה דאפי' אוכל יטמא כלי דאיתכשר במאי פי' שטמא בו אוכל וכיון שמתרץ לו בטפה המלוכלכת על פי הדד אז נוח לו שאותה טפה תטמא כלי לפי שהיא משקה אלמא מטמא חלב האשה אפי' בפחות מרביעית וי"ל דלענין חולין לא גזרו בפחות מרביעית אבל לענין תרומה גזרו בפחות מרביעית גבי טומאת משקין דרבנן. וה"ר שמעיה פירש דחלב האשה כשנפל לתוך התנור או כשפירש למקום אחר אז הוי משקה אבל כשהתנור תוקפו מן הדד הוי אוכל ולהכי קאמר דאתכשר בטפה המלוכלכת על פי הדד לפי שאז היא אוכל ואינו יכול לטמאות בנגיעת הדד. והא דאמרינן בס"פ אין דורשין נימא נפסקה ליה וקשרתיה כמה ומפרש ה"ר יום טוב מ"כ דמיירי באשה טהורה רק שנגעה באותו רוק מלוכלך על המפה והתם ידים שניות יטמאו הרוק שהוא משקה וטימאה המפה אלמא מקבל טומאה אפי' בפחות מרביעית התם מיירי לענין תרומה ואף לענין קדש מוקי לה בירושלמי דמייתי עלה ההיא דנגמרו בטהרה צריכין טבילה לקודש מ"ר:

וב"ה אומרים מוזגין את הכוס וכו' ולא גזרו שמא יטמאו משקין שאחורי הכוס דמשקה שאחורי הכוס לא שכיח:
גזירה שמא יטמאו משקין שבידים וכו'. אבל בשעת סעודה ליכא למיחש להכי שהרי אדם מנגב ידיו בשעת אכילה כדאמרינן כל האוכל לחם בלא ניגוב ידים וכו', אבל בשתיה אינו מדקדק כ"כ בניגוב ידים:

דף נב:
תכף לנטילת ידים סעודה הא דלא חשיב לעיל בפרק כיצד מברכין גבי ג תכיפות משום דהך שנויה במשנה ולא חש לחושבה א"נ כל הנך דלעיל מפקינן מקראי כדפרישנא לעיל **ונטמייה** כסת לאדם אין כלי מטמא אדם. דהאי כסת ליכא למיחש דטומאת מדרס אית ביה שאדם יודע ונשמר בטהרה ואינו משתמש בטומאת מדרס:
ויחזרו ויטמאו לידים. אבל לאוכלין ליכא למיחש שיטמאו מחמת המפה שאין דרך ליתן אוכלין על המפה אלא על השולחן:
דבר אחר אין נטילת ידים לחולין מן התורה. האי ד"א לא הוי כההיא דלעיל שאין צריך לטעם ראשון אבל כמו האי דבר לא צריך לפרושי אלא טעמייהו דב"ה קאמר וליישב דבריהם, אוכלין מחמת שולחן שיש להן עיקר טומאה דאורייתא ולא דמו כלל לידים שאין להן כלל עיקר טומאה בלא גוף האדם:
פירורין שאין בהן כזית מותר לאבדן בידים. הכא משמע דגרסינן מותר אבל בשבת פ' נוטל יש ספרים דגרסי אסור לאבדן בידים וכן גורס רש"י אסור לאבדן דתנן התם מעבירין מעל השולחן פירורין שאין בהן כזית ושיער של פולין ושל עדשים ושל אפונים מפני שהוא מאכל בהמה ופירש"י התם מדקתני מעבירין ולא קתני מגביהין מעל השולחן מהא שמע מינה דבידים שקיל להו ואסור לאבדן, ואין נראה דהתם נמי לעיל תנן מגביהין עצמות וקליפין ואע"פ שאותן מותר לאבד בידים נקט מגביהין, על כן נראה דגריס התם כמו הכא דמותר לאבדן ביד וכן גרסת ר"ת התם מותר לאבדן וכן הגרסא בספרים ישנים:
וב"ה סברי מותר להשתמש בשמש ע"ה. וא"ת ואמאי לא תני להו במס' עדיות גבי קולי ב"ש וחומרי ב"ה, י"ל הואיל ואיכא דמהפכי ב"ש לב"ה דהכי נמי הך דמגביהין עצמות וקליפות וכו' דאמר רב נחמן אנו אין לנו אלא ב"ש כר' יהודא וב"ה כר' שמעון דהשתא קולי ב"ה ונשנית במס' עדיות לפי הטעות, א"נ לא שייך בהא כולי האי איסור והיתר א"נ אינו מונה במס' עדיות אלא הנך שהלכה כבית הלל:
בכולי פרקא הלכה כב"ה לבר מהא דהלכה כב"ש וא"ת והא לקמן בסוף פרקין דמי שאכל ושכח ולא בירך פסקינן דהלכה כב"ש דיחזור למקומו ויברך והיכי עבדי אמוראי

להא דגמרין דלקמן, וי"ל דאפילו ב"ה לא פליגי על ב"ש שטוב לעשות כב"ש אלא שלא הכריחוהו לכך א"נ האי אמורא דהכא סבר לה בהך דלקמן נמי כב"ה ולקמן בסוף פרקין אפרש יותר בטיב בס"ד להאריך באותן דברים שסבירא לן כב"ש:

וא"ר יוחנן נהגו העם כב"ה ואליבא דר' יהודה. ור' יוחנן חולק על סתם משנה זו כי שמא ר' יוחנן בלשון יחיד שונה אותה או שמא נהגו קאמר או סתמא אחרינא אשכח כי בכמה מקומות חולק על סתם משנה:

נהגו העם כב"ה. תימא דאמרינן בפ' הדר ובפ"ב דתעניות א"ר יהודה א"ר הלכה כר"מ רב הונא אמר מנהג כר"מ ורבי יוחנן אמר נהגו העם כר"מ וכו' עד מ"ד נהגו אוריי לא מורינן ואי עבדי לא מחינן בידייהו ואלו הכא משמע אוריי מורינן לכתחלה, וי"ל התם דוקא דאמר הלכה מנהג ונהוג שכל אחד בא לפחות מחבירו אבל הכא דקאמר אמורא נהגו העם עבדינן הכי כמו נהוג עלמא כתלתא סבי. ומיהו קשה לרבי בפ"ק דר"ה א"ר יוחנן נהגו העם כרבי אושעיא איתביה ריש לקיש לרבי יוחנן בנות שוח לאדם ואשתיק ופריך אמאי אישתיק לימא ליה אמינא לך אנא מנהגא ואת אמרת לי כו' פי' דנהגו קאמינא ולאו שפיר עבד אלמא נהגו גרידא דלא הוי כההיא דתענית ומשמע שאין להורות כן משמע, וי"ל דמ"מ פריך ליה אמאי לימא ליה דנהגו דהכא שכך ר"ל שנהגו מעצמן ובעירובין כתבתי:

נר בשמים. פירש"י בסדר הפסח למ"ד יקנ"ה וכולהו אמוראי דע"פ לא איירי בבשמים במוצאי שבת שאין באין אלא בחול משום נשמה שאבדה וביום טוב יש נשמה יתירה כבשבת ואין נראה דא"כ גם במוצאי יום טוב יברך על הבשמים ומעשים בכל יום דלא עבדינן הכי ואין נראה לומר משום דבמוצאי שבת אור של גיהנם מתחדש ומחליש את העולם עם איבוד נשמה ובמוצאי יום טוב ליכא שאין נח ביום טוב דקאמר במדרש ששובתת בשבתות ובחדשים ובמועדים, ועוד פירש"י טעם דאסור להריח ביום טוב שמא יקטפנו מן המחובר ואין נראה דקאמר בהמביא כדי יין כי הוינן בי רב יהודה הוה מפשח ויהיב לן אלוותא אלוותא ועוד וכי נאסור לאכול ירקות ביום טוב כיון שיש במינו במחובר שמא יבוא לתלוש. ואומר רבי הטעם דודאי אין נשמה יתירה ביום טוב אלא תענוג יום טוב ושמחתו משיב הנפש שאבדה אבל אין בו נשמה יתירה ולכך לא יברך על הבשמים במוצאי יום טוב שלא אבדה הנפש:

בברא ובורא כ"ע לא פליגי. והא דקתני זה ברא וזה בורא לאו משום דבהכי פליגי אלא כל אחד נקט לשון הנהוג בו:

טובא נהורא איכא בנורא. על כל מאור ומאור יש לנו לשבחו:

דף נג.

וכי תימא האי דאיסור אזל ליה והא אחרינא היא. שכן דרך השלהבת שכל שעה שדולקת ומסכסכת השלהבת בפתילה מתחלפת ומיד הוה מצי לאקשויי אי הכי אפילו כותי מכותי נמי לישתרי אלא עדיפא מינה פריך לה דהוה מצי לשנויי כדמשני בסמוך:

גזירה משום כותי ראשון. וכותי ראשון משום עמוד ראשון וכולה חדא גזירה הוא שאסרו חכמים כל אש של כותי שהוא ביד כותי דאי לאו הא לא קיימא הא אבל הכותי שהדליק מן ישראל מברכין עליו וכן ישראל מכותי והכי קיי"ל:

גדול מוכחא מילתא דודאי כותי הוא. ואפילו ברוב ישראל בעיר וקמ"ל דלא אזלינן בתר רובא:

אם עבה כפי הכבשן. כיון שהוא גדול כל כך נעשה ודאי להאיר כדאמרינן בסמוך דסוף אור של כבשן שהודלקו העצים נעשה להאיר:

הא בתחלה הא בסוף. פר"ח בתחלת הדלקתו שעדיין לא הודלקו רוב העצים וקוטרא בעלמא הוא אבל בסוף שהוצת האור ברובן ועלתה שלהבת מאליה מברכין. ורש"י פירש אחר שריפת האבנים עושין אור גדול עליו כדי למרק האבנים ומשתמשין נמי לאורה:

הא דאיכא אדם חשוב. פירש"י כשיש אדם חשוב אז עשוי לכבודו ולא להאיר. וי"מ איפכא דאדם חשוב עשוי להאיר ואי ליכא אדם חשוב לכבוד בהכ"נ הודלקה:

וב"ה אומרים אחד מברך לכולם. ולא דמי לפת דאמרי' לעיל פרק כיצד מברכין ישבו כל אחד מברך לעצמו דכיון דלא הסיבו אינם רוצים זה בברכת זה, והוי נר כמו יין אליבא דרב דאמר לעיל לא בעי הסיבה ואפילו לר' יוחנן דאמר לעיל בעי הסיבה ה"מ יין דחשוב ורגילין להסב עליו אבל שאר ברכות אע"פ שלא הסיבו כמו שהסיבו דמי. הר"ר יוסף:

כל שמוציאין לפניו וכו'. פירוש אין רגילות המקום להדליק כי אם לכבוד אבל במקום שמדליקין בלילה ולא ביום אז אינו עשוי אלא להאיר ואין רגילין לעשות בלילה ולהדליק כי אם להאיר:

וכל היכא דלאו לריחא עבידא לא מברכינן עליה. והא דאמרינן לעיל בפ' כיצד מברכין האי מאן דארח באתרוג ובחבושא מברך ברוך שנתן ריח טוב בפירות, היינו שלקח כדי להריח או לאכול ולהריח אבל אם אכלן והעלו ריח כיון שלא נתכוון להריח אין לו לברך. קצרו של דבר כל שנעשה להריח או להאיר מברכין עליו ואם לאו אין מברכין כגון נר לכבוד ובשמים לעבורי ריח רע או זוהמא או לגמר את הכלים:

אשתכח רובא דלאו לריחא עביד. ות"ק סבר דבהני דברי מיעוטי ליכא רובא:

המהלך בערבי שבתות בטבריא וכו'. י"מ דהיינו טעמא כדאמרינן בכל כתבי הקדש יהי חלקי ממכניסי שבת בטברי' וממוציאי שבת בצפורי שיושבת בראש ההר ואין מחשיך מהרה:

דף נג:

גחלים לוחשות וכגון שעשויין להאיר

אין מחזרין על האור. שברכה זו אינה אלא לזכר בעלמא:

וחד עביד בשוגג כב"ש ואשכח ארנקי. פי' ששכח לברך. וא"ת והא אמרינן לעיל בפ"ק דר"ט הטה לקרות כב"ש וסיכן בעצמו מפני הלסטים, וי"ל דהתם אין ב"ה מודים לב"ש שיש לעשות ואם עשה כן עבר על דברי ב"ה אבל הכא אפילו ב"ה מודו שהעושה כדברי ב"ש תבוא עליו ברכה ואפילו אמורא דלעיל דאית ליה בכולי פרק' הל' כב"ה אית לי' הכי אבל אנו קיי"ל כב"ש וכן פסק בס' רב עמרם דבהך הל' כב"ש שפסק בו' דברי' כב"ש שנים בזה הפרק הך דהכא דשכח ולא בירך והך דלעיל דמכבדין את הבית ובמנחות פ' התכלת יש שלשה גבי סדין בציצית ב"ש פוטרין וב"ה מחייבין, וכן כמה חוטין הוא נותן ב"ש אומרים ארבעה וב"ה אומרים שלשה, וכן כמה משולשלת ב"ש אומרים ד' אצבעות וב"ה אומרים שלשה וכן גבי סוכה קטנה שהחזיקה ראשו ורובו ושולחנו בתוך הבית דקיי"ל כב"ש ובפ"ק דסוכה מסקינן דבתרי פליגי פליגי בסוכה קטנה שמחזקת ראשו ורובו ושולחנו בתוך הבית ופליגי בסוכה גדולה ובגזירה שמא ימשך אחר שולחנו ושמא אין הלכה כב"ש אלא בסוכה קטנה ולא בסוכה גדולה או שמא כולהו בחד טעמא. [וא"ת] עובדא דר' יוחנן בן החורנית שהלכו זקני ב"ש וזקני ב"ה ומצאוהו שהיה יושב ראשו ורובו בתוך הסוכה ושולחנו בתוך הבית ולא אמרו לו דבר א"ל ב"ש משם ראיה אף הם אמרו לו א"כ היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימיך והלא באותו דבר הלכה כב"ש. י"ל דמייתי ראיה שכשאמרו להם ב"ש לב"ה כי אע"פ שמן התורה קיים מצות סוכה כיון שעבר על דבריהן שגזרו שמא ימשך אחר שולחנו לא עשה ולא כלום וה"ה בשאר מצות אם עשה כב"ש אפילו בק"ש שאם קראו מוטה אינו כל כך חולק על דברי ב"ה דהרואה אומר לאפושי בעלמא הוא דקא עביד אפילו הכי לא עשה ולא כלום וכן פירשנו לעיל בפ"ק. מיהו מאי דמצרכי לחזור למקומו ולברך היינו בדברים שטעונין ברכה לאחריהן במקומן שצריך להם לברך ברכת המזון אבל בדברים שאין טעונין ברכה לאחריהן במקומן כגון תאנים ורמוני' ויין שאין טעונין ברכה לאחריהן במקומן אלא ברכה אחת מעין שלש לא יחזור ויברך. ודלא כפירוש רבינו שמואל שפירש בע"פ שכל ז' המינין טעונין ברכה לאחריהן במקומן דלא מוכחא שמעתא דהתם כדפרישנא התם:

כנפיה מגינות עליה. יש במדרש שכל העופות כשהן יגעין נוחין על גבי סלע אבל היונה נוחה באחת ופורחת באחת:

באכילה מרובה. שיעור צמאה שהרי שיעור יותר מד' מילין אדם צמא. וה"ה נמי לענין שתיית יין ואכילת פירות שנוהג זה הדין שאם אינו צמא ואינו רעב באותה שעה שאכל ושתה לא יברך:

וב"ה אומרים מברך על המזון ואח"כ מברך על היין פירש"י דאית להו לב"ה דברכה טעונה כוס. וקשה לרבי אמאי לא מוכחינן מהך משנה דברכת המזון טעונה כוס דב"ש במקום ב"ה אינה משנה. וי"ל דשאני הכא שאינו צריך ליין כי אם לשתיה אבל אם היה צריך להבדלה שמא יעשנה קודם ולא הוה אמרינן התם דברכה טעונה כוס. מיהו ממתניתין דלעיל מצינו להוכיח כן ב"ש אומרים נר ומזון בשמים והבדלה וב"ה אומרים נר ובשמים ומזון והבדלה אלמא ברכה טעונה כוס ואמאי מייתי בע"פ ברייתא דלעיל להוכיח כן, יש לומר דאין ה"נ היה יכול להוכיח מן המשנה אלא מוכיח שם מן הברייתא כמו דדייק מינה התם מילי טובא:

בתוספתא גרסינן עונין אמן אחר נכרי המברך ואין עונין אמן אחר כותי המברך וכו', ובפרק המתחיל כשם שנתנה תורה קבע לק"ש כך וכו' גרסינן כי הכא עונין אמן אחר ישראל המברך וכו' זה הגרסא שוה לתלמוד שלנו אבל בירושלמי תני נכרי שבירך את השם עונין אחריו אמן א"ר תנחומא אם בירכך ענה אחריו אמן שנאמר ברוך תהיה מכל העמים וגו', נכרי אחד פגע בר' ישמעאל ובירכו א"ל מילתא אמירא פגע בנכרי אחר וקללו א"ל וכו' א"ל תלמידיו כמה דאמרת לדין אמרת לדין א"ל כן כתיב אוררך ארור ומברכיך ברוך:

ואין עונין אמן אחר כותי עד ש שישמע כל הברכה. דשמא להר גריזים נתכוון:

גדול העונה אמן יותר מן המברך. שהוא שומר המצוה. ויש אומרים אמן עולה בגמטריא לשם המיוחד בכתבו ובקריאתו, ולא נהירא:

מהו לענות אמן אחר תינוקות של בית רבן. כלומר אם צריך לענות אמן:

והייתם קדושים אלו מים אחרונים. ואע"ג דאמר הכא דידים מזוהמות פסולות לברכה ה"מ במקום חכמים שהיו רגילין במלח סדומית שמסמא את העינים כדאמרינן ספ"ק דעירובין ואף איתא בר"פ כל הבשר שלכך תקנו מים אחרונים ואמרינן פ' כל הבשר מים אחרונים חובה לפי שהן מזוהמות מחמת סכנה ופסק ה"ג שאין טעונין ברכה דהיינו דוקא בימיהם דעל כרחין היו צריכין למים אחרונים לכך נוח וטוב שיטלו לפני ברכת המזון אבל אנו אין רגילין בהן ולכך אין אנו צריכין ליטול מים אחרונים אם אין ידיו

מזוהמו' שהיה צריך ליטול ידיו אחר ברכת המזון. ומיהו אם יש אדם איסטניס ורגיל ליטול אחר סעודתו קודם ברכה צריך ליטול אבל אם אינו רגיל בכך לא, תדע דאמרינן כי קדוש אני כו' זה שמן ואמרינן לעיל פרק כיצד מברכין אמר רב אשי כי הוינן בי רב כהנא הוה אמר כגון אנן דרגילין במשחא משחא מעכב לן אלמא אותן שלא היו רגילין לא היו חוששין בו אף ע"ג דנפקא לן הכא מקרא אסמכתא בעלמא הוא ולא איירי אלא ברגילין בהן כדפירשנו:
הדרן עלך פרק אלו דברים

פרק תשיעי - הרואה

דף נד.

הרואה מקום שנעשה בו נסים לישראל. בירושלמי מדקדק מתניתין בנסים דרבים אבל בניסי יחיד אין צריך לברך, מהו שיברך אדם על ניסי אביו ורבו אם היה אדם מסויים כגון יואב בן צרויה וחביריו ואדם שנתקדש בו שם שמים כגון חנניה מישאל ועזריה מברך. והכי נמי אמרי' בגמרא דידן לקמן בפרקין ראה גוב אריות וכבשן אש אומר ברוך שעשה נס לצדיקים במקום הזה ועוד מדקדק התם בירושלמי נסי שבטים מהו שיברך למ"ד בהוריות כל שבט ושבט איקרי קהל צריך ומ"ד כל השבטים איקרו קהל אין צריך לברך ופלוגתא היא בפ"ק דהוריו'. ובכל אלו הברכות השנויות בזה הפרק פותח בהן בברוך ובשם ובמלכות. ובירושלמי דפרקין ר' זעירא ור' יהודה בשם רב אומרים כל ברכה שאין עמה מלכות לאו ברכה היא ר' תנחומא אמר אנא אמר טעמא ארוממך אלהי המלך רב אמר צריך לומר אתה ושמואל אמר אין צ"ל אתה. ונראה בעיני שכל הברכות הללו אינו אלא משלשים יום לשלשים יום אבל אם היה רואה כל שעה אינו צריך לברך אם אין זמן קבוע של שלשים יום והכי נמי אמר בגמ' הרואה חבירו לשלשים יום מברך שהחיינו ותנן נמי הרואה את הים הגדול לפרקים אומר ברוך וכו' ומפרש בירושלמי דהיינו אחד לשלשים יום ואמרינן נמי בירושלמי שמעון קמטריא שאל לר' חייא בר בא כגון אנא דאנא חמר וסליקנא לירושלים בכל שעה מהו שאקרע א"ל תוך שלשים יום אי אתה צריך לקרוע ועוד וכי תעלה על דעתך דהרואה פני המלך יברך בכל יום וכן כיוצא בכל הברכות הללו אלא ש"מ משלשים לשלשים יום:
אומר ברוך שעקר עבודת כוכבים מארצנו, בירושלמי אומר שנעקר עבודת כוכבים מכל ארץ ישראל אבל בשנעקר עבודת כוכבים ממקום אחד אומר ברוך שעקר עבודת כוכבים ממקום הזה:

שעשה לי נסים בערבות ובגמל. והוא לא הוה צריך לברך אלא שעשה לי נסים במקום הזה כדאמר במתניתין גבי ניסא דרבים אלא חביב לו ניסיו להזכירם כולם אבל חובה לא הוה דא"כ היה לו להזכיר ובמשנה גבי ניסא דרבים ברוך שעשה נסים לאבותינו בזה ובזה וגם רבא לא אמר להההוא גברא דנפל עליה אריא להזכיר נס הארי. וא"ת ואמאי לא אמר שעשה לי נסים במים ובגמל או יזכיר בשניהם המקומות בריסתקא דמחוזא ובערבות, וי"ל דההוא אשיתא דפריקא ליה לא היה ממש בריסתקא דמחוזא אלא סמוך לאותו מקום היה א"נ כיון שמזכיר בערבות הדבר ידוע שמחמת צמאון מים היה כדאמר בפ' כל הבשר א"ל רבינא לבני פקתא דערבות כגון אתון דלא שכיחא לכו מיא וכו' וכן בפ' בתרא דמועד קטן ועושה לו חנות קטנה אמר רב חסדא למזבן מיא בפקתא דערבות, ה"ר יוסף. מכאן שמעינן שיחיד צריך לברך על ניסו ולא אחרים אבל על ניסא דרבים כגון כל ישראל מברכין כולי עלמא ומשלשים לשלשים וכדפרישנא:

ואבני אלגביש במורד בית חורון גרסינן. והא דתנן אבני אלגביש מקמי אבן שבקש עוג לזרוק במשה אע"ג דהוו, בימי יהושע אחר כך, משום דדמיא להנך דלעיל שמזכיר המקומות שנעשה בהן נסים, ותנן נמי אבן דעוג מקמי אבן דמשה משום דדמיא להנך דלעיל שבו נהרג עוג כמו הני דלעיל שנהרגו בהן האויבים, אבל אבן של משה לא נעשה בחנם אלא שישב עליה, וה"ה דהוה מצי למיתני בברייתא זאת מקום שנפל שם מחנה סנחרב. ושמא סובר כמו שאמר בירושלמי דשבט אחד לא איקרי קהל, מיהו קאמר התם שעל נס אדם מסויים כגון יואב בן צרויה וחביריו ודניאל חנניה מישאל ועזריה שנתקדש שם שמים על ידיהם מברך וכש"כ שזה הנס אירע לחזקיהו וכל שארית ישראל שהי' עמו שהיה קידוש השם, אלא להכי לא חשיב לפי שהמקום ידוע שהי' סביבות ירושלים ולעולם י"ל:

בסוף מנחה ישראל כתיב את והב בסופה דריש לשון סוף:

דף נד:

חזו דמא דקא נפיק מביני טורי שאחרי שנסעו ישראל משם נפרדו ההרים וחזרו למקומן ויצאו הדמים מן המערות כמו שפירש"י בחומש

ארבעה צריכין להודות וכו'. שאלו לרב האי גאון מפני מה אינו מונה אותן כסדר הכתובים בספר תהלים בפסוק שמונה שם הולכי מדברות ומי שהיה חבוש בבית האסורים ומי שחלה ונתרפא ויורדי הים, והשיב כי הפסוק מונה מה שהוא מסוכן יותר, והתלמוד מונה לפי הרגיל ומצוי יותר שיורדי הים מצויין יותר מהולכי מדברות, וכן כל אחד מצוי יותר מחבירו:

אימא בי עשרה ותרין רבנן קשיא. וכיון דלא אפשיטא לן עבדינן לחומרא, ואי ליכא יברך אפי' ליכא תרי רבנן. ונהגו העם לברך אחר שקראו בתורה. ופירש ה"ר יוסף דהאי חולה מיירי בחולה שמוטל אבל אם חש בראשו או במעיו ואינו מוטל למטה אינו צריך לברך אבל בערוך יש אפי' חש בראשו או במעיו:

פטרתון מאודויי. וכגון שהיה שם באותה ברכה שם ומלכות ורחמנא היינו מלכות:

דף נה.

המוסר דין על חבירו. כגון דאית ליה דיינא בארעא:

שלשה צריכין רחמים. ונפקא מינה למיבעי רחמי א ולא יתיאש אדם עלויהו מן הרחמים:

כל חלום ולא טוות. כי כיון שיושב בתענית מצטער מפני שהוא מעונה ואמרינן לעיל בפ' א"ע וכן לחלום טוב שאין אדם יכול לראות חלום טוב אלא מתוך שמחה:

דף נה:

יטיבנו בפני ג ואע"ג דאמרינן כל חלמא דלא מפשר כאגרתא דלא מיקריא מ"מ יש לדאוג ממנו וצריך הטבה

שבע זמנין לגזרו עלך וכו'. וכן הוא הלחש שבע זמנין, ויש אומרים חלמא טבא חזאי שבע זמנין והן עונין אחריו ז' זמנין חלמא טבא חזית אבל רבי לא היה אומר כי אם ג' פעמים:

עשרים וארבעה פותרי חלומות היו בירושלים. אור"י שכך היו בני אדם שנולדו בשעה ובמזל ולא לפי החכמה דא"כ כמה בני אדם יכולין להיות פותרי חלומות אלא ודאי מזל שעה גורם שיתקיים החלום בשפתיו אחר הפה:

דף נו.

אביי ורבא חזו חלמא. תימא כיון ששניהם היו חולמים פסוק אחד היאך היה מפשר לזה בבישותיה ולזה בטיבותיה, ושמא היה מראה להם שום צד שכך היה צריך לפרש:

דף נז:

ר' ישמעאל בן אלישע יצפה לחכמה ור' עקיבא ידאג מן הפורעניות. או"ר דהאי ר' ישמעאל בן אלישע הוא חבירו של ר"ע שלא נהרג, אבל זקינו נהרג ושנים היו. וזה לשון רבי נ"ל ששני ישמעאל בן אלישע היו וכהנים היו וכמדומה לי ששמעתי כך מר"ת בנערותי אך לא שמעתי מי הזקיקו לכך אבל מתוך ההלכות למדתי שכדבריו הוא, כי ר' ישמעאל שהיה מהולכי אושא כדאמר בריש חזקת הבתים הוא היה בימי ר' עקיבא וחביריו דבכל מקום בר פלוגתא דר' עקיבא הוא ומדבר עמו כמו לחבירו ישמעאל אחי בת ובת אני דורש ביבמות פ' אלמנה וכהן היה כדמוכח פ' אלו טריפות גבי פלוגתא דר'

ישמעאל ור' עקיבא בחלב קיבה דקאמר ור' ישמעאל דכהנא הוא מסייע כהני וכשגלו מיבנה לאושא עדיין היה קיים, ואין זה ר' ישמעאל שנהרג עם רשב"ג כי אותו היה קודם שגלו ליבנה שכך סדרן של נשיאים הלל ושמאי גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן בפני הבית מאה שנה. ור"ג הוא הנקרא בתלמוד ר"ג הזקן ורבן שמעון הוא שנהרג עם ר' ישמעאל בן אלישע כהן גדול ואחריהם בעת החורבן היה ר' יוחנן בן זכאי נוהג נשיאותו. ואעפ"י שלא היה ממשפחת נשיאים מבני בניו של הלל. עד שגדל ר"ג תלמידו שהיה נשיא אחריו בימי ר' אליעזר ור' יהושע והוא ר"ג הנזכר התם והוא ובית דינו היו אחר חורבן כדמוכח בפ"ב דר"ה וברוב מקומות בתלמוד מ"מ מה שאמר רבן יוחנן בן זכאי לאספסיינוס תן לי יבנה וחכמיה ושושילתא דר"ג לא קראו לרבן גמליאל השני רבן שהוא היה תלמידו אלא על זקינו אמר כן והיה קורא כל המשפחות על שם אביו, ורבן גמליאל זה אביו של רבן שמעון אביו של רבינו הקדוש שהיה בסוף התנאים כדאמרי' ר' ור' נתן סוף משנה כי אביו של רבי הוא רשב"ג כדאמר בהשוכר את הפועלים, והוא מסיק לר"מ אחרים ולר' נתן יש אומרים ומאחר שר"ג אביו ור' אליעזר ור' יהושע וכל חכמי הדור שהיו באותו הדור היו ביבנה, וכדאמרי' בסנהדרין ביבנה היו ר"א ור"י וכו', א"כ ר' ישמעאל בר פלוגתיה דר' עקיבא שהיה מהולכי אושא כדאמרינן בחזקת הבתים, אין זה ר' ישמעאל כהן גדול שנהרג עם ר' שמעון שהיה בפני הבית. ואין לומר שאביו של רבי הוא ר' שמעון שנהרג, ור' ישמעאל כהן גדול חיה הרבה אחרי כן עד שנהרג עם ר"ש אביו של רבי ולכך היה מהולכי אושא, שהרי שנינו כשנהרגו ר' ישמעאל ור' שמעון אמר להו רע"ק לתלמידיו התקינו עצמיכם לפורעניות שאלמלא טובה ראויה לבא לא הי' מקבלין אותה בראש אלא רבן שמעון ור' ישמעאל בן אלישע ואלו רבן שמעון אביו של רבי היה בדורו של ר' שמעון בן יוחאי כדמוכח בהשוכר את הפועלים. ור' מאיר ור' נתן בבית מדרשו היו כדמוכח בסוף הוריות ור' יוסי נמי היה חבירו, כי ר' ישמעאל בר' יוסי היה בימי רבי וכולן תלמידי ר' עקיבא היו כדמוכח באלו הן הנחנקין סתם משנה ר' מאיר סתם סיפרא ר' יהודה סתם ספרי ר' שמעון סתם תוספתא ר' נחמיה וכולהו אליבא דר' עקיבא. ובפ' הבא על יבמתו עד שבא ר' עקיבא אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם ר' מאיר ור' יהודה ור' שמעון וכו'. ואי אפשר לומר שחיה ר' עקיבא אחר פטירתו של ר' שמעון אביו של רבי שבדורו של ר' לא היו כי אם סוף תנאים. ועוד דאמרינן בפ' בתרא דקידושין יום שמת ר' עקיבא נולד רבי והוא היה למוד לפני רבן שמעון אביו כדמוכח בהשוכר את הפועלים אם כן לא חיה ר' עקיבא אחר פטירת רבן שמעון אביו של רבי. א"כ על כרחין רבן שמעון הוא אותו שלפני הבית ור' ישמעאל שנהרג עמו לא היה

מהולכי אושא וכן נראה הדבר, כי ר' ישמעאל הנהרג הוא היה כהן גדול בפ"ק דברכות וכהן גדול נקרא בכל מקום ובן גילו של רבן שמעון הראשון וגדול כמותו כדאמרינן במדרש שזה אמר ליהרג תחלה שהיה גדול בנשיאות וזה אמר ליהרג תחלה שהיה כהן גדול ור' ישמעאל שהיה מהולכי אושא הוא היה בר פלוגתיה דר' עקיבא ותלמידו של ר' יהושע שגם ר' עקיבא היה תלמידו של ר' יהושע כדאמרינן בספ"ד מיתות וכן מוכח בע"פ שר' ישמעאל תלמידו של ר' יהושע דתנן שאל ר' ישמעאל את ר' יהושע בשעה שהיו מהלכין בדרך וכו' אתה ששמשת את נחום איש גם זו עשרים ושתים שנים וכו', וגם ר' מאיר למד לפניו כדמוכח בסוטה ובעירובין ור' מאיר לא בפני הבית הוה. ונראה שר' ישמעאל זהו תינוק שפדאו ר' יהושע מבית האסורין בהנזקין דקאמר התם לא היו ימים מועטים עד שהורה הוראה בישראל ומנו ר' ישמעאל בן אלישע ולא קרי ליה כהן גדול. ונראה שבן בנו היה ועל שם זקניהם נקראו הוא ואביו שכך היה מנהגם כמו שעושין גם עתה כדתניא בסדר עולם גבי נביא גדול היה עבר שדורות האחרונים ששנותיהם מועטין קורין בניהם על שם זקניהם וכן הורקנוס בנו של ר' אליעזר בן הורקנוס ובן פרטא בנו של ר"א בן פרטא וכיוצא בהן הרבה. ועל מה שפירשתי כי רשב"ג הראשון הוא שנהרג אל תתמה על מה דאיתא בשמואל הקטן שאמר בשעת מיתתו שמעון וישמעאל לחרבא. ואעפ"י שנראה שתלמידו היה לפי מעשה דפ"ק דסנהדרין אני הוא שעליתי שלא ברשות כי על ידי רוח הקודש היה מדבר וכלשון נבואה ועוד יכול היה להיות שחבירו היה ולא היה כפוף לו אלא מחמת נשיאותו שהרי עלה ברשות כדמוכח התם וגדול היה וראוי שתשרה עליו רוח הקודש מכל דורו כדמוכח התם ובסוטה נתנו עיניהם בשמואל הקטן ולפי אותן ספרים שכתוב בהן בברייתא הסכימו שבעה לעליה של ר"ג היה ר"ג הזקן אז אין שום קושיא במה שקראו שמואל הקטן בשמו שהרי עדיין בימיו לא היה רבן שמעון נשיא. וה"ר יעקב בר' שמעון פירש בסדר עולם שלו כי ר' ישמעאל שנהרג היה מהולכי אושא כי טרם גלותם ליבנה גלו לאושא ומתוך שנהרגו רבן שמעון ור' ישמעאל נטרפה השעה ולא שהו שם והלכו וחזרו ליבנה ולהכי לא חשיב ליה להוא גלות בהדי עשר גליות שגלתה סנהדרין. ואין לומר כך שע"כ שנים היו כמו שהוכחנו ומאחר שהוא כן מאן מזקקינן לומר שפעמים גלו לאושא. וצ"ע בכתב רב שרירא גאון אם פירוש מתוקן (מתוכן) מה שפירשנו ואף אם תמצא לומר בכתב רב שרירא גאון שרוב דבריו קבלות אין נראה לי אלא כמו שפירשתי כי כך ההלכות מוכיחות. ואותן ספרים שגורסין בהרואה ור' ישמעאל בן אלישע ידאג מן הפורענות, אין זה ר' ישמעאל חבירם של ר' עקיבא ושל ר' אליעזר בן עזריה הנזכרים עמו בהרואה וגם במס' ידים קורא ר' אליעזר בן עזריה לר'

ישמעאל ישמעאל אחי שביום שמינוהו דהיינו אחר חורבן ואותו ר' ישמעאל לא נהרג כי אם ר' ישמעאל זקנו וגם בימיו היה ר' עקיבא הרבה שהיה חתנו של כלבא שבוע ובפני הבית היה הרבה אבל לפי הספרים דגרסינן שם ר' עקיבא ידאג מן הפורענות ור' ישמעאל יצפה לחכמה הוא ר' ישמעאל האחרון שלא אירע בו פורענות וחבירם של ר' עקיבא ור"א בן עזריה היה וגם הוא היה חכם גדול כדאמר בבהמה המקשה חבל עליך בן זכאי שלא שמשתה את ר' ישמעאל אעפ"י שלא היה חכם כר' עקיבא כדמוכח בסוטה ובעירובין דר"מ לא הוה מצי קאי אליבא דר' עקיבא כמו אליבא דר' ישמעאל כיון דבר' עקיבא הוה ביה פורענות לא נקט ביה יצפה לחכמה ובר' ישמעאל דלא הוה ביה פורענות נקט ביה צפוי לחכמה שחכם גדול היה. ואעפ"י שהיינו יכולים לפרש בחזקת הבתים מאן הולכי אושא ר' ישמעאל לא בשביל שהיה מהולכי אושא אמר כן אלא קודם לכן היה, אלא ה"פ מאן תנא דקאי בהולכי אושא ר' ישמעאל דמתניתין דלא בעי ג' שנים מיום ליום, וה"ה נמי דר' עקיבא אלא משום סיפא דתני ר' ישמעאל נקט נמי ר' ישמעאל, ואין נ"ל כיון שר' ישמעאל דמתניתין דפ' חזקת הבתים חבירו של ר' עקיבא היה יכול להיות מהולכי אושא, וכן פי' רבינו בחזקת הבתים:

חוץ מן הפיל והקיפור. מין חיה הוא הקיפור, אבל קפוד הוא מין עוף וירשוה קאת וקפוד וינשוף ועורב וכו' והוא כתוב אצל עופות והוא קריא וקיפופא שמזכיר בסמוך אצל עופות, ויש להן לסתות כאדם כדאמרינן בנדה פ' המפלת, ורש"י גריס הכא והקיפוף גבי חיות ומפרש חיה שקורין מרטי"נא ופניה דומין לחתול ומענין קוף היא וזנבה ארוך:

לא צנון ולא חזרת. שמחתכין וגם מהפכין המאכל לעכלו. דאמר מר צנון מחתך את המאכל וחזרת מהפך המאכל צנון בימות הגשמים וחזרת בימות החמה, כ"כ היה להם אז רוב מעדנים שהי' צריכין לכך:

הרואה מרקוליס אומר ברוך שנתן ארך אפים. ולא ידענא אמאי נקט מרקוליס יותר מכל עבודת כוכבים הנזכרות בתלמוד. והיה נראה שאין לברך ברכה זו אלא במקום שבונין שם עבודת כוכבים והיה שם עבודת כוכבים מחדש ומרקוליס ששם רוגמין אבנים בכל יום זהו כמגדל עבודת כוכבים בכל יום ולכך מברך, אבל אם יש שם עבודת כוכבים קבועה לא יברך ברכה זו עליה, ובירוש' אמרינן נעקרה עבודת כוכבים ממקומה ונקבעה במקום אחר, במקום שנקבעה אומר ברוך שנתן ארך אפים, ובמקום שנעקרה אומר ברוך שעקר עבודת כוכבים ממקום הזה, אבל בתוספתא במקום מרקוליס דהכא אומר הרואה עבודת כוכבים, או שמא לפיכך הזכיר תנא זה מרקוליס לפי שבמקומו היו עובדין לה. כן נראה בעיני:

מרקוליס תימא לר"ת היאך מזכיר התנא שמה. והאמרינן בד' מיתות כל עבודת כוכבים שאינה כתובה בתורה אסור להזכיר שמה, וכי תימא הכא ובפ' ר' ישמעאל הוצרך להזכיר שמה לפי שמפרש מה דינה אבל במס' ב"מ פ' אלו מציאות קשה באבני בית קוליס מה שמזכיר התנא לסימן ובזה מקפיד התנא בסנהדרין, ואומר ר"ת שקילוס לשון שבח וחכמים כינו שמו קוליס לשון לעג וקלס וקלסה היא לכל הארצות וזהו מרקוליס כלומר בחילוף קוליס מר לשון חילוף כמו במר דשחוטה בחולין, תרבא דאטמא במר דכנתא דבכורות, מיהו דיני ע' כוכבים שמזכיר בעבודת כוכבים קלנדא וכיוצא בהן שמזכירם ואינן כתובין בתורה, זהו לשנות דינם:

ת"ר ראה מרקוליס אומר ברוך שנתן ארך אפים וכו' נראה שלפיכך הזכיר כאן מרקוליס עם אותן חמש ברכות של בבל לפי שיש סמוך לאותן המקומות מרקוליס לפיכך הזכירן עם המקומות הללו:

דף נח.

אורח טוב מהו אומר כל מה שטרח בעל הבית היום וכו'. וא"ת והא אמרינן בפ"ק דערכין מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם וגו' האי מאן דעייל לאושפיזא וקמוקרי ליה וכו' ואמרינן נמי באלו מציאות בתלת מילי משנו רבנן בפוריא ובאושפיזא, פירוש שלא לומר שבעל הבית טרח בשבילו דשמעי אינשי ואנסי ליה כדאמר בערכין, יש לומר דהתם מיירי שאומר כך ברבים דשמעי רבים ובאים ומתאכסנים אצלו, אבל בצנעא שפיר דמי כדאמר בשמעתין. מ"ר:

דף נח:

הרואה את חבירו אחר שלשים יום מברך שהחיינו או"ר דהיינו חבירו החביב עליו וזהו שמברך עליו אבל כל אדם לא

ואת הקפח. כפירש"י השני דהיינו ארוך הרבה ופרצופו שמוט ובולט מפרש תלמודא בבכורות פ' אלו מומין, קפח אריכא שמיטא וקניא כלומר ארוך ודק:

דף נט.

על הברקים ועל הרעמים אומר ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם. בירושלמי ר' ירמיה ור' זירא בש"ר חסדא דיו פעם אחת בכל יום, א"ר יוסי מה אנן קיימין אם בטרודים דיו פעם אחת ביום, ואם במופסקין מברך על כל פעם ופעם, אתא רב אחא ור' חנינא בש"ר יוסי אם בטרודים דיו פעם אחת, ואם במופסקין מברך על כל פעם ופעם חיליה דר' יוסי מן הדא היה יושב בחנותו של בשם כל היום אינו מברך אלא אחת, אבל אם היה נכנס ויוצא נכנס ויוצא מברך על כל פעם ופעם, ומפרש רבי דטרודין קרי כל זמן שלא נתפזרו העבים

בינתים, ועוד מסיק התם בירושלמי היה יושב בבית הכסא או בבית סיפקיריא אם יכול לצאת ולברך תוך כדי דיבור יצא ואם לאו לא יצא, ר' ירמיה בעי היה יושב במגדל עזום מהו שיעשה מגדל כמו מלבוש ויוציא ראשו חוץ לחלון ויברך, פירוש דמספקא ליה אם לבו רואה את העזוה מותר או אסור:

ועל הרוחות אומר ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם. ירושלמי מתניתא כשבאין בזעף, אבל כשבאין בנחת אומר ברוך עושה בראשית:

אמר רב פפא הלכך נימרינהו לתרווייהו. רבי אומר שברכה זו אין חתימתה בברוך והכי מברך בא"י אמ"ה נאמן בבריתו וקיי' במאמרו וזוכ' הברית:

רבא אמר התם מברך שכחו וגבורתו מלא עולם ועושה מעשה בראשית פירוש או האי או האי וכן פירוש רבינו יצחק אלפאסי אבל תרווייהו לא דאין רגילין אלא בברכה אחת:

דף נט:

הילכך נימרינהו לתרווייהו פירוש רוב ההודאות ואל ההודאות לפיכך תקנו בישתבח אחר סיום ברכה בא"י מלך גדול בתשבחות אל ההודאות ואדון הנפלאות כלומר הוא מהולל ברוב ההודאות והוא אל ההודאות וגמר ברכה זו בחי העולמים

אעפ"י שאמרו שינוי יין אין צריך לברך אבל מברך הוא הטוב והמטיב וכו'. שאלו לרבינו יצחק הלוי רבו של רש"י מה טעם אנו מברכין על שינוי יין ועל שינוי פת ולחם אין מברכין, והשיב כי יין דבר חידוש ושמחה הוא כי בא להם יין תוך הסעודה נתחדשה להם השמחה ומברכין הטוב והמטיב אבל לחם ובשר אם בא להם תוך הסעודה מה נתחדש להם כי אינו דבר חידוש ושמחה ועוד שאין אומרים שירה אלא על היין כדאמר לעיל בפ' כיצד מברכין, ואם בא להם לחם ובשר בתוך השולחן אין מברכין עליו שכבר נפטרו בברכת המוציא דפטרה כל דברים הבאים מחמת הפת, ועוד דאין קבע לשתיה אבל ללחם יש קבע וכריפתא חדא דמיא מה שאין כן ביין, ועוד גבי יין יש מעלה מה שאין כן בלחם דאית ביין תרתי זן ומשמח מה שאין כן בלחם דמסעד סעיד שמוחי לא קא משמח כדאמר לעיל בפ' כיצד מברכין, וכיון דאשתני לעילויא מברכין עליו הטוב והמטיב כשהוא משונה. וי"מ כיון שהיין חשוב וקובע ברכה לעצמו מברך על שינויו הטוב והמטיב ואינו נראה:

אבל מברך הוא הטוב והמטיב. ורבינו שמואל כתב בערבי פסחים, וכן פסק בה"ג דדוקא שהיין השני משובח מן הראשון מברך הטוב והמטיב והביא ראיה מן הירושלמי דפ' כיצד מברכין, על כל חבית וחבית שפותח מברך עלויה מה היה מברך ר' יצחק בש"ר אומר הטוב והמטיב. וא"ת מנא היה יודע שהשני משובח, יש לומר כיון שהיה מסופק

יש לו לברך עליו שע"י רבויו הוא מברך רק שלא ישתנה לגרעון כל כך כמו שהיה רבי מברך על כל חבית וחבית, מיהו בירושלמי משמע כמו רבינו שמואל דגרסינן התם ס"פ כ"מ אבא בר רב הונא אמר יין חדש ויין ישן צריך לברך שינוי יין א"צ לברך שינוי מקום צריך לברך הסיח דעתו כשינוי מקום משמע שר"ל שחדש וישן צריך לברך מפני שהישן הוא המשובח, אך יכול לומר ר"ת דעובדא דר' דעל כל חבית וחבית דבתר הכי פליג עליה, מיהו אם היין השני גרוע הרבה אין צריך לברך:

התם נמי איכא בני חבורה דשתו בהדיה, אבל אם הוא יחיד לא יברך הטוב והמטיב, אבל אם אשתו ובניו עמו שפיר דמי אבל ביחיד ישתה בלא ברכה אפי' ברכת שהחיינו דלא אשכחן שמברך כן אלא אקרא חדתא וכן כל פרי חדש כשאוכלו מברך שהחיינו כדאמרינן בסוף פ' בכל מערבין אבל על שינוי יין לא מצינו שהחיינו:

ר' יוחנן אמר אפי' קנה כיוצא בהן צריך לברך. והלכתא כר' יוחנן וכלישנא בתרא דאפי' קנה וחזר וקנה שהיו לו כלים כיוצא באלו צריך לברך דקיי"ל כר' יוחנן לגבי רב הונא דאפי' לגבי רב הלכה כר' יוחנן כש"כ לגבי רב הונא שהיה תלמידו של רב. ואעפ"י שהוצרכנו לדחוק ללישנא בתרא ולהעמיד ר' יוחנן כר' יהודה מ"מ אין שינוי דחיקי לעמוד פסק הלכה כלשון ראשון ולא כלשון אחרון, ואומר רבי דדוקא בבגדים חשובים דכלים חדשים דומיא דבית חדש, אבל בדבר קטן שאינו חשוב כל כך כגון מנעלים ואנפלאות וכן חלוק של פשתן וכיוצא בהן לא הוה צריך לברך שהחיינו:

וכלים חדשים וכו'. ירושלמי א"ר חייא בר בא לא סוף דבר חדשים אלא אפי' שחקים כאלו הם חדשים לו, ר' יעקב בר זבדי בש"ר חייא בר אבא קנה אומר ברוך שהחיינו לזמן הזה, נתן לו מתנה אומר ברוך הטוב והמטיב, לבש בגדים אומר ברוך מלביש ערומים וצ"ע בתלמוד שלנו דלא אשכחן הטוב והמטיב אלא בדאיכא אחריני בהדיה:

דף ס.

אשה מזרעת תחלה יולדת זכר. שהכל הולך אחר גמר הוצאת הזרע

מכאן שנתנה תורה רשות לרופא לרפאות. הקשה ה"ר יעקב מאורלייי"נש פשיטא כי למה לא ירפאו הרופאים, והכתיב והשיבות לו זה אבדת גופו, וכתיב לא תעמוד על דם רעך, ופירש שנתנה רשות לרופא לרפאות בשכר דקס"ד שיעשנו בחנם מטעמא דפרישנא, ורבי אומר דאי מהתם ס"ד שירפאו חלאים הבאים על ידי אדם, אבל חלאים הבאים מעצמם אין להם לרפאות שדומים כמבטלים גזירת המלך קמ"ל קרא שיוכלו לרפאות.

דף ס:

שוינהו אבא לכולי עלמא קצירי פירש"י ששמואל היה קורא לרב אבא בלשון כבוד ובערוך פירש כי אבא היה שמו ובני בבל היו קורין אותו רב לכבוד כמו שבני ארץ ישראל היו קורין לרבינו הקדוש רבי והיינו נמי דאמרינן בכתובות בפ האשה שנפלו תניא אמר ר' אבא שאלתי את סומכוס וכו וגם ראיתי במדרש ויכלו אמר רב יהודה אמר ר' אבא משמע היינו רב וכך היה שמו ועל פירש"י קשה לרבינו שמואל ורבינו יעקב מדאמר בריש פ' ראשית הגז דאיסי בן היני כי סליק להתם אשכחיה לר יוחנן וכו א"ל מאן ריש סדרא בבבל א"ל אבא אריכא א"ל ואת אבא אריכא קרית ליה כו משמע שהיה מקפיד על שקוראו בשמו דאי משום אריכא לא היה מקפיד דאין זה גנאי כדאמרינן פ' המפלת אבא שאול ארוך בדורו היה כו אלא ודאי שמו היה אבא וא"ת אם כן רב כהנא שהיה תלמידו היאך קוראו לפניו בשמו דאע"ג דלא הוה צריך לסבריה לגמריה היה צריך כדאמר בסנהדרין ואיהו קאמר לקמן בפרקין דמי פומיה דאבא כדלא טעים תבשילא וגם רב הונא דהוה צריך לגמריה ולסבריה קאמר בשלהי יומא קא אזיל אבא למיקטל נפשא ושמא כיון שהיה שמו כן קורין אותו אבא בלשון חשיבות אבל בשמו היה אסור כדאמרי מפני מה נענש גיחזי מפני שקראו לרבו בשמו מ"ר

ומפליא לעשות. אמרינן בבראשית רבה, כי גדול אתה ועושה נפלאות אתה אלהים לבדך, אדם עושה נוד אפי' יש בו נקב כמלא (חוט) נקב מחט סדקית הרוח יוצא ממנו ובאדם יש כמה נקבים ושומר בו הרוח ואינו יוצא ממנו הוי כי גדול אתה ועושה נפלאות ועל זה תקנו בברכה זו ומפליא לעשות.

אומר משמע עד והיה אם שמוע. דהיינו פרשה ראשונה, ויש אומרים בשם פר"ח שאומר בק"ש שעל מטתו עד פרשת ציצית ואינו כן:

ואומר ברוך המפיל חבלי שינה וכו'. יש מן הראשונים שדקדקו לומר ק"ש לבסוף מדאמר בירושלמי בפרקא קמא ר' שמואל בר נחמן כד הוה נחית לעיבורא הוה מתקבל גבי ר' יעקב גרוסא והוה ר' זעירא מטמר ביני קופי משמיעניה היך הוה קרי ק"ש. והוה קרי וחזר וקרי עד דהוה שקע גו שנתיה, מילתא דר' יהושע בן לוי פליגא. דריב"ל הוה קרי מזמורין בתרה, מיהו גם הוא יכול לסבור שהברכה קודמת לשמע כי טוב להסמיך פסוקים לשינה. אך התלמוד שלנו אינו מדקדק בכך:

כי מתער אמר אלהי נשמה וכו'. ואעפ"י שהיא ארוכה אינו פותח בה בברוך שהיא שבח והודאה בעלמא כדפרישנא בפ"ג שאכלו:

כי שמע קל תרנגולא וכו'. ואפי' לא שמע נמי מברך ברכה זו, שאין הברכה אלא על הנאת האורה שהתרנגול מבחין, והוא נהנה מן האורה:

כי פריס סודרא על רישיה וכו'. וה"ה לכל כובע שמניח על ראשו או מכסה ראשו בטליתו, אבל אם אין נהנה כגון ששוכב על מטתו אינו מברך מלביש ערומים וכיוצא בהן שלא נהנה כדמשמע בפ"ג דמגילה גבי מי שלא ראה מאורות מימיו דלכ"ע בעי התם שיהנה מן האורה:

אקב"ו להניח תפלין. כיון שתחלת הנחתו הוא בזרוע יש לו לברך להניח תפלין, אבל בשל ראש מברך על מצות תפלין ולא להניח שכבר התחיל במצוה והניח אחד מהן. מכאן קשה לפירש"י שפירש במנחות פ' הקומץ רבה גבי תפלין לא סח מברך אחת סח מברך שתים. ופירש"י שאם לא סח בין תפלין של יד לתפלין של ראש מברך אחת להניח תפלין על שניהם ואם סח והפסיק בין תפלה לתפלה מברך שתים, והשתא תימא שלא הזכיר התלמוד אלו שתי ברכות אלא היכא שסח בין תפלה של ראש לתפלה של יד ועבר עבירה, על כן נראה פירוש ר"ת שפירש לא סח בין תפלה של יד לתפלה של ראש, כשמניח של ראש אינו מברך עליהן כי אם על מצות תפלין לפי שתפלין של ראש הוא גמר המצוה ויש בהן ד' בתים, ואמר מר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך אלו תפלין שבראש, ויש בהן שי"ן של תפלין. ובשימושא רבא דגאונים כתוב כפירוש רבינו יעקב:

המעביר שינה מעיני ותנומה מעפעפי יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי וכו' עד גומל חסדים טובים, והיא פותחת בברוך וחותמת בברוך, וא"ת והלא אין בה מעין פתיחה סמוך לחתימה י"ל דיש בה נמי מעין פתיחה שהקב"ה גומל חסדים טובים לאדם ומחדש בו נשמתו בכל יום ויום ומחזיר לו נשמתו כמ"ש במדרש רבה איכה אצל חדשים לבקרים:

דף סא.

בשלמא למ"ד פרצוף היינו דכתיב וייצר תרי יודין תרי פרצופים, פי' משמע ליה תרי יצירין פי' שתי יצירות ומכאן הקש' ה"ר יצחק בן ר"מ על פירש"י דכתובות דקאמר התם פ"ק לוי איקלע לבי רבי בהילולא דר' שמעון בריה ובריך חמש, רבי אמי איקלע לבי רב אשי בהילולא דמר בר רב אשי ובריך שית, פירוש יוצר האדם ואשר יצר לימא בהא קא מיפלגי מר סבר שתי יצירות הוו ומר סבר יצירה אחת, ופירש רבינו שלמה שתי יצירות שנברא פרצוף וזנב, ואחר כך נבראת חוה מן הזנב שהן שתי יצירות והכא בשמעתין מוכח דלמ"ד דנבראת מן הזנב לא הוי אלא חדא יצירה. ולמ"ד שתי פרצופין שתי יצירות,

ועוד קשה על פירוש שפירש"י שם. על הא דקאמר דכ"ע חדא יצירה הוא פירוש שתי פרצופין, מר סבר בתר מחשבה אזלינן ומר סבר בתר מעשה אזלינן ובשמעתא מוכח דהך דרשא דר' אבהו אינה אלא למ"ד דנברא זנב, אבל למ"ד שני פרצופין לית להו דר' אבהו וא"כ הוי פירושא בתחלה עלה במחשבה לבראות שניהם שתי פרצופין ולבסוף לא נבראו אלא פרצוף אחד וחוה מן הזנב. מ"ר:

מסתברא דזכר סגי ברישא. שגנאי לאיש להלך אחר האשה וכל העובר אחר האשה אין לו חלק לעולם הבא. אם רגיל בכך שבא לידי ניאוף וסופו יורד לגיהנם:

עליו הכתוב אומר יד ליד לא ינקה. ובפ"ק דסוטה דריש דרשא אחריתי ואין זה הפסוק שמביא כאן, כי אותו נדרש על גסות הרוח והוא הפסוק דכתיב ביה תועבת ה' כל גבה לב יד ליד לא ינקה, אבל הכא קרא אחרינא והוא יד ליד לא ינקה רע וזרע צדיקים נמלט, וליכא לאקשויי הכא כדמקשה התם אפי' הוא כמשה רבינו ע"ה שקיבל התורה מסיני וכו' מיד ליד מיבעיא ליה דהכא אתי שפיר לשון יד ליד דמשמע יד האיש סמוך ליד האשה. מ"ר:

מתקיף לה רב נחמן בר יצחק. משמע מכאן שרב נחמן בר יצחק ורב נחמן סתם תרי הוו ורב נחמן סתם הוא היה רב נחמן בר יעקב כדפרישנא בבבא בתרא:

אלא מעתה גבי אלקנה דכתיב וילך אלקנה אחרי אשתו הכי נמי וכו'. שיבוש הוא כי אין זה מקרא בכל המקרא ולא גרסי' ליה כלל

ולא אחורי בהכ"נ בשעה שהצבור מתפללים. לעיל פ"ק פירשתיה:

דף סא:

רעקיבא אוסר בכל מקום ומסקינן אפילו בחוצה לארץ ומפרש בירושלמי ובלבד שאין שם כותל

דף סב.

רבא מקמי דהוה רישא עבדא ליה בת רב חסדא וכו'. תימא קצת הכא משמע שמלך רבא בחיי בת רב חסדא, והוא לא מלך עד אחר שנפטר אביי כדאשכחן בכמה דוכתי ולעיל בפרקין בעובדא דבר הדיא אביי שכיב בחייך ואתיא מתיבתא דפומבדיתא לקמיך וא"כ מת אביי לפני בת רב חסדא, וכן משמע בכתובות פ' אעפ"י גבי חומה דביתהו דאביי אתאי לקמיה דרבא אמרה ליה פסוק לי מזוני וכו' עד תבעה רבא לבת רב חסדא, ואלו לעיל בעובדא דבר הדיא מקמי דיהב ליה רבא זוזי. וא"ל חזינא דשא ברייתא דנפל א"ל איתתך מיתה וכו' ובתר דיהב ליה זוזי א"ל חזינא כותלי דאביי דנפל וכסיין אבקיה א"ל אביי שכיב בחייך ואתיא מתיבתא דפומבדיתא לקמך, משמע שבת רב חסדא נפטרה

לקמיה דאביי. י"ל דודאי לא נפטרה כל כך קודם עד אחר אביי. אע"ג דראה פטירתה קודם פטירת אביי:

דף סב:

מצאו נעול בידוע שאין שם אדם וכו במסכת תמיד גרסינן בס"פ מצאו נעול בידוע שיש שם אדם ובפתוח אין שם אדם ואיני יכול להבחין איזו גרסא ישרה

לידי ירקון. הדרוקן וירקון תרי מילי נינהו ואע"פ כן דומין זה לזה כדאמרינן ביבמות כל שראויה ליבעל פניה מוריקות דאמר מר סימן לעבירה הדרוקן משמע שמענין אחד הן:

דף סג.

והלא רבי עקיבא בן יוסף היה מעבר שנים וכו' בחוצה לארץ. כדאמר ביבמות פ"ב א"ר עקיבא כשירדתי לנהרדעא לעבר שנה. וא"ת ור' עקיבא היאך עשה כן והא תניא בפ"ק דסנהדרין אין מעברין את השנה אלא ביהודה ולא בגליל וכש"כ בחוצה לארץ. ואשכחן נמי אמוראים שהיו מעברים בחוץ לארץ דהכי אשכחן בסנהדרין פרק זה בורר, ר' חייא בר זרנוקי ור' שמעון בן יהוצדק הלכו לעבר שנה בעסיא וכו' ועסיא היא בחוצה לארץ כדאשכחן פ' חזקת הבתים קיני קניזי וקדמוני עסיא ואסיא ואספמיא, מיהו מהתם לא קשיא כל כך דהא שביעית היתה כדקאמר התם כהן וחריש כהן וזמיר וקיי"ל פ"ק דסנהדרין אין מעברין את השנה בשביעית אלא ע"כ האי לעבר היינו לחשבון ותדע שרבי יוחנן שהיה רבם בארץ היה אבל מר' עקיבא תיקשי לך ואמרינן נמי פרק שני דמגילה אמר רבי מאיר כשהלכתי לעבר שנה בעסיא, י"ל דודאי היה להם אונס בארץ והוצרכו לצאת לחוצה לארץ כדי לעבר ואמרינן נמי בירושלמי ירמיה וברוך בן נריה עברו שנים בחוצה לארץ יחזקאל עבר שנים בח"ל, וגם לא הניחו כמותן בארץ:

דף סג:

פתח רבי יהודה ראש המדברים וכו ודרש לפי שהיו התלמידים מתאספים שם דברו על לב הבעלי בתים שהיו שם כדי לקרבם ולהאריחם בביתם כתוב בסוף פירש"י ראיתי כתוב בספרים מה שלא ראיתי כתוב בשאר ספרים סכות לראשי ביום נשק א"ר יוחנן אלו ימי ניסן וימי תשרי שנושקים זה את זה ונ"ל פירושו שהתלמידים היו נושקים זה לזה כשהיו הולכי איש איש למקומו בניסן לאסוף תבוא ובתשרי לאסוף יין כדאמר להו רבא לרבנן לא תיתי קמאי לא ביומי ניסן ולא ביומי תשרי דילמא מטרידו במזונייכו כולי שתא ולפי שמהלכי בדרכים צריכין שמירה ור"ת הגיה ולא היא אלא שנושקין לילות וימים כלומר יומי ניסן וליליתיו יומי תשרי וליליתיו וימי הדין הם בפסח על התבואה והם חיי נפש ובתשרי על כל העולם ובהם סכותה לראשי ואני מצאתי

בירושלמי ביבמות פ' האשה שלום א"ר יוסי בר בון סכות לראשי ביום נשק שהקציר נושק החורף ד"א ביום נשק זה נשקו של גוג ד"א ביום נשק ששני עולמות נושקים זה את זה העולם הזה יוצא והעולם הבא נכנס ושמא הוי פירוש דניסן ותשרי שנושקים זא"ז קציר וחורף שהקציר נושק החורף ובשניהם יש חיי נפש בפסח על התבואה ובתשרי יין ושמן ובהם סכותה לראשי

הדרן עלך פרק הרואה וסליקא מסכתא:

בסימן טוב והצלחה היתה השלמת העתקת זה הספר יום ה' עשרה ימים לחודש מרחשון שנת חמשת אלפים וש"ך ליצירה פה מצרים, זעירא דמן חבריא המעתיק הראשון: